

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ALİ MƏHKƏMƏSİNİN BÜLLETENİ

2020
№ 3

MÜNDƏRİCAT

Baş redaktor:
R.Y.Rzayev

Baş redaktorun
müavinləri:
Ç.İ.Əsgərov
Ş.Y.Yusifov

Redaksiya heyəti:
H.Q.Nəsimov
S.F.Hacıyev
X.S.Məmmədov
K.N.Abiyeva
Z.M.Quliyev
E.R.Vəliyeva
Ə.A.Kərimov
B.M.Məmmədli

Məsul katib:
A.M.Məmmədli

Redaksiyanın ünvanı:

Az 1025, Bakı şəhəri,
Xətai rayonu,
Yusif Səfərov küç.26
1193-cü məhəllə
Tel: 493-18-37
Faks: 493-18-37

www.supremecourt.gov.az

Ali Məhkəmənin Plenumu.....	2
Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcridatlarının qarşısının alınması məqsədilə görülən tədbirlərlə bağlı bəyanat qəbul edərək dünya ölkələrinin, o cümlədən Avropa Şurasının üzv dövlətlərinin ali məhkəmələrinə göndərmişdir.	12
Ali Məhkəmənin hakimləri və əməkdaşları Silahlı Qüvvələrə Yardım Fonduna pul köçürüblər.....	14
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya Kollegiyalarının "İpoteka haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi üzrə ipoteka predmeti olan əmlakın ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsi məsələsinə dair Qərarı.....	15
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının "Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli 474VQ №-li Qanununun tətbiqi ilə bağlı vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vəərəqlərində əməliyyatların edilməsinə dair Qərarı.....	19
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 32.1-1-ci maddəsinin tətbiqinə dair Qərarı.....	31
MÜLKİ, İNZİBATI VƏ KOMMERSİYA İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN	
Şəxs ona verilən hüququ qanunverici tərəfindən bu hüquq verilməkdə nəzərdə tutulan məqsədə zidd olaraq başqalarına zərər vurmaqla qeyri-bərabər fayda əldə etmək üçün ağılatmayan tərzdə həyata keçirirsə o, bu hüquqdan sui-istifadə etmiş olur.....	50
Məhkəmənin müvafiq ekspertiza keçirilmədən uzun müddət "Alzheimer" xəstəliyindən əzab çəkən şəxsin əqd bağlayarkən öz hərəkətlərinin mənasını başa düşməsi və əqdin onun iradə ifadəsinə uyğun olması barədə gəlmiş nəticə əsaslı hesab edilə bilməz.....	56
Mülki-prosessual qanunvericiliyin qiyabi icraat institutunun müddələrinin düzgün tətbiq edilməməsi qəbul olunmuş qərardan ləğvi üçün əsasdır.....	63
CİNAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN	
Əməldə xuliqanlıq və xuliqanlıq niyyəti ilə qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma cinayətinin tərkibinin yaranmasını şərtləndirən subyektiv cəhətin zəruri elementlərinə düzgün qiymət verilməməsi məhkəmənin əməlin tövsifində səhv nəticəyə gəlməsinə səbəb olmuşdur.....	69
Məhkəmənin hökmü ilə maddi tərkibli cinayət əməlini törətmiş şəxsin vurduğu zərərin təqsirləndirilən şəxsə elan olunmuş ittihamda göstərilən miqdardan az olması müəyyən edildikdə və belə hökmədən apelyasiya protesti verilmədiyinə görə apelyasiya qaydasında yeni hökm çıxarılmadıqda ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş zərər miqdarında verilmiş mülki iddianın tam həcmində təmin edilməsi yolverilməzdir.....	74
Məhkəmə iclaslarında araşdırılmış və qanuna müvafiq qaydada qiymətləndirilmiş sübutlara əsasən təqsirkarın əməlləri məhkəmələr tərəfindən Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 120.2.4 (xüsusi amansızlıqla qəsdən adam öldürmə) və 228.4-cü (soyuq silah gəzdirmə) maddələri ilə düzgün tövsif edildiyindən müdafiəçilərin kassasiya şikayəti təmin edilməmişdir.....	78
Cinayət qanunvericiliyi normalarının tələblərinə əsasən torpaq sahəsi üzərində özgən mülkiyyət, istifadə və ya icraə hüququnu pozaraq həmin torpaq sahəsində qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri xeyli miqdarda kultivasiya etmiş (əkmiş, yetişdirmiş və onların hissələrini toplamış) şəxsin əməlləri cinayətlərin məcmusu üzrə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 188 və 237-ci maddələri ilə tövsif edilir.....	83
MƏQALƏLƏR	
Müəffər Ağazadə: Yeri gəlmişkən... (qanunlarda maddələrin nömrələnməsi, ifadələrin və terminlərin yazılış tərzini və sair barədə).....	92
BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR, GÖRÜŞLƏR VƏ QƏBULLAR	
Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsində informasiya texnologiyalarının tətbiqi üzrə işçi qrupu yaradılıb.....	96
Yaxşı idarəçilik üçün Tərəfdaşlıq çərçivəsində Avropa Şurasının və Avropa İttifaqının Birgə Proqramı olan "Azərbaycanda məhkəmə sisteminin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artırılması" ilə bağlı layihəsinin icrası ilə əlaqədar "Məhkəmə orqanları üçün kommunikasiya strategiyası" üzrə müvafiq CEPEJ alətləri barədə video-görüş keçirilmişdir.....	96

PLENUM

Ali Məhkəmənin Plenumu

2020-ci il sentyabrın 18-də Ramiz Rzayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun növbəti iclası keçirilmişdir.

Ali Məhkəmənin sədri iclası açaraq bildirmişdir ki, ölkəmizin davamlı tərəqqisinin təmin edilməsi üçün sosial-iqtisadi və digər sahələrdə həyata keçirilən islahatlar məhkəmə-hüquq sisteminin inkişafında da yeni mərhələnin başlanmasını və bu sahədə davam edən islahatların dərinləşməsinə zəruri edir. Xüsusilə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşməsi haqqında” 2019-cu il 3 aprel tarixli Fərmanı ölkə başçısının məhkəmə hakimiyyətinə verdiyi müstəsna əhəmiyyətin növbəti təzahürü olmaqla, həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatlarının mühüm tərkib hissəsidir. Əslində, bu Fərman məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşməsinə, yeni mərhələdə müasir tələblərə uyğun və sistemli davam etdirilməsini şərtləndirməklə məhkəmə sisteminin gələcək inkişafı üçün strateji prioritetləri müəyyən edən “yol xəritəsi”dir.

Fərmanda qarşıya qoyulmuş vəzifələrin icrasını təmin etmək məqsədilə ötən dövr ərzində müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər sırasına qanunvericiliyə məhkəmə icraatının həyata keçirilməsi qaydalarının daha da təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş geniş həcmli əlavə və dəyişikliklər də daxildir.

Aparılan islahatlar çərçivəsində qanunvericiliyə edilmiş bu əlavə və dəyişikliklər əsasında inzibati-iqtisadi məhkəmələrin əvəzinə ayrıca inzibati və kommersiya məhkəmələri yaradılmış, habelə işlərin məhkəmə aidiyyətinin, yəni ümumi və yaxud kommersiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyən edilməsi, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə, eləcə də məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının yeni qaydaları müəyyən edilmişdir.

Plenumun iclasında qeyd edilmişdir ki, hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Bunun təmin edilməsi üçün həm hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır, həm də, xüsusilə, məhkəmə təcrübəsində vahid qaydada tətbiq edilməlidir. Bu isə öz növbəsində hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunacağına, hüquq tətbiq edən hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir.

Bu sahədə hüquqi müəyyənliyin təmin edilməsi məqsədi ilə vahid məhkəmə təcrübəsinin yaradılmasının vacibliyi məhkəmələrə Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsinə edilmiş əlavə və dəyişikliklərin tətbiqi üzrə əsaslandırılmış izahın verilməsi zərurətini üzə çıxarmışdır.

Bu baxımdan hazırlanmış “İşlərin ümumi və ya kommersiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyən edilməsi, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə və məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının xüsusiyyətlərinə dair” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərar layihəsi geniş müzakirə olunmuş və təhlillər aparılaraq, müvafiq qərar qəbul edilmişdir.

Daha sonra iclasda çıxış edənlər vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması və məhkəmələrin hüquqi məsələlərin həllinə yanaşmasının sabitliyini təmin etmək, eləcə də hüququn və onun tətbiqi təcrübəsinin inkişaf etdirilməsinə nail olmaq məqsədilə yeni yaradılmış məhkəmə fəaliyyətinin monitorinqi institutunun əhəmiyyətini vurğulayaraq, onun tətbiqinə başlanılması ilə bağlı təklifləri müzakirə etmişlər.

Müzakirələrin nəticəsi olaraq Plenum “İşlərin ümumi və ya kommersiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyən edilməsi, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə və məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının xüsusiyyətlərinə dair” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2020-ci il 18 sentyabr tarixli Qərarının və “Validəynlərin və digər qohumların uşaqla ünsiyyətdə olmaq hüquqları ilə əlaqədar qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” Ali Məhkəmə Plenumunun 28 noyabr 2011-ci il tarixli (20 fevral 2020-ci ildə edilmiş dəyişikliklərlə) Qərarının icrası üzrə məhkəmə fəaliyyətinin monitorinqi planları təsdiq etmişdir.

Plenum həmçinin konkret işlərə baxmışdır.

**“İşlərin ümumi və yaxud kommertiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyən edilməsi, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə və məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının xüsusiyyətlərinə dair”
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun**

Q Ə R A R I

N 10

18 Sentyabr 2020-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları çərçivəsində son dövrdə qanunvericiliyə məhkəmə icraatının aparılması qaydalarının daha da təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş geniş həcmli əlavə və dəyişikliklər edilmişdir.

Qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliklər əsasında inzibati-iqtisadi məhkəmələrin əvəzinə ayrıca inzibati və kommertiya məhkəmələri yaradılmış, habelə işlərin məhkəmə aidiyyətinin, yəni ümumi və yaxud kommertiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyən edilməsi, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə, eləcə də məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının yeni qaydaları müəyyən edilmişdir.

Bu sahədə hüquqi müəyyənliyin təmin edilməsi məqsədi ilə vahid məhkəmə təcrübəsinin yaradılmasının vacibliyi məhkəmələrə Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsinə (bundan sonra - “MPM”) 2019-cu il 9 iyul tarixli 1633-VQD nömrəli Qanunla (bundan sonra 2019-cu il 9 iyul tarixli Qanun) edilmiş dəyişikliklərin tətbiqi üzrə əsaslandırılmış izahın verilməsi zərurətini üzə çıxarmışdır.

Hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Bunun təmin edilməsi üçün həm hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır, həm də xüsusilə məhkəmə təcrübəsində vahid qaydada tətbiq edilməlidir. Bu isə öz növbəsində hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunacağına, hüquq tətbiq edən hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun N.Əbilovun şikayəti üzrə 2008-ci il 13 iyul tarixli; “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 373.2 və 384.0.4-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2013-cü il 3 iyul tarixli; “Hərbi qulluqçuların dövlət icbari şəxsi sığortası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun bəzi müddələrinin şərh olunmasına dair” 2014-cü il 28 yanvar tarixli qərarları).

Bununla belə, məhkəmə təcrübəsinin inkişafı özlüyündə ədalət mühakiməsinin lazımı qaydada həyata keçirilməsinə zidd deyildir. Belə ki, dinamik və təkmilləşdirici yanaşmanın olmaması istənilən islahatların və irəliləyişlərin qarşısını alır (İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Nejdət Şahin və Perihan Şahin Türkiyəyə qarşı işi üzrə qərarı [BP], § 58; Atanasovski Keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniyaya qarşı işi üzrə qərarı, § 38).

Bu baxımdan, hazırkı vəziyyətdə məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsi ilə bağlı hüquqi müəyyənliyin təmin edilməsi məqsədi ilə MPM-in 2020-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minmiş dəyişikliklərinin tətbiqi üzrə ilkin hüquqi yanaşmanın təqdim edilməsi, gələcəkdə məhkəmə təcrübəsinin inkişafı kontekstində bu yanaşmaya və qaydalara müəyyən korreksiyaların edilməsi imkanını aradan qaldırmır.

Beləliklə, işlərin ümumi və ya kommertiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyən edilməsi, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə və məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının xüsusiyyətlərinə dair vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 131-ci maddəsinə və “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79 və 80-ci maddələrini rəhbər tutaraq

QƏRARA ALIR :**Məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə və məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının yeni qaydasına dair**

1. Məhkəmələrin nəzərinə çatdırılır ki, MPM-ə edilmiş əlavə və dəyişikliklərə əsasən 2020-ci il yanvarın 1-dən məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı birinci instansiya məhkəmələrinin qəraradlarından verilmiş şikayətlərə, habelə məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına apelyasiya instansiyası məhkəməsi deyil, birbaşa olaraq kassasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən baxılması nəzərdə tutulmuşdur.

2. Qanunvericiliyin yeni müddələrinin tətbiqi ilə bağlı məhkəmələrə ilk növbədə izah edilir ki, aidiyyətlə bağlı mübahisələrə baxılmasının yeni qaydası yalnız mülki və kommersiya mübahisələri üzrə məhkəmə aidiyyətinə dair fikir ayrılıqlarının olduğu hallara aiddir. Buna görə, mülki və ya kommersiya məhkəməsinə verilmiş iddia ərizəsinin inzibati məhkəməyə aid olması qənaətinə gəldikdə, məhkəmələr həmin işləri aidiyyətin müəyyənləşdirilməsi üçün Ali Məhkəməyə göndərməməli, MPM-in 153.2.1-ci və ya 261.0.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qəraradlardan birini qəbul etməlidirlər. Eyni ilə, inzibati məhkəmələr də onların icraatına daxil olmuş işlər üzrə işin mülki və ya kommersiya məhkəməsinə aid olduğu nəticəsinə gəldikdə, yenə də işləri aidiyyətin müəyyənləşdirilməsi üçün Ali Məhkəməyə göndərməməli, iddianı mümkün saymamalıdırlar. Bu qaydalar apelyasiya icraatına da şamil edilir. (Ali Məhkəmənin Plenumunun “İnzibati və mülki hüquq münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinə dair” 2015-ci il 10 aprel tarixli Qərarı)

3. Məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, iddia ərizəsinin məhkəmə aidiyyəti üzrə (ümumi və ya kommersiya məhkəməsi üzrə) düzgün verilməməsi əsası, ərazi aidiyyətindən fərqli olaraq iddia ərizəsinin geri qaytarılması üçün əsas ola bilməz. Belə ki, MPM-in 152.1.3-cü maddəsinə əsasən əgər iş məhz ərazi aidiyyəti üzrə həmin məhkəmədə baxılmalı deyildirsə, hakim iddia ərizəsini və ona əlavə edilmiş sənədləri geri qaytarır. Həmin Məcəllənin 32.4-cü maddəsinə əsasən aidiyyət haqqında məsələ qalxdıqda, hakim işin aidiyyəti üzrə göndərilməsi barədə əsaslandırılmış qərardad çıxarır. Qeyd olunan prosessual hüquq normalarının tələblərinə uyğun olaraq məhkəmələrə izah edilir ki, iddia ərizəsinin məhkəmə aidiyyəti üzrə düzgün verilməməsi zamanı iddia ərizəsinin geri qaytarılması deyil, onun məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi barədə qərardad qəbul edilməlidir. Bununla yanaşı nəzərə alınmalıdır ki, MPM-in 32.7-ci maddəsi ilə bir məhkəmədən digərinə göndərilmiş işin onun göndərildiyi məhkəmə tərəfindən baxılmağa qəbul edilməli olması ilə bağlı müddəa, məhkəmənin həmin işin aidiyyəti üzrə göndərilməsinə dair qərardadla razılaşmayaraq, işin göndərən məhkəməyə geri qaytarılmasını qadağan edən norma kimi qəbul edilməlidir. Yəni, bu norma heç də aidiyyəti üzrə göndərilmiş işin onu qəbul edən məhkəmə tərəfindən iddia ərizəsinin MPM-in 149, 150-ci maddələrinin tələblərinə cavab verməməsi əsası ilə MPM-in 152-ci maddəsinə istinad etməklə tərəfə geri qaytarılmasının qarşısını almır. Məhkəmələr tərəfindən işlərin aidiyyəti üzrə göndərilməsi zamanı MPM-in 10-1-ci maddəsinin tələblərinə riayət edilməsi baxımından kağız daşıyıcılarında olan iş materiallarının elektron sənədə çevrilməsi ilə bağlı “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin imkanlarından istifadənin zəruriliyi də diqqətdən kənar qalmamalıdır.

4. Apelyasiya instansiyası məhkəmələrinə izah edilir ki, iddia ərizələrinin məhz məhkəmə aidiyyəti əsası ilə geri qaytarılmasına dair qərardadlardan verilən şikayətlərə baxılması zamanı da qeyd edilən məsələlər nəzərə alınmalıdır. Belə ki, MPM-lə iddia ərizəsinin geri qaytarılmasına dair qərardadlardan kassasiya şikayətinin verilməsi nəzərdə tutulmadığından, iddia ərizəsinin məhkəmə aidiyyəti əsası ilə geri qaytarılmasına dair birinci instansiya məhkəməsinin qəraradlarının apelyasiya instansiyası məhkəməsində dəyişdirilmədən saxlanması faktiki olaraq məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı məsələlər üzrə yekun qərarın apelyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən verilməsi ilə nəticələnmiş olacaqdır. Bu isə qanunvericiliyə edilmiş son dəyişikliklərin məqsədinə zidd olmaqla yanaşı, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin olunmasına da maneə yaradacaqdır. Odur ki, belə hallarda apelyasiya instansiyası məhkəməsi şikayətə baxarkən məhkəmə aidiyyətinin müəyyənləşdirilməsi məsələsinə mahiyyəti üzrə toxunmadan, sadəcə bu əsasla iddia ərizəsinin geri qaytarılmasının qanunsuzluğuna istinad etməklə həmin qərardadın ləğv edilərək birinci instansiya məhkəməsinə qaytarılması barədə qərardad qəbul etməlidir.

5. Məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, MPM-in 31.2-ci maddəsinin tələbləri baxımından 2020-ci il yanvarın 1-dək qüvvədə olan prosessual qanunvericiliyə əsasən aidiyyət qaydalarına riayət edilməklə

məhkəmənin öz icraatına qəbul etdiyi iş istinad edilən dəyişikliklərin qüvvəyə minməsindən sonra məhkəmə aidiyyətini dəyişmiş olsa da, mahiyyəti üzrə həmin, yəni işi icraatına qəbul etmiş məhkəmədə həll edilməlidir. Eyni qayda, apelyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrinə də aiddir.

6. Digər tərəfdən, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə dair birinci instansiya məhkəmələrinin qəraradlarının 2020-ci ilin 1 yanvar tarixindən əvvəlki dövrdə qəbul edilməsindən asılı olmayaraq, onlardan verilmiş şikayətlərə MPM-in 3.1-ci maddəsinin tələblərindən irəli gələrək apelyasiya instansiyası məhkəmələrinin hazırda baxma səlahiyyəti olmadığından şikayətlər aidiyyəti üzrə baxılması üçün Ali Məhkəməyə göndərilməlidir.

7. Məhkəmələr arasında fikir ayrılığına dair qəraradlardan fərqli olaraq, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı apelyasiya instansiyası məhkəmələri tərəfindən 2020-ci il yanvarın 1-dək qəbul edilmiş qəraradlardan həmin qərarın qəbulu zamanı kassasiya şikayətinin verilməsi imkanı nəzərdə tutulduğundan, tərəflərin kassasiya şikayəti vermə hüququ məhdudlaşdırılmamalıdır.

8. Nəzərə alınmalıdır ki, MPM-in 418.4.9 və 418.5-ci maddələri ilə işin məhkəmə aidiyyəti üzrə düzgün baxılmaması kobud prosessual pozuntu kimi apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsinin ləğvi əsası kimi nəzərdə tutulduğundan, apelyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən işə baxılarkən MPM-in 384 və 387-ci maddəsində məhkəmə aidiyyətinin pozulması əsası ilə qətnamənin ləğv edilərək aidiyyəti üzrə göndərilməsi ilə bağlı konkret müddəaların nəzərdə tutulmadığına istinad etməklə, məhkəmə aidiyyəti məsələsinə qiymətin verilməməsi mümkünsüzdür. Bununla bağlı apelyasiya instansiyası məhkəmələrinə izah edilir ki, işin birinci instansiyası məhkəməsi tərəfindən məhkəmə aidiyyəti üzrə səhvən baxıldığına müəyyən edildiyi halda, apelyasiya məhkəməsi MPM-in 387.2.1-ci maddəsinə istinad etməklə qətnaməni ləğv etməli və MPM-in 365-ci maddəsindən çıxış etməklə MPM-in 32.4-cü maddəsinə rəhbər tutub işin məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi barədə qərar qəbul etməlidir. MPM-in 32.5-ci maddəsinə əsasən həmin qəraradlardan şikayətin verilməsi nəzərdə tutulduğundan, apelyasiya instansiyası məhkəmələri işin məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi barədə qəbul etdikləri qəraradlardan tərəflərin kassasiya instansiyası məhkəməsinə şikayəti vermək hüquqlarının olduğunu da nəzərdən qaçırmamalıdırlar.

9. Birinci instansiya məhkəmələri nəzərə almalıdırlar ki, MPM-ə əlavə edilmiş 403-1-ci maddənin tətbiqi kassasiya instansiyası ilə yanaşı birinci instansiya məhkəmələrinin üzərinə də müəyyən prosessual vəzifələr qoymaqla, onlar tərəfindən məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı yaranan fikir ayrılıqlarına dair qəraradların qəbulundan fərqli olaraq, işin məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi və ya məhkəmə aidiyyəti haqqında ərizənin rədd edilməsi barədə qəraradlardan işdə iştirak edən şəxslər tərəfindən şikayətin verilməsi zamanı bir sıra zəruri prosessual hərəkətlərin yerinə yetirilməsini tələb edir. Belə ki, ilk növbədə qeyd edilməlidir ki, bu qəraradlardan verilən şikayətlərin birinci instansiya məhkəməsinə verilməsinə baxmayaraq, şikayətlər hər bir halda vəkil tərəfindən tərtib edilməli, habelə müvafiq order əlavə edilməlidir. Məhkəmə aidiyyətinə dair mübahisələr üzrə bu şikayətlər vəkil tərəfindən tərtib edilmədikdə və ona vəkilin orderi əlavə olunmadıqda, MPM-in 403-1.4-cü maddəsindən çıxış etməklə, həmin Məcəllənin apelyasiya instansiyası məhkəməsinin səlahiyyətlərinə aid edilmiş 408.1.3-cü maddəsinin müddəaları tətbiq edilib, şikayət geri qaytarılmalıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, MPM-in 403-1.4-cü maddəsinə əsasən şikayətin birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən qaytarılmasına dair bu qəraraddan kassasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verilə bilər. Bununla yanaşı, digər qəraradlardan fərqli olaraq qanunvericiliyə edilən sözügedən dəyişikliklərə uyğun olaraq birinci instansiya məhkəməsi MPM-in 269-cü maddəsi əsasında şikayətə baxarkən öz qəraradının ləğv edilməməsi barədə qənaətə gəldikdən sonrakı 7 gün ərzində MPM-in 403-1.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada şikayəti xəbərnəməli bildirişlə işdə iştirak edən şəxslərə göndərməli, habelə hər birinə şikayəti aldıqdan sonra 5 gün müddətində kassasiya instansiyası məhkəməsinə etiraz və yaxud izahatlarını göndərmək hüquqlarını izah etməlidir. Yalnız bundan sonra iş kassasiya instansiyası məhkəməsinə göndərilməlidir ki, sonuncunun işə məhkəmə iclası keçirmədən qısaltdılmış 10 günlük müddətdə baxma imkanı olsun.

İşlərin məhkəmə aidiyyətinin (ümumi və yaxud kommertsiya) müəyyən edilməsinin yeni qaydasına dair

10. 2019-cu il 9 iyul tarixli Qanunla edilmiş dəyişikliklərlə məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsi meyarları dəyişməz qalsa da, onların tətbiqi mexanizmində köklü dəyişiklik edilmişdir. Belə

ki, MPM-in 24.2-ci maddəsinin qüvvədən düşmüş redaksiyasında tərəflərin subyekt tərkibi, mübahisənin predmeti və hüquq münasibətlərinin xarakterindən ibarət sadalanan üç qiymətləndirici meyarın hər biri müstəqil şəkildə mübahisənin ümumi məhkəməyə və ya inzibati-iqtisadi məhkəməyə aidiyyətini müəyyən etməyə imkan verirdisə, yeni redaksiyada məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsində bu meyarların hər üçünün qarşılıqlı bağlılığı tələb olunur.

11. O da nəzərə alınmalıdır ki, MPM-in 1-ci maddəsinin qeyd hissəsində kommərsiya mübahisələrinə anlayış verilərkən onların məhz sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olan mübahisələrə aid olduğu göstərilmişdir. MPM-in istinad olunan 1-ci, habelə 25 və 26-cı maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq mübahisə üzrə tərəflərin hüquq münasibətlərinin xarakterinin sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı olması işin ümumi və ya kommərsiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyənləşdirilməsi baxımından həlledici meyardır. Göründüyü kimi, qanunverici məhkəmə aidiyyətini yeni qaydada müəyyən edən zaman, həm mübahisənin subyekt tərkibinin, həm də predmetinin məhz sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı olmasını tələb edir. Həmin meyar üzrə qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi zamanı mübahisənin predmetini təşkil edən tələbin tərəflərdən yalnız birinin sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gəlməsi və ya onun sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı olması işin kommərsiya məhkəməsində baxılması üçün yetərli deyildir. Belə ki, məsələn: verilmiş istehlak krediti üzrə fərdi sahibkar statusuna malik olan fiziki şəxsə qarşı borc tələbinə dair iddianın bankın sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gəlməsinə, habelə mübahisənin hər iki tərəfinin sahibkarlıq subyektinə olmasına baxmayaraq, kreditin sahibkarlıq fəaliyyətində istifadə üçün deyil, şəxsi istehlak məqsədləri ilə verilməsi səbəbindən iş ümumi məhkəmədə baxılmalıdır.

12. Bu baxımdan məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsi zamanı işin kommərsiya məhkəməsində baxılması üçün hüquq münasibətlərinin xarakterinə qiymət verilərkən əsas tələb (və yaxud birlikdə baxılması mümkün olan əsas tələblərdən ən azı biri) üzrə mübahisənin tərəflərdən yalnız birinin deyil, ən azı iki qarşı tərəfin ayrı-ayrılıqda və ya birgə həyata keçirilən sahibkarlıq fəaliyyətindən, yaxud da tərəflərin (sahibkarlıq subyektinə olub-olmamasından asılı olmayaraq) bağlı olduqları bir sahibkarlıq subyektinin özünün fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gəlməli olması nəzərə alınmalıdır.

13. Əsas tələb (yaxud birlikdə baxılması mümkün olan əsas tələblərdən ən azı biri) üzrə mübahisənin ən azı iki qarşı tərəfin birgə həyata keçirilən sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gəlmiş mübahisələrə müqavilə münasibətlərindən yaranan tələblər aiddir. İş üzrə ən azı iki qarşı tərəfin sahibkarlıq fəaliyyətinin birgə və yaxud ayrı-ayrılıqda həyata keçirdiyi zaman yarana bilən mübahisələrə əşya-hüquqi münasibətlərdən irəli gələn istifadə, sahiblik və mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi, habelə deliktdən irəli gələn tələblər aiddir. Tərəflərin bağlı olduqları bir sahibkarlıq subyektinin özünün fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən meydana gələn mübahisələrə isə kommərsiya hüquqi şəxsi ilə bağlı korporativ mübahisələr aiddir.

14. Əşya hüquqi münasibətlərdən və deliktdən irəli gələn mübahisələrdə mütləq şərt kimi mübahisənin hər iki tərəfin məhz sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı olmasına diqqət yetirilməlidir. Hər iki tərəfin kommərsiya hüquqi şəxs olduğu halda, onların sahibkarlıq fəaliyyətindən kənar fəaliyyətinin olmaması baxımından bu kateqoriya işlərə kommərsiya məhkəmələrində baxılması şübhə doğurmasa da, digər subyektlərə münasibətdə mübahisənin hər iki tərəfin məhz sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gəlməsinə diqqət yetirilməlidir. Belə ki, tərəflərdən birinin fərdi sahibkar statusuna malik olmasından asılı olmayaraq mübahisə həmin şəxsin sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gəlmirsə, iş aidiyyəti üzrə ümumi məhkəmədə baxılacaqdır.

15. Məhkəmələrə həmçinin izah edilir ki, kommərsiya mübahisələrinin subyektlərinin, habelə baxış predmetinin mümkün dairəsi də məhz mübahisə üzrə hüquq münasibətinin xarakterinin sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı olmasına dair bu Qərarın 13-cü bəndində əks olunmuş yanaşma baxımından müəyyənləşdirilməlidir.

16. İşin məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsi zamanı kommərsiya məhkəməsində baxılmalı olan işlərin mümkün subyekt tərkibi və predmeti ilə bağlı qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi zamanı MPM-in 30-cu maddəsinin tələblərinin nəzərə alınmalı olması da diqqətdən kənar qalmamalıdır. Belə ki, həmin maddənin əvvəlki redaksiyasından fərqli olaraq hazırda qüvvədə olan redaksiyaya əsasən bir-biri ilə əlaqədar olan bir neçə tələbin birləşdirilməsi zamanı onlardan bir qisminin ümumi məhkəməyə,

digərlərinin isə kommersiya məhkəməsinə aid olduğu halda, tələblərə artıq ümumi deyil, kommersiya məhkəməsində baxılmalıdır.

17. MPM-in 30-cu maddəsinin tətbiqi ilə bağlı əlavə olaraq nəzərə alınmalıdır ki, maddənin məzmunu baxımından məhkəmənin baxış predmetini ilk növbədə məhz bir-biri ilə əlaqədar olan və birlikdə baxılması mümkün olan (MPM-in 149.3, 152.1.7-ci maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq) tələblər təşkil etməlidir, digər tərəfdən isə həmin tələblərdən ən azı biri və yaxud əsas tələb üzrə mübahisənin hüquq münasibətinin xarakteri sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı olmalıdır (bu Qərarın 13-cü bəndi). Tələblər bu şərtlərə cavab verdiyi halda subyekt tərkibinin istənilən kompozisiyası mümkündür.

18. Məhkəmələrə izah edilir ki, işlərin məhkəmə aidiyyətinin müəyyənləşdirilməsi zamanı konkret kateqoriya işlər üzrə mübahisə predmetinə əsasən müstəsna məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsinin mümkünlüyü də nəzərə alınmalıdır. Belə ki, bir sıra kateqoriya işlərin xüsusiyyətləri hüquq münasibətinin xarakteri baxımından bu və ya digər formada işin ümumi və yaxud kommersiya məhkəməsinə aidiyyətini birbaşa olaraq müəyyənləşdirməyə imkan verir. Məsələn, ailə-nikah, mənzil, əmək, vərəsəlik, rent, istehlak münasibətlərindən, habelə müəllifliklə bağlı qeyri-əmlak hüquqlarının həyata keçirilməsi, oyun və mərclərin keçirilməsindən irəli gələn mübahisələrin xüsusiyyəti tərəflərin sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gəlməsini istisna etməklə, onları müstəsna qaydada ümumi məhkəməyə aid edir.

19. Eyni zamanda məhkəmələrə izah edilir ki, MPM-in 26.2-ci maddəsində kommersiya məhkəmələrinin müstəsna baxış predmetinə aid edilmiş həmin Məcəllənin 40-5-ci fəslində nəzərdə tutulmuş “Bankın öhdəliklərinin könüllü restrukturizasiyası haqqında” işlərin xarakteri özü-özlüyündə yalnız sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gəlməsini diktə edir. Eyni yanaşma müflisləşmə, sənaye mülkiyyəti obyektlərinin (əmtəə nişanı, coğrafi göstərici, ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsi) istifadəsi və müdafiəsi ilə bağlı (şəxsi hüquqların müdafiəsinə dair tələblər istisna olmaqla), habelə kommersiya hüquqi şəxsləri ilə bağlı korporativ tələblər üzrə işlərə də aid edilməlidir.

20. Məhkəmə aidiyyətinin müəyyənləşdirilməsində tərəflərin subyekt tərkibi ilə bağlı meyarın qiymətləndirilməsi baxımından məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, mübahisənin xarakteri ilə bağlı müəyyən halların (bu Qərarın 13-cü bəndi) mövcudluğu şərti ilə kommersiya məhkəmələrinin baxış predmetini təşkil edən işlər üzrə tərəflər qismində mülki hüquqi mübahisənin bütün mümkün subyektləri (hüquqi şəxslər, fərdi sahibkarlar, dövlət orqanları, bələdiyyələr, fərdi sahibkar statusuna malik olmayan fiziki şəxslər) iştirak edə bilirlər.

21. Subyekt tərkibi ilə bağlı meyarın qiymətləndirilməsi zamanı məhkəmələr əlavə olaraq nəzərə almalıdır ki, qeyri-hökumət təşkilatlarının və publik hüquqi şəxslərin fəaliyyətini tənzimləyən qanunlarla (“Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında” və “Publik hüquqi şəxslər haqqında” Qanunlar) onların ikili, yəni həm qeyri-sahibkarlıq, həm də sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq imkanları nəzərdə tutulmuşdur. Məhz bu fərqləndirici xüsusiyyət mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsi zamanı qeyri-hökumət təşkilatları və publik hüquqi şəxslərə münasibətdə fərqli yanaşmanın sərgilənməsini tələb edir.

22. Bu baxımdan məhkəmələrə izah edilir ki, qeyri-kommersiya qurumlarının, publik hüquqi şəxslərin və fərdi sahibkarların kommersiya mübahisəsinin subyektli olması imkanı mübahisənin onların qanunla qadağan edilməyən sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gəlmiş hallarda mümkün olacaqdır. Onların sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gəlməyən mülki mübahisələrinin kommersiya məhkəmələrinin baxış predmetini təşkil etməsinə isə, yalnız MPM-in 30-cu maddəsinə əsasən digər kommersiya mübahisəsi ilə birgə baxıldığı halda yol verilməlidir.

23. Mübahisə tərəflərindən birinin dövlət orqanı və bələdiyyə olduğu halla bağlı isə məhkəmələrə izah edilməlidir ki, qanunvericiliyin tələbinə görə dövlət və bələdiyyə orqanları hakimiyyət səlahiyyətlərini icra etməkdən başqa mülki dövryyənin bərabər hüquqlu subyektləri qismində malların (işlərin və xidmətlərin və s.) dövlət və bələdiyyə vəsaiti hesabına alınmasında, sahibkarlıq subyektləri ilə mülki hüquqi əqdlərin bağlanması, həmçinin investisiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsində eyni ilə digər hüquqi şəxslər kimi iştirak edə bilirlər. Bu zaman sahibkarlıq subyektləri tərəfindən dövlət orqanlarına və bələdiyyələrə qarşı və ya sonuncuların sahibkarlıq subyektlərinə qarşı tələbləri mahiyyət etibarlı ilə iqtisadi məzmunlu olduğundan, habelə bu tələblərdən irəli gələn mübahisələrə tətbiq edilən maddi hüquq normalarının sahibkarlıq fəaliyyətini tənzimləyən normalara aid olduğundan həmin

mübahisələrə kommersiya məhkəmələrində baxılmalıdır. Həmçinin, nəzərə alınmalıdır ki, Mülki Prosessual Məcəllənin 26.2-ci maddəsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanının (Vergilər Nazirliyinin) vergi ödəyicisi olan fiziki şəxslərin və ya hüquqi şəxslərin icra orqanının rəhbərinin ölkədən getmək hüququnun müvəqqəti məhdudlaşdırılması barədə ərizələrinə kommersiya işi kimi kommersiya məhkəmələrində baxılmasının mümkünlüyü nəzərdə tutulmaqla dövlət orqanının kommersiya mübahisəsində tərəf olması istisna edilməmişdir.

24. Nəzərə alınmalıdır ki, fiziki şəxslərdən fərqli olaraq sahibkarlıq subyektlərinin, qeyri-hökumət təşkilatlarının, publik hüquqi şəxslərin, bələdiyyələrin və dövlət orqanlarının su, qaz və elektrik enerjisindən istifadə etmələri (fərdi sahibkar statusuna malik olan fiziki şəxsin şəxsi istehlakı istisna olmaqla) onların şəxsi tələbatını ödəmək məqsədi daşmadığından “İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinə əsasən bu münasibətlər istehlak münasibətləri hesab edilmir. İstinad edilənlər, habelə hüquq münasibətlərinin xarakteri ilə bağlı bu Qərarın 13-cü bəndində qeyd edilənlər baxımından təbii inhisar subyektləri olmaqla fəaliyyətləri həm də sahibkarlıq elementlərini ehtiva edən “Azəriqaz” İB, “Azərişiq” ASC, “Azərsu” ASC kimi enerji və su təchizatı qurumları ilə digər sahibkarlıq subyektləri arasında öz fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi üçün qaz, su və elektrik enerjisindən istifadədən irəli gələn mübahisələrə kommersiya məhkəmələrində baxılmalıdır. Bu mübahisələrin bir tərəfi qismində qeyri-hökumət təşkilatları və publik hüquqi şəxslər çıxış etdikdə isə, həmin işin kommersiya məhkəməsində baxılması imkanı sərfiyyatın onların sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı fəaliyyətindən irəli gəlmiş halla məhdudlaşmış olacaqdır. Dövlət orqanları və bələdiyyələrlə adiçəkilən enerji və su təchizatı qurumları arasında olan mübahisələrə isə bu Qərarın 23-cü bəndinə əsasən kommersiya məhkəmələrində baxılacaqdır.

25. Qeyri-kommersiya qurumlarının, publik hüquqi şəxslərin və fərdi sahibkarların əşya hüquqi münasibətlərdən və deliktdən irəli gələn tələblərinə kommersiya məhkəməsində baxılması üçün mübahisənin onların qanunla qadağan edilməyən sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gəlmiş hallarda mümkün olacaqdır. Mübahisə qeyri-kommersiya qurumlarının, publik hüquqi şəxslərin və fərdi sahibkarların sahibkarlıq fəaliyyətlərindən irəli gəlmədikdə isə, işə kommersiya məhkəmələrində baxılması imkanı, yalnız MPM-in 30-cu maddəsinə əsasən digər kommersiya mübahisəsi ilə birgə baxıldığı halda mümkün olacaqdır. Beləliklə, məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, əşya-hüquqi münasibətlərdən irəli gələn istifadə, sahiblik və mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi üzrə tələblərdə və ya deliktdən irəli gələn tələblərdə mübahisənin məhz hər iki tərəfin birgə və yaxud ayrı-ayrılıqda həyata keçirdikləri sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gəlməsi məhkəmə aidiyyətini müəyyən edən həlledici meyardır. Dövlət və bələdiyyə orqanlarına münasibətdə isə qeyd edilməlidir ki, müqavilədən irəli gələn öhdəlik hüquqi münasibətlərdən fərqli olaraq, əşya hüquqi münasibətlərdən və deliktdən irəli gələn mübahisələrdə onların sahibkarlıq subyektləri ilə olan münasibətlərinin xarakteri mahiyyət etibarilə iqtisadi xarakterli olmadığından bu mübahisələrə ümumi məhkəmələrdə baxılmalıdır.

26. Nəzərə alınmalıdır ki, fərdi sahibkar statusuna malik olmayan fiziki şəxslərin iştirakı ilə olan işlərin kommersiya məhkəməsində baxılması imkanını qanunvericilik iki halla məhdudlaşdırmışdır. Birinci hala, mübahisənin xarakterinin sahibkarlıq subyektinin özünün fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gəlmiş (bu Qərarın 13-cü bəndi) kommersiya hüquqi şəxslərinin korporativ mübahisələrini, ikinci hala isə MPM-in 30-cu maddəsinin tələbləri baxımından onların iştirakı ilə olan mülki mübahisənin digər kommersiya mübahisəsi ilə birgə baxıldığı halı aid etmək olar.

27. Fərdi sahibkar statusuna malik olmayan fiziki şəxslərin iştirakı ilə olan, onların qanunsuz sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gələn mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsi ilə bağlı məhkəmələr nəzərə almalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 13-cü maddəsinə əsasən həyata keçirilən fəaliyyətin sahibkarlıq fəaliyyəti hesab olunması üçün üç şərtin mövcudluğu tələb edilir: müstəqillik, mənfəət götürmək məqsədi və fəaliyyətin iqtisadi xarakterli olması. Mülki Məcəllənin istinad edilən maddəsində qanunilik şərti nəzərdə tutulmasa da, “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Qanunun 10-cu maddəsi sahibkarlıq fəaliyyətinin dövlət qeydiyyatının məcburiliyini müəyyən edir. Eyni zamanda, həmin Qanunun 12.1-ci maddəsinə əsasən mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formalarından asılı olmayaraq öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun surətdə həyata keçirən sahibkarın hüquqlarının və qanuni mənafeələrinin müdafiəsini dövlət təmin edir. Digər tərəfdən, qanunsuz sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə görə İnzibati Xətalər

Məcəlləsinin 398-ci maddəsi ilə inzibati, habelə Cinayət Məcəlləsinin 192-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmuşdur. Odur ki, fərdi sahibkar statusuna malik olmayan fiziki şəxslərin həyata keçirdiyi qanunsuz sahibkarlıq fəaliyyəti aidiyyəti üzrə inzibati və cinayət məsuliyyəti yaratdığından, habelə həmin fəaliyyətdən irəli gələn hüquq və qanuni mənafelərin müdafiəsinə dövlət təminat vermədiyindən bu fəaliyyətdən irəli gələn mübahisələrə onların sahibkarlıq xarakteri nəzərə alınmadan, ümumi məhkəmələrdə baxılmalıdır. Beləliklə, fərdi sahibkar statusuna malik olmayan fiziki şəxslərin iştirakı ilə olan mübahisələrin kommersiya məhkəmələrində baxılması imkanı yalnız bu Qərarın 26-cı bəndində qeyd edilən iki halla məhdudlaşacaqdır.

Ramiz Rzayev
Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin sədri

“İşlərin ümumi və yaxud kommersiya məhkəmələrinə aidiyyətinin müəyyən edilməsi, məhkəmə aidiyyəti ilə bağlı mübahisələrə və məhkəmələr arasında yaranan fikir ayrılıqlarına baxılmasının xüsusiyyətlərinə dair” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 18 sentyabr 2020-ci il tarixli Qərarının icrası üzrə məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsi meyarları və onların xüsusiyyətlərini, habelə bu meyarlar üzrə yoxlanılma ardıcılığını əks etdirən

CƏDVƏL

SUBYEKT

Kommersiya mübahisəsinin subyektlərinin dairəsi

(müəyyən şərtlər çərçivəsində mülki hüquq münasibətlərinin bütün tərəfləri kommersiya mübahisəsinin subyekti ola bilərlər):

- Kommersiya hüquqi şəxsləri (xarici kommersiya hüquqi şəxslərin nümayəndəlik və filialları daxil olmaqla)

- Fərdi sahibkarlar;

- Qeyri-kommersiya hüquqi şəxsləri (sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gələn tələblər üzrə);

- Publik hüquqi şəxslər (sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gələn tələblər üzrə);

- Dövlət orqanları və bələdiyyələr (mülki dövriyyənin bərabər hüquqlu subyektləri qismində malların (işlərin və xidmətlərin və s.) dövlət və bələdiyyə vəsaiti hesabına alınmasında sahibkarlıq subyektləri ilə bağlı mülki hüquqi əqdlərdən irəli gələn tələblər üzrə);

- Fərdi sahibkar statusuna malik olmayan fiziki şəxslər (əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər daxil olmaqla, kommersiya hüquqi şəxsləri ilə bağlı korporativ tələblər, investisiya qiymətli kağızları (istiqraz və səhm), veksəl, depozitar qəbz, investisiya fond payı üzrə çağırış icraatı işlərində).

- Qeyd: kommersiya məhkəməsində baxılmalı olan işlərin mümkün subyekt tərkibi ilə bağlı qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi zamanı Mülki Prosessual Məcəllənin 30-cu maddəsinin tələbləri nəzərə alınmalıdır.

PREDMET

Mübahisə tərəflərinin subyekt tərkibindən asılı olmayaraq aşağıdakı tələblərə ümumi məhkəmələr baxır:

- Ailə-nikah münasibətlərindən irəli gələn tələblər;

- Əmək münasibətlərindən irəli gələn tələblər;

- Mənzil münasibətlərindən irəli gələn tələblər;

- Xüsusi icraat qaydasında baxılan işlər (MPM-in 26.2-ci maddəsində qeyd edilənlər istisna olunmaqla)
- Renta münasibətlərindən irəli gələn tələblər;
  - Vərəsəlik münasibətlərindən irəli gələn tələblər;
  - İstehlak münasibətlərindən irəli gələn tələblər;
  - Müəllifliklə bağlı qeyri-əmlak hüquqlarının həyata keçirilməsi üzrə tələblər (müəllif, addan, şöhrətdən istifadə etmək hüququ);
  - Xüsusi notarius və vəkillərin peşə fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gələn publik hüquqa aid olmayan mübahisələr;
  - Oyun və mərclərin keçirilməsindən irəli gələn tələblər;
  - Xüsusi mükafatlandırmanın açıq elan edilməsi, müsabiqənin keçirilməsindən irəli gələn tələblər;
  - Qeyri-kommersiya hüquqi şəxsləri ilə bağlı korporativ tələblər (təsisçiləri, üzvləri, idarəetmə orqanının nümayəndələri arasında və onlarla hüquqi şəxs arasında olan hüquqi şəxsin fəaliyyətindən irəli gələn tələblər);

Mübahisə tərəflərinin subyekt tərkibindən asılı olmayaraq aşağıdakı tələblərə kommersiya məhkəmələri baxır:

- Müflisləşmə ilə bağlı (banklar istisna olmaqla) tələblər;
- Kommersiya hüquqi şəxsləri ilə bağlı korporativ tələblər (təsisçiləri, üzvləri, iştirakçıları, idarəetmə orqanının nümayəndələri arasında və onlarla hüquqi şəxs arasında olan hüquqi şəxsin fəaliyyətindən irəli gələn tələblər);
- Bankın öhdəliklərinin könüllü restrukturizasiyası ilə bağlı işlər;
- Sənaye mülkiyyəti obyektlərinin (əmtəə nişanı, coğrafi göstərici, ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsi) istifadəsi və müdafiəsi ilə bağlı tələblər (şəxsi hüquqların müdafiəsinə dair tələblər istisna olmaqla)
- Qeyd: kommersiya məhkəməsində baxılmalı olan işlərin mümkün predmet ilə bağlı qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi zamanı Mülki Prosesual Məcəllənin 30-cu maddəsinin tələbləri nəzərə alınmalıdır.

HÜQUQ MÜNASİBƏTİNİN XARAKTERİ

Mübahisə üzrə hüquq münasibətinin xarakterinə dair tələblər:

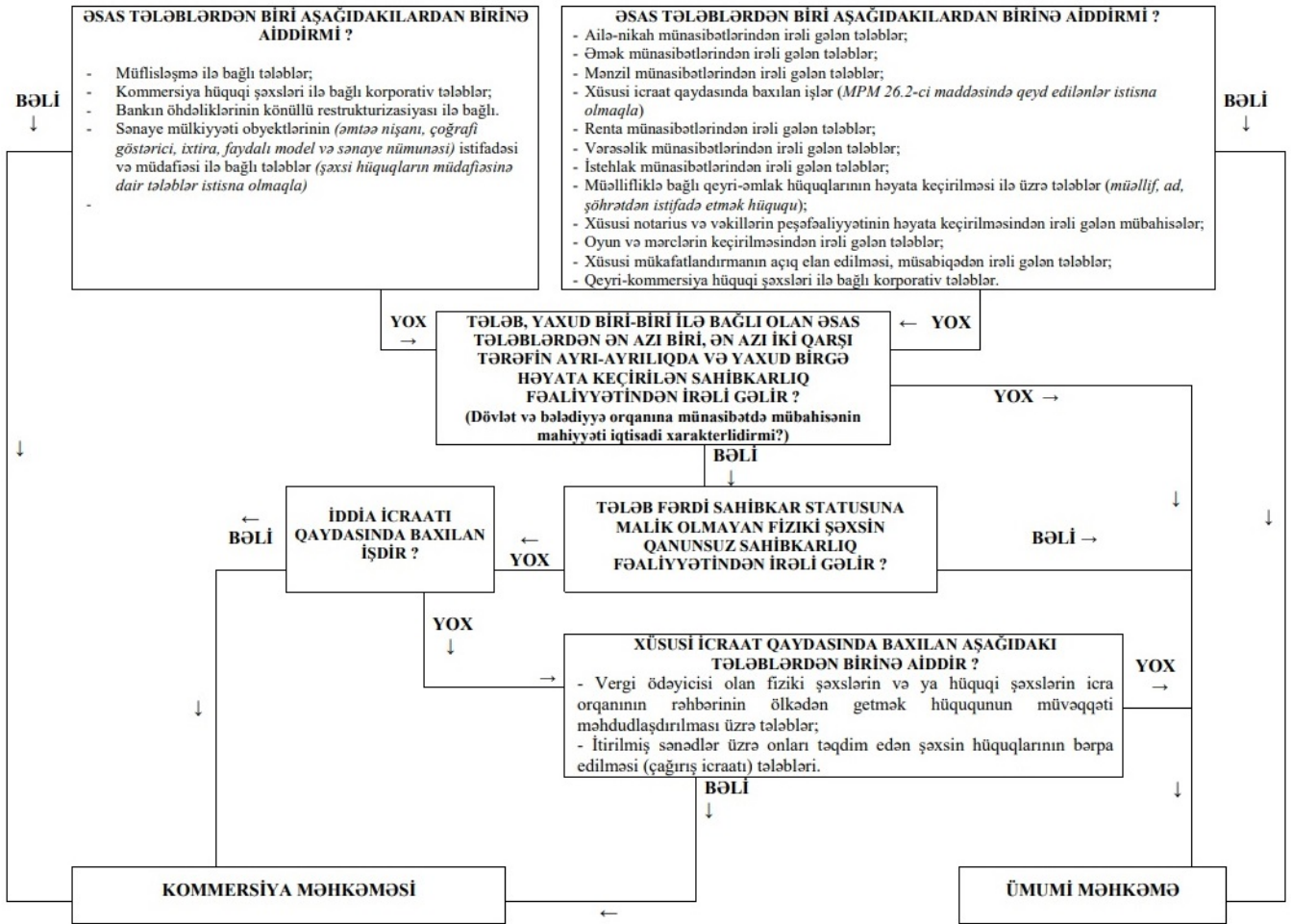
İddia icraatı qaydasında baxılan işlərdə mübahisə tərəflərinin subyekt tərkibindən asılı olmayaraq tələb (və ya birlikdə baxılması mümkün olan əsas tələblərdən ən azı biri) üzrə mübahisənin tərəflərdən yalnız birinin deyil, ən azı iki qarşı tərəfin ayrı-ayrılıqda və ya birgə həyata keçirilən sahibkarlıq fəaliyyətindən, yaxud tərəflərin onların bağlı olduqları bir sahibkarlıq subyektinin özünün fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gəldikdə işə kommersiya məhkəmələri baxır.

İş üzrə tərəflərin subyekt tərkibindən asılı olmayaraq xüsusi icraat qaydasında baxılan işlərdən aşağıdakılarına sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən irəli gəlmiş halda kommersiya məhkəmələri baxır:

- Vergi ödəyicisi olan fiziki şəxslərin və ya hüquqi şəxslərin icra orqanının rəhbərinin ölkədən getmək hüququnun müvəqqəti məhdudlaşdırılması haqqında işlər üzrə tələblər;
- İtirilmiş sənədlər üzrə onları təqdim edən şəxsin hüquqlarının bərpa edilməsi (çağırış icraatı) tələbləri.

İSTİSNA:

Hüquq münasibətlərinin xarakterinin sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olmasına baxmayaraq, fərdi sahibkar statusuna malik olmayan, yəni vergi uçotuna alınmamış fiziki şəxsin qanunsuz sahibkarlıq fəaliyyətindən irəli gələn mübahisələrə, iddianın həmin şəxs və yaxud ona qarşı (iddianı qaldıran digər şəxsin fəaliyyəti qanuni olsa da) qaldırılmasından asılı olmayaraq ümumi məhkəmələr baxır.

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təxribatlarının qarşısının alınması məqsədilə görülən tədbirlərlə bağlı bəyanat qəbul edərək dünya ölkələrinin, o cümlədən Avropa Şurasının üzv dövlətlərinin ali məhkəmələrinə göndərmişdir. Bəyanatda deyilir

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin

BƏYƏNATI

Ermənistan Respublikasının silahlı qüvvələri 27 sentyabr 2020-ci il tarixində Azərbaycan silahlı qüvvələrinin mövqelərini, eləcə də yaşayış məntəqələrini intensiv atəşə tutaraq təmas xətti boyunca Azərbaycan Respublikasına qarşı geniş miqyaslı hərbi əməliyyatlara başlamışlar.

Bu hərbi təcavüzə cavab olaraq, Azərbaycanın silahlı qüvvələri özünümüdafiə hüququna və beynəlxalq humanitar normalara əsaslanaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin 51-ci maddəsinə tam uyğun surətdə Ermənistanın işğalçı qüvvələrinə qarşı əks-hücum əməliyyatlarını davam etdirir.

27 sentyabr 2020-ci ildən bəri şəhər və kəndlərdə - Gəncə, Beyləqan, Tərtər, Ağcabədi, Bərdə və Xızı - təmas xəttindən (50-250 kilometr) uzaqda yerləşən azərbaycanlı mülki əhalinin davamlı olaraq atəşə tutulması nəticəsində üçü uşaq olmaqla 29 mülki şəxs öldürülüb və 144-dən çox şəxs müxtəlif dərəcəli xəsarətlər alıb.

Həmçinin əhalinin 500-ə yaxın mülkü, o cümlədən xüsusi mülkiyyət, su anbarı və Mingəçevirdəki elektrik stansiyası, Xəzər dənizindən Avropaya xam neft və təbii qaz tədarük edən enerji boru kəmərləri (Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri və Cənubi Qafqaz Boru Kəməri) və Tərtər bölgəsindəki regional məhkəmə binası, Ermənistan silahlı qüvvələrinin atəş hədəfləri olmuşdur.

Bu son hadisələr Ermənistan silahlı qüvvələrinin hərbi təcavüzünün və Azərbaycana qarşı son təxribatlarının davamıdır. Belə ki, 2020-ci ilin iyul ayında Ermənistan silahlı qüvvələri təcavüzkar ekspansionist siyasətini Dağlıq Qarabağ bölgəsindən şimala doğru dəyişdirərək Azərbaycanın Tovuz rayonu istiqamətində hərbi qulluqçuları və mülki şəxsləri öldürərək hərbi mövqelərə və mülki obyektlərə ağır artilleriya zərbələri endirmişdir.

İndiki Ermənistan-Azərbaycan silahlı qarşıdurmasının kökündə Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış və tarixən Azərbaycan torpaqları olan Dağlıq Qarabağ bölgəsi və ona bitişik yeddi rayonun qanunsuz işğalı ilə bağlı erməni siyasəti dayanır.

Bu gün Azərbaycan ərazilərinin təxminən 20% -i qeyri-qanuni erməni işğalı altındadır və Azərbaycanın mülki əhalisinə qarşı aparılan etnik təmizləmə nəticəsində 1 milyondan çox qaçqın və məcburi köçkün evlərindən qovulub, 20 min insan öldürülüb, 50.000 insan yaralanıb və ya əlil olub, təxminən 5.000 Azərbaycan vətəndaşı hələ də itkindir.

1992-ci ilin fevralında Xocalı şəhərində azərbaycanlı mülki əhaliyə qarşı misli görünməmiş bir qırğın törədildi. Fevralın 25-dən 26-sına keçən gecə Ermənistan silahlı qüvvələri 106 qadın, 63 uşaq və 70 qoca olmaqla 613 mülki şəxsi öldürdü. 1275 sakin girov götürüldü, 150 nəfərin taleyi bu günə qədər bilinmir. Bəşəriyyətə qarşı bu dəhşətli cinayəti törədənlər indiyədək tutulmayıb və məsuliyyətə cəlb olunmayıblar.

Mövcud silahlı münaqişənin sülh yolu ilə həlli üçün ATƏT-in Minsk Qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlar da daxil olmaqla bütün beynəlxalq diplomatik səylərin Ermənistan hökuməti və rəhbərliyinin qeyri-konstruktiv yanaşması səbəbindən bu günə qədər uğursuz olduğu xüsusi olaraq vurğulanmalıdır.

Ermənistan hökuməti, Dağlıq Qarabağı və ona bitişik rayonlarını Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi kimi tanıyan və Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını nəzərdə tutan Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü il tarixli 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrini, Qoşulmama Hərəkatı, Avropa Şurası və Avropa İttifaqı kimi aparıcı beynəlxalq təşkilatların bir sıra qətnamələrini açıq şəkildə yerinə yetirməmişdir.

Bundan əlavə, “Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Çıraqov və başqaları Ermənistana qarşı” çıxardığı qərarında (№ 13216/05, 16 iyun 2015) qeyd olunur: “Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ilk günlərindən etibarən Ermənistanın “DQR” üzərində əhəmiyyətli və həlledici təsiri olmuşdur, bu iki

qurumun praktik olaraq bütün vacib məsələlərdə yüksək səviyyədə inteqrasiyası bu günə qədər davam edir. Başqa sözlə desək, “DQR” və onun rəhbərliyi Dağlıq Qarabağ və ətraf ərazilər üzərində təsirli nəzarəti həyata keçirən Ermənistanın ona verdiyi hərbi, siyasi, maliyyə və digər dəstək sayəsində yaşayır ...”.

Azərbaycan Respublikasının sərhədlərinin xarici təhdidlərə qarşı toxunulmazlığını qoruması və ərazilərindəki hər kəsin insan hüquq və azadlıqlarını təmin etməsi 1949-cu il Cenevrə Konvensiyaları daxil olmaqla, beynəlxalq hüquqa dair bütün vəzifələrinə və öhdəliklərinə uyğundur. Azərbaycan hökuməti hər zaman silahlı qüvvələrin döyüşçülərlə mülki şəxsləri, hərbi obyektlərlə mülki obyektləri ayırd etməsini tələb edən beynəlxalq humanitar hüququn təməl prinsipinə əməl etdiyini bəyan edir. Bundan əlavə, Azərbaycan silahlı qüvvələri mülki insanları hədəfə alma və ya mülki insanların əmlakına zərər vuran hücumlara qarşı mütləq qadağaya hörmət etmək öhdəliyini təsdiqləyir.

Biz Azərbaycan hökumətinin ərazi bütövlüyünü bərpa etmək və bütün məcburi köçkünlərin hüquqlarını bir daha təsdiq edərək öz evlərinə qayıtmalarını təmin etmək söylərinin tərəfdarıyıq. Bununla, bölgədə həqiqi və davamlı sülhə kollektiv şəkildə nail olmaq mümkündür.

Qanunun aliliyinin gücləndirilməsinə və insan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının qorunmasına yönəlmiş çoxtərəfli söylərimizi dəstəkləməyinizi gözləyirik.

Ali Məhkəmənin hakimləri və əməkdaşları Silahlı Qüvvələrə Yardım Fonduna pul köçürüblər.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin atəşkəs rejimini kobud şəkildə pozaraq Azərbaycanca qarşı növbəti planlaşdırılmış təxribatına cavab olaraq qüdrətli ordumuz bütün cəbhəboyu uğurlu əks-hücum əməliyyatları həyata keçirir və düşməne sarsıdıcı zərbələr endirir.

Hərbi vəzifəlilərin, onları yola salan valideyn və yaxınlarının ruh yüksəkliyi, vətəndaşlarımızın kütləvi könüllü olaraq orduya yazılması bir daha onu göstərir ki, xalqımız işğal altındakı ərazilərimizi düşməndən azad etmək üçün ordumuzun həyata keçirdiyi uğurlu hərbi əməliyyatlardan qürur duyur və qətiyyətli dəstək verir.

Cəmiyyətimizdə mövcud olan milli həmrəylikdən və ordumuzun cəbhəboyu apardığı uğurlu əməliyyatlarından ruhlanan Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimləri və əməkdaşları Silahlı Qüvvələrə Yardım Fonduna 120 min manat məbləğində pul vəsaiti köçürüb.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya kollegiyalarının “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi üzrə ipoteka predmeti olan əmlakın ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsi məsələsinə dair Qərarı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN
Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya kollegiyalarının
Q Ə R A R D A D I
№ 01

“İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi üzrə
ipoteka predmeti olan əmlakın ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsi məsələsinə dair
20 iyul 2020-ci il
Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya kollegiyaları,

Mülki Kollegiyanın sədri Hacıyev Sənan Firudin oğlunun sədrliyi və hakimləri Əhmədova Mehparə Tofiq qızı, Əliyev Ələsgər Əliabbas oğlu, Xəlilov İsmayıl Kamil oğlu, Dəmirov İlqar Kamal oğlu, Əhmədov Əhməd Abbas oğlu, Nurməmmədov Əhməd Güləhməd oğlu, Vəliyeva Elşənə Rafiq qızı, Xələfov İlqar Rəhim oğlu, Quliyev Gündüz Ağababa oğlu, Əliyev Zaur Əli oğlu, Həsənov Vüqar Təvəkgül oğlu, Hüseynov Abiddin Qabil oğlu, Şamayev Elşad Yaquboviç, Abbasov Aqil Əzizağa oğlu,

Kommersiya Kollegiyasının sədri Abiyeva Kəmalə Nəbi qızı və hakimləri Məmmədli Bəhram Məmməd oğlu və Qəribov Bəhman Fərhad oğlundan ibarət tərkibdə,

Əkbərli Əkbər Eldar oğlunun katibliyi ilə,

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Mülki Kollegiyasının Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətn üzrə - Mülki Prosessual Məcəlləsi) 418-1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq qaydada verdiyi 16 iyun 2020-ci il tarixli təqdimatı əsasında ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsi ilə bağlı mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə baxaraq aşağıdakıları müəyyən etdi.

1. İşə kassasiya qaydasında baxılarkən Ali Məhkəmənin ayrı-ayrı məhkəmə tərkibləri arasında kredit müqaviləsi üzrə tutmanın ipoteka predmetinə yönəldilməsi və ipoteka ilə yüklü edilmiş əmlakın açıq hərracdən satılmasına dair mülki işlərdə ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsinə münasibətdə fərqli hüquqi yanaşmaların mövcud olduğu müəyyən olunmuşdur.

2. Ali Məhkəmədə bu tələblər üzrə əvvəllər baxılmış bir sıra işlərdə ipoteka predmetinin ilkin satış qiyməti əmlakın bazar qiyməti ilə müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda, mübahisəli hüquqi məsələyə dair kassasiya instansiyası məhkəməsi bir neçə qərarında ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətinin likvid qiymətlə müəyyən edilməsinə dair də hüquqi mövqə bildirmişdir.

3. Bu baxımdan ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsi (əmlakın bazar qiyməti və yaxud likvid qiyməti əsasında) ilə bağlı “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra mətn üzrə - “İpoteka haqqında” Qanun) tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə Ali Məhkəmənin mübahisəli hüquqi məsələyə dair vahid hüquqi mövqeyini təsbit edən qərarların qəbul edilməsi zərurəti yaranmışdır.

4. Mülki Prosessual Məcəllənin 2020-ci il martın 1-dən qüvvəyə minmiş 418-1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibi işə kassasiya qaydasında baxarkən Ali Məhkəmənin digər məhkəmə tərkibinin əvvəllər qəbul etdiyi qərarla müəyyən edilmiş hüquqi mövqedən fərqli yanaşmanın tətbiq edilməsini zəruri hesab etdikdə, həmin mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Ali Məhkəmənin mülki və kommersiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərdən ibarət tərkibdə baxılır.

5. Beləliklə, ayrı-ayrı məhkəmə tərkibləri arasında fərqli yanaşmaların mövcudluğu nəzərə alınaraq mübahisəli hüquqi məsələyə dair hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin

təmin edilməsi üçün Mülki Prosesual Məcəllənin 418-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqi mexanizmdən istifadə olunmuşdur.

6. Bununla əlaqədar olaraq mübahisəli hüquqi məsələ hüquq ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılmış, bir çox maraqlı şəxslər, o cümlədən hüquqsünaslar və təşkilatlar yazılı formada əsaslandırılmış rəylərini (amicus curiae rəyi) Ali Məhkəməyə təqdim etmişlər.

7. Ali Məhkəmənin Mülki və Kommersiya kollegiyalarının hakimlərindən ibarət məhkəmə tərkibi qeyd edir ki, mübahisəli məsələyə qiymət vermək üçün ilk növbədə “İpoteka haqqında” Qanunun müvafiq müddəaları təhlil edilməlidir.

8. Belə ki, “İpoteka haqqında” Qanunun 39.3.3-cü maddəsinə əsasən məhkəmə ipoteka predmetinə tutmanın yönəldilməsi haqqında qərar qəbul edərkən qərarla ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətini göstərməlidir.

9. Həmin Qanunun 1.0.9-cu maddəsinə əsasən ilkin satış qiyməti – qanunun tələbinə uyğun olaraq ipoteka predmetinin bazar dəyərinin müəyyənləşdirilməsi üçün müvafiq marketinq keçirilməsi vaxtının məhdudluğu şəraitində ipoteka predmetinin satış (likvid) qiymətidir.

10. Qanunun 1.0.9-cu maddəsindən görüldüyü kimi, sözügedən normada ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətinin anlayışı aydın şəkildə həmin əmlakın məhz likvid qiymətini ehtiva etməsi kimi verilmişdir.

11. İlk öncə likvid dəyərlə bağlı qeyd edilməlidir ki, “likvidlik” özü iqtisadi termin olaraq biznesdə, yaxud investisiya proseslərində aktivlərin bazarda əhəmiyyətli qiymət fərqi olmadan və dəyər itkisi yaratmadan tez reallaşdırıla (satıla) bilməsi qabiliyyətidir. Likvid dəyər bazar dəyərinin müəyyənləşdirilməsi üçün adekvat marketinqin keçirilməsi üçün vaxt məhdudluğu şəraitində mülkiyyətin satılmasından real əldə oluna biləcək pulun məbləğidir. Bu baxımdan aydın olur ki, əmlakın likvid qiyməti onun bazar qiymətinin açıq bazar şəraitində daha asan və tez satılma imkanı verən həddini ehtiva edir.

12. Məlumdur ki, “Kredit müqavilələri üzrə borcun tutulması, tutmanın ipoteka predmetinə yönəldilməsi, ipoteka predmetinin açıq hərracda satılması” tələblərinə dair işlərdə borcun vaxtında geri qaytarılmasından ibarət öhdəliyin icra edilməməsi özü-özlüyündə borcverənin birbaşa zərərə məruz qalması ilə nəticələnməklə yanaşı, sahibkarlara münasibətdə qaytarılmalı borcun dövrüyyədə istifadə edilməməsi səbəbi ilə onların sahibkarlıq fəaliyyətinə də zərər vurmuş olur. Eyni zamanda, məhkəmə mübahisələrinin kifayət qədər uzun müddət davam etməsi, habelə bununla bağlı borc alan və ya ipoteka qoyanlar tərəfindən yol verilən sui-istifadə halları da öz növbəsində zərər məbləğinin artmasının digər səbəblərindəndir. Bu vəziyyətdə borcun təminat vasitəsi olan ipoteka predmetinin satışına uzun müddətin sərf edilməsinin qarşısının alınması üçün qanunverici əmlakın real bazar dəyəri ilə deyil, onun daha tez realizə olunmasına imkan verən real bazar dəyərindən nisbətən aşağı, lakin əhəmiyyətli qiymət fərqi olmadan və dəyər itkisi yaratmayan likvid qiymətlə hərraca çıxarılmasını nəzərdə tutmuşdur. Təsadüfi deyil ki, “İpoteka haqqında” Qanuna edilmiş son dəyişikliklərlə ipoteka predmetinə tutmanın yönəldilməsi prosedurunun sadələşdirilməsi də məhz bu məqsədlərə xidmət edir.

13. O da qeyd edilməlidir ki, ipoteka predmetinin likvid qiymətlə satılması borc alanın və ipoteka qoyanın da qanuni maraqlarına zidd deyil. Belə ki, ipoteka predmetinin realizasiyasının likvid qiymət əsasında daha tez həyata keçirilməsi borcun vaxtında ödənilməsinə görə Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin müvafiq maddələri ilə nəzərdə tutulmuş əlavə ödənişlərin tutulmasının qarşısını da almaqla borcluları əlavə zərərdən qorumuş olacaqdır. Digər tərəfdən, likvid qiymət real bazar dəyərindən nisbətən aşağı olsa da, əhəmiyyətli qiymət fərqi olmadan dəyər itkisi yaratmayan həddə olduğundan və yalnız məcburi qaydada satışa tətbiq edildiyindən ipoteka qoyanın maraqlarına da zidd kimi qiymətləndirilməməlidir. Belə ki, Qanun ədalətli yanaşma müəyyən edərək, ipoteka qoyana ipoteka predmetini hərrac yekunlaşana qədər borcu ödəməklə ipotekadan azad etmək, habelə ipotekasaxlayanla qarşılıqlı razılıq əsasında ipoteka predmetini könüllü olaraq satmaq imkanı vermişdir. Bundan əlavə, “İpoteka haqqında” Qanunun 39.3.3-cü maddəsində ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətinin ipoteka qoyanla ipoteka saxlayanın razılaşması əsasında müəyyən edilməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur. Həmçinin, qeyd edilməlidir ki, ipoteka predmeti olan əmlakın likvid qiymətlə açıq hərraca çıxarılması ipoteka predmetinin ilkin hərracda daha tez realizə edilərək, hərrac qaydalarına əsasən növbəti hərracdan mülkiyyətiçinin mənafeyinə zidd şəkildə ucuz qiymətə satılmasının qarşısını almaqla, iş üzrə qəbul edilmiş məhkəmə aktlarının da vaxtında icra olunmasına yardım etmiş olacaqdır.

14. Qanunvericiliyin təhlili göstərir ki, borc üzrə tutmanın yönəldilməsi zamanı ipoteka predmeti olan torpaq sahələrinin ilkin satış qiyməti də likvid qiymətlə müəyyən edilməlidir.

15. Azərbaycan Respublikası Torpaq Məcəlləsinin 94-cü maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən torpaqların qiymətləndirilməsində torpağın normativ qiymətindən və bazar qiymətindən istifadə olunur. Həmin Məcəllənin 96-cı maddəsinin 10-cu hissəsinə əsasən ipoteka predmeti olan torpaq sahəsinə tutma yönəldilərkən onun ilkin satış qiyməti ipoteka haqqında qanunvericiliyə uyğun olaraq bazar qiyməti nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.

16. “Torpaq bazarı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 15-ci maddəsinə əsasən Torpaq sahələrinin (ipoteka predmeti olan torpaq sahələri istisna olmaqla) hərraca (müsabiqəyə) çıxarılan ilkin qiyməti torpağın normativ qiymətindən az olmayaraq mövcud bazar məzənnəsinə uyğun müəyyən edilir.

17. Göründüyü kimi, torpaq qanunvericiliyində torpağın normativ və bazar qiymətindən istifadə edilməklə, ümumi qayda olaraq torpaq sahələrinin hərraca çıxarılan ilkin satış qiymətinin torpağın normativ qiymətindən az olmayaraq mövcud bazar qiyməti ilə müəyyən edilməsi şərtləndirilsə də, ipoteka predmeti olan torpaq sahələri ilə bağlı məsələ istisna edilərək, “İpoteka haqqında” Qanunun tənzimlənmə predmetinə aid edilmişdir.

18. “İpoteka haqqında” Qanunun 54-cü maddəsinə əsasən bu Qanuna müvafiq olaraq ipoteka predmeti olan torpaq sahəsinə tutma yönəldilərkən onun ilkin satış qiyməti bazar qiyməti nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.

19. “İpoteka haqqında” Qanunun 54-cü maddəsinin və Torpaq Məcəlləsinin 96-cı maddəsinin 10-cu hissəsindəki ipoteka predmeti olan torpaq sahəsinə tutma yönəldilərkən torpaq sahəsinin ilkin satış qiymətinin bazar qiyməti nəzərə alınmaqla müəyyən edilməsindən ibarət ifadə ilə bağlı qeyd edilməlidir ki bu sadəcə olaraq ilkin satış qiymətinin müəyyənləşdirilməsi üsulunu göstərməklə, onun “İpoteka haqqında” Qanunun 1.0.9-cu maddəsinə uyğun olaraq likvid qiymətlə müəyyən edilməsini istisna etmir.

20. Beləliklə, Ali Məhkəmənin Mülki və Kommersiya Kollegiyalarının hakimlərindən ibarət məhkəmə tərkibi mübahisəli məsələ ilə bağlı təqdimat vermiş məhkəmə tərkibi ilə razılaşaraq hesab edir ki, “İpoteka haqqında” Qanunun tələbi baxımından ipoteka predmetlərinin ilkin satış qiyməti məhz likvid qiymətlə müəyyən edilməlidir.

21. O da qeyd edilməlidir ki, kredit müqaviləsi üzrə borcun tutulması, tutmanın ipoteka predmetinə yönəldilməsi, ipoteka predmetinin açıq hərracda satılması barədə tələblər üzrə işlərə baxılarkən “İpoteka haqqında” Qanunun tələblərinə riayət etmək üçün ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsi ilə bağlı aparılan məhkəmə araşdırmasında qanunla müəyyən edilmiş ardıcılığa riayət edilməlidir. Belə ki, ilk növbədə ipotekaqoyanla ipotekasaxlayanın ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətinin ipoteka müqaviləsində, Qanunun 10.5-ci maddəsinin tələbinə uyğun olaraq qeyd edilmiş qiymətlə müəyyən edilməsinə münasibəti öyrənilməlidir. Bununla bağlı razılıq olmadıqda isə, Qanunun 39.3.3-cü maddəsinə uyğun olaraq müqavilədə nəzərdə tutulduğundan fərqli həddə ilkin satış qiyməti ilə bağlı istinad edilən tərəflərin razılaşmasının olub-olmaması aydınlaşdırılmalıdır. Məhkəməyə təqdim olunan razılaşma Mülki Prosesual Məcəllənin 106.3 və 191.1-ci maddələrinin tələbləri baxımından yazılı şəkildə tərtib edilməli, ya məhkəmə iclas protokoluna imza edilməklə təsdiq olunmalı, ya da tərəflərin razılığı bu hərəkətlərin nəticəsi aydın surətdə şərh olunan, məhkəməyə göndərilən yazılı ərizələrdə ifadə olunmalıdır. Bu halda məhkəmə tərəflərin razılaşması ilə müəyyən edilmiş qiymətlə, onun əmlakın likvid və ya real bazar qiymətini təşkil edib-etməməsindən asılı olmayaraq bağlıdır. Buna baxmayaraq, məhkəmə Mülki Prosesual Məcəllənin 52.5 və 106.4-cü maddələrində sadalanan halların mövcudluğunu aşkar etdikdə həmin razılaşmanı nəzərə almaya bilər. Belə razılaşmanın əldə edilmədiyini, yaxud məhkəmə tərəfindən nəzərə alınmadığı hallarda isə ipoteka predmetinin ilkin satış qiyməti müstəqil qiymətləndiricinin rəyi (mütəxəssis rəyi) əsasında müəyyən edilməlidir. Nəzərə alınmalıdır ki, mütəxəssis rəyinin mübahisə tərəflərinin təqdim etməsindən, yaxud məhkəmə qərardadı ilə təyin edilmiş əmlakın qiymətləndirilməsi ilə bağlı qərardadla alınmasından asılı olmayaraq, rəydə ipoteka predmetinin yalnız likvid qiyməti deyil, həmçinin likvid qiymətin ağılabatanlığının dəyərləndirilməsi baxımından əhəmiyyətli olan real bazar qiyməti də əks olunmalıdır. Bu yanaşma “İpoteka haqqında” Qanunun 54-cü maddəsinin torpaq sahəsinin ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsi ilə bağlı tələbindən də irəli gəlir.

22. Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Ali Məhkəmənin Mülki və Kommersiya kollegiyalarının hakimlərindən ibarət məhkəmə tərkibi kassasiya instansiyası məhkəməsində icraat zamanı “İpoteka haqqında” Qanunun tətbiqi baxımından ipoteka predmetinin ilkin satış qiymətinin müəyyən edilməsi ilə bağlı mübahisəli hüquqi məsələyə dair belə qənaətə gəlir ki, ipoteka predmetinin ilkin satış qiyməti onların real bazar qiyməti nəzərə alınmaqla müəyyən edilən likvid qiymətidir.

23. Ali Məhkəmənin Mülki və Kommersiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərdən ibarət məhkəmə tərkibi Mülki Prosesual Məcəllənin 418-1.1-ci maddəsini rəhbər tutaraq

QƏRARA ALDI:

“İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 39.3.3-cü maddəsinə əsasən məhkəmə qətnaməsində göstərilən ilkin satış qiyməti ipoteka predmeti olan əmlakın likvid qiyməti ilə müəyyən edilməlidir.

Qərardad dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli 474VQ №-li Qanununun tətbiqi ilə bağlı vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vərəqələrində əməliyyatların edilməsinə dair Qərarı

**Azərbaycan Respublikası adından
Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası**

**Q Ə R A R D A D
(N 02)**

“Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli 474VQ №-li Qanununun tətbiqi ilə bağlı vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vərəqələrində əməliyyatların edilməsinə dair

Bakı şəhəri

13 avqust 2020-ci il

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası
Məmmədov Xəqani Səyyad oğlunun sədrliyi ilə,
Rəsulbəyova Nigar İmran qızı,
Quliyev Zakir Müslim oğlu,
Nəbizadə Rahib Sahib oğlu,
Hüseynov İlqar Kamil oğlu,
Şəfiyev İspəndiyar Əsəd oğlundan ibarət tərkibdə,
Əlizadə Ləman İsbəndiyar qızının katibliyi ilə,

İddiaçı “Greenroom” MMC-nin cavabdeh Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin Bakı şəhəri Lokal Gəlirlər Baş İdarəsinə qarşı dürüstləşmə adı ilə faiz məbləğinin silinməsinin qanunsuz hesab edilməsi və həmin məbləğin cəmiyyətin şəxsi hesab vərəqəsində artıq ödəmə kimi bərpa edilməsi tələbi barədə iş üzrə mübahisəli hüquqi məsələyə dair hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məsələsinə Ali Məhkəmənin binasında baxaraq aşağıdakı qərarı qəbul etdi.

I. Mübahisəli hüquqi məsələnin qısa xülasəsi

1. 2017-ci il 01 yanvar tarixdən qüvvəyə minmiş “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında” 30 dekabr 2016-cı il 474-VQ nömrəli Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafının stimullaşdırılması, əlverişli biznes mühitinin formalaşdırılması və vergi yükünün optimallaşdırılması məqsədi ilə vergi ödəyicilərinin vergilərin Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş müddətdə ödənilməsinə görə hesablanmış faizlər üzrə 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə vergi orqanlarındakı şəxsi hesab vərəqələrində mövcud olan borclarının vergi orqanları tərəfindən silinməsi qərara alınmış və bu Qanuna əsasən faiz borclarının silinməsi həyata keçirilmişdir.

2. Sözügedən Qanuna əsasən, faiz borcları silinmiş vergi ödəyiciləri sırasında 01 yanvar 2017-ci il tarixdən əvvəl barələrində hesablanmış vergiləri məhkəmədə mübahisələndirən vergi ödəyiciləri də olmuşdur.

3. Vergi orqanı bildirir ki, belə mübahisələr vergi ödəyicisinin xeyrinə yekunlaşdıqdan sonra qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarlarına uyğun olaraq daha əvvəl hesablanmış vergilər şəxsi hesab vərəqəsində azaldıldıqda, vergi orqanının istifadəsində olan proqram təminatı faizlərin artıq mövcud

olmadığını nəzərə almadan avtomatik olaraq azaldılmış həmin vergi məbləğlərinə mütənasib faiz məbləğini də yenidən şəxsi hesab vərəqəsindən silmiş və bu zaman artıq həmin faizlərin 30 dekabr 2016-cı il 474-VQ nömrəli Qanuna əsasən silindiyini nəzərə almamış, nəticədə silinmiş faizlər təkrar silinmişdir. Bu texniki xəta vergi ödəyicisinin şəxsi hesab vərəqəsində əsassız olaraq ödənilməmiş borclarının azalması, yaxud artıq vergi ödəməsinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Ona görə də, vergi orqanı proqram təminatının yol verdiyi xətanın aradan qaldırılması məqsədi ilə dürüştəşmə əməliyyatı apararaq təkrar silinmiş faiz məbləğini şəxsi hesab vərəqəsinə bərpa etmiş, yaxud əsassız olaraq yaranmış artıq ödəməni azaltmışdır.

4. Kassasiya icraatı zamanı Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibləri arasında mübahisəli məsələyə münasibətdə fərqli hüquqi yanaşmaların mövcud olduğu müəyyən olduğundan, hazırkı işə baxan məhkəmə tərkibi hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədrinə təqdimatla müraciət etmişdir.

5. Təqdimatın dəlillərinə görə, hazırkı işin halları ilə oxşarlıq təşkil edən mübahisələrlə bağlı əvvəllər bir neçə iş Ali Məhkəmənin icraatında olmuş, həmin işlərdə vergi orqanı tərəfindən vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vərəqələrində edilmiş düzəlişlərin (o cümlədən, yol verilmiş texniki səhvlərlə bağlı dürüştəşmə adı altında edildiyi bildirilən düzəlişlərin) qanuniliyi və əsaslılığı yoxlanılarkən kassasiya instansiyası məhkəməsi vergi ödəyicisinin şəxsi hesab vərəqəsində belə düzəlişlərin edilməsi üçün vergi orqanı tərəfindən mütləq formada yazılı inzibati aktın (qərarın) qəbul edilməli olduğuna dair hüquqi mövqə ifadə etməmişdir. Lakin mübahisəli hüquqi məsələyə dair kassasiya instansiyası məhkəməsinin son qərarında şəxsi hesab vərəqəsində dürüştəşmə adı ilə vergi ödəyicisinin hesabına hər hansı məbləğdə borc bərpa edilərkən, bu barədə cavabdeh inzibati orqan tərəfindən mütləq yazılı formada inzibati akt (qərar) qəbul edilməli olduğuna dair hüquqi mövqə ortaya qoyulmuşdur. Göründüyü kimi, Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibləri arasında mübahisəli məsələyə münasibətdə fərqli hüquqi yanaşmaların olduğu müəyyən olunur. Odur ki, məhkəmə tərkibləri arasında fərqli yanaşmaların mövcud olduğu nəzərə alınaraq mübahisəli hüquqi məsələyə dair hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi üçün Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra - İPM) 98-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqi mexanizmdən istifadə olunmasına qərar verilmişdir.

6. Ali Məhkəmə müzakirəyə çıxarılmış mübahisəli hüquqi məsələni ictimaiyyətin diqqətinə çatdıraraq maraqlı şəxsləri və təşkilatları yazılı formada əsaslandırılmış hüquqi rəylərini (amicus curiae rəyi) Ali Məhkəməyə təqdim etməklə müzakirələrdə iştiraka dəvət etmişdir. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası, hüquq sahəsində fəaliyyət göstərən təşkilatlar, ayrı-ayrı vəkillər və elmi fəaliyyətlə məşğul olan şəxslər bununla bağlı öz rəylərini məhkəməyə təqdim etmişlər.

Vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılmasının məqsədi və əhəmiyyəti

7. Vahid məhkəmə təcrübəsinin mövcudluğu məhkəmələrin hüquqi məsələlərin həllinə yanaşmalarının sabitliyinin və ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən maddi və prosessual hüquq normalarının eyni cür tətbiq edilməsinin təminatı kimi çıxış edir. Qanunun eyni cür tətbiqi hüququn ümumiliyini, qanun qarşısında bərabərliyi və hüquqi müəyyənliyi təmin edir. Hüquqi dövlətdə bu prinsiplərin hakim olması şəxslərin ədalət mühakiməsinə və məhkəmələrə olan inamını artırır, onlara öz hərəkətlərinin hüquqi nəticələrini öncədən görmə imkanı verir. Bundan başqa, vahid məhkəmə təcrübəsinin mövcudluğu oxşar məhkəmə işlərinin həllinin proqnozlaşdırıla bilən olmasını təmin etməklə mübahisələrin məhkəmədən kənar həllinə kömək edir, bununla həm də, son nəticədə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artırılmasına töhfə verilmiş olur.

8. Məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməməsi hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulmasına gətirib çıxarır. Belə ki, hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Bunun təmin edilməsi üçün həm hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır, həm də xüsusilə məhkəmə təcrübəsində vahid qaydada tətbiq edilməlidir. Bu isə öz növbəsində hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunacağına, hüquq tətbiq edən hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun N.Əbilovun şikayəti üzrə 13 iyun 2008-ci il

tarixli; “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 373.2 və 384.0.4-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 3 iyun 2013-cü il tarixli; “Hərbi qulluqçuların dövlət icbari şəxsi sığortası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun bəzi müddələrinin şərh olunmasına dair” 28 yanvar 2014-cü il tarixli qərarları).

9. Bununla yanaşı, nəinki müxtəlif məhkəmə instansiyaları arasında, hətta eyni məhkəmə instansiyası daxilində məhkəmə tərkibləri arasında məhkəmə təcrübəsində fikir ayrılıqlarının olması ehtimalı istənilən məhkəmə sisteminə xas haldır. Oxşar faktiki hallardan doğan eyni hüquqi məsələ ilə bağlı əsaslandırılmamış ziddiyyətli məhkəmə qərarlarının davamlı mövcudluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 60-cı maddəsində və “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 6-cı maddəsində təsbit edilmiş ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun pozulmasına gətirib çıxarmaqla yanaşı, həm də qanunun aliliyinə əsaslanan dövlətin vacib komponentlərindən biri olan məhkəmə sisteminə inamın azalmasına səbəb ola biləcək hüquqi qeyri-müəyyənlik vəziyyəti yarada bilər.

10. Bununla belə, məhkəmə təcrübəsinin inkişafı özlüyündə ədalət mühakiməsinin lazımı qaydada həyata keçirilməsinə zidd deyildir. Belə ki, dinamik və təkmilləşdirici yanaşmanın olmaması istənilən islahatların və irəliləyişlərin qarşısını alır (İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin Nejdət Şahin və Perihan Şahin Türkiyəyə qarşı işi üzrə qərarı [BP], § 58; Atanasovski Keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniyaya qarşı işi üzrə qərarı, § 38). Presedent hüququnda fikir ayrılıqları ilə bağlı məhkəmələrin təcrübəsində sistemliliyi və presedent hüququnun vahidliyini təmin etmək üçün mexanizmlərin yaradılması vacibdir (Frimu və digərləri Ruminiyaya qarşı (qərardad), §§ 43-44).

11. Məhkəmələrin hüquqi məsələlərin həllinə yanaşmasının sabitliyini və normativ hüquqi aktların tətbiqi ilə bağlı hüquqi mövqeyinin proqnozlaşdırılan olmasını təmin etmək məqsədinə xidmət edən İPM-in 98-1-ci maddəsində təsbit edilmiş mexanizm Ali Məhkəmənin vahid məhkəmə təcrübəsini formalaşdırmaq vəzifəsini təmin edən üsullardan biri kimi qəbul edilməlidir.

12. Bununla bağlı olaraq həmçinin qeyd olunmalıdır ki, vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması hüququn lazımı formada inkişafının əsassız məhdudlaşdırılmasına, hakimin əsaslandırılmış fərqli qərar qəbul etmək imkanının aradan qaldırılmasına, eləcə də məhkəmənin müstəqilliyi prinsipinin pozulmasına yönəlməməlidir (“Məhkəmələr tərəfindən maddi və prosesual hüquq normalarının tətbiqində sistemli xarakter daşıyan nöqsanların müəyyən edildiyi sahədə məhkəmələrin fəaliyyətinin monitorinqinin aparılması” Qaydasının 1.7-ci bəndi).

II. Məhkəmənin mövqeyi

inzibati icraatın hazırkı iş tətbiqi

13. Hazırkı halda vergi orqanı tərəfindən öz fəaliyyəti çərçivəsində aparılan dürütləşmə əməliyyatının hansı qaydada həyata keçirilməsinin müəyyən edilməsi, başqa sözlə, dürütləşmə əməliyyatının inzibati icraata tabe tutulmalı olub-olmaması məsələsinə aydınlıq gətirilməlidir. Bunun üçün isə ilk növbədə inzibati icraat institutunun xüsusiyyətləri təhlil edilməlidir.

14. İnzibati icraat dövlət-şəxs, şəxs-hakimiyyət münasibətləri probleminin səmərəli həlli yollarının axtarışında yaradılmış mühüm institutlardan biridir. Bu institutun məqsədi inzibati orqanlar üçün hüquqi başlanğıcların, rəhbər istiqamətlərin müəyyən edilməsi, bütün idarəçilik orqanları üçün ümumi olan qaydalar qəbul etməklə, hakimiyyət səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi sahəsində hüquqi yanaşmaların vahidliyini təmin etməkdən ibarətdir. İnzibati icraat institutu dövlət orqanlarının və ya hakimiyyət səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxslərin idarəçilik fəaliyyəti ilə bağlı istifadə etdiyi üsul və qaydaların konstitusion prinsiplərə əsaslanmasını, hüquqi dövlətin tələblərinə, ədalət və mütənəsiblik meyarlarına cavab verməli olmasını, maraqlı şəxslərin mənafelərinin nəzərə alınmasını tələb edir.

15. İnzibati orqanların idarəçilik fəaliyyətinin vahid icraat qaydalarının müəyyən edilməsi yolu ilə hakimiyyətdən sui-istifadənin, şəxslərin hüquq və azadlıqlarının pozulmasının qarşısının alınması mümkündür ki, əks hal, hakimiyyət səlahiyyətlərinin qanunla müəyyən edilmiş qaydadan kənar həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Belə olan halda, hər bir dövlət orqanı öz səlahiyyətlərini dəqiq və aydın şəkildə müəyyən olunmuş, bütün dövlət orqanları üçün eyni cür və vahid qaydalar əsasında həyata keçirməlidir ki, idarəçilik fəaliyyəti ilə bağlı icraat qaydalarının inzibati orqanların hər biri tərəfindən ayrı-ayrılıqda müəyyən olunması məqbul deyildir.

16. İnzibati icraat institutu konstitusiyaya prinsipləri əsasında nizama salınan icraat qaydalarının vahidliyini, şəffaflığını və sadəliyini müəyyən etməklə yanaşı, şəxsləri inzibati orqanların və onların vəzifəli şəxslərinin özbaşınalığından, süründürməçiliyindən qorumaq üçün lazımi təşkilati-hüquqi mexanizmlərin yaradılmasını özündə ehtiva edir. Bu çərçivədə şəxs dövlət orqanları tərəfindən idarəçilik fəaliyyəti ilə bağlı qəbul edilmiş qərarların və dövlət orqanlarının hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) əsaslılığını və qanuniliyini öz hüquq və mənafeləri baxımından qiymətləndirmək, eləcə də onları inzibati və ya məhkəmə qaydasında mübahisələnmək hüququna malikdir. Bununla da, bir tərəfdən qanunsuz hərəkətlərə yol vermiş şəxslərin hüquqi məsuliyyətə cəlb olunmasına, digər tərəfdən isə şəxslərin qanuni mənafələrinin təmin olunmasına nail olunur.

17. Bununla belə nəzərə alınmalıdır ki, inzibati icraatın həyata keçirilməsi üçün qaydaların hamısının qanunverici tərəfindən müəyyən edilməsi qeyri-mümkündür. İctimai münasibətlərin inkişafı və dəyişkənliyi nöqtəyi-nəzərdən, şəxs-dövlət münasibətləri müstəvisində baş verəcək bütün halların qabaqcadan öngörülmasının və tənzimlənməsinin mümkünsüz olması səbəbindən, ortaya çıxmış yeni bir vəziyyətdə və ya hüquqi böhran zamanı inzibati orqanların hərəkət qaydalarının müəyyən edilməsi həmin inzibati orqanların səlahiyyətindədir ki, bu zaman onların «hərəkət zolağını» hüquqi dövlətin ümumi prinsipləri müəyyən edir. Bu prinsiplər arasında qanunçuluq və onun əsas elementlərindən olan hüquqi müəyyənlik prinsipi xüsusi rol oynayır və onlar bütün icraat boyu birbaşa təmin edilməlidirlər.

18. Qanunçuluq prinsipi konstitusion prinsip olmaqla bütün dövlət idarəçilik sistemi üçün məhdudiyyətsiz və şərtsiz qüvvədədir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin II hissəsinin birinci yarım cümləsinə görə, Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti daxili məsələlərdə yalnız hüquqla məhdudlaşır. Bu baxımdan, dövlət hakimiyyətinin bir qolu olan icra hakimiyyəti də öz fəaliyyətində hüquqa bağlıdır. Qanunçuluq prinsipinin davamı kimi Konstitusiyanın 68-ci maddəsinin I hissəsinə görə hər kəsin dövlət orqanlarının ona münasibətdə özbaşınalığı istisna edən vicdanlı davranışına hüququ vardır. “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 11-ci maddəsində isə təsbit edilmişdir ki, inzibati orqanlar qanunun tələblərinə riayət etməyə borcludurlar. İnzibati orqanlar yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada şəxsin hüquq və azadlıqlarına müdaxilə edə bilərlər.

19. Qanunçuluq prinsipi inzibati orqanların qəbul etdikləri qərarların, həyata keçirdikləri tədbirlərin (fəaliyyətin) qanunlara zidd (“contra legem”) olmamasını və qanunla nəzərdə tutulmayan (“praeter legem”) tədbirlərin həyata keçirilməməsinə ehtiva etməklə yanaşı, inzibati fəaliyyətin qanun əsasında (“secundum legem”) həyata keçirilməsini də müəyyən edir. Beləliklə, inzibati orqanların fəaliyyəti ancaq o zaman qanunauyğun olur ki, onların öz fəaliyyətini həyata keçirərkən istifadə etdiyi səlahiyyətləri üçün qanuni əsaslar mövcud olsun.

20. Hüquqi müəyyənlik prinsipinə gəldikdə isə, konstitusiyaya hüququnun doktrinası hüquqi müəyyənlik prinsipini Konstitusiyanın Preambulasında öz əksini tapan hüququnun aliliyinin əsas elementlərindən biri kimi tanıyır. Hüquqi müəyyənlik prinsipi digər tələblərlə yanaşı, ən ümumi mənada mövcud hüquqi vəziyyətə aid aydınlığı və müəyyənliyi nəzərdə tutur. “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 10.2-ci maddəsinə görə hüququn və hüquqi dövlətin hamılıqla qəbul olunmuş prinsipləri inzibati orqanlar tərəfindən inzibati icraatın həyata keçirilməsi zamanı birbaşa tətbiq olunur.

21. Yuxarıda qeyd edilənlərə əsasən belə nəticəyə gəlmək olur ki, inzibati orqanların şəxslərlə münasibətləri inzibati icraat institutu ilə tənzimlənir və bu hüquqi tənzimləmədən kənarında hərəkət etmələrinə və tədbir görmələrinə yol verilmir. Bu baxımdan vergi orqanının apardığı dürüstləşmə əməliyyatı da belə tənzimlənməyə tabe tutulan inzibati fəaliyyətin tərkib hissəsidir. Ona görə də, həmin fəaliyyət qanunçuluq tələblərinə cavab verməlidir.

22. Azərbaycan Respublikasında inzibati icraat əsasən “İnzibati icraat haqqında” Qanunla tənzimlənir. Bununla belə, “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 3.3-cü maddəsində təsbit edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının xüsusi qanunları ilə bu Qanunda nəzərdə tutulmuş müddəaları tamamlayan müddəalar və ya inzibati icraatla bağlı xüsusi qaydalar (bu Qanunun 30.5-ci maddəsində müəyyən olunmuş hallar istisna olmaqla) müəyyən oluna bilər.

23. “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən bu Qanun inzibati aktların qəbul edilməsi, icra olunması və ya ləğv edilməsi ilə bağlı inzibati orqanlar tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətin hüquqi əsaslarını, prinsiplərini və prosedur qaydalarını müəyyən edir. Bu Qanunun müddəaları inzibati orqanların fiziki və ya hüquqi şəxslərə münasibətdə faktiki xarakterli digər

fəaliyyətinə (hərəkətlərinə) də şamil olunur. Göründüyü kimi, inzibati orqanlar təkcə inzibati akt formasında deyil (1.1-ci maddə), həm də faktiki xarakterli fəaliyyətin həyata keçirilməsi formasında (1.2-ci maddə) da hərəkət edirlər.

inzibati aktlar

24. “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 2.0.2-ci maddəsinə əsasən inzibati akt inzibati orqan tərəfindən ümumi (publik) hüquq sahəsinə aid olan müəyyən (konkret) məsələni nizama salmaq və ya həll etmək məqsədilə qəbul edilmiş və ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxs (şəxslər) üçün müəyyən hüquqi nəticələr yaradan qərar, sərəncam və ya digər növ hakimiyyət tədbiridir. Bu normaya görə inzibati akt hakimiyyət tədbiri olmaqla aşağıdakı əlamətləri ilə səciyyələnir - inzibati orqan tərəfindən qəbul edilməli; ümumi (publik) hüquq sahəsinə aid olan müəyyən (konkret) məsələləri nizama salmalı; ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxs (şəxslər) üçün müəyyən hüquqi nəticələr yaratmalı; qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş formalardan birinə uyğun olmalıdır. Beləliklə, inzibati akt hüquqi nəticələr yaradır, yəni ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxsin (şəxslərin) hüquqi vəziyyətini dəyişdirir, onun üzərinə vəzifə və öhdəliklər qoyur və ya ona bu və ya digər hüququn həyata keçirilməsinə şərait yaradır, bununla da hüquq münasibətlərinin formalaşması, mövcud münasibətlərin dəyişdirilməsi və ya onlara xitam verilməsinin faktiki əsası kimi çıxış edir.

25. Kollegiya qeyd etməyi vacib hesab edir ki, “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 2.0.2-ci maddəsində inzibati akt hesab edilən hakimiyyət tədbirinin əlamətləri sadalanaraq onların dəqiq adı və siyahısı göstərilməmişdir. Bu qaydada bir tənzimləmə isə belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, adından asılı olmayaraq inzibati orqanın hər hansı bir sənədi sözügedən maddədə sadalanan əlamətləri özündə ehtiva etdiyi təqdirdə inzibati akt hesab edilməlidir. Başqa sözlə, hər hansı bir sənəd inzibati akt kimi qiymətləndirilərkən onun forması ilə yanaşı məzmunu da nəzərə alınmalıdır.

26. İnzibati aktlar əsasən aşağıdakı ünsürlərin vəhdətindən ibarət olur – səlahiyyət, forma, səbəb, məzmun və məqsəd. İnzibati aktın qanuni ola bilməsi üçün bu ünsürlərin hər hansı bir birində hüquqa uyğunluqla bağlı problem olmamalıdır.

27. Səlahiyyət - inzibati orqanın inzibati aktı qəbul edə bilmə imkanına sahib olmasında ifadə olunur. Bu imkan inzibati orqanlara normativ hüquqi aktlarla verilən hakimiyyət səlahiyyətlərinin icrası qaydasında qərar qəbul edə bilmə haqqıdır. Bu aktları qanunvericiliyin səlahiyyət verdiyi orqan, instansiya və ya şəxslər qəbul etməlidir. Səlahiyyətsizlik halları isə əsasən bir neçə formada təzahür edə bilər – digər hakimiyyət qollarına (qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyəti) məxsus olan səlahiyyətlərin mənimsənilməsi, digər inzibati orqana məxsus olan səlahiyyətlərin mənimsənilməsi və inzibati orqanın adından qərar qəbul etmək səlahiyyəti olmayan şəxsin inzibati akt qəbul etməsi.

28. Forma – inzibati akt qəbul etməyə yönəlmiş iradənin xarici (maddi) əlaməti ünvanlanmış ifadə üsuludur. Bir qayda olaraq inzibati aktlar yazılı formada olmalı və müəyyən edilmiş üsul qaydalarına riayət etməklə qəbul edilməlidirlər. Bu tələb, inzibati aktlara münasibətdə forma sərbəstliyi prinsipinin olmamasından irəli gəlir. Bununla yanaşı, qanunvericilikdə birbaşa nəzərdə tutulmuş hallarda, habelə dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan vura biləcək təhlükənin qarşısının alınması və ya aradan qaldırılması ilə əlaqədar təxirəsalınmaz hallarda inzibati akt şifahi və ya digər anlaşılacaq (başda düşülən) formada qəbul edilə bilər. Qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati akt işıq, səs siqnalları və işarələri, təsvirlər formasında və yaxud digər formalarda qəbul edilə bilər (“İnzibati icraat haqqında” Qanunun 57.1, 57.3, 57.5-ci maddələri).

29. Səbəb – inzibati orqanı inzibati akt qəbul etməyə sövq edən və inzibati aktdan öncə mövcud olan maddi hadisə və ya hüquqi bir əsasdır. Hər hansı bir inzibati aktın qəbul edilməsi üçün əlverişli və yetərli bir səbəb olmalıdır. Xüsusi hüquqda şəxslər qanunla qadağan edilməmiş istənilən səbəblə əqdlər bağlamaqda sərbəstdirlər. Ona görə də, qanunda əqdin etibarsızlığının əsası kimi təsbit edilmiş konkret hallar istisna olmaqla, xüsusi hüquqda bağlanmış əqdin səbəbi bir qayda olaraq onun etibarlılığına təsir etmir. Ancaq inzibati hüquqda inzibati orqanın məqsədi ictimai mənafeni təmin etmək olduğundan, qəbul ediləcək inzibati aktların da bu məqsədə uyğun olaraq qanuni səbəbləri olmalıdır. İctimai mənafeni təmin etmək isə inzibati vəzifələrin lazımi şəkildə icrası və ictimai ehtiyacların ödənilməsində ifadə olunur. Beləliklə, səbəbsiz inzibati akt qəbul edilə bilməz. Digər tərəfdən, inzibati aktın əsasını təşkil edən səbəb həm “real mövcud” olmalı, həm də “hüquqa uyğun” olmalıdır. Nəhayət, inzibati aktların səbəb ünsürünün yoxlanılmasında nəzərə alınmalı olan prinsiplərdən biri də mütənəsiblik

tələblərinə riayət edilib-edilməməsidir. Buna görə, inzibati aktın doğuracağı nəticə ilə onun səbəbi arasında ağlabatan mütənasiblik təmin olunmalıdır.

30. Məzmun – inzibati orqanın inzibati akt qəbul edərəkən nail olmaq istədiyi konkret nəticədir. Buna görə, inzibati aktın doğurduğu nəticə inzibati aktın məzmununu təşkil edir. İnzibati aktın səbəb və məzmun ünsürləri arasında çox sıx bir bağ vardır. İnzibati orqanı inzibati akt qəbul etməyə sövq edən hallar səbəb ünsürünü, inzibati aktın doğurduğu konkret hüquqi nəticə isə məzmun ünsürünü təşkil edirlər. Ona görə də, məzmun və səbəb arasında mütənasiblik tələblərinə cavab verən səbəbli-əlaqə münasibətləri olmalıdır. İnzibati aktın məzmunu, yəni gözlənilən nəticə həyata keçirilən bilən real xarakterli (mümkün) olmalı, eləcə də doğuracağı nəticələr hüquqla tanınan legitim bir nəticə olmalıdır. Buna görə, qanunda nəzərdə tutulan səbəbin mövcud olmasına baxmayaraq, qanunda nəzərdə tutulmuşdan başqa bir hüquqi nəticə yaradan inzibati akt qəbul edilmişsə, bu akt məzmun ünsürü baxımından qanunsuz hesab edilə bilər.

31. Məqsəd – inzibati aktın qəbul edilməsi ilə nail olmaq istənilən, aktdan gözlənilən yekun hədəfdir. İnzibati aktın qəbul edilməsi ilə nail olmaq istənilən nəticə (məqsəd) qanuni (legitim) olmalıdır. Qanunda açıq şəkildə göstərilib-göstərilməməsindən asılı olmayaraq bütün inzibati aktların qəbul edilməsində güdülən əsas ümumi məqsəd ictimai mənafenin təmin edilməsidir. Bununla yanaşı, inzibati aktlar üçün bu ümumi və dəyişməz məqsədlə yanaşı, xüsusi və müəyyən məqsədlər də nəzərdə tutula bilər. Belə xüsusi məqsədlər kimi hər hansı qanundan və digər normativ-hüquqi aktdan irəli gələn vəzifələrin icrasını təmin etmək çıxış edə bilər. Odur ki, inzibati aktlar məqsəd ünsürü baxımından yoxlanılarkən onların ümumi və ya xüsusi məqsədə yönəlib-yönəlmədiyi məsələsi ətrafında da qiymətləndirmə aparılmalıdır. Qanunun bəzi inzibati aktlar üçün nəzərdə tutduğu xüsusi məqsədlərin (məsələn, sahibkarlığın inkişafını təmin etmək üçün və s.) aşıldığı hallarda inzibati akt məqsəd ünsürü baxımından qanunsuz olacaqdır. Xüsusi məqsədlərin ziddinə belə inzibati aktlar qəbul edərəkən inzibati orqanlar səlahiyyətin təhrifinə yol vermiş olurlar. Səlahiyyət təhrifi həm də o zaman mövcud olur ki, nail olmaq istədiyi nəticədə haqlı olsa da, inzibati orqan konkret bir məqsəd üçün müəyyən edilmiş vasitəni (üsulu) başqa bir məqsədə nail olmaq üçün istifadə edir.

32. “İnzibati icraat haqqında” Qanunda həmçinin inzibati aktların mübahisələndirilməsi imkanları da müəyyən edilmişdir. Buna görə müxtəlif əsaslardan çıxış etməklə inzibati aktlar etibarsız sayıla (“İnzibati icraat haqqında” Qanunun 65-ci maddəsi) və ya ləğv edilə bilər (“İnzibati icraat haqqında” Qanunun 67 və 68-ci maddələri).

faktiki xarakterli hərəkətlər (real aktlar)

33. “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 1.2-ci maddəsinə əsasən, bu Qanunun müddəaları inzibati orqanların fiziki və ya hüquqi şəxslərə münasibətdə faktiki xarakterli digər fəaliyyətinə (hərəkətlərinə) də şamil olunur.

34. Həmin Qanuna əsasən inzibati orqanların publik hüquq sahəsindəki idarəetmə fəaliyyətinin həyata keçirilməsi əsasən iki formada təzahür edir – inzibati akt qəbul edilməsi və faktiki xarakterli fəaliyyət (hərəkətlər).

35. Faktiki xarakterli hərəkətlərin inzibati aktlardan fərqləndirilməsi üçün ən effektiv üsul “istisna yolu”dur. Belə ki, inzibati orqanın publik hüquq sahəsindəki inzibati akta aid edilə bilməyən bütün digər fəaliyyəti faktiki xarakterli hərəkət kimi qəbul edilməlidir.

36. Faktiki xarakterli hərəkətlər özünü ya hər hansı bir inzibati aktın yaxud normativ-hüquqi aktın icrası kimi, ya da heç bir hüquqi akta əsaslanmadan, birbaşa törədilən hərəkətlər kimi göstərə bilər.

37. İnzibati aktda həlledici olan iradə ifadəsinin mövcudluğudur, çünki hüquqi aktlar mütləq iradə ifadəsini əks etdirirlər. Faktiki xarakterli hərəkətlərdə isə hərəkətin iradi və ya qeyri-iradi törədilməsindən asılı olmayaraq ona hüquqi dəyər verən hərəkətin özüdür.

38. Faktiki xarakterli hərəkətlərin aşağıdakı əlamətini fərqləndirmək mümkündür.

a) publik hüquq sahəsində həyata keçirilmə

39. Hüquqi qiymətləndirmə zamanı hərəkətin inzibati hüquqi mənada faktiki xarakterli hərəkət kimi qəbul edilməsi üçün inzibati orqanın həmin fəaliyyətinin məhz publik hüquq sahəsində həyata keçirilməsi vacibdir. Faktiki xarakterli hərəkət həmçinin mülki hüquq sahəsində də həyata keçirilə bilər, amma bu hərəkət “İnzibati icraat haqqında” Qanunun anlamında faktiki xarakterli hərəkətlərlə

qarışdırılmamalıdır. Bu zaman, inzibati orqanın iştirak etdiyi hüquq münasibətinin inzibati və ya xüsusi hüquqi münasibət olduğunu müəyyənləşdirərkən inzibati orqanın həmin münasibətdə xüsusi hüququn subyekti (mülki dövriyyənin iştirakçısı) kimi iştirak etdiyinin, yaxud hakimiyyət səlahiyyətlərinin subyekti kimi inzibati orqanın yalnız ona xas olan fəaliyyəti həyata keçirdiyinin müəyyən edilməsi vacibdir. Bu zaman ümumi (publik) hüquq sahəsinin ictimai idarəetmə ilə bağlı olması və hakimiyyət səlahiyyətlərinin tətbiq edilməsi ilə müşayiət olunduğu nəzərə alınmalıdır (“İnzibati və mülki hüquq münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinə dair” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 10 aprel 2015-ci il 04 nömrəli qərarı)

b) faktiki nəticə yaratma

40. İnzibati aktlar bir qayda olaraq hüquqi vəziyyətdə dəyişiklik etmək qabiliyyətinə malik olduqları halda, faktiki xarakterli hərəkətlər daha çox maddi nəticə əldə etməyə yönəlir. Başqa sözlə, inzibati orqan faktiki xarakterli hərəkətlərlə yeni faktiki vəziyyət yaratmağa və ya mövcud faktiki vəziyyəti dəyişdirməyə çalışır və bu hərəkətləri həyata keçirməkdə əsas məqsəd faktiki nəticə əldə etməkdir. Məhz bu cür faktiki hərəkətlərin (onların yaratdığı faktiki nəticələrin) fiziki və ya hüquqi şəxslərə münasibətdə təsirləri olur. Faktiki xarakterli hərəkətlər həmçinin hüquqi nəticələr doğururlar. Bəzən hüquqi nəticənin baş verməsi üçün hərəkətin edilib bitməsi və maddi nəticənin yaranması tələb olunur. Bəzən isə hərəkətsizlik də, yəni, xarici aləmdə maddi nəticənin olmaması da hüquqi nəticəyə səbəb ola bilər.

c) qanunauyğunluq

41. İnzibati aktlar kimi, faktiki xarakterli hərəkətlər də qanunun tələblərinə uyğun olmalıdır, əks hal, qanunçuluq prinsipinə zidd hərəkət kimi qiymətləndirilir. Faktiki xarakterli hərəkətlərin qanunsuz hesab edilməsi üçün müxtəlif səbəblər ola bilər, məsələn, inzibati orqanın hərəkəti həyata keçirmək üçün səlahiyyətinin olmaması, orqanın hərəkəti edərəkən səlahiyyətinin çərçivələrinə riayət etməməsi, hərəkətin qanunun məqsədlərinə zidd olması və s.

d) hüquqi müdafiə vasitələrinin mövcudluğu

42. Qanunvericilikdə inzibati akta qarşı olduğu kimi, faktiki xarakterli hərəkətlərə qarşı da hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etmək imkanı nəzərdə tutulmuşdur. Formal-hüquqi baxımdan “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 1.2-ci maddəsində təsbit edilmiş hərəkətlər (fəaliyyət) üçün heç bir aşkar qayda nəzərdə tutulmasa da, hesab olunur ki, belə bir hərəkət inzibati akt olsa (hipotetik baxımdan) və qanunsuz olsa, onda, inzibati orqanın “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 1.2-ci maddəsinə əsasən müvafiq hərəkəti də qanunsuz sayılar. Müvafiq olaraq faktiki xarakterli hərəkətlərin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi bəzi özəl xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla inzibati aktın yoxlanılması qaydasına uyğun aparılmalıdır.

Şəxsi hesab vərəqəsi

43. Vergi Məcəlləsində şəxsi hesab vərəqəsinin anlayışı verilməsə də, “şəxsi vərəqə” ifadəsinə Məcəllənin mətnində - 87.2-ci maddədə rast gəlinir. Bununla yanaşı, qeyd olunmalıdır ki, Vergi Məcəlləsinin 83.1-ci maddəsində həm də “vergi orqanının uçot sənədləri” ifadəsi işlənir. Qeyd olunan normanın mənasına görə vergi ödəyicisinin ödəməli olduğu vergi məbləği barədə vergi orqanının uçot sənədlərində qeydiyyat aparılmalıdır.

44. Kollegiya qeyd edir ki, bu qəbildən olan məlumatların vergi orqanı tərəfindən uçotunun aparılması vergi orqanının əsas vəzifələrinin icrasının lazımı qaydada təmin edilməsi zərurətindən irəli gəlir. Belə ki, vergilərin düzgün hesablanmasına, tam və vaxtında ödənilməsinə nəzarət etmək (maddə 24.0.1), o cümlədən hesablanmış və təyinatı üzrə daxil olmuş vergilərin uçotunu aparmaq və bu barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına məlumat vermək (maddə 24.0.4) Vergi Məcəlləsində vergi orqanının əsas vəzifələri sırasında göstərilmişdir. Belə olan halda, şəxsi hesab vərəqəsini vergi orqanının vergilər və digər məcburi ödənişlərin hesablaşma vəziyyətini əks etdirən uçot sənədlərinə aid etmək olar.

45. Bununla bağlı olaraq, həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında” 2016-cı il 30 dekabr tarixli,

474-VQ sayılı Azərbaycan Respublikasının Qanununda da şəxsi hesab və rəqəsi anlayışından istifadə olunmuş, vergi ödəyicilərinin vergi orqanlarındakı şəxsi hesab və rəqələrində 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan faizlər üzrə və tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyaları üzrə borclarının vergi orqanları tərəfindən silinməli olması qərara alınmışdır. Bu qaydada tənziqləmənin özü də bir daha təsdiq edir ki, şəxsi hesab və rəqəsi vergilər və digər məcburi ödənişlərin hesablaşma vəziyyətini əks etdirən uçot sənədi dəyərinə malikdir. Bu qaydada bir uçot sənədinin aparılması vergi idarəçiliyinin təşkili baxımından zəruri olmaqla yanaşı, həm də vergi orqanları ilə vergi ödəyiciləri arasındakı münasibətlərdə açıqlığı, şəffaflığı və hüquqi müəyyənliyi təmin etməyə xidmət edir.

“Dürüştəşmə” əməliyyatı ilə şəxsi hesab və rəqəsinə düzəlişlərin edilməsi

46. Vergi orqanının mövqeyinə görə “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənziqlənməsi haqqında” 30.12.2016-cı il tarixli 474-VQ nömrəli Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi zamanı proqram təminatının yol verdiyi xətanın aradan qaldırılması məqsədi ilə “dürüştəşmə” əməliyyatı aparılmaqla təkrar silinmiş faiz məbləği şəxsi hesab və rəqəsinə bərpa edilir, yaxud əsassız olaraq yaranmış artıq ödəmə azaldılır.

47. Bu halda, hazırkı vəziyyətdə “dürüştəşmə” əməliyyatının hansı təbiətə malik əməliyyat kimi qəbul edilməli olduğu aydınlaşdırılmalıdır. Bu zaman qiymət verilməli olan əsas məsələ ondan ibarətdir ki, dürüştəşmə əməliyyatı mahiyyəti etibarilə vergilərin hesablanması əməliyyatına bərabər əməliyyat hesab edilə bilərmi?

48. Vergi Məcəlləsində vergi orqanları tərəfindən vergilərin yalnız kameral və səyyar vergi yoxlamaları ilə hesablanması, həmçinin operativ nəzarət tədbirləri ilə maliyyə sanksiyalarının tətbiqi nəzərdə tutulmuşdur. Buna müvafiq olaraq Vergi Məcəlləsində kameral vergi yoxlaması, səyyar vergi yoxlaması və operativ vergi nəzarəti tədbirləri nəticəsində müvafiq qərar qəbul edilməsi müəyyən edilmişdir. Göstərilən hesablaşma qərarlarından (inzibati aktlardan) başqa hər hansı digər fərqli formada vergilərin hesablanması qanunvericilikdə nəzərdə tutulmamışdır.

49. Beləliklə, vergi öhdəliyi yaradan vergilərin hesablanması və ya yenidən hesablanması üçün inzibati aktların qəbul edilməsi tələb olunur. Belə inzibati aktlar vergi öhdəliyinin yaranmasının hüquqi əsasını təşkil edirlər və müvafiq olaraq şəxsi hesab və rəqəsində onlara uyğun hesablaşma əməliyyatları aparılır.

50. Faktiki xarakterli hərəkətlər hər hansı konkret inzibati aktın icrasını təmin etmək üçün edilə bilərmi kimi, həm də normativ-hüquqi aktla inzibati orqanın üzərinə qoyulmuş vəzifələrin icrasını təmin etmək üçün də edilə bilər. Normativ-hüquqi aktdan irəli gələn faktiki xarakterli hərəkətlərə münasibətdə isə diqqət edilməli olan məqam ondan ibarətdir ki, bu halda, normativ-hüquqi aktın konkret vəzifə müəyyən edən müddəasının icrasının təmin edilməsi üçün əlavə olaraq inzibati aktın qəbul edilməsi tələb olunur, yoxsa yox? Bu suala cavabın müəyyənləşdirilməsi isə normativ-hüquqi aktın vəzifə müəyyən edən normasının təhlilindən asılıdır. Belə təhlildən asılı olaraq bəzən belə bir inzibati aktın qəbul edilməsi qaçılmaz ola bilər, bəzən isə normativ-hüquqi aktın konkret vəzifə müəyyən edən norması aydın olduğundan və icrasının təmin edilməsi üçün əlavə inzibati aktın qəbul edilməsi tələb olunmadığından normaya istinadla birbaşa faktiki xarakterli hərəkətlər həyata keçirilə bilər.

51. Kollegiya hesab edir ki, “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 01 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənziqlənməsi haqqında” 30 dekabr 2016-cı il tarixli, 474-VQ sayılı Azərbaycan Respublikası Qanununun normalarının təhlili belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, həmin Qanunun vergi orqanı üçün vəzifə müəyyən edən norması kifayət qədər aydın olmuş, icrasının həyata keçirilməsi üçün əlavə inzibati aktların qəbul edilməsinə lüzum olmamışdır. Vergi orqanı həmin Qanunla müəyyən edilmiş vəzifəni özünün apardığı vergi-uçot sənədlərindəki məlumatları nəzərə almaqla icra etmək imkanına malik olmuşdur. Beləliklə, vergi orqanları sözügedən Qanunu faktiki xarakterli hərəkətlər etməklə icra etməli olmuşlar.

52. Kollegiya həmçinin hesab edir ki, “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənziqlənməsi haqqında” 30.12.2016-cı il tarixli 474-VQ nömrəli Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi üçün aparılan “dürüştəşmə” əməliyyatı “hesablaşma” əməliyyatı kimi qəbul edilə bilməz. Belə ki, həmin əməliyyatın məqsədi vergi öhdəliyi müəyyən etmək yox, qanundan irəli gələn vəzifənin düzgün icrasını təmin etməkdir.

53. Məsələyə qiymət verilməsi üçün bu qaydada aparılmış “dürütləşmə” əməliyyatının mahiyyəti təhlil olunmalıdır. Bu zaman müəyyən edilməli olan əsas məsələ ondan ibarətdir ki, bu əməliyyat həqiqətən yol verilmiş hansısa proqram təminatındakı xətdən irəli gələn səhvin düzəldilməsi üçün edilmişdir, yoxsa texniki xətanın düzəldilməsi adı altında faktiki olaraq vergilərin hesablanması aparılmışdır? Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi vergi ödəyicisi üçün yeni vergi öhdəliyi müəyyən edən, eləcə də mövcud vergi öhdəliyinin həcmi dəyişdirən əməliyyatlar bu barədə qəbul edilmiş qərara (inzibati akta) əsaslanmalıdırlar. Müvafiq olaraq belə inzibati aktlar mövcud deyillərsə, həmin əməliyyatların aparılması qanunsuz sayılmalıdır. Çünki vergilərin hesablanması əməliyyatı bu halda, qanunvericiliyin ziddinə olaraq hüquqi əsasla söykənməyən əməliyyatlar olmuşlar.

54. Bunun əksinə olaraq, əgər “dürütləşmə” adı altında həyata keçirilən şəxsi hesab vəərəqəsindəki əməliyyatlar verginin hesablanması (yeni vergi öhdəliyi müəyyən edən, eləcə də mövcud vergi öhdəliyinin həcmi dəyişdirən əməliyyatlar) əməliyyatı kimi qəbul edilə bilməzsə, bu halda, həmin əməliyyatların aparılması üçün ayrıca inzibati aktın qəbul edilməsi tələb olunmur. Belə halların mövcudluğundan o halda söz edilə bilər ki, həyata keçirilən əməliyyat hər hansı qanunun və ya inzibati aktın icrasını təmin etməyə yönəlmiş olsun. Bu halın xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, qanunun və ya inzibati aktın icrasının həyata keçirilməsi faktiki xarakterli hərəkətlərin edilməsini tələb edir. Həmin faktiki xarakterli hərəkətlər qanunun və ya inzibati aktın tələb etdiyi məzmununda həyata keçirilməyibsə (məsələn, silinməli olan faizlərin məbləği düzgün silinməyibsə və s.) inzibati orqan tərəfindən faktiki xarakterli hərəkətin düzgün həyata keçirilməməsi vəziyyəti yaranmış olur. Bu halda isə inzibati orqanın əsas vəzifəsi qanunu və ya inzibati aktı onun məzmununa uyğun həyata keçirmək olduğundan, o, bunun üçün düzgün icranı təmin etməyə yönəlmiş əlavə faktiki xarakterli hərəkətlər etməlidir. Belə faktiki xarakterli hərəkətləri etmək üçün isə inzibati aktın qəbul edilməsinə ehtiyac yoxdur. Çünki qanunun və ya inzibati aktın icrası ilə bağlı ilkin olaraq icranın təmin edilməsinə dair ayrıca inzibati aktın qəbul edilməsi tələb olunmadığından, düzgün icranı təmin etmək üçün əlavə inzibati aktın qəbulu da müvafiq olaraq tələb olunmamalıdır.

55. “Dürütləşmə” əməliyyatının aparılmasının hüquqi əsasına gəldikdə, qeyd olunmalıdır ki, belə adda əməliyyat vergi qanunvericiliyində birbaşa tənzimlənməmişdir. Bununla belə, nəzərə alınmalıdır ki, vergi orqanlarının vergilərin və digər məcburi ödənişlərin ödənilməsinə təmin etməyə yönəlmiş hərəkətlərinin bitkin siyahısını qanunvericilikdə təsbit etmək obyektiv səbəblərə görə həmişə mümkün olmaya bilər. Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi ictimai münasibətlərin inkişafı və dəyişkənliyi nöqtəyi-nəzərindən, şəxs-dövlət münasibətləri müstəvisində baş verəcək bütün halların öncədən görülməsinin və tənzimlənməsinin mümkünsüz olması səbəbindən, yeni ortaya çıxmış bir vəziyyətdə inzibati orqanların hərəkət qaydalarının müəyyən edilməsi həmin inzibati orqanların səlahiyyətindədir ki, bu zaman onların «hərəkət zolağını» hüquqi dövlətin ümumi prinsipləri müəyyən edir. Bu mənada, vergi orqanı tərəfindən həyata keçirilən bu əməliyyata qiymət verilərkən onun qanunvericilikdə birbaşa təsbit edilib-edilməmiş olmasından daha çox, həmin əməliyyatın mahiyyəti və məqsədi nəzərə alınmalıdır. Kollegiya bu mövqeyinə uyğun olaraq hesab edir ki, vergi orqanının “dürütləşmə” əməliyyatı adı altında vergi ödəyicisi üçün əlavə (yeni) vergi öhdəliyi yaratmadan, uçot sənədlərindəki dürütlüyü təmin etmək məqsədi ilə, əslində həmin məqamədək yaranmış və faktiki mövcud olan (hər hansı hüquqi əsasla görə aradan qalxmayan, xitam verilməyən) vergi öhdəliyinə dair məlumatı şəxsi hesab vəərəqəsində əks etdirməkdə ifadə edilən faktiki xarakterli hərəkəti verginin hesablanması (yeni, əlavə vergi öhdəliyinin yaranması) kimi qiymətləndirilməli deyil.

56. Qeyd edilənlərin hazırkı işin hallarına tətbiq edildikdə müəyyən edilir ki, “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 01 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 30 dekabr 2016-cı il tarixli, 474-VQ sayılı Qanununa əsasən vergi orqanları hesablanmış faizlər üzrə vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vəərəqələrində 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan borclarını silməli idilər. Bu Qanun vergi orqanları üçün həyata keçirilməli olan dəqiq və konkret vəzifələr müəyyən etmişdir. Həmin vəzifə özünün mahiyyətinə görə qanundan irəli gəlirdi və onun icrası üçün vergi orqanı tərəfindən ayrıca hər bir vergi ödəyicisinə münasibətdə inzibati akt qəbul olunması tələb olunmurdu. Qanundan irəli gələn bu vəzifənin icrasını vergi orqanları faktiki xarakterli hərəkətlər yerinə yetirməklə təmin etməli idilər. Odur ki, bu Qanunun icrası üçün faktiki xarakterli hərəkətlər edilməsi tələb olunduğundan vergi orqanları onun düzgün icrasının təmin edilməsi üçün inzibati akt qəbul etmədən şəxsi hesab vəərəqələrində əməliyyatlar apara bilərlər. Bundan başqa, istinad

olunan Qanunun tətbiqi vergi orqanları üçün hüquqi yox, faktiki nəticələr əldə etmək vəzifəsi müəyyən edir. Həm də buna görə, sözügedən Qanunun icrası vergi orqanından inzibat aktın qəbul edilməsini yox, faktiki xarakterli hərəkətlərin edilməsini tələb edir.

57. Vergi ödəyiciləri isə öz növbəsində, qanunun düzgün icra olunmadığını, yaxud həmin qanunun icrasına yönəlmiş digər əməliyyatların qanunsuz olduğunu məhkəmə qaydasında mübahisələndirmək imkanına malikdirlər.

58. Nəzərə alınsa ki, "İnzibati icraat haqqında" Qanunun 1.2-ci maddəsinə əsasən, bu Qanunun müddəaları inzibati orqanların fiziki və ya hüquqi şəxslərə münasibətdə faktiki xarakterli digər fəaliyyətinə (hərəkətlərinə) də şamil olunur, deməli maraqlı şəxs inzibati orqan tərəfindən aparılmış düzəlişin ləğv edilməsini həmin orqandan tələb edə bilər. Onun tələbi təmin olunmadıqda isə, həmin inzibati orqana qarşı öhdəliyin icrası haqqında iddia qaldıra, cavabdehin üzərinə inzibati aktın qəbul edilməsi ilə əlaqədar olmayan müəyyən hərəkətlərin edilməsi öhdəliyinin qoyulmasını tələb edə bilər.

59. Hazırkı işdə, iddiaçı cavabdehin faktiki xarakterli hərəkətinin (fəaliyyətinin) onun hüquqlarına müdaxilə etdiyini və bunun üçün hüquqi əsas olmadığını bəyan edərək, həmin hərəkətin (fəaliyyətin) şəxsi hesab vəərəqəsində ifadə olunan nəticəsinin ləğv edilməsini tələb edir. Bu tələbin əsasları isə, hazırkı inzibati məhkəmə icraatı qaydasında, həm formal-hüquqi, həm də maddi-hüquqi baxımdan yoxlanılmalıdır.

Nəticə

60. Hər hansı normativ-hüquqi aktın və ya inzibati aktın tətbiqi ilə əlaqədar vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vəərəqələrində vergi orqanı tərəfindən vergilərin hesablanması ilə əlaqəli olmayan əməliyyatların (o cümlədən, yol verilmiş texniki səhvlərlə bağlı dürüştəşmə adı altında edildiyi bildirilən düzəlişlərin) edilməsi üçün yazılı inzibati aktın qəbul olunması tələb olunmur.

61. Hər hansı normativ-hüquqi aktın və ya inzibati aktın tətbiqi zamanı həmin aktların müddəaları bunu tələb etdikdə, eləcə də belə bir tələb olmadıqda həmin aktların tətbiqi ilə əlaqələndirilsə də, faktiki olaraq onların icrası ilə bağlı olmayan və mahiyyətcə vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vəərəqələrində vergi orqanı tərəfindən vergilərin hesablanmasına yönələn əməliyyatların həyata keçirilməsi üçün müvafiq yazılı inzibati aktın qəbul edilməsi tələb olunur.

62. Yuxarıda göstərilənlərə əsasən və İPM-in 98-1-ci maddəsinə rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası

QƏRARA ALDI:

1. "Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli 474VQ №-li Qanununun tətbiqi ilə bağlı vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vəərəqələrində vergi orqanı tərəfindən vergilərin hesablanması ilə əlaqəli olmayan əməliyyatların (o cümlədən, yol verilmiş texniki səhvlərlə bağlı dürüştəşmə adı altında edildiyi bildirilən düzəlişlərin) edilməsi üçün ayrıca yazılı inzibati aktın qəbul olunması tələb olunmur.

2. Qərardad dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyasının “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli 474VQ №-li Qanununun tətbiqi ilə bağlı vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vərəqələrində əməliyyatların edilməsinə dair

**(N 02) nömrəli qərardadı üzrə hakim Zakir Quliyevin
Xüsusi rəyi**

İddiaçı “Greenroom” MMC-nin cavabdeh Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin Bakı şəhəri Lokal Gəlirlər Baş İdarəsinə qarşı dürüsləşmə adı ilə faiz məbləğinin silinməsinin qanunsuz hesab edilməsi və həmin məbləğin cəmiyyətin şəxsi hesab vərəqəsində artıq ödəmə kimi bərpa edilməsi tələbi barədə kasasiya icraatı zamanı Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibləri arasında mübahisəli məsələyə münasibətdə fərqli hüquqi yanaşmaların mövcud olduğu müəyyən olunduğundan, hazırkı işə baxan məhkəmə tərkibi hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədrinə təqdimatla müraciət etmişdir.

Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 98-1.1-ci maddəsinə əsasən Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibi işə kasasiya qaydasında baxarkən Ali Məhkəmənin digər məhkəmə tərkibinin əvvəllər qəbul etdiyi qərarla müəyyən edilmiş hüquqi mövqedən fərqli yanaşmanın tətbiq edilməsini zəruri hesab etdikdə və ya Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibi apelyasiya instansiyası məhkəməsinin Ali Məhkəmənin Plenumunun məhkəmə təcrübəsinə dair məsələlər üzrə izahlarına zidd olan qərarında fərqli yanaşmanın tətbiqi zərurətinin əsaslandırılması ilə razılaşdıqda, həmin mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Ali Məhkəmənin inzibati kollegiyasına daxil olan bütün hakimlərdən ibarət tərkibdə baxılır.

Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyasının 13.08.2020-ci il tarixli, №2 nömrəli qərardadı ilə “Vergi ödəyicilərinin 2017-ci ilin 1 yanvar tarixinə mövcud olan vergi borclarının tənzimlənməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli 474VQ №-li Qanununun tətbiqi ilə bağlı vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vərəqələrində vergi orqanı tərəfindən vergilərin hesablanması ilə əlaqəli olmayan əməliyyatların (o cümlədən, yol verilmiş texniki səhvlərlə bağlı dürüsləşmə adı altında edildiyi bildirilən düzəlişlərin) edilməsi üçün ayrıca yazılı inzibati aktın qəbul olunmasının tələb edilməməsi qərara alınmışdır.

Bununla əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edirəm.

Vergi Məcəlləsinin 83-cü maddəsi isə vergi orqanları tərəfindən vergilərin hesablanması qaydasını tənzimləyir. Həmin maddənin tələbinə görə vergi məbləğinin hesablanması konkret hesabat dövrü üçün vergi ödəyicisinin ödəməli olduğu vergi məbləğinin vergi orqanının uçot sənədlərində qeyd edilməsi deməkdir (maddə 83.1). Hesablanmış vergi məbləğlərinin vergi orqanları tərəfindən bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş hallarda yenidən hesablanaraq uçot sənədlərində qeyd edilməsi də vergilərin hesablanması deməkdir.

Mahiyyət etibarilə vergi orqanı şəxsi hesab vərəqəsində 2 növ əməliyyat aparır:

- 1) Vergi (faiz və maliyyə sanksiyası) məbləği hesablayaraq yeni öhdəlik yaradır
- 2) Vergi (faiz və maliyyə sanksiyası) məbləğini azaldır.

Müzakirə edilən məsələ üzrə şəxsi hesab vərəqəsinin “əməliyyatın məzmunu” sütununda “dürüsləşmə” sözü qeyd olursa da faktiki olaraq vergi (faiz və maliyyə sanksiyası) məbləği hesablanmış və həmin hesablamının nəticəsi olaraq artıq ödəmə məbləğinin həcmi azalmışdır. Başqa sözlə desək “dürüsləşmə” qeyd edilməklə yeni vergi öhdəliyi müəyyən edilmişdir.

Belə ki, qərardadın 60-cı bəndində qeyd edilmişdir ki,

60. Hər hansı normativ-hüquqi aktın və ya inzibati aktın tətbiqi ilə əlaqədar vergi ödəyicilərinin şəxsi hesab vərəqələrində vergi orqanı tərəfindən vergilərin hesablanması ilə əlaqəli olmayan əməliyyatların (o cümlədən, yol verilmiş texniki səhvlərlə bağlı dürüsləşmə adı altında edildiyi bildirilən düzəlişlərin) edilməsi üçün yazılı inzibati aktın qəbul olunması tələb olunmur.

Əgər kollegiya belə bir nəticəyə gəlirsə onda vergi orqanı inzibati akt qəbul edərək kameral vergi yoxlaması əsasında vergi məbləği hesablayırsa, yaranmış vergi borcunun büdcəyə alınması məqsədi ilə ƏDV sub hesabındakı vəsaitin dondurulması barədə qərar (inzibati akt) qəbul etməməlidir. Və yaxud həmin borcun alınması üçün qərar qəbul etmədən əmlakı siyahıya ala bilər.

Bu isə özlüyündə vergi qanunvericiliyinin tələblərinə ziddir. Qeyd etdiyim yanaşma qərardadın 61-ci bəndində də öz əksini tapıb. Bu səbəbdən vergi öhdəliyi yaradan istənilən əməliyyat üçün inzibati akt qəbul olunmalıdır. Qərardadın 60-cı və 61-ci bəndlərində əksini tapmış mənanın bir-biri ilə ziddiyyət təşkil etdiyini hesab edirəm.

Hesab edirəm ki, şəxsi hesab vərəqəsində vergi ödəyicisinə vergi (faiz və maliyyə sanksiyası) hesablanırsa və bu hesablama büdcə qarşısında yeni öhdəlik yaradırsa və yaxud büdcədə olan artıq ödəmə məbləğinin həcmi azaldırsa inzibati akt qəbul edilməlidir.

Necəki məhkəmə aktlarında hər hansı səhv yeni məhkəmə aktı olan qərardad qəbul edilməklə həyata keçirilirsə, eyni ilə də şəxsi hesab vərəqəsi vergi ödəyicisinin büdcə qarşısında münasibətini (borcunu və ya artıq ödəməsini) müəyyən edən yeganə uçot sənədi olduğu üçün, eyni zamanda həmin uçot sənədində aparılan qeydlər hüquqi və ya fiziki şəxs (şəxslər) üçün müəyyən hüquqi nəticələr yaratdığı üçün şəxsi hesab vərəqəsində vergi öhdəliyi yaradan istənilən əməliyyat inzibati akt qəbul edilməklə həyata keçirilməlidir.

Təsədüfə deyil ki, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası tərəfindən təqdim olunan hüquqi rəydə də alman təcrübəsinə istinadən qeyd olunur ki, “Alman ekspertin bu məsələ ilə bağlı gəldiyi nəticə ondan ibarətdir ki, vergi ödəyicisi üçün dövlət qarşısında vergi öhdəliyi müəyyən edən vergi hesablanması anlamına gələn əməliyyatlar, habelə Ali Məhkəmənin icraatında olan iş üzrə səhv nəticəsində meydana çıxan, lakin vergi ödəyicisinin vəziyyətini yaxşılaşdıran əlverişli bir hesablamanın aradan qaldırılması və ya düzəldilməsi ilə bağlı aparılan əməliyyat üçün hüquqi müəyyənlik baxımından ilkin müəyyənəddici bir inzibati aktın çıxarılması zəruridir. Vergi hesablanması xarakteri daşımayan istənilən digər əməliyyat üçün belə zərurət yoxdur.” Lakin İnzibati Kollegiya tərəfindən baxılan işdə “dürüştəşmə” adı ilə həyata keçirilən əməliyyat nəticəsində vergi hesablanması həyata keçirilmiş və xarakter etibarını ilə yeni öhdəlik müəyyən edilmişdir.

Qərardadın Qərar hissəsində yol verilmiş texniki səhvlərlə bağlı dürüştəşmə adı altında edildiyi bildirilən düzəlişlərin “əməliyyat” olduğu qeyd olunub. Bu əməliyyat nəticəsində də yeni vergi öhdəliyi yaranır. Vergi qanunvericiliyinə əsasən vergi orqanı tərəfindən vergilərin hesablanması əməliyyatı üçün inzibati akt tələb olunduğundan və “dürüştəşmə” adı altında edildiyi bildirilən düzəlişlər də yeni vergi öhdəliyi yaradan “əməliyyat” olduğundan həmin əməliyyat üçün hüquqi əsas olan inzibati akt qəbul olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyasının «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 32.1-1-ci maddəsinin tətbiqinə dair Qərarı

Azərbaycan Respublikası adından
Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası

Q Ə R A R D A D (№ 03/2020)

«Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun
32.1-1-ci maddəsinin tətbiqinə dair

Bakı şəhəri
08 oktyabr 2020-ci il

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası
Məmmədov Xəqani Səyyad oğlunun sədrliyi ilə,
Rəsulbəyova Nigar İmran qızı,
Quliyev Zakir Müslüm oğlu,
Bədəlov Kəmaləddin Nurəddin oğlu,
Hüseynov İlqar Kamil oğlu,
Nəbizadə Rəhif Sahib oğlu,
Şəfiyev İspəndiyar Əsəd oğlundan ibarət tərkibdə,
Qafarzadə Ləman İsbəndiyar qızının katibliyi ilə,

İddiaçı Hacıyev Rövşən Əli oğlunun cavabdeh Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun Xüsusi Şərtlərlə Təyinat İdarəsinə qarşı “pensiyanın yenidən hesablanması” tələbinə dair iş üzrə mübahisəli hüquqi məsələyə dair hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məsələsinə Ali Məhkəmənin binasında açıq məhkəmə iclasında baxaraq aşağıdakı qərarı qəbul etdi.

I. Mübahisəli hüquqi məsələnin məzmunu

1. İddiaçı Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin 31.06.1992-ci il tarixli 1578 sayılı əmri ilə xidmətə qəbul olunmuş, Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin 12.02.2004-cü il tarixli 349 sayılı əmri ilə daxili işlər orqanları sıralarından xaric olunmuşdur.

2. İddiaçının müraciətləri nəticəsində Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən xidmət illəri yenidən hesablanmış və onun barəsində pensiya təyin olunması məqsədilə müvafiq məlumat və rəqəsi tərtib olunmuşdur.

3. Bundan sonra iddiaçı barəsində tərtib olunmuş məlumat və rəqəsinə əsasən cavabdeh tərəfindən 20 il 1 ay 2 gün xidmət illərinə görə 01.05.2018-ci il tarixdən yaşa görə əmək pensiyası təyin edilmiş və “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 32.1-1-ci maddəsinə istinad edilməklə ona əvvəlki 3 il daxil edilməklə ödənilməmiş pensiya hesablanmışdır.

4. İddiaçı bildirir ki, ona DİO sıralarından xaric olunduğu müddət olan 12 fevral 2004-cü il tarixdən 01 may 2018-ci ilədək, yəni, əmək pensiyası təyin edildiyi gündə 14 il 3 ay pensiya hesablanmalı olduğu halda, cəmi əvvəlki 3 il üçün pensiya hesablanmışdır. Bununla da, ödənilməli olan 11 il 3 aylıq pensiya ödənilməmiş, nəticədə isə konstitusion hüququ olan sosial təminat hüququ pozulmuşdur.

5. Kassasiya icraatı zamanı mübahisəli hüquqi məsələyə dair kassasiya instansiyası məhkəməsinin əvvəlki qərarlarında müəyyən etdiyi hüquqi mövqedən fərqli yanaşma tətbiq edilməli müəyyən olduğundan hazırkı işə baxan məhkəmə tərkibi hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin

vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədrinə təqdimatla müraciət etmişdir.

6. Təqdimatın dəlillərinə görə, hazırkı işin halları ilə oxşarlıq təşkil edən mübahisələrlə bağlı əvvəllər Ali Məhkəmənin icraatında olmuş işlərdə Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyasının hüquqi mövqeyi ondan ibarət olmuşdur ki, 01.07.2017-ci il tarixədək pensiya hüququ yaranmış şəxslərin barəsində «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 32.1-1-ci maddəsi (əmək pensiyaları onu almaq hüququ yarandığı gündən, lakin bu Qanunun qüvvəyə mindiyi gündən tez olmamaqla və müraciət edilən tarixdən əvvəlki ən çoxu üç il üçün ödənilməklə, bu maddədə müəyyən edilmiş müddətlərə təyin edilir) tətbiq edilməməlidir. Hazırkı işə baxan məhkəmə tərkibi isə hesab etmişdir ki, bu işdə mübahisəli hüquqi məsələyə dair kassasiya instansiyası məhkəməsinin əvvəlki qərarlarında müəyyən etdiyi hüquqi mövqedən fərqli yanaşma tətbiq edilməli, Ali Məhkəmə mübahisəli məsələyə münasibətdə özünün yanaşmasını və hüquqi mövqeyini dəyişməlidir. Belə ki, sosial və iqtisadi məsələlərin tənzimlənməsində dövlətin daha geniş mülahizə sərbəstliyinə malik olduğu qəbul edilməli, 01.07.2017-ci il tarixdən qüvvəyə minən qanunvericilikdəki əlavə və dəyişikliklərin məqsədi nəzərə alınmalı, pensiya sistemində gətirilən yeniliklərin əmək pensiyası alan şəxsləri ümumən əlverişsiz vəziyyətlə qoyub-qoymadığı, yəni dövlət büdcəsinin sabitliyinin və uzun müddətli maliyyə dayanıqlılığının qorunmasından ibarət ictimai maraqla şəxsin mülkiyyət hüququ arasındakı ədalətli balansın təmin edilib-edilmədiyini təhlil olunmalıdır.

7. Odur ki, mübahisəli hüquqi məsələyə dair hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi üçün Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra - İPM) 98-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqi mexanizmdən istifadə olunmasına qərar verilmişdir.

8. Ali Məhkəmə müzakirəyə çıxarılmış mübahisəli hüquqi məsələni ictimaiyyətin diqqətinə çatdıraraq maraqlı şəxsləri və təşkilatları yazılı formada əsaslandırılmış hüquqi rəylərini (amicus curiae rəyi) Ali Məhkəməyə təqdim etməklə müzakirələrdə iştiraka dəvət etmiş, bununla bağlı rəylər məhkəməyə təqdim olunmuşdur.

II. Sosial təminat hüququ, onun milli qanunvericilikdə və beynəlxalq hüquqda tənzimlənməsi, Azərbaycan Respublikasında pensiya təminatı sistemində həyata keçirilən islahatlar

a) sosial təminat hüququ insan hüquqlarından biri kimi

9. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir.

10. Konstitusiyanın 16-cı maddəsinin I hissəsinə görə Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır.

11. Konstitusiyanın 38-ci maddəsində isə təsbit edilmişdir ki, hər kəsin sosial təminat hüququ vardır. Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir (maddənin I və III hissələri).

12. «İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə»nin 22-ci maddəsində qeyd olunur ki, hər bir insanın cəmiyyətin bir üzvü kimi, sosial təminat, milli səylər və beynəlxalq əməkdaşlıq əsasında, hər bir ölkənin strukturuna və ehtiyatlarına müvafiq olaraq, ləyaqətinin qorunması, şəxsiyyətinin azad inkişafı üçün zəruri olan iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlarını həyata keçirmək hüququ var.

13. «İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında» Beynəlxalq Paktın 9-cu maddəsində, hər bir insanın, ictimai sığorta da daxil olmaqla, sosial təminat hüququ təsbit olunmuşdur. Həmin sənədin 4-cü maddəsinə əsasən bu Paktda iştirak edən dövlətlər etiraf edirlər ki, həmin hüquqlardan istifadə olunmasını bu Pakta müvafiq olaraq təmin edən bu və ya digər dövlət həmin hüquqlara yalnız qanunla müəyyən edilən və bu hüquqların təbiətinə uyğun olduğu qədər, həm də demokratik cəmiyyətdə ümumi rifaha yardım göstərmək məqsədilə məhdudiyətlər qoya bilər.

14. Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və beynəlxalq-hüquqi aktlar sosial təminat hüququnu əsas insan və vətəndaş hüquqlarından biri kimi təsbit edir. Sosial təminat hüququ

qanunla müəyyən edilmiş hallarda və hədlərdə pensiya almaq hüququnu da ehtiva edir. Pensiya hüququ sosial təminatın tərkib hissəsi və onun qanunla müəyyən olunmuş ən mühüm formasıdır.

b) milli qanunvericiliyə retrospektiv baxış

15. Pensiya təminatı sisteminin formalaşdırılması və fəaliyyəti dövlətin həyata keçirdiyi sosial müdafiə siyasətinin – sosial dövlətin ən mühüm və əsas istiqamətlərindən biridir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə bərpa etdiyi ilk illərdə ölkə iqtisadiyyatının zəif inkişafı, maliyyə vəsaitlərinin çatışmazlığı səbəbindən pensiya təminatı sistemində çətinliklər yaranmış, sovet dönməndən qalmış sosial sığortaya əsaslanmayan pensiya təminatı sisteminin bazar iqtisadiyyatı ilə ciddi uyğunsuzluğu ölkə üçün əsas problem olmuşdur.

16. Ölkə həyatının bütün sahələrində olduğu kimi sosial təminat sferasında da köklü islahatlar həyata keçirilmiş, pensiya təminatı üzrə aparılan islahatlar nəticəsində sosial sığorta, fərdi uçot və pensiya təminatı sahəsindəki funksiyaların bir-birini tamamladığı vahid dövlət pensiya təminatı sistemi formalaşdırılmışdır. Bununla yanaşı, uzunmüddətli dövr üçün pensiyaçıların etibarlı sosial müdafiəsinə nail olmaq məqsədi ilə pensiya təminatı sisteminin maliyyə dayanıqlılığının möhkəmləndirilməsinə və sığorta prinsiplərinin daha da dərinləşdirilməsinə hədəflənən islahatların davam etdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

17. Hazırkı qərardadla həll edilməli olan mübahisəli hüquqi məsələyə dair yanaşmanın formalaşdırılması baxımından əhəmiyyətli olacağı nəzərə alınmaqla, pensiyaların əvvəlki dövrlər üzrə təyin edilməsi və keçmiş dövr üçün alınmamış pensiyaların ödənilməsi müddətlərinə dair qüvvədən düşmüş və hazırda qüvvədə olan qanunvericiliyin normalarına tarixi rəkursdan diqqət yetirilməsi faydalı olacaqdır.

“SSRİ-də vətəndaşların pensiya təminatı haqqında” 1990-cı il 15 may tarixli Qanun

18. Qanun SSRİ Konstitusiyasına uyğun olaraq bütün əmək qabiliyyətli olmayan vətəndaşların əmək və sosial pensiyalar verilməsi vasitəsilə maddi təminatına, pensiyaçıların sosial müdafiəsinə, o cümlədən yaşayış dəyəri və iqtisadiyyatın effektivliyi artdıqca mütəmadi olaraq pensiyaların məbləğlərinə yenidən baxılmasına təminat vermişdir.

19. Həmin Qanunun 111-ci maddəsi keçmiş müddət üçün pensiyaların ödənilməsi məsələsini tənzimləmişdir. Həmin normaya görə hesablanmış, lakin pensiyaçı tərəfindən vaxtında alınmamış pensiya məbləği pensiya alınması üçün müraciət edilən vaxtdan əvvəlki dövrün ən çoxu 3 ili üçün ödənilir. Pensiyayı təyin edən və ya ödəyən orqanın təqsiri üzündən vaxtında alınmamış pensiyanın məbləği heç bir müddət məhdudiyəti qoyulmadan bütün keçmiş dövr üçün ödənilir.

“Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında” 1992-ci il 23 sentyabr tarixli Qanun

20. SSRİ-nin süqutu ilə dövlət müstəqilliyini bərpa edən ölkəmizdə vətəndaşların əmək pensiyası hüquqlarının yaranmasının əsaslarını, bu hüquqların həyata keçirilməsi qaydalarını və əmək pensiyası təminatı sistemini müəyyən edən əsas qanunvericilik aktı 1992-ci il 23 sentyabr tarixli “Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında” Qanun olmuşdur. Həmin Qanun vətəndaşlar qocaldıqda, əmək qabiliyyətini tamamilə və ya qismən itirdikdə, habelə ailə başçısını itirdikdə onların Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit olunmuş maddi təminat hüququna zəmanət verməklə, vahid dövlət pensiya sistemini müəyyən etməyi qarşısına məqsəd qoymuşdu. Sözügedən Qanunun müddəalarında dövlət pensiyasının növləri, iş stajının hesablanma qaydaları, pensiyaların təyin edilməsi, pensiyaların hesablanması və yenidən hesablanması, o cümlədən ödənilməsinə dair müddəalar öz əksini tapmışdır.

21. “Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında” Qanunun 98-100-cü maddələrinin müddəalarına görə pensiyalar şəxsin müraciət etdiyi gündən təyin edilirdi. Bununla belə, qanunda pensiyanın şəxsin müraciət etdiyi gündən əvvəlki dövrdən təyin edilməsinə imkan verən istisna hallar da nəzərdə tutulmuşdu. Həmin hallar isə aşağıdakılardan ibarət olmuşdur:

- yaşa və əlilliyə görə pensiyalar, pensiya yaşının çatdığı və ya əlilliyin müəyyən olunduğu gündən ən gec 3 ay müddətində pensiya üçün müraciət edildikdə pensiya yaşının çatdığı gündən və ya müvafiq surətdə həkim-əmək ekspert komissiyası tərəfindən əlilliyin müəyyən olunduğu gündən;

- müddətli xidmət hərbi qulluqçularına əlilliyə görə pensiyalar onların qospitaldan çıxdıqları gündən, lakin hərbi xidmətdən buraxıldıqları gündən tez olmayaraq bu şərtlə təyin edilir ki, qospitaldan çıxdıqları gündən ən gec 3 ay keçənədək həkim-əmək ekspert komissiyası tərəfindən onların əlilliyi müəyyən edilsin və onlar pensiya almaq üçün müraciət etsinlər;

- ailə başçısı itirildikdə pensiyalar pensiya almaq hüququnun yarandığı gündən tez olmamaq şərti ilə pensiya üçün müraciətdən əvvəlki 12 aydan çox olmayan müddət üçün təyin edilir.

22. Təyin olunmuş pensiyaların yenidən hesablanması müddətləri ilə bağlı məsələlər isə belə tənzimlənmişdir:

- pensiyanın artırılması hüququ yarandıqda, ərizə bütün lazımı sənədlərlə birlikdə ayın 15-dək verilmişdirsə - müraciət edilən ayın 1-dən, ayın 15-dən gec təqdim edilmişdirsə - növbəti ayın 1-dən;
- pensiyanın azaldılmasına səbəb olduqda - bu səbəbin baş verdiyi aydan sonrakı ayın 1-dən;
- bir pensiyadan başqa pensiyaya keçirilmə lazımı əlavə sənədlər təqdim edilməklə müvafiq ərizənin verildiyi gündən.

23. Sözügedən Qanunda keçmiş müddət üçün pensiyaların ödənilməsi məsələsi ayrıca normada təsbit edilmişdi. Belə ki, Qanunun 106-cı maddəsindəki tənzimləməyə əsasən hesablanmış, lakin pensiyaçı tərəfindən vaxtında alınmamış pensiya məbləği bunun üçün müraciət edilən vaxtdan əvvəlki dövrün ən çoxu 3 ili üçün ödənilirdi. Pensiyayı təyin edən və ya ödəyən orqanın təqsiri üzündən vaxtında alınmamış pensiyanın məbləği heç bir müddət məhdudluğu qoyulmadan bütün dövr üçün ödənilirdi.

24. Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin 22 may 2001-ci il tarixli qərarı ilə «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 106-cı maddəsinin birinci hissəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25 və 38-ci maddələrinə uyğun olmadığına görə qüvvədən düşmüş hesab edilmiş, həmçinin bu qərarın qüvvəyə mindiyi gündən sonra yaranan hüquq münasibətlərinə şamil olunacağı qərara alınmışdır.

25. Konstitusiyası Məhkəməsi həmin qərarla özünün hüquqi mövqeyini belə ifadə etmişdir: "...Hesablanmış, lakin pensiyaçı tərəfindən vaxtında alınmamış pensiya məbləğinin bunun üçün müraciət edilən vaxtdan əvvəlki dövrün ən çoxu 3 ili üçün ödənilməsinə nəzərdə tutulan «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Qanunun 106-cı maddəsinin birinci hissəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 38-ci maddəsinin III hissəsində təsbit olunan vətəndaşların sosial təminat hüququnu məhdudlaşdırır.

...Hesablanmış, lakin pensiyaçı tərəfindən vaxtında alınmamış pensiya məbləği bunun üçün müraciət edilən vaxtdan əvvəlki dövrün ən çoxu 3 ili üçün ödənilməsinin nəzərdə tutulması pensiyaçının himayəsində olan şəxslərin də hüquqlarını məhdudlaşdırmaqla, onları yaşamaq üçün vacib olan pensiya təminatından məhrum edir, bütün digər kateqoriyalı pensiyaçıların himayəsində olan şəxslərlə qeyri-bərabər vəziyyətə salır. Bu da Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsində təsbit edilmiş bərabərlik hüququnun pozulmasına səbəb olur."

26. Beləliklə, «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda təsbit edilmiş hesablanmış, lakin pensiyaçı tərəfindən vaxtında alınmamış pensiya məbləğinin bunun üçün müraciət edilən vaxtdan əvvəlki dövrün ən çoxu 3 ili üçün ödənilməsinə nəzərdə tutulan müddəə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin 22 may 2001-ci il tarixli qərarından sonra hüquqi qüvvəsini itirmişdir.

27. "Əmək pensiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi və bəzi qanunvericilik aktlarının qüvvədən düşmüş hesab edilməsi barədə" 06 mart 2007-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Qanun qüvvədən düşmüşdür.

"Hərbi qulluqçuların pensiya təminatı haqqında" 1992-ci il 23 aprel tarixli Qanun

28. Bu Qanun Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının zabıt heyəti, gizirləri, miçmanları və müddətindən artıq xidmət hərbi qulluqçuları, habelə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının sırayı və rəis heyəti, onların ailələri üçün Azərbaycan Respublikasının ərazisində vahid dövlət pensiyaları sisteminin müəyyən edilməsi ilə bağlı münasibətləri tənzimləmişdir.

29. Həmin Qanunun 45-ci maddəsinə əsasən, bu Qanuna uyğun olaraq pensiyalar hərbi qulluqçulara - xidmətdən buraxıldığı gündən, lakin onlara sonuncu dəfə təminat xərcliyinin ödəndiyi gündən tez olmayaraq, həmin hərbi qulluqçuların ailələrinə və onların sırasından olan pensiyaçıların ailələrinə isə - ailə başçısının vəfat etdiyi gündən, lakin ona sonuncu dəfə təminat xərcliyinin və ya pensiyanın ödəndiyi gündən tez olmayaraq təyin edilir, onlara daha gec müddətlərdə pensiya təyin edildiyi aşağıdakı hallar istisna olunur:

- xidmətdən buraxıldıqdan sonra 3 ay ərzində, yaxud xidmətdən buraxıldıqdan sonra bədbəxt hadisə və ya xəstəlik nəticəsində əlil olmuş həmin hərbi qulluqçulara - əlilliyin müəyyən edildiyi gündən;

- həmin hərbi qulluqçuların və onların sırasından olan pensiyaçıların ailə başçısını itirməyə görə pensiya hüququ əldə etmiş ailə üzvlərinə - pensiya almaq hüququnun yarandığı gündən, yaşayış üçün vəsait mənbəyini itirdiklərinə görə pensiya almaq hüququ əldə etmiş valideynlərə və ər-arvada - pensiya almaq üçün müraciət edildiyi gündən.

Vaxtında müraciət edilmədikdə keçmiş müddət üçün pensiya həmin pensiyanı almaq hüququnun yarandığı gündən, lakin pensiya üçün müraciət edildiyi gündən ən çoxu 12 ay əvvəl təyin edilir.

30. Həmin Qanunun 46-cı maddəsinə əsasən, hərbi qulluqçulara və onların ailələrinə təyin edilmiş pensiyaların məbləğinin dəyişilməsinə səbəb olan vəziyyət yarandıqda belə vəziyyətin yarandığı aydan sonrakı ayın 1-dən bu pensiyalar yenidən hesablanır, həm də pensiyaçı pensiyasının artırılması hüququnu əldə edibə, keçmiş müddət üçün pensiya fərqi ən çoxu 12 ay üçün ödənməlidir.

31. Həmin Qanunun 49-cu maddəsində keçmiş müddət üçün pensiyaların ödənməsi məsələsi tənzimlənmişdi. Həmin normaya əsasən, hərbi qulluqçulara və onların ailə üzvlərinə hesablanmış və onlar tərəfindən vaxtında tələb edilməmiş pensiya məbləğləri pensiyanı almaqdan ötrü müraciət edildiyi gündən əvvəlki 3 ildən çox olmayan müddət üçün ödənilir. Pensiya təyin edən orqanların təqsiri üzündən pensiyaçının vaxtında almadığı pensiya məbləğləri keçmiş müddət üçün heç bir məhdudiyət qoyulmadan ödənilir.

32. "Hərbi qulluqçuların pensiya təminatı haqqında" Qanun "Əmək pensiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 28 noyabr tarixli 184-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi və bəzi qanunvericilik aktlarının qüvvədən düşmüş hesab edilməsi haqqında" 462-IIIQD sayılı, 2007-ci il 19 oktyabr tarixli Qanunla qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.

"Dövlət qulluqçularının pensiya təminatı haqqında" 2004-cü il 01 iyun tarixli Qanun

33. Bu Qanun dövlət qulluqçularının pensiya təminatının əsaslarını və qaydasını tənzimləməyə yönəlmişdir.

34. Həmin Qanunun 8.2-ci maddəsinə əsasən pensiya almaq hüququ olan şəxs müddət məhdudiyəti olmadan istənilən vaxt pensiyanın təyin edilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanına müraciət edə bilər.

35. Həmin Qanunun 9-cu maddəsinə görə pensiya müraciət olunan gündən ömürlük təyin edilir. Pensiya bu Qanunla nəzərdə tutulmuş və onun ödənişinin dayandırılmasına səbəb olan halların yarandığı günədək ödənilir.

36. Sözügedən Qanunda keçmiş müddət üçün pensiyaların ödənilməsi məsələsi ayrıca normada təsbit edilməmişdi. Lakin Qanunun 1-ci maddəsində qeyd olunmuşdur ki, dövlət qulluqçularının pensiya təminatı haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, "Dövlət qulluğu haqqında", "Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarından, prokurorluq, ədliyyə, milli təhlükəsizlik, sərhəd xidməti, daxili işlər, gömrük, vergi, xarici işlər, feldyeqer rəhbəri orqanlarında və Azərbaycan Respublikasının Milli Bankında dövlət qulluğunda çalışan şəxslərin dövlət qulluğu keçməsi haqqında müvafiq qanunlardan, bu Qanundan və digər normativ hüquqi aktlardan ibarətdir.

37. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin 22 may 2001-ci il tarixli qərarı ilə «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun keçmiş müddət üçün pensiyaların ödənilməsi məsələsini tənzimləyən 106-cı maddəsinin birinci hissəsinin qüvvədən düşmüş hesab edildiyi nəzərə alındığında, belə qənaətə gəlmək olar ki, hesablanmış, lakin pensiyaçı tərəfindən vaxtında alınmamış pensiya məbləğinin bunun üçün müraciət edilən vaxtdan əvvəlki dövrün ən çoxu 3 ili üçün ödəniləcəyinə dair norma dövlət qulluqçularının pensiya təminatı sahəsində qüvvədə olmamışdır.

38. "Dövlət qulluqçularının pensiya təminatı haqqında" Qanun "Əmək pensiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 28 noyabr tarixli, 184-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi və bəzi qanunvericilik aktlarının qüvvədən

düşmüş hesab edilməsi haqqında” 462-IIIQD sayılı 2007-ci il 19 oktyabr tarixli Qanunla qüvvədən düşmüş hesab edilmişdir.

“Əmək pensiyaları haqqında” 2006-cı il 07 fevral tarixli Qanun

39. 2006-cı il 01 yanvar tarixdən qüvvəyə minən və hazırda da qüvvədə olan “Əmək pensiyaları haqqında” Qanun Azərbaycan Respublikasında vətəndaşların əmək pensiyası hüquqlarının yaranmasının əsaslarını, bu hüquqların həyata keçirilməsi qaydalarını və əmək pensiyası təminatı sistemini müəyyən edən vahid normativ-hüquqi akt kimi çıxış edir.

40. Həmin Qanunun 31.1-ci maddəsinin ilkin redaksiyasına əsasən əmək pensiyası hüququ olan şəxslər əmək pensiyası hüququnun yarandığı gündən heç bir müddət məhdudiyəti olmadan istənilən vaxt əmək pensiyasının təyin olunması üçün müraciət edə bilərlər. Həmin maddəyə 2017-ci il 10 mart tarixli 543-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə (01.07.2017-ci il tarixdən qüvvəyə minmişdir) edilmiş dəyişikliyə əsasən maddədən “heç bir müddət məhdudiyəti olmadan” sözləri çıxarılmışdır.

41. Həmin Qanunun 32.1-ci maddəsinin ilkin redaksiyasına əsasən yaşa görə əmək pensiyası, buna hüququ olan şəxsin müraciəti əsasında əmək pensiyası hüququnun yarandığı gündən ömürlük təyin edilir.

42. 2007-ci il 6 noyabr tarixli 474-IIIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə 32.1-ci maddə yeni redaksiyada verilmişdir - yaşa görə əmək pensiyası, buna hüququ olan şəxsin müraciəti əsasında əmək pensiyası hüququnun yarandığı gündən, lakin bu Qanunun qüvvəyə mindiyi gündən tez olmamaqla ömürlük təyin edilir.

43. Həmin maddəyə 2017-ci il 10 mart tarixli 543-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə (01.07.2017-ci il tarixdən qüvvəyə minmişdir) edilmiş dəyişikliyə əsasən maddədən “əmək pensiyası hüququnun yarandığı gündən, lakin bu Qanunun qüvvəyə mindiyi gündən tez olmamaqla” sözləri çıxarılmışdır.

44. 2017-ci il 10 mart tarixli 543-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə (01.07.2017-ci il tarixdən qüvvəyə minmişdir) Qanuna yeni məzmununda 32.1-1-ci maddə əlavə edilmiş, 2018-ci il 30 noyabr tarixli 1362-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə isə 32.1-1-ci maddəyə yeni məzmununda ikinci cümlə əlavə edilmişdir.

45. Qanunun 32.1-1-ci maddəsinin hazırda qüvvədə olan redaksiyasına əsasən əmək pensiyaları onu almaq hüququ yarandığı gündən, lakin bu Qanunun qüvvəyə mindiyi gündən tez olmamaqla və müraciət edilən tarixdən əvvəlki ən çoxu üç il üçün ödənilməklə, bu maddədə müəyyən edilmiş müddətlərə təyin edilir. Bu Qanuna uyğun olaraq ötən dövr üçün hesablanan pensiyanın ümumi məbləği ötən dövrdəki ayların sayına bölünərək aylıq pensiyanın üzərinə əlavə edilməklə ödənilir.

“2014-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında pensiya təminatı sisteminin islahatı” Konsepsiyası

46. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 4 noyabr tarixli 827 nömrəli Sərəncamı ilə “2014-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında pensiya təminatı sisteminin islahatı” Konsepsiyası təsdiq edilmişdir.

47. Həmin Konsepsiya ilə pensiya təminatı sistemi dövlətin həyata keçirdiyi sosial müdafiə siyasətinin ən mühüm və əsas istiqamətlərindən biri kimi qəbul olunmuş, ölkəmizdə həyata keçirilən islahatlar qeyd edilməklə bu sahədə beynəlxalq təcrübə və Azərbaycan Respublikasında pensiya təminatı sisteminin mövcud vəziyyəti ətraflı təhlil olunmuşdur.

48. Konsepsiyada pensiya təminatı sistemində həllini gözləyən bir sıra problemlər aşağıdakı qaydada sadalanmışdır: pensiya təminatı sistemində hazırkı şərtlər daxilində uzunmüddətli dövr üzrə maliyyə dayanıqlılığının olmaması (3.4.1-ci bənd); əmək pensiyasının baza hissəsinin növbəti mərhələdə tətbiqinin islahat tələblərinə uyğun olmaması (3.4.2-ci bənd); sosial sığorta haqqı normativinin strukturunun təkmilləşdirilməsinin zəruriliyi (3.4.3-cü bənd); pensiya təminatı sisteminin yığım potensialını zəiflədən faktorlar (3.4.4-cü bənd) və pensiya təminatı sisteminin bir sıra göstəricilərinin tənzimlənməsində mövcud olan problemlər (3.4.5-ci bənd).

49. Pensiya təminatı sistemindəki islahatların əsas məqsədləri Konsepsiyada aşağıdakı kimi sadalanmışdır: pensiya təminatı sisteminin cari, ortamüddətli və uzunmüddətli dövr üzrə maliyyə dayanıqlılığına nail olunması (4.2.1-ci bənd) və pensiya təminatının vətəndaşların sosial müdafiəsini və layiqli həyat səviyyəsini təmin etməsi (4.2.2-ci bənd).

50. Pensiya təminatı sisteminin islahatının əsas vəzifələri aşağıdakılardan ibarət müəyyən edilmişdir: pensiya təminatı sisteminin fəaliyyətində sığorta prinsiplərinin gücləndirilməsi və qazanan pensiya hüquqları ilə toplanılan sığorta vəsaitləri arasında balanslaşdırma mexanizmlərinin formalaşdırılması (4.3.1-ci bənd); pensiya təminatı sistemində təyin olunan pensiya məbləğinin ödənilən sığorta haqqına mütənasibliyinin təmin edilməsi (4.3.2-ci bənd); pensiya təminatı sisteminin uzunmüddətli inkişafı üçün aktuar təhlillərə əsaslanan mexanizmlərin formalaşdırılması (4.3.3); sığorta prinsiplərinə uyğun olmayan ödəmələrin tənzimlənməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, o cümlədən bir sıra öhdəliklərin dövlət öhdəliyi kimi fərqləndirilməsi (4.3.4-cü bənd); əmək pensiyalarının könüllü yığım komponentinin real praktikada tətbiqi və qeyri-dövlət pensiya institutlarının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi (4.3.5).

51. Konsepsiyanın həyata keçirilməsinin əsas istiqamətləri isə belə müəyyən olunmuşdur: pensiya təminatı sisteminin uzunmüddətli dövr üzrə maliyyə dayanıqlılığına nail olunması (5.1-ci bənd); əmək pensiyasının baza hissəsinin restrukturizasiyası (5.2-ci bənd); sığorta haqqı normativinin strukturunun təkmilləşdirilməsi (5.3-cü bənd); pensiya sisteminin ödəmə potensialının gücləndirilməsi (5.4-cü bənd); sığorta prinsiplərinə uyğun olmayan, yəni güzəştli və xüsusi şərtlərlə, habelə erkən pensiyaya çıxma hallarında pensiya məbləği ilə ödənilən sığorta haqqı arasında mütənasibliyin təmin edilməsi (5.5-ci bənd); pensiya təminatı sisteminin uzunmüddətli inkişafı üçün aktuar təhlillərə əsaslanan mexanizmlərin formalaşdırılması (5.6-cı bənd) və əmək pensiyalarının könüllü yığım komponentinin fəallaşdırılması və qeyri-dövlət pensiya institutlarının inkişaf etdirilməsi (5.7-ci bənd).

52. Nəhayət, Konsepsiyada nəzərdə tutulan tədbirlərin icrasının pensiya təminatı sistemində aşağıdakı nəticələrə nail olmağa imkan verəcəyi göstərilmişdir: təyin olunan pensiya məbləği ilə ödənilən sığorta haqqının məbləği uyğunluq təşkil edəcəkdir (6.1.1-ci bənd); pensiya təminatı sisteminin yığım potensialı güclənəcəkdir (6.1.2-ci bənd); pensiya təminatı sistemi ilə bağlı qanunvericilikdə sığortaya dair prinsiplər təkmilləşdiriləcəkdir (6.1.3-cü bənd); sosial sığorta haqqı normativinin strukturu təkmilləşdiriləcəkdir (6.1.4-cü bənd); məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsindən yayınanların sayı azalacaqdır (6.1.5-ci bənd); pensiya təminatı sisteminin uzunmüddətli inkişafı üçün aktuar təhlillərə əsaslanan mexanizmlər formalaşdırılacaqdır (6.1.6-cı bənd) və pensiya təminatı sisteminin uzunmüddətli dövr üzrə maliyyə dayanıqlılığına nail olunacaqdır (6.1.7-ci bənd).

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanuna edilmiş 2017-ci il 01 iyul tarixdən qüvvədə olan əlavə və dəyişikliklər

53. Yuxarıda qeyd olunan Konsepsiya ilə müəyyən edilmiş hədəflərə nail olmaq və pensiya təminatı sisteminin səmərəliliyini təmin etmək üçün “Əmək pensiyaları haqqında” Qanuna 2017-ci il 01 iyul tarixdən qüvvəyə minən köklü əlavə və dəyişikliklər edilmişdir.

54. Bu əlavə və dəyişikliklərin hazırlıq qərarı ilə bağlı baxılan məsələyə aid hissəsinə münasibətdə qeyd edilməlidir ki, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 01.07.2017-ci il tarixə qədər qüvvədə olan müddəalarının təhlilindən aydın olur ki, keçmiş dövr üçün alınmamış pensiya məbləğinin ödənilməsində müddət məhdudiyyəti tətbiq edilmədiyi halda (bu Qanunun qüvvəyə mindiyi gündən tez olmamaqla), 01.07.2017-ci il tarixdən sonra keçmiş dövr üçün alınmamış pensiya məbləğinin ödənilməsi müraciət edilən tarixdən əvvəlki ən çoxu 3 (üç) illə məhdudlaşdırılmışdır.

55. Bu əlavə və dəyişikliklərin parlamentdə müzakirəsi zamanı qanun layihəsini təqdim edən hökuməti təmsil edən nümayəndə onu aşağıdakı qaydada əsaslandırılmışdır (Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin 2017-ci il 10 mart tarixli iclasının stenoqramı, <https://meclis.gov.az/?/az/stenoqram/434>):

“Pensiya sisteminin təkmilləşdirilməsi daim davam edən bir proses olmaqla hər zaman qarşısına 4 əsas vəzifə qoymuşdur. Birinci, sistemin əhatə etdiyi əhali qruplarının etibarlı sosial müdafiəsinin təmin olunması, ikinci, sistemin uzunmüddətli maliyyə dayanıqlılığının təmin edilməsi, növbəti, sistemdə pensiya təminatı zamanı ədalətlik prinsipinin gözlənilməsi və sistemin gəlir xərcləri arasında davamlı tarazlığa nail olunması. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsində qarşıya çıxan problemlər də, bilirsiniz, zaman-zaman dəyişir. Qlobal iqtisadi böhranın davam etməsi, demoqrafik yaşlanma prosesi, bunların pensiya sistemi üçün yaratdığı fəsadlar, yəni gəlirlərin düşməsi, demoqrafik yükün azalması və sair. Qeyd etdiyim bu cəhətlər Azərbaycanın da pensiya sistemində islahatların aparılmasını zəruri edirdi. Bunu nəzərə alaraq 2012-ci ilin 29 noyabrında Azərbaycan Prezidenti Pensiya təminatı sisteminin islahatı konsepsiyası layihəsinin hazırlanması haqqında sərəncam verdi və 2014-cü il noyabrın 4-də bu

konsepsiyayı təsdiq etdi. Həmin konsepsiya üzrə pensiya sistemində sosial sığorta ilə əlaqəli olmayan öhdəliklər aradan qaldırılmalı, pensiya hüquqları yalnız adekvat sığorta təminatı əsasında formalaşmalı, sistemin maliyyə yükü buna uyğun optimallaşdırılmalı idi. Məhz bu əsas tezislər nəzərə alınmaqla təqribən iki ilə yaxın müddət ərzində müxtəlif dövlət orqanları və sosial tərəfdaşlarla birlikdə mövcud qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi üçün “Əmək pensiyaları haqqında” Qanuna müvafiq dəyişikliklərin hazırlanması üzərində iş aparıldı. Həmin dəyişiklikləri özündə ehtiva edən qanun layihəsində 98 maddə yer alır ki, bunlar üzrə dəyişiklikləri texniki baxımdan aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar. 3 maddə qanuna yeni müddələrin əlavə edilməsini nəzərdə tutur. 75 maddə mövcud maddələrə əlavə və dəyişikliklərin edilməsini, 20 maddə isə mövcud qanunvericilikdə bəzi müddələrin ləğvini nəzərdə tutur.

...Beynəlxalq təcrübədə pensiya sistemlərinin uzun müddətli maliyyə dayanıqlığını təmin edən inkişaf perspektivlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsi baxımından demoqrafik bloka aid göstəricilər, bilirsiniz ki, mühüm rol oynayır. Hazırda əksər ölkələrdə sosial-iqtisadi sistemin bütün həlqələrinin demoqrafik yaşlanma ənənəsinə uyğunlaşdırılması məqsədi ilə kompleks tədbirlər, o cümlədən pensiya sisteminin sığorta təminatının gücləndirilməsi məqsədi ilə pensiya yaşının artırılması tədbirləri görülür.

...Hazırda ölkəmizdə bir pensiyaçıya 2,56 nəfər sığorta olunan və yaxud hər 100 nəfər sığorta olunan 39 pensiyaçı düşür. Lakin sığorta olunanların yalnız 1,5 milyon nəfəri muzzla işləyənlərdir və onlar üzrə ödənilən sığorta haqlarının məbləği 2016-cı ildə fonda daxil olmuş bütün sığorta haqları məbləğinin 97,2 faizini təşkil etmişdir. Bu əsasda pensiya sisteminin real demoqrafik yükü 100 pensiyaçıya 115 muzzla işləyən və ya hər 100 muzzla işləyənlə 87 pensiyaçı səviyyəsindədir. Digər tərəfdən, ölkəmizdəki dayanıqlı inkişaf səhiyyənin əsaslı tərəqqisi olan ömür uzunluğu göstəricilərinə də öz müsbət təsirini göstərmişdir. 1990–2015-ci illərdə bütün əhali üzrə doğulandan ömür uzunluğu 71,1 ildən 75,2 ilə, o cümlədən kişilər üzrə 67 ildən 72,7 ilə, qadınlar üzrə 74,8 ildən 77,6 ilə qədər artırılmışdır. Pensiya sisteminin fəaliyyətinin adekvat qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılmasında pensiyanın maliyyə yükünə bilavasitə təsir edən pensiyaçıların pensiya sistemində olma müddətini xarakterizə edən demoqrafik parametrləri nəzərə almaq vacibdir. Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun məlumat bazasında olan göstəricilərə əsasən 2016-cı ildə Azərbaycanda yaşa görə pensiyaçılar arasında pensiyada olma müddəti orta hesabla qadınlar üçün 18,5 il, kişilər üçün isə 14,4 il olmuşdur. Yəni, kişilər pensiyaya çıxdıqdan sonra təxminən 14,4 il yaşamışlar, qadınlar isə pensiya yaşını əldə etdikdən sonra 18,5 il pensiya almaqda davam etmişlər. Güzəştli şərtlərlə erkən yaşda pensiyaya çıxanlar üzrə isə bu müddət daha yuxarıdır.

...Göründüyü kimi, Azərbaycanda pensiyaçıların orta hesabla faktiki pensiyada olma müddəti 2006-cı ildə qəbul olunmuş göstəricini qadınlar üzrə təxminən 6,5 il, kişilər üzrə isə 2,4 il üstələyir. Bu, hazırda pensiyanın daha uzun müddət ərzində ödənilməsinə və sistemin real maliyyə yükünün xeyli miqdarda yuxarı olmasına dəlalət edir.

...Təbii ki, pensiya sisteminin qeyd edilən demoqrafik ənənələrə uyğunlaşdırılması vacibdir. Bu əsasda dəyişikliklərə uyğun olaraq pensiya yaşının hər il 6 ay artırılaraq kişilər üzrə 4 il ərzində mövcud 63 yaşdan 65 yaşa, qadınlar üzrə isə 10 il ərzində mövcud 60 yaşdan 65 yaşa çatdırılması nəzərdə tutulur. Pensiyada olma müddəti demoqrafik yaşlanma ənənəsi səbəbindən daim artmaqda davam etsə də, bu islahat tədbiri pensiya yaşının yalnız 2016-cı ilədək pensiyada olma müddətinin uyğunlaşdırılmasını nəzərdə tutur.

...Reallaşdırılmamış hüquqlar üzrə ödəmələrin məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutan müddəalar da layihədə nəzərə alınmışdır. Dəyişikliklərə əsasən reallaşdırılmamış pensiya hüququ ilə bağlı gec edilən müraciət zamanı əvvəlki dövrlərin əhatə edilməsi ilə bağlı məhdudiyət tətbiq olunur və pensiyaların müraciət edilən tarixdən əvvəlki ən çox 3 il üçün ödənilməsi nəzərdə tutulur. Məlum olduğu kimi, analoji müddəalar bizim “Sosial müavinətlər haqqında” Qanunda, eyni zamanda, Vergi Məcəlləsində də nəzərdə tutulmuşdur. Digər qanunvericilik aktları da mövcuddur. Habelə pensiyaların baza hissəsinin ləğvi və pensiya məbləğinin yalnız fərdi şəxsi hesablardakı vəsaitin 144-ə bölünməsi yolu ilə hesablanması, pensiyaya gec çıxdıqda 144-ün gecikdirilmiş ayların sayı qədər azaldılması insanların öz fərdi hesablarına toplanmış vəsaitdən tam istifadə etməsinə imkan yaradır. Bu islahat tədbirinin əsas məqsədi sığorta olunanların pensiya təyinatı üçün gec müraciət etmə hallarını azaltmaq, habelə pensiya sisteminin konkret maliyyə üçün büdcədə nəzərdə tutulmamış əlavə xərc öhdəliklərinin qarşısını almaqdır”.

Ölkə üzrə pensiyaçıların və müavinət alanların sayının və onlara ödənilən aylıq pensianın və müavinətin orta məbləğinin illər üzrə dinamikasına dair Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları

56. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən təqdim edilmiş 2020-ci il 15 sentyabr tarixli 09/2-7 sayılı arayışda 2007-2020-ci illər üzrə ölkədə təyin olunmuş pensiya və müavinətlərə dair rəsmi statistik məlumatlar qeyd olunmuşdur.

57. Həmin statistik məlumatlara əsasən 2007-ci ildə ölkə üzrə pensiyaçıların sayı 1 226 772 nəfər, aylıq pensianın orta məbləği isə 41,1 manat, 2017-ci ilin I yarımili üzrə ölkə üzrə pensiyaçıların sayı 1 328 433 nəfər, aylıq pensianın orta məbləği isə 202,2 manat olmuşdur. 2020-ci ilin I yarımili üzrə isə ölkə üzrə pensiyaçıların sayı 1 257 397 nəfər, aylıq pensianın orta məbləği isə 297,9 manat olmuşdur.

58. Göründüyü kimi, 2007-ci ildən 2017-ci ilin iyul ayına kimi ölkə üzrə pensiyaçıların sayı 8,3%, aylıq pensianın orta məbləği isə təqribən 5 dəfə artmışdır. 2017-ci ilin iyul ayından 2020-ci ilin iyul ayına kimi isə ölkə üzrə pensiyaçıların sayı 5,3% azalmış, aylıq pensianın orta məbləği isə təqribi 47,3% artmışdır.

59. 2007-ci ildə ölkə üzrə müavinət alanların sayı 259.712 nəfər, aylıq müavinətin orta məbləği isə 17,44 manat, 2017-ci ilin I yarımili üzrə ölkə üzrə müavinət alanların sayı 378.038 nəfər, aylıq müavinətin orta məbləği isə 56,44 manat olmuşdur. 2020-ci ilin I yarımili üzrə isə ölkə üzrə müavinət alanların sayı 423.037 nəfər, aylıq müavinətin orta məbləği isə 118,76 manat olmuşdur.

60. Göründüyü kimi, 2007-ci ildən 2017-ci ilin iyul ayına kimi ölkə üzrə müavinət alanların sayı 45,6%, aylıq müavinətin orta məbləği isə təqribi 3 dəfədən çox artmışdır. 2017-ci ilin iyul ayından 2020-ci ilin iyul ayına kimi isə ölkə üzrə müavinət alanların sayı 11,9%, aylıq müavinətin orta məbləği isə 2 dəfədən çox artmışdır.

c) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri

61. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8.1 və 8.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 01 dekabr 2010-cu il tarixli Qərar:

“... Xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, qanunverici pensiyaların növlərinin, onların hesablanması, pensiyaların təyin və əldə edilməsinin, həmçinin bəzi kateqoriya vətəndaşlara güzəştli şərtlərlə pensianın təyin edilməsinin ümumi əsaslarının və qaydalarının tənzimlənməsində müstəqildir (sərbəstdir). Lakin bütün hallarda belə tənzimləmə bərabərlik hüququna, o cümlədən Konstitusiyada normativ hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalı və Konstitusiyaya zidd olmaması tələblərinə uyğun həyata keçirilməlidir. Bu mənada qanunvericinin hər hansı hüquq münasibətlərinin, o cümlədən sosial təminat hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsində hüquqi müəyyənlik prinsipinə əməl etməsi tələb olunur. Eyni zamanda, pensiya təminatına dair hüquqi tənzimləmə mühüm konstitusiyaya prinsipləri əsasında qurulmalı, sosial yönümlü bazar iqtisadiyyatında əməyin və digər ictimai faydalı fəaliyyətin sosial dəyəri kimi rolunun və əhəmiyyətinin nəzərə alınması ilə həyata keçirilməlidir”.

62. “Hərbi qulluqçuların dövlət icbari şəxsi sığortası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2014-cü il 28 yanvar tarixli qərar:

“Hüquq normalarının zamana görə qüvvəsinin təsnifatı, ilk növbədə, hüquq normasının ictimai münasibətlərə təsirinin hüquqi qüvvəsinin əhəmiyyətini görməyə, digər tərəfdən isə əvvəlki və yeni normalar arasında zamana görə yarana biləcək ziddiyyətləri aşkar etməyə imkan yaradır.

Əksər normativ hüquqi aktların “lex retro non agit” prinsipinə əsasən geriyə qüvvəsi olmur. Həmin aktlar yalnız hüquqi qüvvəyə mindikdən sonra yaranan münasibətlərə tətbiq edilir. Normativ-hüquqi aktın hüquqi qüvvəsinin geriyə şamil olunmaması hüquq sistemində qayda və hüquqi təhlükəsizlik zəmanətini yaradır. Belə məhdudiyyət, ilk növbədə, qanunvericiliyin və təcürbədə normaları tətbiq edən orqanların fərdin subyektiv hüquqlarına haqsız müdaxiləsindən qoruyur.

Qanunvericilikdə hüquqi müəyyənlik, yəni yeni hüquq normasının gözlənilməsi (əvvəlcədən gözlənilən, hüquq sisteminin dəyərləri və məntiqinə zidd olmayan) prinsipi hüquqi dövlətin əsas əlamətlərindən biridir. Hüquq normasının qüvvəsinin geriyə şamil olunmaması isə hüquqi müəyyənlik prinsipinin bir komponentidir. İnsan hüquqlarının, o cümlədən sosial hüquqların həyata keçirilməsinin əsasını təşkil edən ədalət və hüquqi müəyyənlik prinsipləri qanunvericilik siyasətinin əvvəlcədən gözlənilən olmasını tələb edir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi müvafiq hüquq münasibətlərinin

iştirakçılarında öz davranışlarının nəticələrini ağlabatan hədudlarda qabaqcadan bilməsi və özlərinin rəsmi tanınmış hüquqi statusunun, əldə edilmiş hüquqlarının dəyişilməməzliyində əminlik yaratmaqla, dövlətin hüquq siyasətinə etibarını artırır.

Hüquq normasının hüquqi qüvvəsinin geriyyə şamil edilməsinə məhdudiyyətin qoyulması hüquqi məsuliyyət institutu ilə bağlıdır. Hüquqi məsuliyyət hüquq münasibətlərinin subyektləri üçün neqativ təsirlə nəticələndir. Ona görə hüquq münasibətlərinin iştirakçıları qanunvericilik səviyyəsində neqativ nəticələnen münasibətlərin formal hüquqi tərkibini aydın təsvir etməlidirlər.

Qeyd edilənlərlə yanaşı, konstitusiya hüququ baxımından hüquq sistemində hüquq normasının qüvvəsinin geriyyə şamil edilməsi istisna olunmur.

Hüquq normasının qüvvəsinin geriyyə şamil edilməsi əvvəl mövcud olan münasibətlərə aid edilir və bir qədər təftişedici xarakter daşıyır. Bu təsir nəticəsində yeni normativ-hüquqi aktla artıq tənzimlənmiş münasibətlər və ya faktlar yenidən nəzərdən keçirilir.

Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsində iki növ normativ hüquqi aktların qüvvəsinin geriyyə şamil edilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran;

hüquq məsuliyyətini aradan qaldıran və ya yüngülləşdirən.

...Beləliklə, hüquqi vəziyyətin strukturunu bir-biri ilə dialektik əlaqədə olan şəxsiyyətin hüquqları, azadlıqları, hüquqi vəzifələri və məsuliyyəti təşkil edir.

Hüquq nəzəriyyəsində “fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran hallar” dedikdə, hüquq və azadlıqlara qoyulmuş məhdudiyyətlərin götürülməsi, şəxsin əvvəllər üzərinə qoyulmuş vəzifələrdən azad edilməsi, əvvəllər verilməmiş hüquqların verilməsi və s. başa düşülür.

... “Hərbi qulluqçuların dövlət icbari şəxsi sığortası haqqında” Qanunun müvafiq maddələrində birdəfəlik sığorta məbləğinin artırılması hərbi qulluqçuların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqlarının mahiyyətinə və həcminə təsir etmir, həmin hüquq və azadlıqlar olduğu kimi qalır. Bu baxımdan, birdəfəlik sığorta məbləğinin artırılması hərbi qulluqçuların Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsində təsbit olunmuş “hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran” hal kimi qəbul oluna bilməz”.

63. “Hərbi qulluqçuların pensiya təminatı haqqında” və “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunlarının bəzi müddələrinin zamana görə tətbiq edilməsi baxımından şərh edilməsinə dair 2014-cü il tarixli 27 mart qərar:

“...Bununla belə, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, şəxsin pensiya hüququnun əldə edilməsi ilə bağlı yeni hüquqi tənzimlənmənin qüvvəyə minməsinə qədər qüvvədə olan qanunvericiliyin tələblərinə müvafiq qaydada əldə edilmiş pensiya hüququ saxlanılmalıdır.

...Beləliklə, vətəndaşın pensiya təminatı sahəsində hüquqları onun qanunvericilik qaydasında tanınan əmək və ya digər ictimai faydalı fəaliyyətindən irəli gəldiyindən, dövlət bu hüququ artıq əldə etmiş vətəndaşa münasibətdə müəyyən vəzifələr daşıyır.

Bu baxımdan, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, 2004-cü il 1 sentyabr tarixli Qanun qüvvəyə mindiyi günədək (yəni 2004-cü il 13 sentyabr tarixinədək) xidmət illərinə görə güzəştli şərtlərlə ömürlük pensiya hüququ əldə etmiş hərbi qulluqçulara pensiyanın təyin edilməsi həmin hüququn əldə edildiyi zaman qüvvədə olan “Hərbi qulluqçuların pensiya təminatı haqqında” Qanunda müəyyən edilmiş tələblərə müvafiq həyata keçirilməlidir.

Məsələnin başqa qaydada tənzimlənməsi dövlətin hüquqi münasibətlərin müəyyən bir sahəsində əvvəllər mövcud olmuş qanunvericilik tənzimlənməsindən irəli gələn publik-hüquq öhdəliklərindən imtina etməsi kimi qiymətləndirilə bilər.

...Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir daha qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, insan hüquqlarının, o cümlədən sosial hüquqların həyata keçirilməsinin əsasını təşkil edən ədalət və hüquqi müəyyənlik prinsipləri qanunvericilik siyasətinin əvvəlcədən gözlənilən olmasını tələb edir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi müvafiq hüquq münasibətlərinin iştirakçılarında öz davranışlarının nəticələrini ağlabatan hədudlarda qabaqcadan bilməsi və özlərinin rəsmi tanınmış hüquqi statusunun, əldə edilmiş hüquqlarının dəyişilməməzliyində əminlik yaratmaqla, dövlətin hüquq siyasətinə etibarını artırır”.

64. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.3.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 14 noyabr tarixli qərar:

“...Bununla belə, sosial təminat hüququnun Konstitusiyaya ilə təmin olunması qanunvericinin mülahizə sərbəstliyinə müəyyən məhdudiyətlər qoyur.

Birincisi, qanunverici bu hüququn səmərəli realizəsinin təmin olunmasından imtina edə bilməz. Bu səbəbdən də həmin hüququn tənzimlənməsi zamanı qanunda nəinki bilavasitə Konstitusiyanın 38-ci maddəsində göstərilən sosial təminat növlərini müəyyənləşdirmək, həmçinin proporsional sosial təminat meyarlarına cavab verən, pensiya və müavinətlərin ödənilməsi üçün vacib olan vəsaitlərin akkumulyasiyasına imkan verən, o cümlədən müvafiq ödəmələri həyata keçirən sabit, gözlənilən, səmərəli və ədalətli sosial müdafiə sistemini müəyyən etmək öhdəliyi qanunvericinin üzərinə düşür.

İkincisi, sosial hüquqların təmin edilməsi dövlətin maddi imkanlarından asılı olsa da, Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin IV hissəsinin məzmununa əsasən dövlət bu hüquqları minimum səviyyədə təmin etməlidir.

Bilavasitə Konstitusiyanın 38-ci maddəsindən irəli gələn, göstərilən pozitiv öhdəliklərdən başqa, qanunverici özünün konstitusional səlahiyyətləri çərçivəsində sosial təminatın konkret növünün məzmununu qanunlarda konkretləşdirmişdirsə, onun müdafiəsi də konstitusional əhəmiyyət qazanır. Şəxs tərəfindən sosial təminatın bu və ya digər növünün alınmasının qanunla müəyyən edilmiş şərtlərinə riayət edildikdə, dövlət onların realizəsinə təminat verməlidir”.

65. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.1, 1.0.2, 1.0.5 və 20.14-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2020-ci il 15 may tarixli qərar:

“...Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.3.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 14 noyabr tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, mübahisələndirilən bu və ya digər normanın Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I hissəsinə uyğun olub-olmaması məsələsinə qiymət vermək üçün hansı şəxslərin bərabər və ya müəyyən meyarlara görə oxşar vəziyyətdə olmalarını, mübahisələndirilən normanın bu cür şəxslərə aid bərabər və ya fərqli rəftarı nəzərdə tutub-tutmadığını və belə rəftar üçün obyektiv və əqlabatan əsasın mövcudluğunu aydınlaşdırmaq vacibdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu daha sonra göstərmişdir ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) Böyük Palatasının Stummerin Avstriyaya qarşı iş üzrə 2011-ci il 7 iyul tarixli Qərarında aşağıdakılar qeyd olunmuşdur:

Ayrı-seçkilik obyektiv və əqlabatan əsaslandırma olmadan eyni vəziyyətdə olan şəxslərə fərqli rəftar deməkdir. “Obyektiv və əqlabatan əsaslandırma olmadan” o deməkdir ki, sözügedən rəftarda fərqlilik “legitim məqsəd” daşımır və ya “istifadə olunan vasitələr və güdülən məqsəd arasında əqlabatan mütənasiblik əlaqəsi” yoxdur (§87).

Avropa Məhkəməsi həm də onu göstərmişdir ki, iqtisadi və sosial strategiyaların ümumi tədbirlərinə gəldikdə, adətən Üzv Dövlətə mülahizə sərbəstliyi verilir. Dövlət hakimiyyəti orqanları cəmiyyət və onun ehtiyacları barədə bilavasitə biliyə malik olduqlarından, onlar sosial və ya iqtisadi sahədə ictimai maraqların qiymətləndirilməsində beynəlxalq hakimə nisbətən daha çox imkanlara malikdirlər və Məhkəmə “açıq-aydın əqlabatan əsaslandırma olmayan” hallardan başqa, adətən qanunverici orqanın siyasi seçiminə hörmət edir (Karson və digərləri Birləşmiş Krallığa qarşı iş üzrə Böyük Palatanın 2010-cu il 16 mart tarixli Qərarı, §61).

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu bir daha qeyd edir ki, Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin tələbləri və bu maddəyə dair Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeləri məhkəmələr tərəfindən işlərə baxılarkən dönmədən yerinə yetirilməlidir”.

d) İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququ

66. “Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Avropa Konvensiyası müddəalarının və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2006-cı il 30 mart tarixli, 5 nömrəli Qərarının 2 və 3-cü bəndlərində təsbit edilmişdir ki, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı məhkəmələr milli qanunvericilik ilə yanaşı Konvensiya müddəalarını da rəhbər tutmalı və bu zaman İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin təcrübəsinə istinad etməlidirlər. «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Avropa Konvensiyası normaları hüququn digər normalarından təcrid olunmuş şəkildə deyil, beynəlxalq hüququn müvafiq normaları nəzərə alınmaqla təfsir və tətbiq edilməlidir. Beynəlxalq

müqavilələrin, o cümlədən «İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında» Avropa Konvensiyası normalarının təfsiri zamanı onun konteksti ilə yanaşı müqavilənin sonrakı tətbiqi təcrübəsinə istinad edilməlidir.

67. Konvensiyaya əlavə 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinə müvafiq olaraq hər bir fiziki və hüquqi şəxs öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna malikdir. Heç kəs, cəmiyyətin maraqları naminə və qanunla və beynəlxalq hüququn ümumi prinsipləri ilə nəzərdə tutulmuş şərtlər istisna olmaqla, öz mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz. Bu müddəalar dövlətin, ümumi maraqlara müvafiq olaraq, mülkiyyətdən istifadəyə nəzarəti həyata keçirmək üçün yaxud vergilərin və ya digər rüsum və ya cərimələrin ödənilməsinə təmin etmək üçün zəruri hesab etdiyi qanunları yerinə yetirmək hüququnu məhdudlaşdırmır.

68. 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsi aşağıdakı ümumi prinsiplərdən ibarətdir: (1) mülkiyyətdən dinc istifadə prinsipi; (2) sahiblikdən məhrumetməni əhatə edən və müəyyən şərtlərə tabe edən prinsipi; və (3) dövlətlərin ümumi maraqları təmin etmək məqsədilə zəruri hesab etdikləri qanunları qəbul etməklə mülkiyyətin istifadəsinə nəzarət etmək prinsipi (Jahn və digərləri Almaniyaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 78).

69. 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinin əhatə dairəsinə daxil olan mülkiyyətdən dinc istifadəyə hər hansı bir müdaxilə üç əsas şərtə cavab verməlidir: (1) müdaxilə və əlaqəli məhdudlaşdırıcı şərtlər üçün hüquqi zəmin olmalıdır, (2) müdaxilə ictimai maraqlara xidmət etməlidir, və (3) sonda, şəxsin mülkiyyət hüququ və ümumilikdə cəmiyyətin maraqları arasında ədalətli balans (mütənasiblik prinsipinə) cavab verməlidir (Broniovski Polşaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, §§ 147-151; Hutten-Czapska Polşaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, §§ 163-168; Vistiņš və Perepjolkins Latviyaya qarşı Böyük Palatanın qərarı, §§ 69-71, 79, 81).

70. Konvensiya üzrə razılığa gələn dövlətlər ümumi dövlət siyasətini müəyyən edən sosial və iqtisadi məsələlərdə geniş mülahizə sərbəstliyinə malikdirlər (da Silva Karvalyo Riko Portuqaliyaya qarşı işi üzrə qərar, § 37; Valkov və digərləri Bolqarıstana qarşı işi üzrə qərar, § 91). Buna səbəb dövlətin öz daxili sosial-iqtisadi vəziyyətini və ehtiyaclarını daha effektiv və səmərəli müəyyən edə bilməsi və bu məqsədlə müvafiq tədbirlərin və proqramların həyata keçirilməsidir. Açıq-aşkar əsassız və ya ağlabatan obyektiv əsaslar olmadıqda Konvensiya razılığa gələn dövlətlərin daxili siyasətlərini müəyyən etmək hüququnu şübhə altına almır. Şəxsin mülkiyyət hüququ və ümumilikdə cəmiyyətin maraqları arasında ədalətli balansın və mütənasibliyin olub-olmadığı, xüsusilə də aidiyyəti şəxsin qeyri-mütənasib və həddindən artıq yükə məruz qalmadığı müəyyən edilməlidir (Hutten-Czapska Polşaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 167; Kufaki və Adedi Yunanıstana qarşı işi üzrə qərar, § 42).

71. 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinin müddəaları sosial və əmək pensiyası təminatı sisteminə də tətbiq edilir (Andreyeva Latviyaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 77). 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsi Konvensiya üzrə razılığa gələn dövlətlər üçün sosial təminat sisteminin hər hansı bir xüsusi formasını və ya belə sistem üzrə veriləcək əmək pensiyası növünü və ya miqdarını təmin etmək üçün heç bir pozitiv öhdəlik yaratmır (Suxanov və İlçenko Ukraynaya qarşı işi üzrə qərar, § 31; Stek və digərləri Birləşmiş Krallığa qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 53). Lakin, razılığa gələn dövlətlər bu və ya digər sosial təminat sistemini təmin edərsə və onun daxili qanunvericiliyində həyata keçirilməsini müəyyən edərsə, bu hüququn qanun tərəfindən tanınması Konvensiyaya əlavə 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsinin əhatə dairəsinə düşən mülkiyyət marağı yarada bilər (Xoniakina Gürcüstana qarşı işi üzrə qərar, § 69). Beləliklə, qeyd etmək lazımdır ki, Konvensiyaya əlavə 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsi müəyyən miqdarda əmək pensiyası verilməsi hüququnu təmin etmir, lakin, verilmiş əmək pensiyası məbləğinin azaldılması və ya ləğv edilməsi mülkiyyətdən dinc istifadəyə müdaxilə kimi qiymətləndirilə bilər (Rasmussen Polşaya qarşı işi üzrə qərar, § 71). Əgər əmək pensiyası məbləğinin azaldılması və ya ləğvi şəxsin fərdi hallarının dəyişməsi nəticəsinə görə deyil, qanunda dəyişikliklərin edilməsi və ya onun icrası nəticəsində baş vermişsə, bu Konvensiyaya əlavə 1 saylı Protokolun 1-ci maddəsində təsbit edilmiş hüquqlara müdaxilə kimi təsnif edilə bilər (Kjartan Asmundsson İslandiyaya qarşı işi üzrə qərar, § 44).

72. Konvensiya üzrə razılığa gələn dövlətlər əmək pensiyası təminat sistemini məqsəduyğun hesab etdikləri qaydada, o cümlədən bu sahədə mövcud qanunvericiliyə dəyişikliklər etmək və qüvvədə olan qanunvericilikdən irəli gələn əmək pensiyası hüququnu yeni retrospektiv (geriyə qüvvəsi) müddəalar vasitəsi ilə tənzimləmək hüquqları var (Xoniakina Gürcüstana qarşı işi üzrə qərar, §§ 74-75;

Arras və digərləri İtaliyaya qarşı işi üzrə qərar, § 42). Dövlət büdcəsinin sabitliyinin və uzunmüddətli dayanıqlığının təmin edilməsi, o cümlədən dövlət xərclərinin optimalaşdırılması ictimai maraq tələbinə xidmət edən hesab olunur (Xoniakina Gürcüstana qarşı işi üzrə qərar, § 76). Qanunun retrospektiv tətbiqi (geriyə qüvvəsi) və əmək pensiyası hüququnun yaranma əsaslarının və şərtlərinin düzəlişi və ya yenidən tənzimlənməsi nəticəsində yeni əmək pensiyası qanunvericiliyinin aidiyyəti şəxslərə mənfi təsir göstərməsi Konvensiya müddəalarının pozuntusunun aşkar edilməsi üçün özü-özlüyündə kifayət deyil.

73. Əmək pensiyası ilə bağlı görülən tədbirlərin mütənasibliyi qiymətləndirilərkən şəxsin əmək pensiyası təminatı sistemindən əmək pensiyası almaq hüququnun mahiyyətinin pozulub-pozulmadığı nəzərdən keçirilir (Vieczorek Polşaya qarşı işi üzrə qərar, § 57). Bu hüquqi qiymətləndirmə hər işin konkret hallarından asılı olaraq dəyişir, lakin yaşayış səviyyəsinin son dərəcədə pisləşməsilə nəticələnən əmək pensiyasının tamamilə məhrum edilməsi və ya ləğv edilməsi əsas etibarilə mülkiyyət hüququnun pozulmasına, ağılabatan məhdudiyyətlərin tətbiq edilməsi isə pozulmamasına gətirib çıxarır (Kjartan Asmundsson İslandiya qarşı işi üzrə qərar, §§ 43-44).

74. Müəyyən hallarda əmək pensiyası almaq hüququnun məhdudlaşdırılması mümkün hesab olunur. Təklif olunan tədbirlərin mütənasibliyi müəyyənləşdirilərkən aşağıdakı amillər nəzərə alınır: məhdudlaşdırmanın (azalmanın) məqsədi; əmək pensiyası təminat sistemində təsirini minimuma endirmək üçün görülən tədbirlər; şəxsin yaşa görə davamlı əmək pensiyası almaq hüququ; ümumi pensiya rejimi üzrə əmək pensiyası alan şəxslərlə müqayisədə əlverişsiz vəziyyətdə olub-olmaması; təklif olunan tədbirlərin geriyə qüvvəyə minib-minməməsi; və əmək pensiyası alan şəxsin iş stajının nəzərə alınıb-alınmaması (Yavaş və digərləri Türkiyəyə qarşı işi üzrə qərar, §§ 47-50).

III. Məhkəmənin mövqeyi

75. Qanunvericiliyin yuxarıda göstərilən müddəalarından (bax: 39-45-ci bəndlər) göründüyü kimi 2017-ci il 10 mart tarixli 543-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə gətirilmiş yenilik ondan ibarət olmuşdur ki, 01.07.2017-ci il tarixə qədər qüvvədə olan müddəalara görə keçmiş dövr üçün alınmamış pensiya məbləğinin ödənilməsində müddət məhdudiyyəti tətbiq edilmədiyi halda (bu Qanunun qüvvəyə mindiyi gündən tez olmamaqla), 01.07.2017-ci il tarixdən sonra keçmiş dövr üçün alınmamış pensiya məbləğinin ödənilməsi müraciət edilən tarixdən əvvəlki ən çoxu 3 (üç) illə məhdudlaşdırılmışdır.

76. Beləliklə, müəyyən olunur ki, sözügedən qanun normasının qəbul edilməsi ilə əmək pensiyaçıların hüquqi vəziyyətlərinə təsir edən yeni məzmununda normativ tənzimləmələr həyata keçirilmişdir. Bu yeni normanın əmək pensiyası hüquqları 2017-ci il 01 iyul tarixdən sonra yaranan şəxslərə münasibətdə tətbiq ediləcəyi ilə bağlı şübhə yoxdur. Lakin, həmin tarixədək hüquqlarının yaranmasına baxmayaraq pensiyanın təyin edilməsi və ya yenidən hesablanması üçün qanunvericilikdə dəyişiklik ediləndə müraciət etməmiş, başqa sözlə, hüquqlarını reallaşdırmamış şəxslərin hüquqlarının həyata keçirilməsinə münasibətdə bu normanın tətbiq edilməsinin mümkünlüyü məsələsinə aydınlıq gətirilməlidir. Bunun üçün isə ilk növbədə dövlətin sosial təminat hüququ sahəsində qanunvericilik tənzimləmələri həyata keçirərkən nəzərə almalı olduğu prinsiplərə diqqət yetirilməlidir.

77. Sosial hüquqların təmin edilməsində və həyata keçirilməsində bir sıra özünəməxsus səciyyəvi xüsusiyyətlər mövcuddur və bu hal, onların özəl hüquqi təbiətini Konstitusiyada təsbit olunmuş digər şəxsi, iqtisadi, siyasi və mədəni hüquqlardan fərqləndirir. Sosial təminat hüququnun xüsusi hüquqi təbiəti isə ilk növbədə ondan irəli gəlir ki, Konstitusiyada eyni qaydada qorunmasına və müdafiəsinə təminat verilməsinə baxmayaraq, digər hüquqlardan fərqli olaraq sosial hüquqların səmərəli həyata keçirilməsi dövlətin bu hüquqları təmin edə biləcək maliyyə imkanları ilə əlaqəli və bəzən hətta ondan asılıdır. Qeyd olunan xüsusiyyət, həmçinin beynəlxalq aktlarda da öz əksini tapmışdır. Belə ki, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktın 2-ci maddəsinin mənasına görə həmin hüquqların dövlətlərin mövcud imkanlarının maksimal həddi çərçivəsində təmin edilməsi öhdəliyi müəyyən edilmişdir.

78. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının yuxarıda sadalanan müddəaları (bax: 9-11-ci bəndlər) sosial dövlət prinsipinə uyğun olaraq dövlətin üzərinə müəyyən pozitiv öhdəliklər qoyur. Hər nə qədər sosial hüquqların təmin edilməsi dövlətin maddi imkanlarından birbaşa asılı olsa da, dövlətin ən azı minimum səviyyədə bu hüquqları təmin etmək vəzifəsi də var. Bundan başqa, dövlət büdcə sabitliyinin və uzun müddətli maliyyə dayanıqlılığının qorunması maraqlarından çıxış etməklə özünün

bu pozitiv öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində müəyyən mülahizə səlahiyyətinə malik olmaqla yanaşı, həm də həmin səlahiyyətlərini hüquqi dövlətin hamılıqda qəbul edilmiş prinsiplərinə uyğun həyata keçirmək öhdəliyi daşıyır.

79. Sosial təminat hüququnun həyata keçirilməsi ilə bağlı məsələlərin tənzimlənməsindəki mülahizə sərbəstliyi ilk növbədə pensiyaların növlərinin, onların hesablanmasının, pensiyaların təyin və əldə edilməsinin, həmçinin bəzi kateqoriya vətəndaşlara güzəştli şərtlərlə pensiyanın təyin edilməsinin ümumi əsaslarının və qaydalarının tənzimlənməsində, habelə bu sahədə ehtiyac yarandıqca mövcud qanunvericiliyə əlavə və dəyişikliklərin edilməsində qanunvericinin malik olduğu geniş imkanları nəzərdə tutur.

80. Lakin sosial təminat hüququnun məhz Konstitusiyada təsbit olunmuş bir hüquq olması qanunvericinin mülahizə sərbəstliyinin də müəyyən məhdudiyətlərə tabe olduğunu təsdiq edir. Əvvəla, belə tənzimləmənin məqsədi şübhəsiz ki, səmərəli və ədalətli sosial təminat sisteminin yaradılmasına yönəlməlidir. Ona görə də, tənzimləmələr Konstitusiyada təsbit olunmuş bərabərlik hüququna, eləcə də normativ hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafeələrə bərabər münasibətə) əsaslanmalı olduğuna dair tələblərə uyğun həyata keçirilməlidir.

81. Pensiya təminatı sahəsində ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına təminat verən hüquq bərabərliyi prinsipi eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin pensiya hüququnun ağılabatan və qanuni əsaslar olmadan fərqləndirilməməsinə xidmət edir. Əks halda, sosial təminat sahəsində qanunverici tərəfindən müəyyən olunmuş güzəştlərin eyni hüquqi vəziyyətdə olan şəxslərə fərqli qaydada tətbiq edilməsi sosial ədalətin və tarazlığın pozulmasına səbəb ola bilər. Fərqləndirmə yalnız o zaman yol verilən hesab edilə bilər ki, onlar obyektiv hallara əsaslanсын, legitim məqsədlərə xidmət etsin və istifadə olunan vasitələr və güdülən məqsəd arasında ağılabatan mütənəsiblik əlaqəsi olsun. Mütənəsiblik prinsipinə görə isə fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqi statusuna hər hansı müdaxiləni nəzərdə tutan tədbirlər güdülən qanuni məqsədə mütənəsib olmalı, həmin məqsədə çatmaq üçün öz məzmunu, yeri, vaxtı və əhatə etdiyi şəxslərin dairəsi baxımından zəruri və yararlı olmalıdır.

82. Digər tərəfdən, sosial təminat hüququ sahəsindən həyata keçirilən tənzimləmələr ədalət və hüquqi müəyyənlik prinsiplərinin tələblərinə də cavab verməlidirlər. Bu prinsiplər hər şeydən əvvəl hüquqi vəziyyətə dair aydınlığı, hüquqi tənzimləmələrin haqq-ədalətə əsaslanmalı olduğunu və qanunvericilik nizamnamələrinin gözlənilən olmasını tələb edir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi müvafiq hüquq münasibətlərinin iştirakçılarında öz davranışlarının nəticələrini ağılabatan hədudlarda qabaqcadan görə bilmələri və özlərinin rəsmi tanınmış hüquqi statusunun, əldə edilmiş hüquqlarının dəyişilməzliyində əminlik yaratmaqla, insanların dövlətin hüquq siyasətinə etibarını artırır.

83. Sosial təminat sahəsindəki münasibətlərin dinamikliyi və cəmiyyətin inkişafından irəli gələn tez-tez dəyişən ehtiyaclar bu sahədə qanunvericiliyin normalarının dəyişkən olmasına səbəb ola bilər. Belə dəyişkənliyin şəxsin hüquqlarını pozulmasını təmin etmək üçün əksər milli və beynəlxalq məhkəmələrin hüquq tətbiq etmə təcrübəsində “qazanılmış hüquq” yanaşması tətbiq edilir.

84. Qazanılmış hüquq – yarandığı an hüquqa uyğun olan, şəxsin xeyrinə yeni hüquqi status yaratmaqla və ya dəyişməklə faktiki və hüquqi nəticələr doğuran, eləcə də fərdin özü üçün qətiləşmiş tələb etmə hüququ yaradan, lakin daha sonra qanunvericiliyin dəyişməsinə baxmayaraq hüquq nizamının qorunmalı olduğu haqqdır. Hər hansı bir konkret halda qazanılmış hüququn varlığından söz edə bilmək üçün şəxsə aid artıq yaranmış (tamamlanmış) və hüquqi müdafiə altına alınmış bir vəziyyət mövcud olmalıdır. Qazanılmış hüququn mövcud olması üçün sözügedən hüquq müəyyən bir müddət üçün verilməməlidir. Çünki, həmin müddət ərzində istifadə edilmədikdə müddətin bitməsindən sonra hüquqla bağlı müdafiə təminatı da ortadan qalxmış olur.

85. Konvensiyaya əlavə 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi özündə qazanılmış daşınan və daşınmaz əmlakı, maddi və qeyri-maddi əmlakı birləşdirən mülkiyyət hüququnu qoruyur (İtaliya Yunanıstanına qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 54; Beyələr İtaliyaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 100). Bu maddə, həmçinin şəxsin mülkiyyət hüququnun əldə edilməsinə dair “qanuni gözləntisi”ni də müdafiə edir (Pressos Kompania Naviera S.A. və digərləri Belçikaya qarşı işi üzrə qərarı, § 31). Şəxsin ən azından mövcud (və ya qazanılmış) mülkiyyətinin və ya əmlakının, o cümlədən iddialarının reallaşacağına dair “qanuni gözləntisi” olduğunu iddia edə bildikdə, “qanuni gözləntilər” həmçinin mülkiyyət hüququnun yaranmasına səbəb ola bilər (Lixtenşteynın Prinsi Hans-Adam II Almaniya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 83). Sözügedən “gözlənti” mülkiyyətə dair qanunvericilik aktına

və ya normalarına əsaslandıqda “qanuni” hesab olunur (Kopecký Slovakiyaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, §§ 45-52). Mülkiyyət maraqlarına aid “gözlənti” “qanuni” hesab olunması üçün sadəcə ümidə yox, daha konkret bir xarakter daşımalı və hüquq normasına və ya məhkəmə qərarı kimi digər hüquqi akta əsaslanmalıdır (Kopecký Slovakiyaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, §§ 49-50; Sentro Avropa 7 S.R.L. və di Stefano İtaliyaya qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 173; Béláné Naqi Macarıstana qarşı işi üzrə Böyük Palatanın qərarı, § 75).

86. Qazanılmış hüquqlara münasibətdə yanaşmanı formalaşdıran əsasən belə bir ideyadır ki, əvvəlki qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada qazanılmış hüquq sonradan həyata keçirilmiş qanunvericilik tənzimləmələri ilə tamamilə ortadan qaldırıla və ya hüququn mahiyyətini əhəmiyyətsiz edəcək həddə qədər məhdudlaşdırıla bilməz. Bu, qanunvericinin sosial təminat sahəsindəki tənzimləmə müstəqilliyinin mütləq olmayıb, “qanuni gözlənti” və “hüquqi müəyyənlik” prinsipləri ilə məhdudlaşdığından irəli gəlir. Qeyd edilən prinsiplərin ümumi mənasına görə qəbul edilmiş yeni tənzimləmələr əvvəllər yaranmış hüquq münasibətlərinin davamlılığına və sabitliyinə xələl gətirməmək üçün yalnız gələcəkdə, yəni qüvvəyə mindikdən sonra yaranmış hüquq münasibətlərinə tətbiq oluna bilər və yeni müddəalar qüvvəyə mindiyi vaxtdan əvvəl şəxslərin artıq əldə edilmiş hüquqlarını əvəzsiz ləğv edə bilməz.

87. Qazanılmış hüquqların müdafiəsi hüquqi dövlətin ən vacib ünsürlərindən biri olmaqla hüquqi təhlükəsizliyi və ədaləti təmin edən prinsipdir. Hüquqi təhlükəsizlik prinsipi qanunvericilikdə tez-tez dəyişiklik etməklə hüquqi müəyyənliyi pozmağın qarşısını almağa yönəlir. Buna görə, hüquq normalarının qüvvəsinin geriyyə şamil edilməsi qazanılmış hüquqlara toxunmamanı tələb edir, beləliklə də, şəxslərin əsas hüquq və azadlıqlarının təminat altına alınmasına nail olunur.

88. Hüquq normalarının qüvvəsinin geriyyə şamil edilməməsi normaların zaman baxımından tətbiqi ilə bağlı əsas ümumi prinsiplərdən biridir. Bu prinsip ümumən normanın qüvvəyə mindiyi tarixdən əvvəlki münasibətlərə tətbiqini qadağan etməklə, yeni tənzimləmənin ancaq qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra yaranmış hadisələrə tətbiqini mümkün edir. Prinsip özündə hazırda baxılan məsələyə münasibətdə iki məqsədə xidmət edir – həm şəxslər, həm də inzibati orqanlar üçün proqnozlaşdırıla bilən bir vəziyyət və idarəçilik qaydası yaratmaq; bir hüquqi vasitə kimi şəxslərin konkret subyektiv hüquqlarının həyata keçirilməsini təmin etmək.

89. Qeyd edilənləri nəzərə almaqla kollegiya hesab edir ki, hazırkı qərardadla həll edilməli olan məsələyə münasibətdə ilk növbədə 2017-ci il 01 iyul tarixdən etibarən qüvvədə olan “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunda edilmiş dəyişikliyin mahiyyəti təhlil olunmalı, daha sonra həmin dəyişikliyin şəxslərin qazanılmış hüquqlarına müdaxilə təşkil edib-etmədiyinə, eləcə də yeni tənzimləmənin geriyyə şamil edilməsinin yolverilənliyinə qiymət verilməlidir.

90. Dəyişikliyin mahiyyəti ilə bağlı qeyd edilməlidir ki, yeni tənzimləmə əmək pensiyalarının onu almaq hüququnun yarandığı gündən (Qanunun qüvvəyə mindiyi gündən tez olmamaqla) təyin ediləcəyi ilə bağlı mövcud qaydaya toxunmamışdır. Buna görə, pensiyalar yenə də hüququn yarandığı an qüvvədə olan qanunvericilik əsas götürülməklə təyin edilməlidir. Dəyişiklik onunla bağlı olmuşdur ki, artıq əvvəlki qaydadan fərqli olaraq keçmiş dövr üçün təyin edilmiş pensiyalar müraciət edilən tarixdən əvvəlki ən çoxu üç il üçün ödənilə bilər.

91. Kollegiya dəyişikliyin mahiyyətini təhlil edərək belə qənaətə gəlir ki, keçmiş dövr üçün alınmamış pensiyaların ödənilməsinin müəyyən edilmiş yeni qaydası şəxsə münasibətdə əvvəlki qaydadan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən nəticələr (mülkiyyət hüququ təşkil edən alınacaq məbləğlərin həcmnin azalması ilə bağlı) doğurur. Əmək pensiyası ilə bağlı alınacaq məbləğin bu qaydada azaldılması şəxsin fərdi hallarının dəyişməsi nəticəsinə görə deyil, qanunda dəyişikliklərin edilməsi nəticəsində baş verdiyindən, bu hal, həmin şəxslərin mülkiyyət hüquqlarına müdaxilə təşkil edir. Buna görə də, sözügedən yeni normanın qanunun qüvvəyə minməsindən əvvəl hüquq əldə etmiş şəxslərə münasibətdə də tətbiq edilməsi həmin şəxslərin qazanılmış hüquqlarına müdaxilə təşkil edəcək və müvafiq olaraq yeni tənzimləmənin geriyyə şamil edilməsinə səbəb olacaqdır. Beləliklə, aydınlaşdırılmalı olan məsələ ondan ibarətdir ki, inzibati hüquq münasibətlərini tənzimləyən normativ-hüquqi aktların qüvvəsinin geriyyə şamil edilməsi yol veriləndirmi, yaxud hansı hallarda və şərtlərdə yol verilən hesab oluna bilər?

92. Kollegiya qeyd edir ki, sosial təminat hüququ sahəsində normativ-hüquqi aktların geriyyə şamil edilməsinin yol verilməzliyinə cinayət və inzibati xətalara bağlı hüquq sahəsində olduğu kimi mütləq

bir qayda olaraq deyil, daha çox bir prinsip kimi yanaşılmalıdır. Ona görə də, geriyə şamil edilmənin yarada biləcəyi problemləri həll etmək üçün əksər hallarda bir çox ümumi hüquq prinsiplərinin birgə dəyərləndirilməsi tələb olunur. Bu mənada, hüquqi təhlükəsizlik, qazanılmış hüquqlar və mütənəsiblik prinsipləri onların mahiyyətinə xələl gətirəcək dərəcədə pozulmadıqda, eləcə də ictimai maraqlarla fərdin hüquqları arasındakı ağılabatan tarazılığa riayət edildikdə sosial təminat hüququ sahəsində normaların geriyə şamil edilməsi yol verilən hesab edilə bilər.

93. Normativ-hüquqi aktların qüvvəsinin geriyə şamil edilməsi ilə bağlı məsələ özünün tənzimlənməsini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsində tapmışdır. Buna görə, fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran, hüquqi məsuliyyəti aradan qaldıran və ya yüngülləşdirən normativ hüquqi aktların qüvvəsi geriyə şamil edilir. Başqa normativ hüquqi aktların qüvvəsi geriyə şamil edilmir.

94. “Normativ-hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununun 87-ci maddəsində isə təsbit edilmişdir ki, normativ hüquqi aktın geriyə qüvvəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsi ilə tənzimlənir. Fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqi vəziyyətini yaxşılaşdıran, hüquqi məsuliyyətini aradan qaldıran və ya yüngülləşdirən normativ hüquqi aktın qüvvəsi həmin normativ hüquqi aktda və ya onun qüvvəyə minməsi haqqında aktda birbaşa göstərilib-göstərilməməsindən asılı olmayaraq onun qüvvəyə minməsindən əvvəl əmələ gələn münasibətlərə şamil edilir. Tərədilməsi anında məsuliyyətə səbəb olmayan və ya daha yüngül məsuliyyətə səbəb olan əməllərə görə fiziki və hüquqi şəxslərin məsuliyyətinin yaranmasını və ya ağırlaşdırılmasını nəzərdə tutan normativ hüquqi aktın qüvvəsinin geriyə şamil edilməsinə yol verilmir.

95. Bununla bağlı qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Respublikasının sahəvi normativ hüquqi aktlarından yalnız Mülki, Cinayət və İnzibati Xətalər Məcəllələrində normativ hüquqi aktların qüvvəsinin geriyə şamil edilməsini tənzimləyən normalar vardır. Nə “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunda, nə də “İnzibati icraat haqqında” Qanunda bu məzmununda tənzimləmə yoxdur. Bununla belə, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 2.1-ci maddəsi təsbit edir ki, əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən, bu Qanundan və Azərbaycan Respublikasının digər normativ hüquqi aktlarından ibarətdir.

96. Kollegiya yuxarıda qeyd edilənləri, xüsusən də Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnda Konvensiya üzrə razılığa gələn dövlətlərin əmək pensiyası təminat sistemini məqsədəuyğun hesab etdikləri qaydada, o cümlədən bu sahədə mövcud qanunvericiliyə dəyişikliklər etmək və qüvvədə olan qanunvericilikdən irəli gələn əmək pensiyası hüququnu yeni retrospektiv (geriyə qüvvəsi) müddəalar vasitəsi ilə tənzimləmək hüquqlarının olduğunun qəbul edildiyini nəzərə almaqla hesab edir ki, müəyyən hədlərə və şərtlərə ciddi riayət etməklə sosial təminat hüququ sahəsində yeni tənzimləmələrin geriyə şamil edilməsi yol verilən hesab edilə bilər.

97. Bununla bağlı olaraq kollegiya həmçinin «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 106-cı maddəsinin birinci hissəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğuna dair» Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 22 may 2001-ci il tarixli qərarındakı hüquqi mövqe ilə bağlı məsələyə münasibət bildirilməsini də zəruri hesab edir (bax: 24-26-cı bəndlər). İlk növbədə qeyd edilməlidir ki, həmin qərar və oradakı hüquqi mövqe qüvvədən düşmüş «Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında» Qanunun norması ilə bağlı olmuşdur. Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqeyi həmin qanuna münasibətdə və təqribən 20 il bundan öncə mövcud olmuş şərtlər çərçivəsində ifadə olunmuşdu. Həmin qərardan sonra ölkəmizin inkişafı və həyata keçirilmiş köklü islahatlara uyğun olaraq ictimai münasibətlər və pensiya sistemi çoxsaylı dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Belə ki, ötən dövr ərzində çoxsaylı yeni hallar və çağırışlar ortaya çıxmış, müvafiq olaraq onlara münasibətdə də yeni hüquqi yanaşmalar yaranmışdır. Təsadüfi deyildir ki, həmin qərardan sonra Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi özünün sosial təminat hüququ ilə bağlı müxtəlif məsələlərə münasibət bildirdiyi bir çox qərarlarında qanunvericinin bu sahədə geniş mülahizə səlahiyyətinə malik olduğunu qəbul etmiş, lakin həm də bu mülahizə sərbəstliyinin müəyyən məhdudiyyətlərə tabe olduğunu qeyd etmişdir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin zaman içərisində bu sahədə formalaşdırdığı hüquqi mövqələrinə görə tənzimləmələr Konstitusiyada təsbit olunmuş bərabərlik hüququna, normativ hüquqi aktların hüquqa və haqq-ədalətə (bərabər mənafelərə bərabər münasibətə) əsaslanmalı olduğuna dair tələblərə uyğun olmalı, ədalətlik, hüquqi müəyyənlik və mütənəsiblik

prinsiplərinin tələblərinə cavab verməli, eləcə də eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin hüququnun ağlabatan və qanuni əsaslar olmadan fərqləndirilməməsinə təminat verməklə ayrı-seçkiliyə rəvac verməyəcək qaydada həyata keçirilməlidir. Bununla yanaşı, Konstitusiya Məhkəməsi sosial təminat hüququ sahəsində normativ-hüquqi aktların qüvvəsinin geriyə şamil edilməsinin ümumiyyətlə yolverilməz olduğu ilə bağlı qəti hüquqi mövqe də ifadə etməmişdir (bax 61-65-ci bəndlər).

98. Beləliklə, kollegiya hesab edir ki, ümumən qəbul edilməlidir ki, sosial təminat hüquq sahəsində geniş mülahizə sərbəstliyinə malik olduğu səlahiyyətlərdən çıxış etməklə dövlət mövcud qanunvericiliyi yeni retrospektiv (geriyə qüvvəsi) müddəalar vasitəsi ilə tənzimləmək hüququna malikdir. Əmək pensiyası hüququnun yaranma əsaslarının və şərtlərinin düzəlişi və ya yenidən tənzimlənməsi ilə müşayiət olunan belə retrospektiv tətbiq yalnız aidiyyəti şəxslərə hər hansı qaydada mənfi təsir göstərdiyi üçün özü-özlüyündə qazanılmış hüquqların pozuntusu kimi qəbul edilə bilməz. Pozuntu yalnız o zaman olacaqdır ki, retrospektiv tətbiqin yol verilən hədləri və şərtləri aşılıb, onlara riayət edilməmiş olsun.

99. Həmin hədlərə və şərtlərə riayət olunub-olunmadığının müəyyənləşdirilməsi üçün isə sosial təminat hüququ sahəsində hər bir retrospektiv tətbiq halında aşağıdakı məsələlər üzrə kompleks araşdırmanın və qiymətləndirmənin aparılması tələb olunur:

- yeni normativ tənzimləmələr hansı məqsədlər üçün edilməmişdir və onların həyata keçirilməsi ilə hansı nəticələrə nail olmaq hədəflənir;
- yeni tənzimləmələrin edildiyi vaxt və şəraitlə bağlı nəzərə alınmalı olan xüsusi hallar varmı;
- yeni tənzimləmələrin əmək pensiyası təminat sisteminə təsirini minimuma endirmək üçün hansısa tədbirlər, keçid müddəaları nəzərdə tutulmuş və həyata keçirilmişdirmi;
- yeni tənzimləmələrlə gətirilən tədbirlərin geriyə şamil edilməsi əmək pensiyası alan şəxsləri və ya onların müəyyən qrupunu mütənəsibliklə bağlı tələblər nəzərə alınmaqla qiymətləndirmə aparıldıqda onları əlverişsiz vəziyyətə məruz qoyurmu;
- yeni tənzimləmələrin təsirini minimuma endirmək üçün əmək pensiyaçıları onlardan gözlənilən məsuliyyətli davranışı nümayiş etdirmişlərimi?

100. Yeni normativ tənzimləmələrin məqsədi və hədəfləri ilə bağlı qeyd edilməlidir ki, 2017-ci il iyulun 1-dən qüvvəyə minən “Əmək pensiyaları haqqında” Qanuna edilmiş çoxsaylı əlavə və dəyişikliklər ölkəmizdə pensiya təminatı sistemində həyata keçirilmiş köklü islahatların mühüm mərhələsi və vacib tərkib hissəsi olmuşdur. Ölkəmizdə pensiya təminatı sistemində həllini gözləyən bir sıra problemlər mövcud olmuş (bax 48-ci bənd), buna uyğun pensiya təminatı sisteminin islahatının vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi (bax 50-ci bənd) və seçilmiş əsas istiqamətlər (bax 51-ci bənd) üzrə və hədəflənən nəticələrə nail olmaq üçün (bax 52-ci bənd) islahatların həyata keçirilməsini təmin etmək qaçılmaz zərurət olmuşdur.

101. Təsadüfi deyildir ki, qanun layihəsinin parlamentdəki müzakirə zamanı da xüsusilə qeyd edilmişdir ki, global iqtisadi böhranın davam etməsi, demoqrafik yaşlanma prosesi, bunların pensiya sistemi üçün yaratdığı fəsadlar, gəlirlərin düşməsi, pensiyaçıların pensiyada olma müddətinin artması, demoqrafik yükün azalması və sair amillər Azərbaycanın da pensiya sistemində islahatların aparılmasını zəruri etmişdir (bax 55-ci bənd).

Reallaşdırılmamış hüquqlar üzrə ödəmələrin məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutan müddəaların qanuna daxil edilməsinin məqsədi ilə bağlı olaraq isə belə əsaslandırma təqdim olunmuşdur ki, bu islahat tədbirinin əsas məqsədi sığorta olunanların pensiya təminatı üçün gec müraciət etmə hallarını azaltmaq, habelə pensiya sisteminin konkret maliyyə üçün büdcədə nəzərdə tutulmamış əlavə xərc öhdəliklərinin qarşısını almaqdır (bax 55-ci bənd).

102. Beləliklə, pensiya təminatı sistemindəki islahatların əsas məqsədlərindən birinin pensiya təminatı sisteminin cari, ortamüddətli və uzunmüddətli dövr üzrə maliyyə dayanıqlılığına nail olunması və xərclərin proqnozlaşdırıla bilən olmasını təmin etmək təşkil etmişdir. Bu məqsədlərə nail olmanı təmin etmək üçün seçilmiş vasitələrdən biri də keçmiş dövr üçün ödənilməmiş pensiya məbləğlərinin ödənilməsinə üç illik müddət məhdudiyətinin gətirilməsi olmuşdur. Yuxarıda şərh olunan hallar nəzərə alındığında kollegiya hesab edir ki, keçmiş dövr üçün alınmamış pensiyalara tətbiq edilən üç illik müddət məhdudiyəti ilə bağlı yeni tənzimləmələr ictimai maraqları təmin etməyə yönəlmiş legitim məqsədlərə xidmət etmişdir.

103. Yeni tənzimləmənin legitim məqsədlərə xidmət etdiyi, həmçinin onunla bağlıdır ki, söhbət pensiya təminatı sahəsindən getdiyi üçün bu sistemin tərkibində olmaqla ödəniş alan şəxslərin sayı olduqca çoxdur və onlara ödənilən vəsaitlər büdcə xərclərində xüsusi çəkiyə malikdir. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarından da göründüyü kimi pensiyaçıların və müavinət alanların sayı ilə yanaşı, onlara ödənilən vəsaitlərin həcmi də ilbəil əhəmiyyətli dərəcədə artır (bax – 56-60-cı bəndlər). Bu hal həmin sahədə səmərəli idarəçiliyin qurulmasını və proqnozlaşdırıla bilən vəziyyətin yaradılmasını tələb edir. Bunun üçün isə keçmiş dövr üçün ödənilməmiş pensiya məbləğlərinin hansısa bir müddətlə məhdudlaşdırılması legitim məqsədlərə xidmət edən ağılabatan və əsaslandırılmış tədbirlərdən biri kimi çıxış edir və sözsüz ki, pensiya sistemində maliyyə vəsaitlərinə müəyyən qədər qənaət edilməsi ilə nəticələnəcəkdir.

104. Qiymətləndirilməli olan növbəti məsələ ondan ibarətdir ki, yeni tənzimləmələr əmək pensiyaçılarının hüquqlarına hansı dərəcədə təsir etmişdir və bu təsiri minimuma endirmək üçün hansısa tədbirlər, keçid müddəaları nəzərdə tutulmuş və həyata keçirilmişdir? İlk növbədə qeyd edilməlidir ki, sözügedən tənzimləmələr şəxsləri əmək pensiyalarından ümumiyyətlə məhrum etməmiş, yalnız keçmiş dövrlə bağlı alacaqları məbləğləri üç illə məhdudlaşdırmışdır. Bundan başqa, pensiyaçıları keçmiş dövrlə bağlı alacaqlarından da bütövlükdə məhrum edilməmişlər, əvvəlki üç ili almaq hüquqları saxlanılmışdır. Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, yeni tənzimləmələri gətirən qanunun özündə birbaşa keçid normaları nəzərdə tutulmasa da, qanunda onun qəbul edildiyi tarixdən daha sonrakı tarixdə qüvvəyə minəcəyi ilə bağlı xüsusi norma olmuşdur. Beləliklə, qanunun müzakirəsi, qəbul edilməsi, dərc edilməsi və qüvvəyə mindiyi tarixlər nəzərə alındığında faktiki olaraq yeni qaydalar dərhal həyata keçirilməmiş, müəyyən keçid dövrü gözləniləndən sonra tətbiq edilməyə başlanmışdır.

105. Belə ki, yeni tənzimləmələri nəzərdə tutan qanun 2017-ci il 10 mart tarixdə qəbul edilmiş, 2017-ci il may ayının 03-də mətbuatda dərc edilmiş, 2017-ci il 01 iyul tarixdən etibarən isə qüvvəyə minmişdir. Bu qaydada faktiki keçid dövrü nəzərdə tutan yeni tənzimləmələr hüququ əvvəlki normalar əsasında yaranmış şəxslərin hüquqlarının həyata keçirilməsini təmin etmək üçün real vaxt və imkanlar nəzərdə tutmuşdur. Bu kateqoriya şəxslər qanunun qüvvəyə mindiyi günədək müraciət etməklə özlərinin hüquqlarının əvvəlki normalının müəyyən etdiyi qaydada həyata keçirilməsinə nail ola bilərdilər. Məhz buna görə də, kollegiya hesab edir ki, yeni tənzimləmələrin əmək pensiyaçılarının hüquqlarına təsirini minimuma endirmək üçün faktiki imkan və işlək mexanizmlər mövcud olmuşdur.

106. Kollegiya, həmçinin hesab edir ki, yeni tənzimləmələrlə gətirilən tədbirlərin geriyə şamil edilməsi əmək pensiyaçıları əlverişsiz vəziyyətdə də qoymur. Çünki onlar hər şeydən əvvəl əmək pensiyaçısı olmaq statuslarını saxlayırlar, əmək pensiyasının tamamilə məhrum edilməsi və ya ləğv edilməsi halından söz edilə bilməz. Bundan başqa, pensiyaçıları keçmiş dövrlə bağlı alacaqlarından da bütövlükdə məhrum edilməmişlər, əvvəlki üç ili almaq hüquqları qalır. Dolayısıyla, bu kateqoriya şəxslərin itirdikləri məbləğ onların alacaqları vəsaitlərin əhəmiyyətli dərəcədə azalmasına və müvafiq olaraq yaşayış səviyyəsinin son dərəcədə pisləşməsinə də gətirib çıxarmır.

107. Kollegiya qeyd edir ki, müdaxilənin mütənəsbibliyinin qiymətləndirilməsi baxımından konkret vəziyyətdə şəxslərdən gözlənilən məsuliyyətli davranışın edilib-edilmədiyinə də diqqət yetirilməlidir. Bu baxımdan, şəxslərin hüquqlarının yarandığı uzun müddət ərzində və hətta yeni qanunun qüvvəyə mindiyi günədək olan keçid dövrü ərzində hüquqlarının reallaşdırılması üçün konkret müraciət etməmələri onların həmin pensiya vəsaitlərinə real ehtiyaclarının olmadığını təsdiq edən hal kimi qiymətləndirilə bilər.

108. Beləliklə, qeyd edilənlərin məcmusuna qiymət verməklə kollegiya hesab edir ki, yeni tənzimləmələrin geriyə şamil edilməsi nəticəsində pensiyaçıların mülkiyyət hüquqlarına müdaxilə aidiyyəti şəxsləri qeyri-mütənəsb və həddindən artıq ağır yükə məruz qoymaqla, ümumilikdə cəmiyyətin maraqları ilə fərdi hüquqlar arasındakı ədalətli balansı təmin edir.

109. Nəhayət kollegiya onu da qeyd edir ki, keçmiş dövr üçün alınmamış pensiyaların konkret müddətlə (3 illə) məhdudlaşdırılması hüquqi müəyyənlik və sabitliyin təmin edilməsi baxımından da ümumən hüquqda qəbul edilmiş yanaşmaya uyğun hesab olunmalıdır. Belə ki, müddətlər (qanunvericinin dairəsini konkret müəyyən etdiyi iddia müddətlərinin şamil edilmədiyi münasibətlər istisna olmaqla) hüquq münasibətləri iştirakçıları intizamlandırmaqla, onlardan qeyri-müəyyən istənilən dövr ərzində deyil, konkret müddətlər daxilində hüquqlarını həyata keçirmək üçün real hərəkətlər etmələrini tələb edir. Bu mənada, Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarında

da istər inzibati orqanlara, istərsə də vətəndaşlara münasibətdə konkret hərəkətlərin müəyyən edilmiş müddətlər daxilində edilməsini tələb edən normalar mövcuddur (məs; Vergi Məcəlləsinin 85-ci maddəsi, “Sosial müavinətlər haqqında” Qanunun 9.1-ci maddəsi və s.). Odur ki, kollegiya hesab edir ki, yeni tənzimləmə həm də hüquqi müəyyənliyi və sabitliyi təmin etməyə dair əsaslı legitim məqsədə də xidmət edir.

110. Yuxarıda göstərilənlərə əsasən və İPM-in 98-1-ci maddəsini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati Kollegiyası

QƏRARA ALDI:

1. «Əmək pensiyaları haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 32.1-1-ci maddəsinin 1-ci cümləsində nəzərdə tutulan “müraciət edilən tarixdən əvvəlki ən çoxu üç il üçün ödənilməklə” müddəası pensiya hüququ 2017-ci il 01 iyul tarixədək yaranmış, lakin əmək pensiyasının təyin edilməsi və ya yenidən hesablanması üçün inzibati orqana həmin tarixdən sonra müraciət etmiş şəxslərə münasibətdə də tətbiq edilməlidir.

2. Qərardad Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin rəsmi internet sahifəsində və Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Bülletenində dərc edilsin.

MÜLKİ, İNZİBATİ VƏ KOMMERSİYA İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Şəxs ona verilən hüququ qanunverici tərəfindən bu hüquq verilərkən nəzərdə tutulan məqsədə zidd olaraq başqalarına zərər vurmaqla qeyri-bərabər fayda əldə etmək üçün ağılatmayan tərzdə həyata keçirirsə o, bu hüququndan sui-istifadə etmiş olur.

İddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğlu cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğluna qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək, cavabdehin ona və ailə üzvlərinə məxsus torpaq sahəsindən çıxarılması, cavabdeh tərəfindən tikilmiş evin sökülməsi və torpağın təhvil verilməsinə dair qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişdir.

İddia tələbi onunla əsaslandırılmışdır ki, ona Cəlilabad rayon Aqrar İslahat Komissiyasının 31 mart 1999-cu il tarixli, 03 sayılı qərarı ilə onun və ailə üzvlərinin mülkiyyətinə 0,10 ha həyətəyən torpaq sahəsi verilmiş və bu barədə ona JN-166A, 80601004 nömrəli şəhadətnamə verilmişdir. Onun və ailə üzvlərinin mülkiyyətin verilmiş həmin 0,10 ha torpaq sahəsinin 0,288 hektarını o, 04 mart 2009-cu ildə Cəlilabad rayon 1 sayılı notariat kontorunda cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğluna etibarnamə əsasında vermiş və cavabdehə həmin torpaq sahəsində tikinti tikməyi, reyestr idarəsində qeydiyyat almağı, həmin tikili üzərində sərəncam verməyi, alqı-satıq aparmağı, bəxşiş və başqa hərəkətlər etməyi etibar etmişdir. Sonradan ailə üzvlərinin narazılığına görə cavabdehin adına verdiyi etibarnaməni ləğv etdirmiş və cavabdehə torpaq sahəsindən çıxmasını bildirmişdir. Həmin torpaq sahəsi hazırda bütövlükdə onun mülkiyyətindədir. Lakin cavabdeh torpaq sahəsində özünə yaşayış evi tikmişdir. O, cavabdehə xəbərdarlıq etməsinə baxmayaraq, cavabdeh ona əhəmiyyət verməyərək qanunsuz əməllərini davam etdirmişdir. Buna görə də iddiaçı hazırkı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etmək məcburiyyətində qalmışdır. Qeyd edilənlərin nəzərə alınaraq iddianın təmin edilərək, cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğlunun ona və ailə üzvlərinə məxsus torpaq sahəsindən çıxarılması, cavabdeh tərəfindən tikilmiş evin sökülməsi və torpağın təhvil verilməsinə dair qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Cəlilabad Rayon Məhkəməsinin 25 dekabr 2018-ci il tarixli qətnaməsi ilə iddianın qismən təmin edilmiş və cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğlu JN-166A, 80601004 sayılı Torpağın

mülkiyyətə verilməsinə dair şəhadətnaməyə əsasında Məmmədov Ərastun Zöhrab oğluna məxsus və Cəlilabad şəhərində yerləşən 0,10 torpaq sahəsinin zəbt etdiyi 0,0274 ha sahəsindən çıxarılсын və həmin torpaq sahəsində inşa edilmiş kənar ölçüləri 10,8 m X 8,25 m, 4,35 m X 2,0 m olan bir mərtəbəli fərdi yaşayış evi və sanitariya qovşağı cavabdehin vəsaiti hesabına sökülməsi, iddianın qalan hissədə isə təmin edilməməsi qərara alınmışdır. Qətnamə ilə həmçinin məhkəmə xərcləri məsələsi də həll edilmişdir.

Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin 12 iyun 2019-cu il tarixli qətnaməsi ilə Cəlilabad Rayon Məhkəməsinin 25 dekabr 2018-ci il tarixli qətnaməsi dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 15 noyabr 2019-cu il tarixli qərarı ilə Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin göstərilən qətnaməsi ləğv edilmiş və iş yenidən baxılması üçün Şirvan Apelyasiya məhkəməsinə qaytarılmışdır.

Şirvan Apelyasiya Məhkəməsi mülki kollegiyasının 11 fevral 2020-ci il tarixli qətnaməsi ilə cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğlu tərəfindən verilmiş apelyasiya şikayəti qismən təmin edilərək, Cəlilabad Rayon Məhkəməsinin 25 dekabr 2018-ci il tarixli qətnaməsi ləğv edilmiş, iş üzrə yeni qətnamə qəbul edilmiş, iddia tələbi qismən təmin edilmiş, cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğlunun JN-166A, 80601004 sayılı Torpağın mülkiyyətə verilməsinə dair şəhadətnamə əsasında Məmmədov Ərastun Zöhrab oğluna 1 məxsus və Cəlilabad şəhərində yerləşən 0,10 torpaq sahəsinin 0,0274 ha sahəsindən çıxarılması və həmin torpaq sahəsində inşa edilmiş kənar ölçüləri 10,8 m X 8,25 m, 4,35 m X 2,0 m olan bir mərtəbəli fərdi yaşayış evinin və sanitariya qovşağının cavabdehin vəsaiti hesabına sökülməsi, iddianın qalan hissədə isə təmin edilməməsi qərara alınmışdır. Qətnamə ilə həmçinin məhkəmə xərcləri məsələsi də həll edilmişdir.

Cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğlu və vəkili Əmişov Elşad İbadulla oğlu həmin

qətnamədən kassasiya şikayəti verərək onun ləğv edilməsi və işin yenidən baxılması üçün apelyasiya instansiya məhkəməsinə göndərilməsi barədə qərar qəbul edilməsini xahiş etmişlər.

Kassasiya şikayəti belə əsaslandırılmışdır ki, Şirvan Apelyasiya Məhkəməsi çıxardığı qətnamədə bir sıra maddi və prosessual hüquq normalarını pozmuş, tətbiq edilməli olan qanunları tətbiq etməmiş, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən pozulmuş maddi və prosessual hüquq normalarını müəyyən etməmiş, həmin normaların düzgün tətbiq edilib-edilməməsini yoxlamamışdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyası kassasiya şikayətinin dəlillərini iş materialları ilə müqayisəli şəkildə təhlil edərək aşağıdakıları qeyd etmişdir.

İşin faktiki hallarından görüldüyü kimi, Cəlilabad rayon Aqrar İslahat Komissiyasının 31 mart 1999-cu il tarixli, 03 sayılı qərarı ilə iddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğlu və onun ailə üzvlərinin mülkiyyətinə 0,10 hektar həyətyanı torpaq sahəsi verilmiş və bununla bağlı onların adına JN-166A (kod 80601004) nömrəli torpağın mülkiyyətə verilməsinə dair şəhadətnamə tərtib edilmişdir. İddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğlu 20 il müddətinə verilmiş 04 mart 2009-cu il tarixli etibarnamə əsasında JN-166A nömrəli şəhadətnaməyə əsasən ona və ailə üzvlərinə məxsus olan 0,10 hektar torpaq sahəsindən 0,0288 hektar torpaq sahəsində tikili tikməyi, həmin tikilini reyestr xidmətində qeydiyyatı almağı, həmin tikiliyə hüquq müəyyənedici sənədlər almağı, həmin tikili üzərində sərəncam verməyi, alqı-satqı aparmağı və başqa hərəkətlər etməyi cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğluna 30 il müddətinə etibar etmişdir. İddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğlu 26 dekabr 2017-ci il tarixdə sözügedən etibarnamənin ləğv edilməsinə dair notariat orqanına ərizə vermiş, daha sonra cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğluna qarşı cavabdehin ona və ailə üzvlərinə məxsus torpaq sahəsindən çıxarılması, cavabdeh tərəfindən tikilmiş evin sökülməsi və torpağın təhvil verilməsini tələb etmişdir. Bunu ailə üzvlərinin narazılığı ilə əsaslandırmışdır.

Cavabdeh iddiaya etiraz edərək göstərmişdir ki, sözügedən mübahisəli torpaq sahəsini 2009-cu ildə iddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğlundan 3250 dollar müqabilində almış, lakin həmin torpağı öz adına rəsmiləşdirməmişdir. Sonradan isə həmin torpaq sahəsində özünə ailə üzvləri ilə yaşamaq üçün fərdi yaşayış evi inşa etmiş və həmin evə bu günə kimi 26000 manat

məbləğində xərc çəkmişdir. Belə ki, həyətdə şəraitli abadlıq işləri aparmış, həyəti hasara almış, hamam və ayaqyolu tikdirmiş və dəmir giriş qapısı qoydurmuşdur. Hazırda onun və ailəsinin yaşaması üçün başqa yerləri yoxdur.

İşdə olan Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Məhkəmə Ekspertiza Mərkəzi tərəfindən verilmiş 03.12.2018-ci il tarixli, 29237 sayılı rəydən və Azərbaycan Respublikası Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi yanında Daşınmaz Əmlakın Kadastrı və Ünvan Reyestri Xidməti tərəfindən verilmiş 24.07.2018-ci il tarixli mütəxəssis rəyindən görünür ki, Cəlilabad rayonu "Bakı" təsərrüfatının kompleks yerquruluşu layihəsi baza materialının yerə uyğun yerləşmə mövqeyinə görə iddiaçının iddia tələbi ilə cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğlunun faktiki istifadəsində çəpərlənmiş ərazi kimi plana alınmış 0,0274 ha həyətyanı torpaq sahəsi iddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğluna və onun ailə üzvlərinə JN-166A nömrəli Torpağın mülkiyyətə verilməsinə dair şəhadətnaməyə əsasən mülkiyyətə verilmiş 0,10 ha həyətyanı torpaq sahəsinin hüdudları daxilində yerləşir. İddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğluna və onun ailə üzvlərinə JN-166A Torpağın mülkiyyətə verilməsinə dair şəhadətnaməyə əsasən mülkiyyətə verilmiş 0,10 ha həyətyanı torpaq sahəsinin ərazisinin hüdudları daxilində cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğlunun Faktiki istifadəsində çəpərlənmiş ərazi kimi plana alınmış 0,0274 ha həyətyanı torpaq sahəsində yerləşən müvafiq olaraq kənar ölçüləri 10,8 m X 8,25 m, 4,35 m X 2,0 m olan bir mərtəbəli fərdi yaşayış evi və sanitariya qovşağı tikilisi mövcuddur.

Apelyasiya instansiyası məhkəməsinin Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə MM-nin) 146.1, 146.2, 152.1-152.4, 157.2, 359.1, 359.3, 362.1, 364.1, 365.1.3, 365.2, 366.1, 366.3, 646.1-ci maddələrinə istinadən gəldiyi nəticələrinin əsaslandırılmasından görünür ki, cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğlunun faktiki istifadəsində çəpərlənmiş ərazi kimi plana alınmış 0,0274 hektar həyətyanı torpaq sahəsi iddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğluna və onun ailə üzvlərinə JN-166A nömrəli torpağın mülkiyyətə verilməsinə dair şəhadətnaməyə əsasən mülkiyyətə verilmiş 0,10 hektar həyətyanı torpaq sahəsinin hüdudları daxilində yerləşir və həmin 0,0274 hektar həyətyanı torpaq sahəsində yerləşən müvafiq olaraq kənar ölçüləri 10,8 m X 8,25 m, 4,35 m X 2,0 m olan bir mərtəbəli fərdi yaşayış evi və

sanitar qovşağı tikilisi mövcuddur. Həmin torpaq sahəsi və tikili cavabdehin qanunsuz sahibliyindədir.

Apelyasiya instansiyası məhkəməsi qeyd etmişdir ki, iddiaçının iddia tələbi daşınmaz əmlakı olan torpaq sahəsinin cavabdeh tərəfindən qanunsuz istifadəsi nəticəsində iddiaçının mülkiyyət hüququnun cavabdeh tərəfindən məhdudlaşdırılması təşkil etməklə həmin halın aradan qaldırılmasına yönəlmişdir. Mülkiyyətçi özgəsinin qanunsuz sahibliyindən öz əmlakını geri tələb edə bilər (MM-nin 157.2-ci maddəsi).

Lakin, apelyasiya instansiyası məhkəməsi eyni zamanda birinci instansiya məhkəməsinin iddiaçı Məmmədov Ərastun Zöhrab oğlu JN-166A, 80601004 sayılı şəhadətnaməyə əsasən ona və ailə üzvlərinə məxsus olan 0,10 ha torpaq sahəsinin 0,288 hektarında tikilinin qanunsuz olması və iddiaçının mülkiyyət hüququnun pozulması barədə nəticəsi ilə razılığa da, cavabdeh Ələsgərov İsfəndiyar Əlixan oğluna iddiaçıya məxsus olan 0,10 ha torpaq sahəsinin 0,288 hektarında tikinti tikməyi, reyestr idarəsində qeydiyyatı almağı, həmin tikili üzərində sərəncam verməyi, alqı-satqı aparmağı, bəxşiş və başqa hərəkətlər etməyi etibar etməsinə diqqət yetirməməsinə, nəticədə cavabdehin iddiaçının mülkiyyətində olan 0,288 ha torpaq sahəsinin zəbt olunması və həmin sahənin zəbtdən azad olunması qənaətinə gəlməklə Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsinin 111-ci maddəsinin tələblərini pozması kimi maddi hüquq normasına istinad etməsinə həmin normanın işin faktiki hallarına uyğun olmamaqla səhv təfsir etməsinə göstərmişdir.

Daha sonra apelyasiya instansiyası məhkəməsi torpaq zəbti faktının olmasını inkar etsə də, tərəflərin mübahisələndirilən torpaq sahəsinə dair əqdin qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydasına riayət edilməməsi, həmin əqdin tanınmasını aradan qaldırması qənaətinə ona görə gəlmişdir ki, daşınmaz əmlaka sahiblik və istifadə hüququ onun barəsində əqdin notariat qaydasında təsdiq edildiyi andan əmələ gəlir.

Beləliklə də, apelyasiya instansiyası məhkəməsinin torpaq sahəsi və tikilinin müvafiq etibarnamə ləğv edildikdən sonra, hazırda cavabdehin qanunsuz sahibliyində olduğu üçün iddianın Məmmədov Ərastun Zöhrab oğluna 1 məxsus və Cəlilabad şəhərində yerləşən 0,10 torpaq sahəsinin 0,0274 ha sahəsindən çıxarılmasını və həmin torpaq sahəsində inşa edilmiş kənar ölçüləri 10,8 m X 8,25 m, 4,35 m X 2,0 m olan bir

mərtəbəli fərdi yaşayış evi və sanitar qovşaq cavabdehin vəsaiti hesabına sökülməsi nəticəsinə gəlmişdir.

Məhkəmə kollegiyası isə hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi işə baxarkən həqiqətə nail olmaq üçün sübutları tam, hərtərəfli araşdırmamış, işin faktiki hallarını düzgün müəyyənləşdirməmiş, beləliklə də, gəlidiyi nəticəsi maddi və prosessual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olmadığı üçün qanuni və əsaslı sayıla bilməz.

Məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, əvvəlki kasasiya instansiyası məhkəməsinin qərarında göstəriləndiyi kimi, cavabdehin mübahisəli torpaq sahəsinə zəbt etməsi və orada qanunsuz tikinti aparması ilə bağlı qənaət apelyasiya instansiyası məhkəməsinin özünün müəyyən etdiyi mübahisəsiz faktlarla təkrar olunur.

Belə ki, işin apelyasiya instansiyası məhkəməsinin özü tərəfindən müəyyən olunmuş hallarından görünür ki, cavabdeh iddiaçının və onun ailə üzvlərinin mülkiyyətində olan torpaq sahəsinə zəbt etməmişdir. Onu həmin torpaq sahəsinə iddiaçı özü buraxmış və 04 mart 2009-cu il tarixdə etibarnamə verərək ona 20 il ərzində 0,10 ha torpaq sahəsinin 0,0288 hektar hissəsində tikili tikmək, həmin tikilini reyestr xidmətində qeydiyyatı almaq, həmin tikiliyə hüquqmüəyyənədicisi sənədlər almaq, həmin tikili üzərində sərəncam vermək, alqı-satqı aparmaq və s. barədə səlahiyyətlər vermiş və cavabdeh də etibarnamə ilə ona verilən bu səlahiyyətlərdən istifadə edərək 0,0274 hektar həyətyanı torpaq sahəsində kənar ölçüləri 10,8 m X 8,25 m, 4,35 m X 2,0 m olan bir mərtəbəli fərdi yaşayış evi və sanitar qovşağı inşa etmişdir. Göründüyü kimi, cavabdeh iddiaçıya məxsus torpaq sahəsinə qanunsuz zəbt etməmişdir. O, iddiaçının razılığı ilə həmin torpaq sahəsinin müvafiq hissəsinə sahiblik etmiş və iddiaçının verdiyi tapşırıq və səlahiyyət çərçivəsində orada tikinti işləri aparmışdır. Yəni, cavabdehin hərəkətlərində hər hansı özbaşınalıq əlamətləri olmamışdır. İddia ərizəsinin məzmunundan da göründüyü kimi, iddiaçı cavabdehə verdiyi etibarnaməni ona görə ləğv etmiş və məhkəmədə hazırkı iddianı ona görə qaldırmışdır ki, cavabdeh etibarnamənin verilməsindən keçən müddət ərzində səlahiyyətlərdən (hüquqdan) istifadə etməmiş, ona etibar edilən torpaq sahəsinə öz adına keçirməmişdir.

Göründüyü kimi, cavabdehin mübahisəli torpaq sahəsini zəbt etmədiyi işin mübahisəsiz halıdır.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, yeni apelyasiya baxışı zamanı işə baxan məhkəmə kassasiya instansiyası məhkəməsinin qərarında şərh edilən göstərişlər üzrə yalnız torpaq zəbti faktının olmamasını müəyyən etsə də, digər göstərişləri üzrə, yəni, işin hərtərəfli, tam və obyektiv tədqiqinə nail olmaq üçün lazım olan bütün tədbirləri görməmiş, mübahisəli hüquq münasibətinə maddi və prosessual hüquq normalarının düzgün tətbiq olunmasını təmin etməmiş, eləcə də araşdırılan sübutlara Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə MPM-nin) 88-ci maddəsinin tələbləri baxımından düzgün qiymət verməmişdir.

Belə ki, işin mübahisəsiz hallarından görünür ki, mübahisəli torpaq sahəsinə cavabdehi iddiaçı özü buraxaraq 04 mart 2009-cu il tarixdə də etibarnamə verərək ona 20 il ərzində 0,10 ha torpaq sahəsinin 0,0288 hektar hissəsində tikili tikmək, həmin tikilini reyestr xidmətində qeydiyyatda almaq, həmin tikiliyə hüquqmüəyyənədicilə sənədlər almaq, həmin tikili üzərində sərəncam vermək, alqı-satqı aparmaq və s. barədə səlahiyyətlər vermiş və cavabdeh də etibarnamə ilə ona verilən bu səlahiyyətlərdən istifadə edərək faktiki aldığı sahədə ekspertiza rəyində göstərilən ölçülərdə ev tikmiş və xeyli müddət də iddiaçıdan təcrid şəkildə həmin evdə yaşamaqla təsərrüfatı idarə etmişdir. Başqa sözlə, tərəflərin mübahisələndirilən torpaq sahəsinə dair əqdi, yəni etibarnamə ilə satışı qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydaya uyğun olmasa da etibarnamə ləğv edilənə kimi, mübahisəli torpaq sahəsi cavabdehin qanunsuz sahibliyində olması iddiaçı tərəfindən mübahisələndirməmiş, həmin evin tikilməsinə, cavabdehin orada ailəsi ilə evi tikərək yaşamasına nə özü, nə də ailə üzvləri etiraz etməmişlər.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi iddiaçının cavabdehlə qarşılıqlı razılıq əsasında etibarnamə ilə verdiyi səlahiyyətlər həddində mübahisəli sahədə tikilmiş evin cavabdehin qanunsuz sahibliyində olmasını hüquqi cəhətdən əsaslandırmamışdır.

Həmçinin apelyasiya instansiyası məhkəməsi həmin evin iddiaçının razılığı ilə cavabdehin vəsaiti hesabına, başqa sözlə qarşılıqlı razılıq əsasında tikilməsinə baxmayaraq bu

tikilinin məhz cavabdehin vəsaiti hesabına sökülməli olmasına dair nəticəsi də hüquqi cəhətdən düzgün əsaslandırılmamışdır.

Məhkəmə kollegiyasının gəldiyi nəticəyə görə, tərəflərin mübahisələndirilən torpaq sahəsinə dair əqdin, yəni etibarnamə ilə satışı qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydasına riayət edilməməsinin müəyyən edilməsinə baxmayaraq apelyasiya instansiyası məhkəməsi torpağın zəbt edilmə faktının olmaması nəticəsi ilə həmin sahənin tərəflər arasında etibarnamə ilə alınıb satılması faktını qəbul etdiyi halda, cavabdehin iddiaya olan etirazının dəlillərinə, yəni, torpağa görə cavabdehə pul ödənilməsi, evin inşa edilməsinə vəsait xərclənməsi ilə bağlı heç bir araşdırma aparmamışdır.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi iddiaçının 04 mart 2009-cu il tarixli etibarnamə əsasında cavabdehin faktiki olaraq istifadəsinə verməklə satdığı sahəyə görə pul almamasının inandırıcı olmamasına, mübahisəli evin etibarnamənin məzmununda sadalanan səlahiyyətlər həddində onun qüvvədə olduğu müddət ərzində tikilərək başa çatdıqdan sonra cavabdehin də həmin evdə yaşayaraq təyinatı üzrə istifadə etdiyi dövrdə 26 dekabr 2017-ci il tarixdə iddiaçının etibarnaməni ləğv etməklə faktiki olaraq satın aldığı torpağa və vəsait xərcləyərək inşa etdiyi evinə etibarnamə əsasında olan hüquqlarının kəsilməsinə, eləcə də hazırkı iddia tələblərinin qaldırılmasına iddiaçı tərəfindən hüquqdan (mülkiyyət hüququndan) sui-istifadə halına yol verilməsi baxımından hüquqi qiymət verməmişdir.

Belə ki, kollegiyanın qənaətinə görə, iddiaçı tələbində göstərdiyi kimi, əgər hazırkı iddianın qaldırılmasının səbəbi ailə üzvlərinin narazılığı olduğu və cavabdehin etibarnamədə olan hüquqlarından istifadə etməyərək torpağı onun adından çıxartmadığı halda həmin sahədə ev tikilməmişdən əvvəl də etibarnaməni ləğv etdirə və cavabdehə qarşı yalnız torpaqdan çıxarılma ilə bağlı iddia qaldıra bilərdi. 2009-cu ildən 2017-ci ilə kimi iddiaçının və ailə üzvlərinin gözü qarşısında, (qonşuluqda) qarşılıqlı razılıq əsasında mülkiyyətinin faktiki özgəninkiləşdirilmiş hissəsində tikinti işlərinin başlanıb, başa çatmasından sonra hazırkı əsaslarla iddianın qaldırılması cavabdehin bu tikilini aparmasında heç bir qanunsuzluğa yol vermədiyi halda iddianın bu qaydada təmin edilməsi onu maddi cəhətdən ziyana düşməsinə apelyasiya instansiyası

məhkəməsi işin faktiki müəyyən edilmiş halları baxımından hüquqi qiymət verməmişdir.

Halbuki, MM-nin:

- 5.3-cü maddəsinə əsasən mülki hüquq münasibətlərinin subyektləri öz hüquq və vəzifələrini vicdanla həyata keçirməyə borcludurlar.

- 16.1-ci maddəsinə əsasən fiziki və hüquqi şəxslərin yalnız və yalnız başqa şəxsə ziyan vurmaq niyyəti ilə həyata keçirdikləri hərəkətlərə, habelə, hüquqdan digər formalarda sui-istifadə edilməsinə yol verilmir.

- 560.1-ci maddəsinə əsasən mülki hüquqlar hüquqa uyğun həyata keçirilməlidir. Hüquqdan yalnız başqalarına ziyan vurmaq məqsədi ilə istifadə edilməsi yolverilməzdir.

- 560.2-ci maddəsinə görə hüquqdan sui-istifadəyə yol verilmir, bu əsas üzərində həyata keçirilən razılaşmalar və hərəkətlər isə etibarsızdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 24-cü maddəsinin 3-cü hissəsinə əsasən hüquqlar və azadlıqlar hər kəsin cəmiyyət və başqa şəxslər qarşısında məsuliyyətini və vəzifələrini də əhatə edir. Hüquqlardan sui-istifadəyə yol verilmir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsi 21 dekabr 2012-ci il tarixli qərarında qeyd etmişdir ki, Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin III hissəsindən və 71-ci maddəsinin II hissəsindən irəli gələn və Mülki Məcəllənin 16-cı maddəsində təsbit olunmuş mülki qanunvericiliyin mühüm prinsiplərindən biri olan hüquqlardan sui-istifadənin yolverilməzliyi prinsipi hüququn digər sahələrində olduğu kimi ilk növbədə iki əsas cəhəti nəzərdə tutur: zərərin vurulması və qanunvericinin müəyyən etdiyi məqsədlərə zidd şəkildə hüquqdan istifadə edilməsi.

Oxşar mövqe Avropa Birliyinin Ədalət Məhkəməsi tərəfindən ifadə edilmiş, “Centros Ltd. Erhvervs-og Selskabsstyrelsen” işi üzrə 09 Mart 1999-cu il tarixli qərarında həmin məhkəmə qeyd etmişdir ki, şəxs ona verilən hüququ qanunverici tərəfindən bu hüquq verilərkən nəzərdə tutulan məqsədə zidd olaraq başqalarına zərər vurmaqla qeyri-bərabər fayda əldə etmək üçün ağılatmayan tərzdə həyata keçirirsə o, bu hüquqdan sui-istifadə etmiş olur.

Həmçinin məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi cavabdehin mübahisəli sahəyə daxil olması, orada ev tikib yaşaması, uzun illər həmin sahədən və evdən təyinatı üzrə istifadə etməsinin onun həmin əmlaklara vicdanlı sahib olması baxımından

qiymətləndirilməsini və MM-nin 157.5-ci maddəsinin hazırki mübahisəyə tətbiqinin mümkünlüyünü də müzakirə etməmişdir.

Belə ki, həmin normaya əsasən mülkiyyətçi özgəsinin qanunsuz sahibliyindən əmlakını geri tələb edərkən, bu şəxsin əmlaka sahibliyinin qanunsuz olduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu halda (vicdansız sahib), əmlakın onda olduğu bütün vaxt ərzində onun götürdüyü və ya götürməli olduğu bütün gəlirlərin qaytarılmasını və ya əvəzinin ödənilməsinə də tələb edə bilər; vicdanlı sahibdən isə onun əmlaka sahibliyinin qanunsuz olduğunu bildiyi və ya bilməli olduğu vaxtdan və ya əmlakın qaytarılmasına dair mülkiyyətçinin iddiası üzrə məhkəmə bildirişini aldığı vaxtdan götürdüyü və ya götürməli olduğu bütün gəlirlərin qaytarılmasını və ya əvəzinin ödənilməsinə tələb edə bilər. Bundan başqa vicdansız sahib əmlakın mülkiyyətçisinə əmlakın onda olması ilə bağlı bütün zərərin əvəzini ödəməlidir. Vicdanlı sahib isə əvəzi ödənilərkən yoxa çıxan və ya zərər çəkən əmlakın, o cümlədən əmlakdan gəlir götürdüyünə görə zərərin əvəzini ödəməyə borclu deyildir.

İş materiallarından görünür ki, cavabdeh iddiaya etiraz etsə də, artıq onun heç bir hüququ qalmadığı sahədə faktiki olaraq inşa etdiyi tikililərin əlindən alınmasına görə kompensasiya verilməli olmasını da vurğulamışdır.

Məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinin dəlillərinə qiymət verərək hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi işin bu hallarına qiymət verməmiş, işin hallarının tam və hərtərəfli araşdırmaması ilə cavabdehin ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnu pozmuşdur.

Halbuki, «İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların müdafiə haqqında» Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinə görə hər kəs, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsilə, ağılabatan müddətdə işinin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malikdir.

Hər kəsin ədalətli məhkəmə araşdırılması hüququna malikdir. Bu ifadə lazımı qaydada həyata keçirilən məhkəmə araşdırmasının bir çox aspektlərini, məsələn, məhkəməyə müraciət hüququnun, məhkəmə qərarının əsaslandırılması və sair məsələləri əhatə edir.

Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ tərəflərin bərabərliyi və işə çəkişmə prinsipi əsasında baxılması hüququnu da özündə ehtiva edir.

Kollegiya qeyd etmişdir ki, işdə olan sübutları təhlil etmədən, onların mötəbərliyini yoxlamadan işin bu və ya digər faktiki hallarının müəyyən edilmiş və ya müəyyən edilməmiş hesab edilməsi yolverilməzdir və işin məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş hesab olunan hər bir halı barəsində məhkəmənin gəldiyi yekun nəticə işdə olan sübutlarla təsdiq olunmalıdır. Məhkəmə sübutları sadalamaqla kifayətlənməməli, onları əlaqəli şəkildə şərh etməli, bu və ya digər sübutun qəbul edilib-edilməməsinin səbəblərini qətnamədə aydın izah etməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Plenumunun «Məhkəmə qətnaməsi haqqında» 24 noyabr 2005-ci il tarixli 4 sayılı qərarının 2.2-ci bəndində təsbit olunmuşdur ki, məhkəmə qərarı maddi və prosessual hüquq normalarına dəqiq riayət edilməklə qəbul edildikdə qanuni hesab edilir.

Qərarın 2.4-cü bəndinin məzmununa görə qətnamə o vaxt əsaslı hesab edilir ki, onda baxılan iş üçün əhəmiyyətli olan, qanunun tələblərinə uyğun olaraq işə aid edilən və mötəbər sübutlarla təsdiq olunan faktlar əks etdirilmiş olsun, məhkəmənin iş üzrə müəyyən edilən faktlardan irəli gələn qəti nəticəsi onda şərh edilsin, habelə, qətnamədə göstərilən hallar işin materiallarına uyğun olsun.

MPM-nin 218.1-ci maddəsinə əsasən qətnamə çıxarıldıqda hakim sübutları qiymətləndirir, iş üçün əhəmiyyətli olan nə kimi halların müəyyən edildiyini, nə kimi halların müəyyən edilmədiyini, tərəflərin hansı hüquqi münasibətdə olmalarını, həmin iş üzrə hansı qanunun tətbiq edilməli olduğunu və iddianın təmin olunub-olunmadığını müəyyən edir.

Prosessual qanunvericiliyin “iş üçün əhəmiyyətli olan nə kimi halların müəyyən edilməsi”, “nə kimi halların müəyyən edilməməsi”, “tərəflərin hansı hüquq münasibətində olmaları” barədə tələblərinə riayət olunması üçün ilkin olaraq iş üzrə toplanmış sübutlar qiymətləndirilməlidir. Sübutların qiymətləndirilməsini tənzimləyən MPM-nin 88-ci maddəsi müəyyən edir ki, Məhkəmə sübutlara obyektiv, qərəzsiz, hərtərəfli və tam baxdıqdan sonra həmin sübutlara tətbiq edilməli hüquq normalarına müvafiq olaraq qiymət verir. Heç bir sübutun məhkəmə üçün qabaqcadan müəyyən edilmiş qüvvəsi yoxdur

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası
Məhkəməsinin Plenumu özünün

«N.Məmmədovanın şikayəti üzrə məhkəmə aktlarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair» 31 yanvar 2006-cı il tarixli qərarında göstərmişdir ki, «məhkəmə qətnaməsi hüquqla bağlı mübahisəyə baxıldıqdan sonra məhkəmə iclasında müəyyən olunmuş işin faktiki halları və hüquq normaları əsasında çıxarılır. İddiaçının hüququnun pozulması təsdiqlənərsə, məhkəmə öz qətnaməsilə bu hüququ müdafiə etməlidir. Əgər iddiaçının hüququnun pozulması təsdiqlənməzsə, məhkəmə onun iddiasını rədd etməli və bununla da cavabdehin iddiaçının əsassız hərəkətləri və ya fikirləri ilə pozula biləcək hüquqlarını müdafiə etməlidir. Hər bir halda məhkəmənin qətnaməsi ilk növbədə məhz mübahisə tərəflərinin fərdi hüquqlarını və qanuni mənafelərini müdafiə edən akt kimi çıxış etməlidir».

Dövlətin insan hüquqlarının və azadlıqlarının qorunması vəzifəsinin konstitusiyaya quruluşunun əsaslarına aid olduğunu və bu hüquqların dövlət tərəfindən, o cümlədən, məhkəmə qaydasında müdafiəsini zəruri edir... Məhkəmə müdafiəsi beynəlxalq hüquqda müstəqil məhkəmə tərəfindən ədalətli məhkəmə araşdırması əsasında hüquqların səmərəli bərpa edilməsi kimi qəbul olunur. Ədalət mühakiməsi mahiyyət etibarilə ədalət anlayışına cavab verməli və pozulmuş hüquqların təsirli şəkildə bərpa olunmasını təmin etməlidir. (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin «Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 440.4-cü və «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 74.1-ci maddələrinə dair» 27.12.2002-ci il tarixli qərarı)

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, kassasiya şikayətinin dəlilləri yuxarıda qeyd edilən maddi hüquq normalarının tələblərinə görə əsaslıdır və həmin dəlillər apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsinin ləğvi üçün qanuni əsasdır.

Beləliklə məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinə baxılmasının nəticəsi olaraq iş üzrə qəbul etdiyi qərarında belə qənaətə gəlmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsinin işə baxarkən gəldiyi nəticələri maddi və prosessual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olmadığı üçün qanuni və əsaslı sayıla bilməz və buna görə də məhkəmənin çıxardığı ləğv edilməklə iş yeni apelyasiya baxışına qaytarılmalı, kassasiya şikayəti isə təmin edilməlidir.

Məhkəmənin müvafiq ekspertiza keçirilmədən uzun müddət “Alsheymer” xəstəliyindən əzab çəkən şəxsin əqd bağlayarkən öz hərəkətlərinin mənasını başa düşməsi və əqdin onun iradə ifadəsinə uyğun olması barədə gəlidiyi nəticə əsaslı hesab edilə bilməz.

İddiaçı Yoldaşov Kamran Rəcəb oğlu cavabdehlər Quliyeva Həcər xanım Bəşir qızına və Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna qarşı bağışlama müqaviləsinin, etibarnamələrin etibarsız hesab olunub ləğv edilməsi tələbinə dair iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək göstərmişdir ki, 08.05.2018-ci il tarixdə atası Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu ilə arvadı Quliyeva Həcər xanım Bəşir qızı arasında daşınmaz əmlakın bağışlanması müqaviləsi bağlanıb imzalanmış və müqavilə Bakı şəhəri, 3 saylı Notariat Kontorunun xüsusi notariusu tərəfindən təsdiq edilmişdir. Müqaviləyə əsasən xüsusi mülkiyyət hüququ ilə atası Rəcəb Yoldaşova məxsus olmuş Bakı şəhəri, Səbail rayonu, Xanlar küçəsi, ev 7-də yerləşən, ümumi sahəsi 40,6 kv.m., yaşayış sahəsi 23,8 kv.m., yardımçı sahəsi 16,8 kv.m. təşkil edən, 1 otaqlı, 15 nömrəli mənzil atasının ikinci arvadı Quliyeva Həcər xanım Bəşir qızının mülkiyyətinə verilmiş və sonuncunun adına Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestrindən 18.05.2018-ci il tarixli, RX seriyalı, 1307254 nömrəli çıxarış verilmişdir. 3 saylı Bakı «ASAN Xidmət» Mərkəzi Qeydiyyat Şöbəsi tərəfindən 07.03.2019-cu il tarixdə verilmiş ölüm haqqında şəhadətnamənin təsdiq olunmuş surətindən görünür ki, atası Rəcəb Yoldaşov 03.02.2019-cu il tarixdə qanaxma və ya infarkt olduğu dəqiqləşdirilməmiş insult nəticəsində dünyasını dəyişmiş və bu barədə ölüm haqqında akt qeydləri kitabında 06.02.2019-cu ilin tarixdə qeyd aparılmışdır. Səbail rayonu, 149 saylı MKİS-in 20.02.2019-cu il tarixli arayışı ilə təsdiq olunur ki, Bakı şəhəri, Xanlar küçəsi, 7 saylı evin 15 nömrəli mənzilində 01.04.1994-cü il tarixdən nənəsi Səminə Yoldaşova, 02.09.1994-cü il tarixdən atası Rəcəb Yoldaşov qeydiyyatda olmuş, nənəsinin vəfatından sonra atası mənzildə tək özü yaşamış və onu öz adına özəlləşdirmişdir. Bundan sonra 07.02.2016-cı il tarixdən mənzildə atasının ikinci arvadı Həcər xanım Quliyeva da qeydiyyatda olub, atası ilə bir ailədə yaşamış, lakin mənzil onların ümumi mülkiyyətində yox, atasının mülkiyyətində olmuşdur. O, Rəcəb Yoldaşovun qanun üzrə birinci növbəli vərəsəsidir və atasından qalmış mənzildə onun miras payı vardır. O, atasına məxsus mənzilin atasının ikinci arvadı Həcər xanım Quliyevaya bağışlanması

faktını onun ölümündən, yəni 03.02.2019-cu il tarixdən sonra bilmişdir və hazırki iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etmək qərarına gəlmişdir. Atası Rəcəb Yoldaşovla onun arvadı Həcər xanım Quliyeva arasında bağlanmış 08.05.2018-ci il tarixli bağışlama müqaviləsi etibarsız hesab olunub ləğv edilməli, tərəflər əvvəlki vəziyyətə qaytarılmalıdırlar. Xüsusi mülkiyyət hüququ əsasında atası Rəcəb Yoldaşova məxsus olmuş «Hyundai Tucson» markalı, 90 GS 119 dövlət qeydiyyat nişanlı minik avtomobili Bakı şəhəri, 6 saylı notariat ofisində, 08.03.2018-ci il tarixdə verilmiş baş etibarnaməyə əsasən 1 il müddətinə, 08.03.2018-ci il tarixədək Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna verilmiş və sonuncu həmin avtomobildən istifadə etmişdir. Etibarnamədə atasının adından icra olunmuş imza onun imzasına oxşamır, həqiqi olmasına əsaslı şübhələr yaranır. Bundan sonra 17 may 2018-ci il tarixdə Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğlu tərəfindən həmin avtomobil Bakı şəhəri, 44 saylı notariat kontorunda təsdiq olunmuş baş etibarnaməyə əsasən Əlizadə Anar İntiqam oğluna verilmişdir. Elə həmin gün avtomobil Əlizadə Anar İntiqam oğlu tərəfindən 44 saylı notariat kontorunda təsdiq olunmuş etibarnaməyə əsasən Quliyev Anar Arif oğluna verilmişdir. AR DİN-nin Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsindən sorğuya əsasən verilmiş 29.04.2019-cu il tarixli məktubundan görünür ki, avtomobil eyni gündə Quliyev Anar Arif oğlu tərəfindən Rüstəm Mirzəlizadəyə satılmış və sonuncunun mülkiyyətindədir. Beləliklə, həqiqiliyi şübhə doğuran 08.03.2018-ci il tarixli baş etibarnamədən sui-istifadə edilməklə, mülkiyyət hüququna əsasən atasına məxsus olmuş avtomobil alqı-satqı adı ilə Rüstəm Mirzəlizadənin mülkiyyətinə keçmişdir ki, bu da yolverilməzdir. Göstərilənləri nəzərə alaraq iddiaçı 08.05.2018-ci il tarixli bağışlama müqaviləsi etibarsız hesab olunub ləğv edilməsi, Bakı şəhəri, Səbail rayonu, Xanlar küçəsi, ev 7-də yerləşən 15 nömrəli mənzil atası Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun adına keçirilməsi, “Hyundai Tucson” markalı, 90-GS-119 dövlət nömrəli minik avtomobilinin Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna verilməsi barədə 08.03.2018-ci il tarixli həmin avtomobilin Əlizadə Anar İntiqam oğluna

verilməsi barədə 17.05.2018-ci il tarixli, həmin avtomobilin Quliyev Anar Arif oğluna verilməsi barədə 17.05.2018-ci il tarixli etibarnamələr, avtomobilin Rüstəm Mirzəlizadəyə satılması barədə alqı-satqı müqaviləsi etibarsız sayılıb ləğv edilməsi, avtomobil Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun adına keçirilməsi barədə qətnamə qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin 09 iyul 2019-cu il tarixli qətnaməsi ilə iddia tələbi rədd edilmişdir.

Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Mülki kollegiyasının 15 oktyabr 2019-cu il tarixli qətnaməsi ilə iddiaçının apelyasiya şikayəti təmin edilməmiş, birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsi dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

İddiaçı Yoldaşov Kamran Rəcəb oğlu və vəkili Səmədov Zaur Əprayıl oğlu həmin qətnamədən kassasiya şikayəti verərək onun ləğv edilərək iddianın tam təmin edilməsi barədə qərar qəbul edilməsini xahiş etmişdirlər.

Kassasiya şikayəti onunla əsaslandırılmışdır ki, iddiaçı Yoldaşov Kamran Rəcəb oğlu iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərkən, atası Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu ilə Quliyeva Həcər xanım Bəşir qızı arasında bağlanmış bağışlama müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsinin əsası kimi, ondan vəərəsə kimi razılıq əldə edilməsi deyil, bağışlama müqaviləsi bağlanarkən Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun həmin notariat əməliyyatında iştirak edib-etməməsi, müqavilədə olan imzanın onun tərəfindən həyata keçirilməsinin şübhəli olduğunu və həmin zaman şəxsin fəaliyyət qabiliyyətinin olmamasını iddia etmişdir. Lakin Bakı Apelyasiya Məhkəməsi ədalət və bərabərlik prinsipini pozaraq, belə mühüm məsələ də, öz mülahizələrini əsas gətirib, qərar qəbul etmişdir. İddia ərizəsinə əlavə edilən xəstəliyi təsdiq edən sənədlərdən də görünür ki, Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu "Erkən Alsheymer xəstəliyi, Alsheymer xəstəliyi zamanı demensiya və nitq pozğunluqları" xəstəliklərindən əziyyət çəkirdi. Hətta cavabdehin məhkəmədə məlumatlar üzərindən yan keçməsinə və hətta təqdim etdiyi etirazda buna münasibət bildirməməsinə baxmayaraq, sonradan məlum olub ki, Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu 25.02.2016-cı il tarixdə Tibbi Sosial Ekspert Komissiyası (bundan sonra "TSEK") tərəfindən müayinə edilmiş və ona 2-ci qrup əllilik dərəcəsi təyin edilmişdir və şəxs 2-ci qrup əlil kimi pensiyada almışdır. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Kollegiyasının 25 noyabr 2013-cü il tarixli 38 sayılı qərarı ilə təsdiq

edilmiş "Demensiyanın Diaqnostikası və Müalicəsi üzrə" Klinik Protokola əsasən, Demensiya - baş beyin xronik və ya progressivləşən xəstəliyi nəticəsində əmələ gələn psixi fəaliyyətin pozulmasıdır. Bu zaman idrak prosesləri (yaddaş, təfəkkür, qavrama, nitq), eyni zamanda mülahizə etmə qabiliyyəti kimi ali qabıq funksiyalarının pozulması bas verir. Göstərilən koqnitiv pozuntular kifayət qədər ciddi olub, ən azı son 6 ay ərzində insanın gündəlik həyatına təsir edir. Alsheymer xəstəliyi (A tipli senil demensiya) - MSS-nin degenerativ prosesləri ilə əlaqəli olub demensiyanın daha çox rast gəlinən formasıdır. Demensiya əlamətləri, o cümlədən koqnitiv proseslərin və digər funksiyaların artan enməsi baş beyin alın, təpə, gicgah paylarının subkortikal sahələrində neyronların və sinaptik əlaqələrin məhvi ilə əlaqədardır. Demensiya zamanı yaddaşın orta və ağır dərəcəli pozulması halları baş verir. Yaddaşın pisləşməsi, yeni informasiyanın yadda saxlanması pozulur. Daha ağır hallarda isə əvvəllər yadda olan informasiyanın reproduksiyası pozulur. Pozuntu həm verbal, həm də qeyri-verbal materiala aid edilir. Yaddaşın enməsi obyektiv etibarlı anamnezlə təsdiq olunmalı və imkan daxilində koqnitiv funksiyaların kəmiyyətə qiymətləndirilməsi və neyropsixoloji testləşmənin nəticələri əlavə edilməlidir. Yaddaşın orta dərəcəli pozulması: xəstənin gündəlik həyat tərzinə ciddi təsir göstərir. Xəstəyə çox yaxın olan material yadda qalır. Yeni informasiya təsadüfi və ya qısa müddətə yadda qala bilər. Xəstə harada yaşadığını, nə etdiyini, yaxınlarının adını unuda bilər. Yaddaşın ağır pozulması: Xəstə hətta ən yaxın olan insanları tanımır. Heç bir informasiyanı yadda saxlaya bilmir. Koqnitiv funksiyaların enməsi - tənqidin və təfəkkürün enməsidir. Xəstədə təşkilatçılıq və planlaşdırma xüsusiyyətləri enir. Bütün bu əlamətlər obyektiv anamnezlə və neyropsixoloji testləşdirmə ilə təsdiq olunmalıdır. Alsheymer xəstəliyi zamanı demensiya olduqdan aşağıdakı əlamətlər mövcud olur: qabıq funksiyalarının cəlb olunması: afaziya, apraksiya və ya aqnoziya - motivasiya və meyillərin enməsi (bu isə apatiyaya səbəb olur) - qıcıqlılıq və sosial davranışın tormozlanması - serebral atrofiyanın mövcudluğunu göstərən xüsusi müayinənin göstəriciləri - daha ağır hallarda parkinsona bənzər ekstrapiramid hallar (loqokloniya və epileptik tutmalar); kəskin başlanğıcın və progressivləşmənin olması haqda məlumat yaddaş pozulması ilə yanaşı afaziya

(amnestik və ya sensor), aqrafiya, aleksiya, akalkuliya və ya apraksiya. Hətta Protokolda qeyd edilib ki, Həkim aşağıdakı məlumatları ailə üzvlərinə bildirir: Yaddaşın pozulması və çaşqınlıq davranışda problemlər yarada bilər (həyəcan, şübhəlilik, qəzəb təzahürləri, əlaqə qurmaqda çətinliklər). Pasiyent yeni məlumatları yadda saxlamaqda çətinlik çəkir, pasiyentin tanımadığı şəraitə və vəziyyətə düşməsindən çəkinmək lazımdır. Protokoldan görüldüyü kimi Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunda mövcud olan xəstəlik zamanı ən azı qeyd edilənlərlə yanası yaddaş, təfəkkür, qavrama, nitq, eyni zamanda mülahizə etmə qabiliyyəti kimi ali qabıq funksiyalarının pozulması baş verir. Qeyd edilənlərə əsasən Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun düşünmə qabiliyyəti olmamışdır. Bu xəstəlik Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunda 01.04.2010-cu il tarixdə başlamışdır (şikayətə əlavə edilmiş arayışdan görsənir) və 2018-ci ilədək ən azı 8 il davam etmişdir. TSEK-ə müraciət etməzdən öncə də, 05.05.2015-ci il tarixdə və 16.01.2016-cı il tarixdə də eyni xəstəlik ilə əlaqədar xəstəxanaya müraciət etmişdir. Bununla yanası arayışdan görsənir ki, Yoldasov Rəcəb Əli oğlunda - Dəqiqləşdirilməmiş ensefalopativa (bas beynin müxtəlif etiologiyalı xroniki, tədricən progressivləşən beyin qan dövranının pozulması nəticəsində zədələnmə sidir), serebral ateroskleroz (üzrək damar xəstəliyi olaraq, ölümcül nəticələrə gətirib axarda bilir), stenokardiya, erkən depolvarizasiya, ürəyin aterosklorotik xəstəliyi və essensial hipertenziva 2 dərəcə xəstəlikləri də mövcud idi. Yuxarıda göstərilən xəstəlikləri olan Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun 08 may 2018-ci il tarixli bağışlama müqaviləsini imzalamaq halında olmadığı müəyyən edilir. Şikayətə əlavə edilmiş diskdə oğlu Kamran Yoldaşovun atası Rəcəbin yanında olarkən onun videosunu çəkmiş (həmin video müqavilənin bağlanması ərəfəsinə təsadüf edir). Videodan da görünür ki, Yoldaşov Rəcəb notariusda hər hansı əməliyyat aparmaq iqtidarında olmamış. Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin yuxarıda qeyd edilənlərə münasibəti ondan ibarətdir ki, iddiaçı 2010-cu ildən sonra banklarda çalışmış və göstərilən xəstəlik olsaydı, şəxs mühüm vəzifələri icra edə bilməzdi. Bununla bağlı qeyd edilmişdir ki, Yoldaşov Rəcəbin işdən azad olunmasının səbəbi elə xəstəliyi olmuşdur. Bununla bağlı onun işdən azad olunması ərizəsi sübut olaraq məhkəməyə təqdim edilmiş (ərizədə səbəb olaraq, xəstəlik qeyd edilmiş). Digər tərəfdən 2010-cu il ilə 2018-

ci il arasında 8 il fərq var və apelyasiya şikayətində də qeyd edilib ki, xəstəlik təqribən 2010-cu ildən başlayıb və 8 ildən sonra, şəxsin həyatına son qoyub. Məhkəmə öz mülahizəsinə uyğun bunu qeyd etsə də, iddiaçı tərəfindən Səhiyyə Nazirliyinin xəstəliklərlə bağlı protokolları əlavə edilmişdir. Yəni bu sahənin peşəkarlarının yazaraq, təsdiq etdikləri, nəzərə alınmır, ancaq mülahizələr nəzərə alınmır. Bakı Apelyasiya məhkəməsi tərəfindən qəbul edilən qətnamədən görünür ki, əsas notarial tərəfindən daxil olan məktubdur. Əlbəttə ki, bu belə deyil Notariat ofisinin yazdığı məktubda göstərilənlərin heç biri hər hansı qayda və qanunda nəzərdə tutulmayıb. Notariat ofisi tərəfindən Notariat kitabından çıxarış və ordakı imza məhkəməyə təqdim edilməmiş. İddia ərizəsinə hətta bağışlama müqaviləsində olan imzanın Yoldaşov Rəcəbin imzasının olmamasını sübut edən sənədlərdə əlavə edilmişdir. Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun "Unibank" ASC və "Dəmirbank" ASC-dən daxil olan sənədlər arasında Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun şəxsən imzaladığı və Əli ilə yazdığı sənədlər mövcuddur. Hətta 18.07.2000-ci il tarixdə Rabitə müəssisələri ilə istifadəçilər arasında xidməti müqaviləni də şəxsən imzalamışdır. Bu sənədlərdəki imzalar ilə müqavilə və etibarnamədəki imzalar tamamilə fərqlənir. Notariusdan daxil olan məktubda yazılanların həqiqəti əks etdirib-etdirməməsi şübhəli haldır. Müqaviləni çap ediblər, şəxslər isə sonradan gəlib imzalayıb mövqeyinə inanmaq üçün, müşahidə kameralarının görüntüsünü əlavə etməli idilər. Əks halda yazılanların heç biri sübut hesab edilə bilməz. SUBUT-müqavilədir və həmin müqavilə iş rejimindən əvvəl saat 08:00 radələrində imzalanıb. Bu dəqiqə saat 08:00 da notariusda getsək, notarius işləməyəcək ki, iş rejimi 09:00-da başlayır. İddiaçı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək, iddia ərizəsinə atası Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun imzalarını özündə əks etdirən digər sənədləri, atasının xəstəliyi sübut edən arayışları məhkəməyə təqdim etmişdir. Əlavə olaraq, hətta məhkəmədə şifahi vəsatət qaldıraraq, imzaların həqiqiliyini yoxlamaq üçün məhkəmə-xəttşünaslıq ekspertizasının keçirilməsini tələb etmiş. Bu elə qətnamənin 2-ci səhifəsində qeyd edilən, izahatdan da görünür. İzahat da qeyd edilib ki, ...imzalarının həqiqi olmasına şübhələr var... Hətta qarşı tərəfinə vəkilə də etiraz təqdim edərək, iddiaçının imzaların həqiqi olmaması fikrinə dair öz mövqeyini bildirmiş. Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun imzalarını

özündə əks etdirən sənədlər də məhkəməyə təqdim edilib. Xüsusi mülkiyyət hüququ Yoldaşov Rəcəb Əli oğluna məxsus olmuş Hyundai Tucson" markalı, 90GS119 dövlət qeydiyyat nişanlı minik avtomobili Bakı şəhəri, 6 sayılı notariat ofisində, 08.03.2018-ci il tarixdə verilmiş baş etibarnaməyə əsasən 1 il müddətinə, 08.03.2019-cu il tarixinədək, Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna verilmişdir. Bundan sonra 17.05.2018-ci il tarixdə Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğlu tərəfindən həmin nəqliyyat vasitəsi Əlizadə Anar İntiqam oğluna etibar edilmiş, elə həmin gün elə həmin notariusda avtomobil Quliyev Anar Arif oğluna etibar edilmiş və elə həmin gün nəqliyyat vasitəsi Quliyev Anar tərəfindən yenə də Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna satılmış. İlk öncə 08.03.2018-ci il tarixdə Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu tərəfindən imzalanması bildirilən etibarnamədəki imza və 08.05.2018-ci il tarixli Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu tərəfindən imzalanması bildirilən imza çox fərqlidir. İddiaçı tərəfindən bu bir necə dəfə bildirilib və cavabdeh tərəfindən etirazda da bu göstərilib. İkinci tərəfdən bağışlama müqaviləsinin bağlanma tarixi ilə nəqliyyat vasitəsinin etibar edilməsi və alqı-satqı prosesi arasında 9 gün vaxt var (çıxarışın əldə edilməsini nəzərə alsaq elə həmin gün 17.05.2018-18.05.2018. Üçüncü tərəfdən Mülki Məcəllənin 359.3-cü maddəsinə əsasən. Təmsilçi təmsil edilən adından şəxsən özü barəsində əqdlər bağlaya bilməz. Bakı Apelyasiya məhkəməsinin qətnaməsində qeyd edilib ki, Mirzəlizadə Rüstəm təmsilçi olaraq Yoldaşov Rəcəbin təqdim etdiyi etibarnamə üzrə səlahiyyətləri icra etmiş. Yoldaşov Rəcəb isə təmsilçi vasitəsi ilə nəqliyyat vasitəsinə özgəninkiləşdirmiş və sonradan da bunu mübahisə etməmişdir. Bu əslində apelyasiya şikayətində qeyd edilənləri sübut edir, yalnız yenə də mülahizələr əsas götürülür. Məhkəmə bütün əhəmiyyətli halları araşdırmadığına görə, düzgün nəticəyə gəlməmişdir.

Kassasiya şikayətinin dəlilləri ilə bağlı Azərbaycan respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyası qeyd etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsinin işin araşdırılmış halları ilə müəyyən etdiyi kimi, Bakı şəhəri, Səbail rayonu, Xanlar küçəsində yerləşən 7 sayılı evin 15 sayılı mənzili mülkiyyət hüququ əsasında Yoldaşov Rəcəb Əli oğluna məxsus olmuş və o, həmin mənzili 08 may 2018-ci il tarixdə Bakı şəhəri 3 sayılı Notariat Kontorunda bağlanmış bağışlama müqaviləsinə əsasən həyat yoldaşı Quliyeva Həcər xanım Bəşir qızına bağışlamışdır.

Həmin bağışlama müqaviləsi daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatla alınmış və cavabdeh Həcər xanım Quliyeva hal - hazırda mübahisəli mənzilin mülkiyyətçisidir.

Eyni zamanda, Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu tərəfindən 08.03.2018-ci il tarixdə Bakı şəhəri, 6 sayılı notariat kontorunda təsdiq edilmiş "Hyundai Tucson" markalı, 90-GS-119 sayılı dövlət qeydiyyat nişanlı avtomasına dair etibarnamə 1 il müddətinə, yəni 08.03.2019-cu il tarixədək cavabdeh Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna verilmişdir. 17.05.2018-ci il tarixdə Rüstəm Mirzəlizadə tərəfindən həmin avtomobil Bakı şəhəri, 44 sayılı Notariat Kontorunda təsdiq olunmuş etibarnaməyə əsasən Əlizadə Anar İntiqam oğluna verilmişdir. Həmin tarixdə mübahisəli avtomobilin Əlizadə Anar İntiqam oğlu tərəfindən etibarnamə əsasında Quliyev Anar Arif oğluna verilmiş, göstərilən tarixdə sonuncu tərəfdən mübahisəli avtomobil Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna satılmış və cavabdeh R.Mirzəlizadə hal-hazırda mübahisəli avtomobilin mülkiyyətçisidir.

İş materiallarından görünür ki, Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu ilə Quliyeva Həcər xanım Bəşir qızı arasında nikah 09.09.2005-ci il tarixdə bağlanmışdır. İddiaçı Yoldaşov Rəcəb Əli oğlunun birinci nikahdan olan övladı, cavabdeh Quliyeva Həcər xanım Bəşir qızı isə onun ikinci həyat yoldaşıdır. Yoldaşov Rəcəb Əli oğlu 03.02.2019-cu il tarixdə vəfat etmişdir.

İddiaçı Yoldaşov Kamran Rəcəb oğlu bağışlama müqaviləsinin, etibarnamələrin etibarsız hesab olunmasını mübahisələndirmiş, bunu onunla əsaslandırılmışdır ki, o, atası Rəcəb Yoldaşovun qanun üzrə birinci növbəli vərəsəsidir və atasından qalmış mənzildə onun miras payı vardır. Lakin atasına məxsus mənzilin atasının ikinci arvadı Həcər xanım Quliyevaya bağışlanması faktını onun ölümündən, yəni 03.02.2019-cu il tarixdən sonra bilmişdir. İddiaçı tərəf bağışlama müqavilənin mərhum atası tərəfindən imzalanmadığını, müqavilə imzalanarkən atasının iradəsinin olmadığını və tibbi vəziyyəti ona bu müqaviləni imzalamağa imkan vermədiyini göstərir. Bununla bağlı olaraq müvafiq tibb sənədlərini, atası tərəfindən imzalandığını göstərdiyi iddia etdiyi müxtəlif bankların sənədlərini və digər sənədləri təqdim etmişdir. Xüsusi mülkiyyət hüququ əsasında atası Rəcəb Yoldaşova məxsus olmuş «Hyundai Tucson» markalı, 90 GS 119 dövlət qeydiyyat

nişanlı minik avtomobilin Bakı şəhəri, 6 sayılı notariat ofisində, 08.03.2018-ci il tarixdə verilmiş 1 il müddətinə, 08.03.2018-ci il tarixədək Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna verilməsinə dair etibarnamədə atasının adından icra olunmuş imza onun imzasına oxşamır, həqiqi olmasına əsaslı şübhələr yaranır.

Apelyasiya şikayətinin dəlillərini əsassız hesab edərək, apelyasiya instansiya məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra məndə MM-nin) 359.3, 364.1 390.1, 337.1, 666.1, 668.1.1-ci maddələrinə istinad etməklə gəldiyi nəticələrin əsaslandırılmasından görünür ki, Rəcəb Yoldaşov tərəfindən Rüstəm Mirzəlizadənin adına verilmiş etibarnamədə səlahiyyətlərin başqa şəxsə ötürülməsi hüququ etibar olunana verilmişdir. Bu səbəbdən R.Mirzəlizadə həmin etibarnamə əsasında ona etibar edilmiş səlahiyyətləri başqa şəxsə etibar etməkdə tam səlahiyyətli olmuşdur. Mübahisəli avtomaşın iddiaçının atasının sağlığında özgəninkiləşdirilmiş və həmin əqdlər mərhum Rəcəb Yoldaşov tərəfindən mübahisələndirilməmişdir.

Həmçinin apelyasiya şikayətinin dəlillərinə əsasən bağışlama müqaviləsi bağlanarkən Rəcəb Yoldaşovun həmin notariat əməliyyatında iştirak edib-etməməsi, müqavilədə olan imzanın onun tərəfindən həyata keçirilməsinin şübhəli olduğunu və həmin zaman şəxsin fəaliyyət qabiliyyətinin olmamasını iddia etmişdir.

Əldə olunmuş tibb sənədlərindən görünür ki, Rəcəb Yoldaşovun xəstəliyi ilə bağlı olaraq düşünmə qabiliyyəti olmamışdır. Xəstəlik Rəcəb Yoldaşovda 01.04.2010-cu il tarixdə başlamışdır və 2018-ci ilədək ən azı 8 il davam etmişdir. 05.05.2015-ci il tarixdə və 16.01.2016-cı il tarixdə də eyni xəstəliklə əlaqədar müraciət etmişdir. Bağışlama müqaviləsində olan imzanın Rəcəb Yoldaşovun imzasının olmamasına aid sübutlar iddia ərizəsinə əlavə edilmişdir. Rəcəb Yoldaşovun «Unibank» və «Dəmirbank» ASC-dən daxil olan sənədlər arasında Rəcəb Yoldaşovun şəxsən imzaladığı və əli ilə yazdığı sənədlər mövcuddur. Hətta 18.07.2000-ci il tarixdə Rabitə müəssisələri ilə istifadəçilər arasında xidməti müqaviləni də şəxsən imzalamışdır. Bu sənədlərdəki imzalarla müqavilə və etibarnamədəki imzalar təməmilə fərqlənir. Bu imzaların uyğunluğunun yoxlanması üçün məhkəmə xətsünaslıq ekspertizası təyin etməli olduğu halda bunu etməmişdir. Həmçinin də

08.03.2018-ci il tarixli etibarnamədə olan imza ilə 08.05.2018-ci il tarixli imzalanması bildirilən imza ilə çox fərqlidir.

Apelyasiya instansiyası məhkəməsinin apelyasiya şikayətinin bu dəlili üzrə mövqeyi ondan ibarət olmuşdur ki, müqavilə bağlanarkən mərhum R.Yoldaşov notariat kontorunda şəxsən iştirak etmiş və müqavilənin bağlanması zamanı müqavilənin şərtləri ona elə həmin vaxt elan olunmuşdur. Belə olan halda R.Yoldaşovun müqavilənin bağlanmasında iradəsinin olmamasına dair iddiaçının göstərdiyi dəlillərin əhəmiyyətsiz olması aşkar olaraq müəyyən olunmuş olur. İmzaların fərqli olmasına münasibətdə isə qeyd edilməlidir ki, həmin sənədlərdəki imzaları mərhuma məxsus olmaması və onun tərəfindən icra edilməməsinə dair hər hansı sübut mövcud deyildir. Faktiki olaraq müqavilənin bağlanmasından bir ildən artıq olan müddətdə R.Yoldaşov mənzili bağışladığı şəxslə birlikdə yaşamış, göstərilən əsaslarla hər hansı bir iddiası olmamış və hər hansı formada müqaviləni mübahisələndirməmişdir.

Məhkəmə kollegiyası isə hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi apelyasiya şikayətinin dəlillərinə düzgün hüquqi qiymət verməmiş, gəldiyi nəticələr mülki və prosessual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olmamışdır.

Belə ki, iş materiallarına əsasən mərhum R.Yoldaşovun müqavilənin bağlanması zamanı notariat ofisində iştirak etməsi bağışlama müqaviləsinin məzmunundan aydın şəkildə görünsə də, apelyasiya instansiyası məhkəməsi işin bu halına diqqət yetirməmişdir ki, iddiaçı mərhum atasının notariat ofisində müqavilənin bağlanmasında iştirakını deyil, onun bu müqavilənin bağlanmasında iradəsinin olmamasını mübahisələndirmiş və bunu atasının həmin vaxt uzun müddət davam edən xəstəliyi ilə bağlı fəaliyyət qabiliyyəti olmaması ilə əsaslandırmağa çalışmışdır.

Apelyasiya instansiyası məhkəməsi isə mərhumun müqavilə bağlanan vaxt onun xəstəliyinin müqaviləni rəsmiləşdirməyə imkan verməməsi, onun məzmununu başa düşməməsinə dair dəlilləri əsassız sayaraq bunu həmin dəlillərə dair heç bir əsasların müəyyən olunmaması, mərhumun sağlığında müxtəlif banklarda müvafiq vəzifələri icra etməsi, ciddi xəstəliyə malik olan şəxsin həmin vəzifələrin icrasını həyata keçirməsinin mümkünsüz olması, mərhumun təqdim edilmiş şəkildə onda hər hansı xəstəliyin

izlərini müəyyən etmək və ya onun hərəkətsiz olmasının müəyyən edilməməsi, bir sözlə iddiaçının bu dəlillərinin formal mülahizələrə əsaslanması kimi qiymətləndirmişdir.

Halbuki, iş materiallarında olan tibbi sənədlərdən görünür ki, mərhum R.Yoldaşova «Erkən Alshaymer xəstəliyi, həmin xəstəlik zamanı demensiya və nitq pozğunluqları» diaqnozu qoyulmuş, o, 2010-cu ildən dəfələrlə müxtəlif xəstəxanalarda müalicə olunmuş və sonuncu dəfə 25.02.2016-cı il tarixdə TSEK tərəfindən müayinə edilərək ona II qrup əlillik dərəcəsi təyin edilmişdir.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi mübahisənin obyektiv və ədalətli həlli baxımından belə bir diaqnozla müalicə olunan şəxsin yaddaş, təfəkkür, qavrama, nitq, eyni zamanda mülahizə etmək qabiliyyəti kimi funksiyalarında pozuntusu olan şəxsə mülkiyyətində olan əmlaklara dair müqavilə bağlamağa iradə ifadəsinin həqiqətən də olub-olmamasını müəyyənləşdirmək üçün iş materiallarında olan tibbi sənədlər əsasında məhkəmə-tibbi (psixiatrik) ekspertizasının təyin edilməsinin zəruriliyini müzakirə etməmiş, bu barədə verilmiş vəsatəti əsassız olaraq təmin etməmişdir.

Həmçinin kollegiya qeyd etmişdir ki, mübahisələndirən əqd və etibarnamədəki mərhumun imzalarının onun xəstəlikdən əvvəl imzaladığı və təqdim edilmiş sənədlərdə olan imzaları ilə vizual baxımından da fərqlənməsinə apelyasiya məhkəməsi diqqət yetirməmişdir.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, işin bu hallarının müəyyənləşdirmək üçün verilmiş vəsatətlərə baxmayaraq apelyasiya instansiyası məhkəməsi onları əsassız olaraq təmin etməmiş və eləcə də, həmin əqdlərin mərhum Rəcəb Yoldaşov tərəfindən mübahisələndirilməsinə istinad etməklə iddianın əsassız olmasına dair səhv hüquqi nəticəyə gəlmişdir.

Kollegiyanın qənaətinə görə, mübahisələndirilən əqdləri bağlamağa iradə ifadəsi mülkiyyətçinin öz hərəkətlərinin mənasını başa düşməməsi ilə bağlı olduğu təqdirdə məntiqlə onun həmin əqdləri mübahisələndirmək iqtidarını da ola bilməzdi.

Kollegiya həmçinin hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi hər bir halda apelyasiya şikayətinin dəlillərinin əsaslılığını yoxlayarkən özünün ehtimalları əsasında deyil, iş

üzrə xüsusi bilik tələb olunduğu üçün müvafiq ekspertiza yolu ilə həll edib, müəyyən edilmiş hallara və ekspertiza rəylərin işin digər sübutları ilə yanaşı hüquqi qiymət verməli idi.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə MPM-nin) 97.1-ci maddəsinə əsasən işə baxılarkən xüsusi bilik tələb olunan sualları izah etmək üçün məhkəmə işdə iştirak edən şəxsin vəsatəti və ya öz təşəbbüsü ilə ekspertiza təyin edə bilər.

MPM-nin 101.3 və 206.1-ci maddələrinin tələblərinə görə, ekspertin rəyi məhkəmə iclasında tədqiq edilir və digər sübutlarla birgə qiymətləndirilir.

MPM-nin 28.1-ci maddəsinə əsasən fiziki şəxsin mülki hüquq fəaliyyət qabiliyyəti şəxsin öz hərəkətləri ilə mülki hüquqlar əldə etmək və həyata keçirmək, özü üçün mülki vəzifələr yaratmaq və icra etmək qabiliyyətidir.

MPM-nin 346.1-ci maddəsində təsbit edilmişdir ki, fəaliyyət qabiliyyətli olsa da, əqd bağlandığı zaman öz hərəkətlərinin mənasını başa düşmədiyi və ya onlara rəhbərlik edə bilmədiyi vəziyyətdə fiziki şəxsin bağladığı əqd onun özünün və ya əqd bağlanması nəticəsində hüquqları və ya qanunla qorunan mənafeləri pozulmuş digər şəxslərin iddiası ilə məhkəmə tərəfindən etibarsız sayıla bilər.

MM-nin 337.1-ci maddəsinin tələblərindən görünür ki, bu Məcəllə ilə müəyyənləşdirilmiş şərtləri pozmaqla bağlanmış əqd etibarsızdır.

Göründüyü kimi, əqdin etibarsızlığı dedikdə mülki qanunvericilikdə müəyyənləşdirilmiş şərtləri pozmaqla bağlanan və məzmununda nəzərdə tutulmuş mülki hüquq münasibətləri yaratmayan, yalnız özünün etibarsızlığı ilə bağlı nəticələrə səbəb olan əqd anlaşılır.

Normada qeyd edilən «pozmaqla bağlanmış» ifadəsi əqdin etibarsızlığına əsas kimi götürülən istənilən halın əqd bağlanana qədər və ya əqd bağlanan zaman mövcud olmasını tələb edir.

Əqdin bağlanması üçün hər şeydən əvvəl tərəflərin arzusu, istəyi olmalıdır. Əqdlər aşağıdakı əlamətlərlə xarakterizə olunur:

1) əqd həmişə iradəvi akt olub, adamların hərəkətlərini ehtiva edir;

2) əqd hüquqa uyğun hərəkətdir;

3) əqd xüsusi olaraq mülki hüquq münasibətlərinin əmələ gəlməsinə, dəyişməsinə və xitamına yönələn hərəkətdir;

4) əqd müəyyən hüquqi nəticələr əmələ gətirən hərəkətdir.

Mülki qanunvericilikdə əqdin etibarsız hesab olunması üçün aşağıdakı ünsürlərdən birinin qüsuru olması vacibdir:

- 1) subyekt tərkibinə görə;
- 2) məzmununa görə;
- 3) formasına görə;
- 4) iradə və iradə ifadəsinə görə.

Kollegiya qeyd etmişdir ki, hər hansı əqdin (o cümlədən, bağışlama müqaviləsinin) etibarlılığı üçün onun bağlanması lazımı subyektlərin (səlahiyyətli şəxslərin) iştirakı, onların arasında iradə və onun bildirilməsi vahidliyinin mövcudluğu, əqdin forma və məzmununu qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olması vacibdir. Bunun üçün isə işdə olan sübutları təhlil etmədən, onların mötəbərliyini yoxlamadan işin bu və ya digər faktiki hallarının müəyyən edilmiş və ya müəyyən edilməmiş hesab edilməsi yolverilməzdir və işin məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş hesab olunan hər bir halı barəsində məhkəmənin gəldiyi yekun nəticə işdə olan sübutlarla təsdiq olunmalıdır. Məhkəmə sübutları sadalamaqla kifayətlənməməli, onları əlaqəli şəkildə şərh etməli, bu və ya digər sübutun qəbul edilib-edilməməsinin səbəblərini qətnamədə aydın izah etməlidir.

Hüquqi müəyyənlik prinsipi digər tələblərlə yanaşı, ən ümumi mənada mövcud hüquqi vəziyyətə aid aydınlığı və müəyyənliyi nəzərdə tutur. Bu baxımdan, məhkəmələr tərəfindən qəbul olunmuş qərarlarda həll olunan işə aid bütün zəruri məsələlərə aydınlıq gətirilməli, ziddiyyətli məqamlar aradan qaldırılmalıdır. Azərbaycan Respublikasının adından çıxarılan məhkəmə aktlarında işin ədalətli həllini şübhə altına alan, ziddiyyətlər yaradan və mübahisə üzrə iştirakçıların konstitusiyaya məhkəmə müdafiəsi hüququna təsir göstərən müddəalar olmamalıdır (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun N.Babayevin şikayəti üzrə 28 dekabr 2011-ci il tarixli Qərarı).

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Plenumunun «Məhkəmə qətnaməsi haqqında» 24 noyabr 2005-ci il tarixli 4 sayılı qərarının 3.1-ci bəndində məhkəmələrə izah edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının 217.4-cü maddəsində təsbit edilmiş bilavasitəlik prinsipi nəzərə alınmaqla qətnamə yalnız məhkəmə iclasında tədqiq edilmiş sübutlara əsaslanmalıdır.

Həmin qərarın 3.2-ci bəndində qeyd edilmişdir ki, qətnamədə MPM-də göstərilən

qaydalarda araşdırılmayan məlumatlara istinad edilməsinə yol verilmir.

Məhkəmə kollegiyası eyni zamanda hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi Rəcəb Yoldaşov tərəfindən Rüstəm Mirzəlizadənin adına verilmiş etibarnamədə səlahiyyətlərin başqa şəxsə ötürülməsi hüququnun etibar olunmasını və R.Mirzəlizadə həmin etibarnamə əsasında ona etibar edilmiş səlahiyyətləri başqa şəxsə etibar etməkdə tam səlahiyyətli olmasını qeyd etməklə yanaşı, sonunda avtomatın yenidən etibar edilmiş şəxs tərəfindən Rüstəm Mirzəlizadənin adına sənədləşdirilməsinin MM-nin 359.3-cü maddəsinin tələblərinə uyğun olub-olmamasına düzgün qiymət verməmişdir.

Belə ki, işin materiallarından görünür ki, mübahisəli avtomatın iddiaçının atasının sağlığından özgəninkiləşdirilsə də, Rüstəm Mirzəlizadə tərəfindən həmin avtomobil etibarnaməyə əsasən Əlizadə Anar İntiqam oğluna verildikdən sonra onun tərəfindən yeni etibarnamə Quliyev Anar Arif oğluna verilmiş, sonuncu da mübahisəli avtomobil Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğluna satmışdır. Apelyasiya instansiyası məhkəməsi hər 3 əməliyyat eyni tarixdə, yəni, 17.05.2018-ci il tarixdə baş verməsinə diqqət yetirməmiş, bu əməliyyatların eyni tarixdə göstərilən qaydada aparılmasının əsil səbəblərinə qiymət verməmişdir.

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsinin 29.04.2019-cu il tarixli məktubundan görünür ki, DİN-nin Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsinin Qeydiyyat-İmtahan İdarəsinin kompüter uçot bazasına görə “Hyundai Tucson” markalı, 90-GS-119 dövlət qeydiyyat nişanlı avtomobil 17.05.2018-ci il tarixdə alqı-satqı müqaviləsi əsasında Rəcəb Yoldaşovun adından qeydiyyatdan çıxarılmış və yeni 90VA-310 dövlət qeydiyyat nişanlı təhkim olunaraq Bakı şəhəri, Binəqədi rayonu, H.Babaşov küçəsi, 9-cu m/r., ev 19 ünvanında qeydiyyatda olan Mirzəlizadə Rüstəm İlham oğlunun adına təkrar dövlət qeydiyyatına alınmışdır.

MM-nin 359.3-cü maddəsinə əsasən təmsilçi təmsil edilən adından şəxsən özü barəsində əqdlər bağlaya bilməz.

Kassasiya kollegiyası hesab etmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi işə baxarkən qanunvericiliyin yuxarıda göstərilən tələblərini nəzərə alıb iş üzrə həqiqətə nail olmaq üçün sübutları tam, hərtərəfli araşdırmamış, işin faktiki

hallarını ətraflı müəyyənləşdirərək düzgün hüquqi nəticəyə gəlməmiş, gəldiyi nəticələr işin həqiqi hallarına uyğun olmamaqla, mübahisənin maddi-prosessual hüquqi əsasları düzgün müəyyən edilməmiş, apelyasiya şikayətinin dəlillərinə müfəssəl hüquqi qiymət verməmiş, MPM-nin 14, 77, 88, 217, 218, 372.1, 372.7-ci maddələrinin tələblərinə riayət etməmiş, habelə, mübahisəli hüquq münasibətini tənzimləyən maddi hüquq normaları düzgün tətbiq olunsada, düzgün təfsir etməmişdir.

Beləliklə də, məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinin dəlillərinə ümumilikdə hüquqi qiymət verib yuxarıda göstərilən əsaslara görə belə qənaətə gəlmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsinin gəldiyi nəticələri maddi və prosessual qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olmadığı üçün qanuni və əsaslı sayıla bilməyə buna görə də həmin məhkəmə tərəfindən çıxarılmış qətnamə ləğv edilməli və iş yeni apelyasiya baxışına qaytarılmalı, kassasiya şikayəti isə qismən təmin edilməlidir.

Mülki-prosessual qanunvericiliyin qiyabi icraat institunun müddələrinin düzgün tətbiq edilməməsi qəbul olunmuş qərardadı ləğvi üçün əsasdır.

İddiaçı «Joint Lizing Kompani» Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti cavabdeh fərdi sahibkar Hüseynov Ziyad Ağaddin oğluna qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək “tərəflər arasında bağlanmış 22 aprel 2008-ci il tarixli 349 nömrəli daxili maliyyə lizingi müqaviləsinin ləğv edilməsi, 108.318 ABŞ dolları məbləğində lizing haqqı borcunun, 20 manat məbləğində dövlət rüsumunun tutulması, iki ədəd NKM-2U markalı zolağlayıcı maşınının və üç ədəd SM89 AM/1 markalı daşkəsənin cavabdehdən alınaraq iddiaçıya verilməsi” barədə qətnamə qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin 03 avqust 2010-cu il qiyabi qətnaməsi ilə iddia təmin edilmiş, qiyabi qətnamə qanuni qüvvəyə mindikdən sonra 27 sentyabr 2010-cu il tarixdə icra edilməsi üçün Cəlilabad rayon İcra bölməsinə göndərilmişdir.

Cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun nümayəndəsi Quliyev Sahib Şahbala oğlu 30 oktyabr 2015-ci il tarixdə ərizə ilə məhkəməyə müraciət edərək 2(86)-448/2010 nömrəli işin mövcud olmasından məlumatlarının olmadığını, iş üzrə qəbul edilmiş qərarların surətinin bu günə kimi almadıqlarını, ona görə də iş materialları ilə tanış olmağına şərait yaradılmasını və iş üzrə qəbul olunmuş yekun məhkəmə qərarının surətinin ona verilməsini xahiş etmişdir.

Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş 03 avqust 2010-cu il tarixli qiyabi qətnamənin surəti cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun nümayəndəsi Quliyev Sahib

Şahbala oğluna 30 oktyabr 2015-ci il tarixdə verilmişdir.

Cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlu 20 noyabr 2015-ci il tarixdə Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinə müraciət edərək məhkəmə əmrinin alınması ilə bağlı etibarnamə üzrə nümayəndəsi Quliyev Sahib Şahbala oğlu tərəfindən məhkəməyə yazılı müraciət etdiyini və qiyabi qətnamənin surətini 30 oktyabr 2015-ci il tarixdə aldığını bildirmiş və əmrə etiraz edərək, əmrin ləğv edilməsini iddia icraatına keçirilməsini məhkəmədən xahiş etmişdir.

Birinci instansiya məhkəməsi daxil olmuş ərizəni tədqiq edərək bu nəticəyə gəlmişdir ki, ərizədə əmr və qiyabi qətnamə ifadələri qeyd olunsada ərizəçi nəticə olaraq qiyabi qətnamənin ləğv edilməsini xahiş etmişdir. Belə ki, Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsi tərəfindən 03 avqust 2010-cu il tarixli 2(86)-448/2010 nömrəli iş üzrə məhkəmə əmri deyil, qiyabi qətnamə qəbul edilmişdir.

Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin qəbul etdiyi 2(86)-448/2010 sayılı 30 noyabr 2015-ci il tarixli, qərardadı ilə cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş 03 avqust 2010-cu il tarixli 2(86)-448/2010 nömrəli qiyabi qətnaməsinin ləğv edilməsi barədə ərizəsinin təmin olunmaması qərara alınmışdır.

Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin qəbul etdiyi 2(86)-448/2010 sayılı 29 dekabr 2015-ci il tarixli qərardadı ilə cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun nümayəndəsi Quliyev Sahib Şahbala oğlunun

Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin qəbul etdiyi 30 noyabr 2015-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsi barədə şikayəti təmin edilməmiş və şikayətə baxılması üçün iş materiallarının 7 gün müddətində Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinə göndərilməsi qərara alınmışdır.

Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin inzibati-iqtisadi kollegiyasının 2-2(106)15/2016 sayılı 03 fevral 2016-cı il tarixli qərarı ilə cavabdehin nümayəndəsi tərəfindən verilmiş apelyasiya şikayətinin qismən təmin edilməsi, iş üzrə Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin 2-2(86)448/2010 sayılı 30 noyabr 2015-ci il tarixli və 29 dekabr 2015-ci il tarixli 2(086)448/2010 sayılı qərarının ləğv edilməsi, cavabdehin etirazına baxılması üçün işin Şirvan İnzibati-İqtisadi məhkəməsinə göndərilməsi qərara alınmışdır.

Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin 2-2(106)15/2016 sayılı 03 fevral 2016-cı il tarixli qərarından iddiaçı "Joint Lizing Kompani" QSC kassasiya şikayəti vermişdir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 2-2(102)157/2016 sayılı 28 aprel 2016-cı il tarixli qərarı ilə iddiaçı "Joint Lizing Kompany" QSC-nin kassasiya şikayətinin təmin olunmuş və Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin inzibati-iqtisadi kollegiyasının 2-2(106)15/2016 sayılı 03 fevral 2016-cı il tarixli qərarı ləğv edilərək iş yenidən baxılması üçün həmin məhkəməyə qaytarılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə MPM-nin) 397.2-ci maddəsinə əsasən apelyasiya instansiyası məhkəməsi şikayətə onun məhkəməyə daxil olduğu vaxtdan 20 gün müddətində, apelyasiya üçün müəyyən olunmuş qaydada baxır.

MPM-nin 372.7-ci maddəsinin tələbinə görə, apelyasiya instansiyası məhkəməsi şikayətin dəlillərindən asılı olmayaraq, məhkəmənin maddi və prosessual hüquq normalarına riayət etməsini yoxlayır.

Birinci instansiya məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlu qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizəni prosessual müddətin ötürməklə vermişdir.

Təkrar apelyasiya baxışı zamanı müəyyən edilmişdir ki, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən heç bir hüquqi əsas olmadan cavabdeh tərəfindən "məhkəmə əmrinə etiraz" şəkilində verilmiş ərizəni, cavabdeh tərəfindən yazılı şəkildə dəqiqləşdirilmə barədə ərizə almadan qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizə kimi qəbul edilmişdir. Birinci instansiya məhkəməsi ərizədə

əmr və qiyabi qətnamə ifadələrinə yer verilməsinin cavabdeh tərəfindən məhz qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizə verilməsi qənaətinə gəlmək üçün əsas hesab etmişdir.

Bunlarla yanaşı, təkrar apelyasiya baxışı zamanı müəyyən edilmişdir ki, işə baxan məhkəmələr tərəfindən əsas diqqət edilən məqamlar təyin edilmiş məhkəmə iclaslarının yeri və vaxtı barədə tərəflərin lazımı qaydada xəbərdar edilməməsi olmuşdur. Halbuki, birinci instansiya məhkəməsi ümumiyyətlə mülki-prosessual qanunvericiliyin qiyabi icraat institutunun müddəalarını düzgün tətbiq etməmiş, nəzərə almamışdır ki, qanunverici məhkəmələrə şəxsi təşəbbüsü ilə cavabdeh tərəfin (həmçinin digər tərəflərin) ərizəsinə (etirazına və.s) dəyişiklik etmək, məzmununu olduğu kimi deyil, başqa anlamda qəbul etmək kimi səlahiyyətlər verməmişdir. Yəni, cavabdehin "məhkəmə əmrinə etiraz" ərizəsi yalnız onun özü və ya səlahiyyətli nümayəndəsi tərəfindən dəyişdirilə, dəqiqləşdirilə bilərdi. Məhkəmənin əmrə etirazı qiyabi qətnamənin ləğvi kimi qəbul etməsi prosessual normaların pozuntusudur.

İş materiallarından isə müəyyən edilir ki, birinci instansiya məhkəməsi cavabdehin "məhkəmə əmrinə etiraz" ərizəsinə baxılmasını 30 noyabr 2015-ci il tarixə, saat 11:00-a təyin etsə də, tərəflərin iclasın yeri və vaxtı barədə lazımı qaydada xəbərdar edilməsi barədə iş materiallarında sübut mövcud deyil. Bu da deməyə əsas vermişdir ki, məhkəmə cavabdeh tərəfə öz etirazındakı xahişi və ya ümumiyyətlə məhkəməyə müraciət formasını dəqiqləşdirmək üçün imkan yaratmamış, şəxsi təşəbbüsü ilə ərizənin məzmununu qiyabi qətnamənin ləğvi kimi qəbul etmişdir.

Məhkəmə kollegiyası yuxarıda şərh olunanları əsas götürərək işin diqqətəlayiq hallarını aşağıdakı kimi şərh etmişdir:

Birinci instansiya məhkəməsi qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizə vermək üçün cavabdeh tərəfindən prosessual müddətin ötürülməsi halını düzgün müəyyən etsə də, bu faktın ərizənin rədd edilməsi üçün deyil, geri qaytarılması üçün əsas olduğunu nəzərə almamışdır.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, birinci instansiya məhkəməsi cavabdehin əmrə qarşı etiraz ərizəsinə araşdırarkən, cavabdehin əslində qiyabi qətnamədən şikayət vermək istəməsini işin halları ilə düzgün müəyyən etmişdir, lakin nə qədər ki etirazın məzmunu

cavabdeh tərəfindən qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizənin məzmunu ilə bağlı qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğunlaşdırılmamışdır, məhkəmə ərizəni icraata qəbul edib baxmaqda haqlı sayıla bilməzdi və əsas buna səlahiyyəti yox idi. Lakin, əmrə qarşı etiraz qanuna uyğun olaraq geri qaytarılmalı olduğundan, geri qaytarmanın bütün əsasları yoxlanılmalı və qəbul ediləcək qərarda göstərilməli idi. Bu baxımdan birinci instansiya məhkəməsi qiyabi qətnamədən şikayət verilməsi müddətinin ötürülüb-ötürülməməsini araşdırmaqda haqlı sayılmalıdır.

Birinci instansiya məhkəməsi prosesual müddətin cavabdeh tərəfindən ötürülməsini aşağıdakı sübutlarla müəyyən etmişdir. Məhkəmə kollegiyası qeyd edilən sübutları tədqiq edərək mötəbər hesab etmişdir:

Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş 03 avqust 2010-cu il tarixli qiyabi qətnamə cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğluna 03 avqust 2010-cu il tarixdə poçt vasitəsi ilə göndərilmiş, lakin cavabdeh qətnamənin göndərildiyi ünvanda - Cəlilabad rayonunun Zərbəli kəndində yaşamadığı üçün 03 avqust 2010-cu il tarixli 2(86)-448/2010 nömrəli qiyabi qətnamə ona təqdim edilməmişdir.

MPM-nin 146-cı maddəsinə əsasən məhkəmədə iştirak edən şəxslər və nümayəndələr iş üzrə icraat zamanı öz ünvanlarını dəyişdirmələri barədə məhkəməyə məlumat verməlidirlər. Belə məlumat olmadıqda, məhkəmə bildirişləri məhkəməyə məlum olan axırınıcı ünvana çatdırılır və çağırılan şəxs artıq həmin ünvanda yaşamasa da, məhkəmə bildirişi rəsmi qaydada verilmiş hesab edilir.

Məhkəmə kollegiyası iş materiallarını araşdırarkən müəyyən etmişdir ki, cavabdeh iddiaçı kreditora yaşadığı və qeydiyyatda olduğu ünvanı Cəlilabad rayonunun Zərbəli kəndi kimi təqdim etmişdir. Sonradan o, icra orqanına Bakı şəhəri, Qaradağ rayonu, Qızıldaş qəsəbəsi, ev 13, mənzil 17 ünvanda yaşadığını bildirsə də, qanunvericiliyə uyğun olaraq yaşayış yerini dəyişməsi barədə kreditora heç bir məlumat verməmişdir. Belə olan halda, qiyabi qətnamənin qanunvericiliyə uyğun olaraq cavabdehin kreditora məlum olan sonuncu yaşayış yerinə göndərilməsi tam qanuni idi və cavabdeh artıq bildirişi rəsmi qaydada almış sayılırdı.

Bunlarla yanaşı cavabdehin bilavasitə icra hərəkətlərində iştirak etməsinin sübut olunması göstərir ki, onun qiyabi qətnamədən əmrə etiraz

ərizəsini məhkəməyə ünvanlamamışdan uzun müddət əvvəl xəbəri olmuşdur. Bununla belə cavabdeh məhkəməni yanıltmağa çalışmış, qətnamədən qəbulundan 5 il sonra xəbərdar olmasına inandırmaq istəmişdir.

Cəlilabad rayon İcra bölməsinin icra məmuru Nicat Bəhmənov 05 oktyabr 2010-cu il tarixdə icraata başlamaq haqqında qərar qəbul etmişdir.

Cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlu ərizə ilə Cəlilabad rayon İcra bölməsinə müraciət edərək Bakı şəhəri, Qaradağ rayonu, Qızıldaş qəsəbəsi, ev 13, mənzil 17 ünvanda yaşadığı üçün Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin 27 sentyabr 2010-cu il tarixli 2(86)-448/2010 nömrəli icra vərəqəsinin ərazi aidiyyəti üzrə Qaradağ rayon İcra şöbəsinə göndərilməsini xahiş etmişdir.

Cəlilabad rayon İcra bölməsinin icra məmuru Nicat Bəhmənov 25.10.2010-cu il tarixdə icra sənədinin ərazi aidiyyəti üzrə göndərilməsi haqqında qərar qəbul edərək Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin 27.09.2010-cu il tarixli 2(86)-448/2010 nömrəli icra vərəqəsinə ərazi aidiyyəti üzrə Qaradağ rayon icra şöbəsinə göndərmişdir.

Qaradağ rayon icra şöbəsinin böyük icra məmuru E.Mirzəyev 28 oktyabr 2010-cu il tarixdə icraata başlamaq haqqında qərar qəbul edərək borelu Hüseynov Ziyad Ağaddin oğluna 10 gün müddətində icranı könüllü təmin etməsi barədə bildiriş göndərmişdir.

Qaradağ rayon icra şöbəsinin böyük icra məmuru E.Mirzəyev Azərbaycan Respublikası Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin yanında Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidmətinin Bakı şəhər ərazi idarəsinə, Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi BDYPI-nin Qeydiyyat-imtahan şöbəsinə, «Kapital Bank» ASC-yə və Azərbaycan Respublikası Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinə 29.10.2010-cu il tarixli 4031/5 nömrəli sorğuyla müraciət edərək cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun mülkiyyətində yaşayış və qeyri-yaşayış torpaq sahəsinin, nəqliyyat vasitəsinin, əmanətinin olub-olmaması haqqında məlumat verilməsini xahiş etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin yanında Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidmətinin Bakı şəhər ərazi idarəsi 18 noyabr 2010-cu il tarixli 09/37696 nömrəli məktubla sorğuya cavab verərək Hüseynov Ziyad Ağaddin oğluna dair fərqləndirici müfəssəl (doğulduğu yer və tarix) məlumat

verilmədiyindən dəqiq məlumat vermək mümkün olmadığını bildirmişdir.

«Kapital Bank» ASC 29 noyabr 2010-cu il tarixli 08/3-09/2 nömrəli sorğuya cavab verərək Hüseynov Ziyad Ağaddin oğluna Bakı şəhərində yerləşən bank filialları üzrə araşdırmalar aparıldığını və araşdırmalar nəticəsində Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun adına əmanət olmadığını bildirmişdir.

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsinin 17 dekabr 2010-cu il tarixli 15Q/-7765 nömrəli məktubla sorğuya cavab verərək Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun adına avtomobil qeydiyyatdan keçmədiyini bildirmişdir.

Cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlu ərizə ilə Cəlilabad rayon İcra bölməsinə müraciət edərək «Joint Lizing Kompani» QSC-yə məxsus olan iki ədəd NKM-2U markalı zolağlayıcı maşınının və üç ədəd SM89 AM/1 markalı daşkəsən maşının ondan alınaraq «Joint Lizing Kompani» QSC-yə qaytarılmasını xahiş etmişdir.

Qaradağ rayon icra şöbəsinin əməkdaşlarının, borclu Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun və hal şahidlərinin iştirakı ilə tərtib edilmiş 26 noyabr 2010-cu il tarixli aktdan görünür ki, borclu Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun yaşadığı Qızıldaş qəsəbəsi, ev 13, mənzil 17 ünvanında əmlak vəziyyətinə baxış keçirilmişdir.

Qaradağ rayon icra şöbəsinin 24 dekabr 2010-cu il tarixli 4843/5 nömrəli qismən icra edilən icra sənədinin məhkəməyə qaytarılması haqqında qərar qəbul edərək Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin 03 avqust 2010-cu il tarixli 2(86)-448/2010 nömrəli qiyabi qətnamə üzrə 27 sentyabr 2010-cu il tarixdə verilmiş icra vərəqəsi məhkəməyə qaytarılmışdır.

Beləliklə birinci instansiya məhkəməsi qiyabi qətnamənin icra işini araşdıraraq müəyyən etmişdir ki, icra işində cavabdehin barəsində qəbul edilmiş qiyabi qətnamədən xəbərdar olduğunu sübut edən kifayət qədər sənədlər (eyni zamanda cavabdehin öz ərizəsi) mövcuddur.

Cavabdeh Hüseynov Ziyad Ağaddin oğlunun nümayəndəsi Quliyev Sahib Şahbala oğlu 30 oktyabr 2015-ci il tarixdə ərizə ilə məhkəməyə müraciət edərək 2(86)-448/2010 nömrəli işin mövcud olmasından heç bir məlumatlarının olmadığını, iş üzrə qəbul edilmiş qərarların surətini bu günə kimi almadıqlarını, ona görə də iş materialları ilə tanış olmağına şərait yaradılmasını və iş üzrə qəbul olunmuş yekun məhkəmə

qərarının surətinin ona verilməsini xahiş etmiş olsa da, əslində cavabdehin 5 ildən artıq müddətdə qiyabi qətnamədən xəbəri olmuş, prosesual müddəti ötürməklə, prosesual müddətin bərpası barədə ərizə təqdim etməmişdir.

Məhkəmə kollegiyası cavabdehin prosesual müddətin ötürməsi ilə bağlı birinci instansiya məhkəməsinin müəyyən etdiyi nəticə ilə razılaşmış, lakin bununla belə bu hala düzgün prosesual hüquq normalarını tətbiq etməməklə, nəticədə ərizənin təmin olunmaması ilə bağlı səhv qərar qəbul etmişdir.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, birinci instansiya məhkəməsinin yol verdiyi prosesual hüquq pozuntularının aydın başa düşülməsi üçün “qiyabi icraat” institunun normaları ətraflı izah olunmalıdır. Məhz bu zaman aydın olur ki, qiyabi icraat institutu ilə əmr icraatı institutu tamamilə fərqli sahələrdir və birinci instansiya məhkəməsinin bunlar arasında fərqi hüquqi qiymət vermədən etirazı icraata qəbul etməsi haqlı sayıla bilməz.

Cavabdeh qətnamənin ona rəsmi qaydada verilməsindən sonra 10 gün müddətində həmin qətnamənin ləğvi üçün qiyabi qətnaməni çıxarmış məhkəməyə ərizə verməyə haqlıdır. (MPM-nin 244-cü maddəsi)

CPM-nin 245.1.1-245.1.5-ci maddələrinin tələblərinə görə qiyabi qətnamənin ləğvi haqqında ərizədə aşağıdakılar göstərməlidir:

- qiyabi qətnamə çıxaran məhkəmənin adı;
- ərizə verən şəxsin adı;
- cavabdehin məhkəmə iclasına üzürlü səbəbdən gəlməməsini əks etdirən hallar və bu halları təsdiq edən sübutlar;
- ərizə verən şəxsin xahişi;
- ərizəyə əlavə edilmiş materialların siyahısı.

Qiyabi qətnamənin ləğvi haqqında ərizə cavabdeh və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsi və işdə iştirak edən şəxslərin sayına müvafiq surətdə tərtib edilərək, işə baxan məhkəməyə təqdim edilir. (MPM-nin 245.2-ci maddəsi)

Ərizədən dövlət rüsumu alınmır. (MPM-nin 245.3-cü maddəsi)

Qeyd edilən prosesual hüquq normalarının müqayisəli təhlilindən görünür ki, yalnız cavabdeh qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizə ilə qətnaməni rəsmi qaydada aldığı gündən 10 gün müddətində məhkəməyə müraciət edə bilər. Bu barədə ərizəyə aid tələbləri qanunverici tam dəqiqliklə müəyyən etmişdir. Qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizə məhkəməyə daxil olduqdan

sonra məhkəmənin ilk vəzifəsi ərizənin MPM-nin 245-cı maddəsində müəyyən edilmiş tələblərə cavab verib-verməməsini yoxlamaq idi. Belə ki, həmin maddənin məzmunundan müəyyən edilir ki, məhkəmə ilk əvvəl ərizənin mümkünlüyünü, yəni ərizənin MPM-nin 245-ci maddəsinin tələblərinə cavab verib-verməməsini yoxlamalıdır. Ərizənin icraata qəbul edilməsi üçün onun vaxtında verilməsi və ərizəyə aid qanunvericilikdə müəyyən edilmiş tələblərə cavab verməsi əsasdır.

MPM-nin 244-cü maddəsinə əsasən yalnız cavabdeh və yalnız qiyabi qətnaməni rəsmi aldığı gündən 10 gün müddətinə onun ləğvi barədə ərizə ilə müraciət edə bilər. Bu müddət ötürülmüşdürsə, cavabdeh bu hüququnu itirir, lakin qiyabi qətnaməni ümumi əsaslarla apelyasiya qaydasında mübahisələndirmək hüququnu saxlayır. Yəni, birinci instansiya məhkəməsi müəyyən etmişdisə ki, cavabdeh prosesual müddəti ötürüb bu zaman əmrə etiraz barədə ərizəni icraata qəbul edib baxmaqda haqlı deyildi. Onu geri qaytarmalı idi.

Qeyd edilən tələblər hazırki işə tətbiq edilərək bir daha müəyyən edilir ki, cavabdehin qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizəsi MPM-nin 244-245-ci maddələrinin tələblərinə cavab verməmişdir. Ona görə ki, ərizədə əmrin ləğv edilməsi xahiş olunmuşdur ki, bu hal MPM-nin 245.1.4-cü maddəsinin tələbini pozmuşdur.

Məhkəmənin şəxsi təşəbbüsü ilə ərizənin xahişini qiyabi qətnamənin ləğvi kimi dəyişdirməsi əsassız olmuşdur ona görə ki, qanunvericiliklə məhkəməyə bu cür səlahiyyət verilməmişdir. Ərizənin məzmunu qanunvericiliyin tələblərinə cavab vermirdisə məhkəmə ərizəni icraata qəbul edərək ona hüquqi qiymət verməkdə haqlı deyildi. Ən əsası isə cavabdeh həqiqətən qiyabi qətnamənin ləğvini tələb edirdisə bu barədə ərizəni qiyabi qətnaməni aldıqdan sonra 10 gün müddətində məhkəməyə təqdim etməli idi. Lakin, birinci instansiya məhkəməsinin istinad etdiyi sübutlardan da görünür ki, cavabdeh prosesual şikayət müddətini ötürməklə məhkəməyə müraciət etmiş, prosesual müddətin bərpası barədə ərizə verməmişdir. Birinci instansiya məhkəməsi isə qeyd edilən iki halı nəzərə almadan ərizəni baxışa təyin etmiş və prosesual hüquq normalarına cavab verməyən, qeyri müəyyən xahişə malik olmuş etiraza baxmışdır. Əgər məhkəmə ərizəyə baxırsa bu belə bir hüquqi nəticə yaradır ki, məhkəmə artıq ərizəni icraata qəbul etmiş, ərizə vaxtında (prosesual müddət daxilində) verilmiş və ərizənin məzmunu

MPM-nin 245-ci maddəsinin tələblərinə cavab verir.

Məhkəmə kollegiyası bu hüquqi mövqeyinin daha aydın başa düşülməsi üçün misal olaraq qeyd edir ki, cavabdeh qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizəsini məhkəməyə təqdim edir, lakin onu imzalamır. Məhkəmə isə öz təşəbbüsü ilə ərizəni imzalanmış hesab edir və icraata qəbul edərək ona baxır. Bu misaldan daha aydın görünür ki, ərizəyə aid tələblər cavabdehin özü tərəfindən dəqiqləşdirilə, düzəldilə bilər. Məhkəmənin isə bu sahədə yeganə səlahiyyəti ərizə MPM-nin 244-245-ci maddələrinin tələblərinə cavab vermədikdə ərizəni geri qaytarmaqdır. Bu səlahiyyət birbaşa “qiyabi icraat” institutunda qeyd edilməsə də, prosesual hüquq normasının olmaması qanunsuz qərarın qəbulu üçün əsas ola bilməz.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, belə halların mövcudluğu zamanı analoji instutlarla məhkəməyə verilmiş səlahiyyətlərdən istifadə edilməlidir.

MPM-nin 246-cı maddəsində cavabdehin qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizədən imtinası zamanı apelyasiya şikayətindən imtina barədə müddələrin tətbiqi edilməli olması göstərilmişdir. Bu halın özü analoji hüquq normasının tətbiqinə kömək edirdi. Yəni ərizənin məzmunu MPM-nin 245-246-cı maddələrinə cavab vermədikdə də apelyasiya şikayətinin qaytarılması ilə bağlı MPM-nin 363-cü maddəsində birinci instansiya məhkəməsi üçün müəyyən edilmiş səlahiyyətlərdən istifadə edilməsi mümkündür və zəruridir. Lakin, birinci instansiya məhkəməsi etirazı heç bir əsas olmadan icraata qəbul etmiş, MPM-nin 249-cu maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş səlahiyyətindən istifadə etmiş və ərizəni təmin etmişdir. Məhkəmə nəzərə almalı idi ki, qiyabi qətnamənin ləğvi barədə ərizə prosesual müddət daxilində verilərdisə, həmçinin ərizənin məzmunu qanunvericiliyin tələblərinə cavab verərdisə onu icraata qəbul edib MPM-nin 249-cu maddəsi ilə ona verilmiş səlahiyyətindən istifadə edə bilərdi.

Göstərilənlərə əsasən məhkəmə kollegiyası yekun belə qənaətə gəlmişdir ki, hazırki işdə cavabdeh tərəfindən verilmiş ərizə MPM-nin 244-245-ci maddəsinin tələblərinə cavab vermədiyini üçün geri qaytarılmalı, birinci instansiya məhkəməsi prosesual əsaslar olmadan ərizəni qəbul edərək baxması və təmin etməməsi qanuni nəticə sayıla bilməz, odur ki, birinci instansiya məhkəməsinin iş üzrə qəbul etdiyi qərardad ləğv edilməli və cavabdehin şikayəti prosesual hüquq

normalarının pozulması hissəsində qismən əsaslı olduğu üçün qismən təmin edilməlidir.

Qeyd: Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin inzibati-iqtisadi kollegiyasının yuxarıda göstirilən iş üzrə qəbul etdiyi 21 iyun 2016-cı il tarixli, 2-

2(106)43/2016 sayılı qərardadından kassasiya şikayəti verilməmiş, qərardad qanuni qüvvəsini almış və 19 iyul 2016-cı il tarixli məktubla 2-2(106)43/2016 sayılı iqtisadi iş Şirvan İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinə göndərilmişdir.

Əməldə xuliqanlıq və xuliqanlıq niyyəti ilə qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma cinayətinin tərkibinin yaranmasını şərtləndirən subyektiv cəhətin zəruri elementlərinə düzgün qiymət verilməməsi məhkəmənin əməlin tövsifində səhv nəticəyə gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Bakı Şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin 11 aprel 2019-cu il tarixli hökmü ilə Nəsimov Təbriz Bəhmən oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra CM-nin) 127.2.3 və 221.1-ci maddələri ilə təqsirli bilinib, CM-nin 127.2.3-cü maddəsi ilə 02 (iki) il müddətə, CM-nin 221.1-ci maddəsi ilə 06 (altı) ay müddətə, CM-nin 66.2-ci maddəsinə əsasən təyin edilmiş cəzaların qismən toplanılması yolu ilə, cinayətlərin məcmusu üzrə qəti olaraq 02 (iki) il 03 (üç) ay müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş, barəsində CM-nin 70-ci maddəsi tətbiq olunmaqla cəzası 01 (bir) il sınaq müddəti ilə şərti hesab olunmuşdur ona görə ki, o, qonşusu Müşviq Rafət oğlu Məmmədovla 08 sentyabr 2018-ci ildə saat 20 radələrində Bakı şəhəri, Binəqədi rayonunda Sulutəpə qəsəbəsi "Firavan" şadlıq evində keçirilən hər ikisinin iştirak etdiyi toy mərasimində Təbriz Nəsimovun mobil telefonunun nömrəsinin onunla qərəzli münasibətdə olan Emin adlı şəxsə bildirməsini Müşviq Məmmədova irad tutaraq, sonuncunun bunu təsdiq etməməsinə baxmayaraq, əsaslı səbəb olmadan Müşviq Məmmədovla mübahisə edərək, ictimai yerdə-şadlıq sarayının qarşısında ictimai qaydalara qarşı etinasızlıq göstərərək, əxlaq normalarını və cəmiyyətdə hamı tərəfindən qəbul olunmuş davranış qaydalarını kobud surətdə pozub, cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə edərək, Müşviq Məmmədovu orada olan insanların yanında nalayiq sözlərlə təhqir etmiş, xuliqanlıq niyyəti ilə Müşviq Məmmədovun sifətinin sol nahiyəsinə yumruqla vuraraq, ona qapalı kəllə-beyin travması və baş beyin silkələnməsi ilə müşayiət olunan çənənin sağ oynaq çıxıntısının sınığı ilə müşayiət edilən sağlamlığa az ağır zərər vurmaya aid bədən xəsarətləri yetirərək qərəzli xuliqanlıq etmişdir.

Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 12 iyun 2019-cu il tarixli qərarı ilə məhkum edilmiş şəxs tərəfindən verilmiş apelyasiya şikayəti təmin olunmamış, Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin 11 aprel 2019-cu

il tarixli hökmü apelyasiya şikayətinə münasibətdə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 12 iyun 2019-cu il tarixli qərarından məhkum T.B.Nəsimovun müdafiəçisi İbadov Zaur Fəzail oğlu kassasiya şikayəti verərək həmin şikayətini onunla əsaslandırılmışdır ki, birinci instansiya məhkəməsinin hökmü və apelyasiya məhkəməsinin qərarı ədalətsiz və qərəzli olmuşdur ona görə ki, 8 sentyabr 2018-ci il tarixdə Binəqədi rayonu, Sulutəpə qəsəbəsindəki "Firavan" şadlıq evində T.B.Nəsimov ilə M.R.Məmmədovun arasında mübahisə baş vermiş və həmin mübahisə zamanı zərərçəkmiş şəxs M.R.Məmmədov T.B.Nəsimova xəsarət yetirmişdir. İlk olaraq zərərçəkmiş şəxs M.R.Məmmədovun da əməli CM-nin 127.2.3-cü maddəsi ilə tövsif olunsa da, son nəticədə onun əməli CM-nin 127.2.3-cü maddəsindən həmin Məcəllənin 127.1-ci maddəsinə tövsif edilmiş və həmin cinayət işinə qanunvericiliyin tələbinə uyğun olaraq tərəflərin barışığı ilə əlaqədar xitam verilmişdir. T.B.Nəsimov isə CM-nin 127.2.3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinərək məhkum edilmişdir.

Odur ki, göstərilənləri nəzərə alaraq, müdafiə tərəfi birinci instansiya məhkəməsinin və apelyasiya məhkəməsinin qərarını ləğv etməklə T.B.Nəsimova bəraət verilməsi barədə qərar qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Kassasiya şikayətində məhkum edilmiş şəxsin təqsirlilik məsələsi mübahisələndirilərək işə baxan məhkəmələr tərəfindən işin faktiki hallarının düzgün müəyyən edilmədiyi, T.B.Nəsimovun təqsirliyini təsdiq edən və məhkəmələr tərəfindən tədqiq olunmuş sübutların mötəbərliyi və mənsubiyyəti baxımından düzgün qiymətləndirilmədiyinə istinad edilmiş, buna görə də, mübahisələndirilən qərarı ləğv etməklə, T.B.Nəsimovun barəsində cinayət işinə bəraətverici əsaslarla xitam verilməsi xahiş edilmiş, bununla da məhkəmə qərarının kassasiya qaydasında ləğv edilməsini və yaxud dəyişdirilməsini şərtləndirən əsaslar kimi

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətndə CPM-nin) 416.1.2, 416.1.3 və 416.1.6-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarla əlaqələndirmişdir.

Odur ki, kollegiya məhkumun kassasiya şikayətini CPM-nin 419-cu maddəsinin tələbləri baxımından səlahiyyətlərinə aid olan kassasiya müraciəti kimi görüb həmin normaların tələblərinə uyğun olaraq apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının qanuniliyini kassasiya şikayətlərinin dəlillərini də nəzərə almaqla yoxlayaraq, aşağıdakıları qeyd etmişdir:

CM-nin 3-cü maddəsində qeyd olunmuşdur ki, yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

CPM-nin 139-cu maddəsinə əsasən cinayət hadisəsinin baş vermə faktı və halları, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin cinayət hadisəsi ilə əlaqəsi, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətləri, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsində şəxsin təqsirliliyi cinayət təqibi üzrə icraat zamanı yalnız sübutlara əsasən müəyyən edilir.

Şəxsin əməlinə cinayət tərkibinin cəhətlərini təşkil edən zəruri əlamətlərin mövcud olub-olmaması barədə nəticəyə gəlmək üçün şəxsə isnad edilən əməllərin Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsinin tələbləri nəzərə alınmaqla Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrinin dispozişiyaları ilə müqayisə edilməsi tələb olunur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair" 17 mart 2011-ci il tarixli qərarına görə, cinayətin təvsiyi törədilən konkret cinayət əməlinin cəhətləri ilə cinayət hüquq normasının dispozişiyasında nəzərdə tutulan tərkib əlamətləri arasında uyğunluğu müəyyən etməklə, müvafiq prosessual sənəddə öz əksini tapan və cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olan əmələ verilən cinayət hüquqi qiymətdir.

Birinci instansiya məhkəməsinin hökmü və apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ilə T.B.Nəsibovun məhkum olunduğu CM-nin 127.2.3-cü maddəsinin dispozişiyasında xuliqanlıq niyyəti ilə zərərçəkmiş şəxsin həyatı üçün təhlükəli olmayan və bu Məcəllənin 126-cı maddəsində nəzərdə tutulan nəticələrə səbəb olmayan, lakin sağlamlığın uzun müddət

pozulmasına səbəb olmuş və ya ümumi əmək qabiliyyətinin üçdə bir hissəsindən az olmaqla əhəmiyyətli dərəcədə itirilməsi ilə nəticələnən qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma kimi müəyyən edilmişdir.

T.B.Nəsibovun təqsirli biindiyi CM-nin 221.1-ci maddəsinin dispozişiyasında isə xuliqanlıq cinayəti ictimai qaydanı kobud surətdə pozan, cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə edən, şəxslər üzərində zor tətbiq olunması ilə və ya belə zorun tətbiq edilməsi hədəsi ilə, habelə özgənin əmlakının məhv edilməsi, yaxud zədələnməsi ilə müşayiət edilən qərəzli hərəkətlərdə ifadə olunur.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, T.B.Nəsibovun hərəkətlərinin hüquqi təvsiyi ilə əlaqədar bu şəkildə ibtidai araşdırma orqanının və aşağı instansiya məhkəmələrinin gəldikləri nəticə CM-nin müvafiq maddələrinin dispozişiyaları ilə şərtləndirildiyindən, eləcə də "Xuliqanlıq işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2004-cü il 23 mart tarixli qərarı, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun "B.Yusifovanın şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət işləri və inzibati hüquqpozmalara dair işlər üzrə məhkəmə kollegiyasının 2005-ci il 7 mart tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair" 17 fevral 2006-cı il tarixli, habelə "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 221.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair" 20 may 2011-ci il tarixli qərarları, bu qərarlarda xuliqanlıq cinayətinə və xuliqanlıq niyyətinə verilmiş təfsirlərlə ziddiyyət təşkil etdiyindən, şəxsin təqsirli bilinməsində və əməlin təvsiyində buraxılmış səhv kimi qiymətləndirilməlidir.

Belə ki, xuliqanlıq cinayətinin əsas (sadə) tərkibi CM-nin 221.1-ci maddəsinin dispozişiyasında "ictimai qaydanı kobud surətdə pozan, cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə edən, şəxslər üzərində zor tətbiq olunması ilə və ya belə zorun tətbiq edilməsi hədəsi ilə, habelə özgənin əmlakının məhv edilməsi, yaxud zədələnməsi ilə müşayiət edilən qərəzli hərəkətlər" kimi təsbit edilmişdir.

CM-nin 127.2.3-cü maddəsinin dispozişiyasına görə isə, həmin maddədə nəzərdə tutulmuş cinayətin təvsiyedicisi, yəni cinayət tərkibinin zəruri əlaməti kimi (baxılan işin

kontekstində) xuliqanlıq niyyəti ilə zərərçəkmişin sağlamlığına az ağır zərərin vurulması çıxış edir.

“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 221.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 20 may 2011-ci il tarixli qərarına görə xuliqanlıq cinayətinin motivi təqsirkarın qeyri-müəyyən şəxslər dairəsinin şüurunda özünün müstəsna şəxsiyyət olduğunu və başqalarından əsaslı surətdə fərqləndiyini təsdiq etməkdir. Bu cinayətin subyektiv cəhətini birbaşa qəsd təşkil edir. Təqsirkar öz hərəkətləri ilə cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik göstərərək ictimai qaydanı kobud şəkildə pozduğunu dərk edir, bu hərəkətləri nəticəsində zərərçəkmişin sağlamlığına zərər vurula biləcəyini, yaxud özgənin əmlakının məhv ediləcəyini və ya zədələncəyini qabaqcadan görür və bunu arzu edir. Xuliqanlıqın subyektiv cəhətinin mütləq şərti bu cinayətin motividir. Bilərəkdən özünü ictimai qaydaya qarşı qoymağa cəhd etmək, gücünü nümayiş etdirmək, qalmaq salmağa meyillilik, ədəbsizliyin qarşısını almağa cəhd edən ayrı-ayrı şəxslərdən qisas almaq motivin əsasını təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 17 fevral 2006-cı il tarixli qərarında isə göstərilir ki, təqsirkarın ictimai qaydanı kobud surətdə pozmaq və cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə etmək niyyətinin olduğu müəyyənləşdirilməyibsə, əməl xuliqanlıq kimi qiymətləndirilə bilməz.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun həmin qərarına, eləcə də “Xuliqanlıq işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 23 mart 2004-cü il tarixli 1 sayılı qərarının 3-cü bəndinə görə də, ictimai qaydanı kobud surətdə pozmadan və cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik göstərmədən ailədə, mənşidə, qohumlar arasında şəxsi münasibətlər zəminində, intiqam hissi ilə törədilən, o cümlədən zərərçəkən şəxsin təşəbbüsü ilə başlamış mübahisə və ya dava-dalaş gedişində döymə, sağlamlığa zərər vurma, əmlakı dağıtma və bu kimi sair hərəkətlər xuliqanlıq kimi qiymətləndirilmir və bunun üçün əsaslar olduqda, əməl Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin şəxsiyyət əleyhinə olan, yaxud da başqa cinayətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tutan müvafiq maddələri ilə tövsif olunur.

Aydın məsələdir ki, kassasiya instansiyası məhkəməsi birinci və ya apelyasiya instansiyası məhkəməsində məhkəmə baxışının predmeti

olmayan faktları müəyyən edə və ya onları sübuta yetirilmiş hesab edə bilməz.

Tədqiq olunmuş iş materiallarından müəyyən olunur ki, T.B.Nəsimov və zərərçəkmiş M.R.Məmmədov əvvəllər birlikdə işləmiş, aralarında dostluq münasibətləri olmuşdur. Daha sonra T.Nəsimov işləmək üçün Rusiya Federasiyasına getmiş, bir müddət sonra Emin adlı şəxsin ondan pul almaq məqsədilə onu narahat etmə səbəbindən Bakıya qayıtmışdır. Bakıya qayıtdıqdan sonra Emin ona zəng edərək yenə narahat etdikdə nömrəsinin sonuncuya Müşfiq tərəfindən verildiyini anlamışdır. Çünki bir gün əvvəl Müşfiq onu işlədiyi marketdə görmüşdür. Beləliklə, də Müşfiqlə münasibətləri korlanmışdır. Hadisə baş verən gün Müşfiqlə mübahisə səbəbsiz yerə deyil, məhz bu səbəbdən yaranmışdır.

Həmin gün T.Nəsimov qeyd edilən məsələni aydınlaşdırmaq üçün M.Məmmədovu “Firavan” şadlıq sarayından – insanların çoxluq təşkil etdiyi ərazidən kənara, yəni heç kimin olmadığı maşın dayanacağına çağırmış və baş vermiş münaqişə zamanı T.Nəsimovun zərərçəkmiş bir dəfə vurması və hadisə yerindən uzaqlaşması nə restoranın normal fəaliyyətinin pozulmasına, nə də ictimai qaydanın kobud surətdə pozulmasına səbəb olmamışdır.

İşə baxan məhkəmələrin də istinad etdiyi işin faktik hallarına əsasən aşkar müəyyən olunur ki, Təbriz Nəsimovun zərərçəkmiş Müşfiq Məmmədova qarşı hərəkətlərini, o cümlədən onun M.Məmmədovun sağlamlığına qəsdən az ağır zərər vurmasını qeyri-müəyyən şəxslər dairəsinin şüurunda özünün müstəsna şəxsiyyət olduğunu və başqalarından əsaslı surətdə fərqləndiyini təsdiq etmək, eqoizmini, ümumqəbuledilmiş davranış qaydalarına, əxlaq normalarına etinasızlığını nümayiş etdirib cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik göstərmək, ictimai qaydanı kobud şəkildə pozmaq kimi xuliqanlıq motivinin əsasını təşkil edən niyyət və məqsədlər deyil, hadisədən əvvəl Təbriz Nəsimovun mobil telefonunun nömrəsinin onunla qərəzli münasibətdə olan Emin adlı şəxsə bildirməsini Müşfiq Məmmədova irad tutaraq, sonuncunun bunu təsdiq etməməsi ilə əlaqədar şəxsi münasibətlərinin pozulmasından yaranan, hadisə günü də özünü göstərən münaqişəli vəziyyətlə şərtləndirmiş, yəni cinayətkar hərəkətlərini törədərəkən Təbriz Nəsimovun qəsdli birbaşa ictimai qaydanın kobud surətdə pozulmasına, cəmiyyətə qarşı açıqca hörmətsizliyin ifadə olunmasına

yönəlməmiş və xuliqanlıq niyyəti onun əməllərində hərəkətverici amil rolunu oynamamışdır. Yəni, Təbriz Nəşibovun əməllərində xuliqanlıq və xuliqanlıq niyyəti ilə qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma cinayətlərinin tərkibinin yaranmasını şərtləndirən subyektiv cəhətin zəruri elementləri müəyyən edilməmişdir.

Hadisənin baş verdiyi yerlərdə ictimai qaydanın məhz kobud şəkildə pozulmasına dəlalət edən (o cümlədən, bu pozuntunun nədə ifadə olduğunu göstərən) konkret faktlar isə nəinki məhkəmədə müəyyən edilməmiş, belə faktlara heç Təbriz Nəşibova qarşı irəli sürülmüş ittihamda da istinad olunmamışdır.

Belə ki, ittihamda T.Nəşibova istinad edilən cinayətləri yaradan hallar kimi müstəsna olaraq T.Nəşibovun zərərçəkmiş şəxsə qarşı törətdiyi hərəkətlər təsvir edilmiş və xuliqanlıq cinayətinə aid əlamətlər sadalanmışdır.

İttiham tərəfinin istinad etdiyi, o cümlədən məhkəmə qərarlarında qeyd olunan zərərçəkmiş şəxs Müşfiq Məmmədovun və hadisə yerində olmuş bir nəfər şahid Məmmədov Kazım Vəli oğlunun ifadələri də cinayətin törədildiyi yerdə ictimai qaydanın kobud şəkildə pozulması haqqında nəticə çıxarmaq üçün kifayət edə biləcək məlumatları əks etdirmir.

İttiham tərəfinin bilavasitə hadisəyə aid sübutlar bazası isə qeyd olunan şəxslərin ifadələri, habelə Müşfiq Məmmədovda aşkar olunmuş xəsarətlərin xarakteri və ağırlıq dərəcəsi haqqında məlumatları əks etdirən (Müşfiq Məmmədovun sağlamlığına az ağır zərərin vurulduğunu göstərən) məhkəmə-tibbi ekspertzasının 19 oktyabr 2018-ci il tarixli rəyi ilə məhdudlaşır.

Bundan əlavə, iş materiallarında olan Məmmədov Müşfiq Rafət oğlunun məhkum edilməsinə dair Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin 11 aprel 2019-cu il tarixli qərarına əsasən müəyyən olunur ki, baxılan işdən ayrılmış cinayət işi üzrə M.Məmmədovun da əməli CM-nin 127.2.3-cü maddəsindən həmin Məcəllənin 127.1-ci maddəsinə tövsif edilmiş və zərərçəkmiş Təbriz Nəşibovla bərişdiyi üçün iş üzrə icraata xitam verilmiş və o, cinayət məsuliyyətindən azad edilmişdir.

Kassasiya kollegiyası hesab etmişdir ki, işə baxan məhkəmələrin işin faktiki halları və T.B.Nəşibovun əməlləri barədə gəldiyi nəticələr - CPM-nin 143-146-cı maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq kifayət qədər araşdırılmamış, məhkəmələr şəxsin təqsirliliyi barədə yekun

nəticəyə gələrkən tədqiq etdikləri sübutları tam, hərtərəfli və obyektiv təhlil edib qiymətləndirməmişlər.

CPM-nin 145.1-ci maddəsinə əsasən, hər bir sübut mənsubiyyəti, mümkünlüyü, mötəbərliyi üzrə qiymətləndirilməlidir. Cinayət təqibi üzrə toplanmış bütün sübutların məcmusuna isə ittihamın həlli üçün onların kifayət etməsinə əsasən qiymət verilməlidir.

CPM-in 146.1-ci maddəsinə görə, cinayət təqibi üzrə toplanmış sübutların kifayət etməsi dedikdə, müəyyən edilməli hallar üzrə mümkün sübutların elə bir həcmi nəzərdə tutulur ki, onlar sübut etmə predmetinin müəyyən edilməsi üçün mötəbər və yekun nəticəyə gəlməyə imkan versin.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, ittiham tərəfinin təqdim etdiyi və məhkəmələrin istinad etdiyi yuxarıda qeyd olunan sübutlar bazası, mötəbərliklə yalnız T.B.Nəşibovun zərərçəkmiş M.R.Məmmədovun sağlamlığına qəsdən az ağır zərər vurma haqqında nəticənin çıxarılması üçün kifayət edir və cinayət-prosessual qanunun təsvir edilən, eləcə də ittihamın sübut olunmasında yaranan, aradan qaldırılması mümkün olmayan şübhələrin təqsirləndirilən şəxsin xeyrinə təfsir edilməsini tələb edən CPM-nin 145.3-cü maddəsi ilə uzlaşan yanaşma kimi qiymətləndirilməlidir.

Bundan əlavə, yuxarıda göstərildiyi kimi, Ali Məhkəmənin müvafiq Plenum qərarında və uzun müddətdir formalaşmış vahid məhkəmə təcrübəsinə əsasən də müəyyən olunur ki, şəxsi ədavət zəminində yaranan, o cümlədən zərərçəkənin səhv əməlləri və sair hərəkətlərindən irəli gələn, ailədə, mənzildə, qohumlara və ya tanışlara qarşı təhqir, döymə, yüngül və ya az ağır bədən xəsarətləri yetirmə, əmlakı dağıtma və sair bu kimi hərəkətlər, ictimai qaydanı pozmaqla və cəmiyyətə açıqca hörmətsizlik ifadə etməklə müşayiət olunmayıbsa, xuliqanlıq kimi qiymətləndirilməməlidir. Həmin əməllər CM-nin şəxsiyyət əleyhinə, yaxud başqa cinayətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tutan müvafiq maddələri ilə tövsif olunmalıdır.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası yuxarıda qeyd olunan cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyin normalarına, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi və Ali Məhkəməsinin Plenumunun qərarlarına uyğun olaraq kassasiya şikayətinin dəlillərini iş materialları ilə birgə yoxlayaraq T.B.Nəşibovun CM-nin 221.1-ci maddəsi ilə cinayət törətməsində təqsirliliyinin sübuta yetirilmədiyini qənaətinə gəlir.

CPM-nin 28.5-ci maddəsinə görə işə şəxsin cinayət törətməkdə təqsirli olmasına dair məhkəmə qərarı mülahizələrə əsaslanma bilməz və işə aid biri digərinə kifayət qədər uyğun gələn mötəbər sübutların məcmusu ilə təsdiq olunmalıdır.

CPM-nin 351.3-cü maddəsi məhkəmədən tələb edir ki, şəxsin cinayətin törədilməsində təqsirinin sübuta yetirilməsi haqqında məsələni təqsirsizlik prezumpziyasını rəhbər tutaraq (CPM, maddə 351.3.1), cinayət-prosessual qanunda nəzərdə tutulmuş qaydalar daxilində məhkəmə baxışında ittihamın baxılması nəticələrinə, məhkəmə istintaqında tədqiq edilmiş mötəbər və mümkün sübutlara əsaslanaraq (CPM, 351.3.2 və 351.3.3-cü maddələr), təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyini dair aradan qaldırma bilməyən şübhələri onun xeyrinə şərh edərək (CPM, maddə 351.3.4) həll etsin.

CPM-nin 42-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, məhkəmə baxışı nəticəsində təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş cinayətin törədilməsində onun təqsirsizliyini təsdiq edən bəraət hökmü cinayət hadisəsi olmadıqda; əməldə cinayət tərkibi olmadıqda; cinayətin törədilməsinə aidiyyəti olmadıqda; təqsirliliyi sübuta yetirilmədikdə çıxarılır.

CPM-nin 39.2-ci maddəsinə əsasən hər hansı şəxs barəsində başlanılmış cinayət təqibinə həmçinin onun cinayət törədilməsinə aidiyyəti olmadıqda və ya təqsirliliyi sübuta yetirilmədikdə xitam verilir.

Qeyd olunanlara əsaslanan məhkəmə kollegiyası belə qənaətə gəlmişdir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsinin şəxsin ittiham olunmuş xuliqanlıq cinayət əməli üzrə təqsirliliyi ilə bağlı gəldiyi nəticə əsaslı hesab oluna bilməz.

Belə olan halda, məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, mübahisələndirilən qərar T.B.Nəsimovun Azərbaycan Respublikası CM-nin 221.1-ci maddəsi ilə məhkum edilməsinə dair hissədə ləğv edilməli, bu ittiham üzrə onun təqsirliliyi sübuta yetirilmədiyi üçün CPM-nin 39.2-ci maddəsinə əsasən həmin hissədə cinayət işi üzrə icraata xitam verilməli, Bakı Apelyasiya

Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 12 iyun 2019-cu il tarixli qərarı dəyişdirilməklə Nəsimov Təbriz Bəhmən oğluna CM-nin 221.1-ci maddəsi ilə və cinayətlərin məcmusu üzrə cəzaların təyin edilməsinə dair müddəalar məhkəmə qərarından xaric edilməlidir.

Bundan başqa, yuxarıda göstərilmiş hüquqi əsaslandırılmaya istinad edərək məhkəmə kollegiyası belə nəticəyə gəlmişdir ki, T.B.Nəsimovun əməlinə xuliqanlıq niyyəti istisna olunduğundan ona ittiham olunmuş CM-nin 127.2.3-cü maddəsi (xuliqanlıq niyyəti ilə zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına qəsdən az ağır zərər vurma) həmin Məcəllənin 127.1-ci maddəsinə (qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurma) tövsif edilməlidir.

İş materiallarında olan zərərçəkmiş şəxs M.R.Məmmədovun 03.11.2018-ci il tarixli notarial qaydada təsdiq edilmiş ərizəsindən görünür ki, o, T.B.Nəsimovla barışmışdır, ona qarşı şikayət və tələbi yoxdur. Eyni zamanda, müdafiə tərəfinin belə bir barışığa etirazı olmamışdır.

Göstərilənlərə əsasən, kassasiya kollegiyasının iş üzrə qəbul etdiyi qərarla müdafiəçi tərəfindən verilmiş kassasiya şikayəti qismən təmin edilmiş, Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının Nəsimov Təbriz Bəhmən oğlu barəsində olan 12 iyun 2019-cu il tarixli qərarı Nəsimov Təbriz Bəhmən oğlunun CM-nin 221.1-ci maddəsi ilə məhkum edilməsinə dair hissədə ləğv edilmiş, bu ittiham üzrə onun təqsirliliyi sübuta yetirilmədiyi üçün CPM-nin 39.2-ci maddəsinə əsasən həmin hissədə cinayət işi üzrə icraata xitam verilmiş, eyni zamanda həmin qərar dəyişdirilməklə Nəsimov Təbriz Bəhmən oğluna CM-nin 221.1-ci və CM-nin 66.2-ci maddəsinə əsasən cinayətlərin məcmusu üzrə cəzaların təyin edilməsinə dair müddəalar məhkəmə qərarından xaric edilmiş və onun əməli CM-nin 127.2.3-cü maddəsindən həmin Məcəllənin 127.1-ci maddəsinə tövsif edilərək CM-nin 73.2-ci maddəsinə əsasən cinayət işi üzrə icraata xitam verilməklə o, cinayət məsuliyyətindən azad edilmişdir.

Məhkəmənin hökmü ilə maddi tərkibli cinayət əməlini törətmiş şəxsin vurduğu zərərin təqsirləndirilən şəxsə elan olunmuş ittihamda göstərilən miqdardan az olması müəyyən edildikdə və belə hökmdən apelyasiya protesti verilmədiyinə görə apelyasiya qaydasında yeni hökm çıxarılmadıqda ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş zərər miqdarında verilmiş mülki iddianın tam həcmdə təmin edilməsi yolverilməzdir.

Bakı şəhəri Nizami Rayon Məhkəməsinin 09 sentyabr 2019-cu il tarixli qərarı ilə *Hasan Kılıç* Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra məndə CM-nin 213.1-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş və onun barəsində olan cinayət işinin icraatına xitam verilmişdir.

İbtidai araşdırma orqanı tərəfindən Hasan Kılıç ittiham olunaraq təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilmişdir ona görə ki, o, Vergilər Nazirliyi yanında Bakı şəhəri Lokal Gəlirlər Departamentində vergi ödəyicisi kimi qeydiyyatda olan, hüquqi ünvanı Bakı şəhəri, Nizami rayonu, Azər Manafov küçəsi, Məhəllə 2436, ev 1, mənzil 169 olan "OKR Mühəndislik İnşaat Taahhüt Elektrik Enerji Makine Sanayi Ticaret Limitec Şirketi"nin Azərbaycan Respublikasındakı filialının (VÖEN: 1602007691) direktoru vəzifəsində işləyərkən, müəssisənin nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş funksiyaları tam yerinə yetirib, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olaraq, vergitutma obyektinə olan və vergilərin hesablanması və dövlət büdcəsinə ödənilməsi vəzifəsini nəzərdə tutan əməliyyatlaraparmaqla rəsmiləşdirmiş və bununla əlaqədar vergi ödəyicisinin fəaliyyətinə məsuliyyət daşıyan və müvafiq vergilərin ödənilməsinə cavabdeh şəxs olduğu halda, Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin 16.1.1, 16.1.4, 72, 78.1, 103-105, 107-109, 149, 151 -ci maddələrinin tələblərini pozaraq, müəssisənin qeydiyyatda olduğu vergi orqanına təqdim etdiyi bəyannamələrə bilə-bilə təhrif olunmuş məlumatları- daxil edərək, xeyli miqdar təşkil edən 43929,79 manat məbləğində mənfəət vergisini dövlət büdcəsinə ödəməkdən yayınmışdır.

Belə ki, Hasan Kılıç direktoru olduğu "OKR Mühəndislik İnşaat Taahhüt Elektrik Enerji Makine Sanayi Ticaret Limited Şirketi"nin Azərbaycan Respublikasındakı filialının adından həyata keçirdiyi sahibkarlıq fəaliyyətindən 2015-ci il ərzində əldə etdiyi gəliri 2728591,82 manat, gəlirin əldə edilməsi ilə bağlı çəkilmiş xərcləri

2273826.52 manat, vergiyə cəlb olunan mənfəəti 454765,30 manat. 20 faiz dərəcə ilə büdcəyə ödənilməli mənfəət vergisi 90953,06 manat olduğu halda, həmin il üzrə vergi orqanına təqdim etdiyi mənfəət vergisi bəyannaməsində ümumi gəlirləri 2728591.82 manat, gəlirdən çıxılan xərcləri 3113175,26 manat, vergiyə cəlb olunmalı mənfəətinin olmadığını, 384583,44 manat zərərinin olduğunu göstərərək, müəssisə tərəfindən ödənilmiş 47023,27 manat nəzərə alınmaqla, 2015-ci il üzrə 43929,79 manat məbləğində mənfəət vergisini dövlət büdcəsinə ödəməkdən yayınmışdır.

Cinayət işinə Nizami Rayon Məhkəməsində baxılarkən keçirilmiş təkrar və komisiya məhkəmə-mühasibatlıq ekspertizalarının rəylərinə görə, Hasan Kılıcın 2015-ci il üzrə cəmisi 21058,51 manat (iyirmi bir min əlli səkkiz manat əlli bir qəpik) məbləğində mənfəət vergisi üzrə borcu müəyyən edildiyindən və təqsirləndirilən şəxs törətdiyi əməl nəticəsində vurduğu zərəri iş üzrə birinci instansiya məhkəməsində icraat zamanı tamamilə ödədiyindən, məhkəmə CM-nin 73-2.1-ci maddəsinə əsaslanaraq H.Kılıcın cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi və onun barəsindəki cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi haqqında 09 sentyabr 2019-cu il tarixli qərar qəbul etmişdir.

Həmin qərardan mülki iddiaçının nümayəndəsi - Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin Bakı şəhəri Lokal Gəlirlər Baş İdarəsinin rəis müavini İlham Əmirəliyev tərəfindən verilmiş apelyasiya şikayətinə əsasən işə baxan Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 13 dekabr 2019-cu il tarixli qərarı ilə apelyasiya şikayəti təmin edilmiş, qeyd olunan idarə tərəfindən mülki iddia təmin edilərək iş üzrə 22871 (iyirmi iki min səkkiz yüz yetmiş bir) manat 28 (iyirmi səkkiz) qəpik məbləğində ödənilməmiş verginin mülki cavabdeh Hasan Kılıcdan tutularaq dövlət büdcəsinə ödənilməsi qət edilmiş, bu əsasla da birinci instansiya məhkəməsinin qərarı dəyişdirilmişdir.

Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 13 dekabr 2019-cu il tarixli

qərarından cinayət məsuliyyətindən azad edilməklə barəsində cinayət işi üzrə icraata xitam verilmiş H.Kılıcın müdafiəçisi Bədirli Rüşət Mirrafiq oğlunun şikayəti verərək, Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 13 dekabr 2019-cu il tarixli qərarının mülki iddianın təmin edilməsi hissəsində ləğv edilməsi barədə qərar qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

Müdafiəçi R.M.Bədirli kassasiya şikayətini onunla əsaslandırmışdır ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qənaətinə görə, eyni məsələ ilə bağlı eyni qurumun tamamilə bir-birindən fərqli rəylər verməsi şübhə doğurmali haldır. Lakin məhkəmə iş üzrə heç bir araşdırma aparmamış və apelyasiya şikayətində göstərilənləri öz qərarına köçürməklə kifayətlənərək nəzərə almamışdır ki, iş üzrə 4 ekspert rəyimövcuddur. Bunların ikisi ibtidai araşdırma dövründə, digərləri isə birinci instasiya məhkəməsinin sübutların araşdırılması zamanı. Birinci instasiya məhkəməsinin təkrar ekspertiza təyin etməsinin səbəbi ibtidai istintaq zamanı verilmiş iki ekspert rəyində vergi növlərinin fərqli (mənfəət və ƏDV) müəyyən edilməsi olmuşdur. 10 iyun 2019-cu il tarixli rəylə müəyyən olunmuşdur ki, H.Kılıcın rəhbərlik etdiyi Filialın 21058.51 manat məbləğində mənfəət vergisi üzrə borcu mövcuddur. 02 avqust 2019-cu il tarixli rəydə də ekspertlər eyni nəticəyə gəlmişlər. Apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı prosessual hüquq normalarının düzgün tətbiq edilməməsi ilə qəbul edilmiş və bu qərarla vergi borcunun düzgün hesablanmaması barədə nəticəyə gəlmişdirsə, məhkəmə iş üzrə ekspertiza təyin etməli və bunun əsasında nəticəyə gəlməli idi. Çünki, vergilərin ödənilməsi ilə bağlı iqtisadi münasibətlər xüsusi bilik tələb edən bir sahədir və məhkəmənin öz mülahizəsi ilə vergi borcunu müəyyən etməsi və mülki iddianı təmin etməsi mümkün olmamaqla yanaşı həm də cinayət-prosessual qanunvericiliyinin tələbləri baxımından qanun pozuntusudur. Müdafiəçinin qənaətinə görə, belə olan halda apelyasiya instansiyası məhkəməsinin 13 dekabr 2019-cu il tarixli qərarı ləğv edilməli və mülki iddianın təmin edilməməsi barədə yeni qərar qəbul edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyası müdafiəçinin kassasiya şikayətini Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə CPM-nin) 419-cu maddəsinin tələbləri baxımından səlahiyyətlərinə aid olan kassasiya müraciəti kimi görərək bu müraciətlə əlaqədar

Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 13 dekabr 2019-cu il tarixli qərarının qanuniliyini və əsaslılığını kassasiya şikayətinin dəlillərinin hüdudlarında yoxlayıb, araşdırmanın nəticələri olaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Cinayət məsuliyyətinin əsaslarına dair CM-nin 3-cü maddəsində təsbit olunmuşdur ki, yalnız həmin Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

Bu normanın mənasına görə şəxsin əməlinə konkret cinayət tərkibinin cəhətlərini təşkil edən zəruri əlamətlərin mövcud olub-olmaması barədə nəticəyə gəlmək üçün şəxsə istinad edilən əməlin Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsinin tələbləri nəzərə alınmaqla Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsinin dispozisiyası ilə müqayisə edilməsi tələb olunur.

Bu tələb Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair" 17 mart 2011-ci il tarixli qərarının müddəalarından da irəli gəlir.

Belə ki, Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun həmin qərarına görə, cinayətin tövsifi törədilən konkret cinayət əməlinin cəhətləri ilə cinayət hüquq normasının dispozisiyasında nəzərdə tutulan tərkib əlamətləri arasında uyğunluğu müəyyən etməklə, müvafiq prosessual sənəddə öz əksini tapan və cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olan əmələ verilən cinayət hüquqi qiymətdir.

CPM-nin 139-cu maddəsi bu normada təsbit olunmuş digər hallarla yanaşı cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməldə cinayətin əlamətlərinin sübutlara əsasən müəyyən edilməsini tələb edir.

CM-nin 213-cü maddəsinin dispozisiyasına görə, həmin maddədə nəzərdə tutulmuş cinayətin tərkibi o halda yaranır ki, təqsirkar şəxs xeyli miqdarda vergiləri, işsizlikdən sığorta və ya məcburi dövlət sığorta haqlarını ödəməkdən yayınmış olsun.

Cinayət qanununun maddi tərkibli bu normasının təhlili göstərir ki, qanunverici vergilərin (sığorta haqlarının) ödənilməsindən yayınma əməlinin cinayət tərkibli əməl hesab edilib-edilməməsini ödənilməyən vergilərin (sığorta haqlarının) miqdarı ilə şərtləndirmiş və 1 iyun 2020-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş CM-nin

213.1-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin yeni redaksiyasına görə, həmin maddədə nəzərdə tutulmuş “xeyli miqdar” dedikdə əlli min manatdan yuxarı, lakin iki yüz min manatdan artıq olmayan məbləğ başa düşülür.

CM-nin 213.2 və 213.3-cü maddələrinə əsasən, həmin maddələrdə də nəzərdə tutulmuş cinayət məsliyyəti CM-nin 213.1-ci maddəsində göstərilən əməllərin müvafiq olaraq külli miqdarda (iki yüz manatdan yuxarı, lakin beş yüz min manatdan artıq olmayan məbləğdə) və xüsusilə külli miqdarda (be yüz min manatdan yuxarı məbləğdə) törədilməsi ilə əlaqələndirilir. Bu isə o deməkdir, həm CM-nin 213.1, həm də CM-nin 213.2 və 213.3-cü maddələrində təsbit edilmiş cinayətlərin törədilməsi nəticəsində dövlətə müvafiq olaraq xeyli, külli və ya xüsusilə külli miqdarda zərər vurulur və bu zərərin ödənilməsinin təmin edilməsi üçün cinayət işi üzrə dövləti təmsil edən orqanın mülki iddia qaldırmaq hüququ yaranır.

Digər tərəfdən, istər vergi və cinayət qanunvericiliklərində, istərsə də digər normativ-hüquqi aktlarda vergilərin ödənilməsindən yayınma ilə bağlı dövlətə, hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxsə başqa zərərin vurulması nəzərdə tutulmamış və bu da belə nəticəyə gəlmək üçün əsas verir ki, CM-nin 213-cü maddəsi ilə aparılan cinayət təqibi zamanı vergilərin (sığorta haqlarının) ödənilməsindən yayınma faktı müəyyən edildikdən sonra bunun hansı miqdarda edilməsi (cinayət tərkibinin obyektiv cəhətinə aid olan mütləq halın olub-olmaması) aydınlaşdırılmalı və bundan sonra müvafiq icra hakimiyyəti orqanının, o cümlədən vergi orqanının nümayəndəsinə cinayət mühakimə icraatı qaydasında yalnız cinayətin törədilməsi nəticəsində vurulmuş zərər miqdarında mülki iddia vermək hüququ izah edilməlidir.

Belə nəticə eyni zamanda cinayət-prosessual qanunvericiliyinin aşağıdakı normalarından da hasil olur.

Belə ki, CPM-nin 181.1-ci maddəsinə əsasən, əmlakına vurulmuş ziyana görə fiziki və hüquqi şəxs cinayət mühakimə icraatı zamanı aşağıdakı hallarda mülki iddia verməyə haqlıdır:

181.1.1. ziyan bilavasitə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməllə vurulduqda;

181.1.2. ziyan cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsi ilə əlaqədar vurulduqda.

CPM-nin 181.2-ci maddəsinin tələblərinə görə, bilavasitə cinayət qanunu ilə nəzərdə

tutulmuş əməllə fiziki və ya hüquqi şəxsə maddi ziyan vurulduqda o, ziyanın ödənilməsi barədə mülki iddia verməklə aşağıdakıları edə bilər:

181.2.1. itirilmiş və ya zədələnmiş əmlakın dəyərinin, mümkün olan hallarda isə əmlakın natura şəklində ödənilməsinə;

181.2.2. itirilmiş əmlakın satın alınmasına, habelə zədələnmiş əmlakın keyfiyyətinin, əmtə görünüşünün bərpa və təmir edilməsinə sərf olunmuş xərclərin ödənilməsinə;

181.2.3. itirilmiş gəlirin ödənilməsinə;

181.2.4. mənəvi ziyanın ödənilməsinə.

181.3-ci maddəsində göstərilir ki, maddi ziyan o halda cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsi ilə əlaqədar vurulmuş hesab olunur ki, o, aşağıdakı xərclər şəklində özünü göstərir:

181.3.1. zərər çəkmiş şəxsin müalicəsinə və ona qulluq göstərilməsinə;

181.3.2. zərər çəkmiş şəxsin dəfninə;

181.3.3. sığorta ödəməsinə, müavinət və pensiya verilməsinə;

181.3.4. əmlakın mühafizəsinə dair müqavilənin icrasına çəkilən xərclər.

H.Kılıcın barəsindəki cinayət işinin materiallarından görünür ki, bu iş üzrə ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən yuxarıda göstərilərə əməl edilərək, təqsirləndirilən şəxsə 43929,79 manat məbləğində (CM-nin 213-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1 iyun 2020-ci il tarixədək qüvvədə olan redaksiyasına əsasən – xeyli miqdarda) mənfəət vergisini dövlət büdcəsinə ödəməkdən yayınmasına görə ittiham elan olunmuş və dövləti təmsil edən vergi orqanının nümayəndəsinə həmin məbləğdə mülki iddia vermək hüququ izah edildikdən sonra iş üzrə təqsirləndirilən şəxsə qarşı göstərilən məbləğdə mülki iddia qaldırılaraq törədilmiş cinayət əməli nəticəsində vurulmuş zərərin ondan alınıb dövlət nəfinə ödənilməsi barədə qərar qəbul edilməsi xahiş olunmuşdur. Mülki iddiaçı tərəfindən verilmiş mülki iddia ərizəsində itirilmiş əmlakın satın alınmasına, habelə zədələnmiş əmlakın keyfiyyətinin, əmtə görünüşünün bərpa və təmir edilməsinə sərf olunmuş xərclərin, itirilmiş gəlirin və ya mənəvi ziyanın ödənilməsi barədə tələblər irəli sürülməmişdir.

Lakin, cinayət işinə birinci instansiya məhkəməsində baxılarkən keçirilmiş təkrar və komissiya məhkəmə-mühasibatlıq ekspertizalarının müvafiq olaraq 10 iyun 2019-cu il tarixli 32841 nömrəli və 02 avqust 2019-cu il tarixli 18617 nömrəli rəylərinə əsasən, H.Kılıcın

21058,51 manat məbləğində (CM-nin 213-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1 iyun 2020-ci il tarixədək qüvvədə olan redaksiyasına görə – xeyli miqdarda) mənfəət vergisini ödəməkdən yayınması müəyyən edildiyindən, məhkəmə həmin məbləğin H.Kılıc tərəfindən tam ödənilməsinə nəzərə alaraq onun cinayət məsuliyyətindən azad edilməklə barəsindəki cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir.

Göründüyü kimi, birinci intsansiya məhkəməsinin qəbul etdiyi 09 sentyabr 2019-cu il tarixli həmin qərarla təqsirləndirilən şəxsin ödənilməsindən yayındığı mənfəət vergisinin miqdarı azaldılmaqla H.Kılıca elan olunmuş ittiham yüngülləşdirilmiş və məhkəmədə dövlət ittihamını müdafiə edən prokuror bu nəticə ilə razılaşıaraq həmin qərardan apelyasiya protesti verməmişdir.

Məhkəmə kollegiyasının fikrincə, bu hal ona dəlalət edir ki, ittihamın həcmnin azaldılması ilə razılaşan dövlət ittihamçısı eyni ilə H.Kılıcın törətdiyi cinayət nəticəsində dövlətə məhz 21058,51 manat məbləğində zərər vurulması və onun məhz həmin miqdarda maddi məsuliyyətə cəlb edilə bilinməsi ilə də razılaşıb işə aid bu məsələni də mübahiləndirməyə əsas görməmişdir, baxmayaraq ki, məhkəmə kollegiyasına aydın olmayan əsasla həm birinci, həm də apelyasiya instansiyası məhkəmələrinin məhkəmə iclaslarında dövlət ittihamçıları mülki iddianın tam (H.Kılıca elan olunmuş ittiham həcmində) təmin edilməsini xahiş etmişlər. Məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, mülki iddiaçının apelyasiya şikayətinə uyğun olan bu mövqedən dövlət ittihamçısı yalnız ittihamın həcmnin azaldılması ilə razılaşmadığı, yəni bu iş üzrə birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş qərardan apelyasiya protesti verildiyi halda çıxış edə bilərdi.

Məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, belə protest olmadığı, mülki iddiaçının isə birinci instansiya məhkəməsinin qərarının yalnız mülki iddianın təmin edilib-edilməməsi hissəsindən apelyasiya şikayəti vermək hüququ olduğu halda, apelyasiya instansiyası məhkəməsi ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən H.Kılıca elan olunmuş ittihamın həcmində yeni hökm çıxarmaq səlahiyyətində olmamış və buna görə də H.Kılıcın haqqında belə hökm çıxarılmamışdır.

Bununla belə, apelyasiya instansiyası məhkəməsi əvvəla iş üzrə heç bir araşdırma aparmadan, digər tərəfdən isə iş üzrə toplanmış

sübutları CPM-nin 143-146-cı maddələrinin tələblərinə uyğun olaraq qiymətləndirməkdən imtina edərək, eyni zamanda işdə olan ziddiyyətləri aradan qaldırmayaraq, ibtidai araşdırma zamanı keçirilmiş məhkəmə-mühasibatlıq ekspertizalarının natamam rəylərinə üstünlük vermiş və nəticədə mülki iddiaçının apelyasiya şikayətini təmin etməklə mülki iddianın tam həcmdə təmin edilməsi, yəni H.Kılıcın ödənilməsindən yayınması müəyyən edilmiş məbləğdən iki dəfədən çox miqdarda maddi məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında əsaslandırılmamış qərar qəbul etmişdir.

Məhkəmə kollegiyasının qənaətinə görə, apelyasiya instansiyası məhkəməsinin, bir tərəfdən, H.Kılıcın CM-nin 73-2.1-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq törətdiyi cinayət nəticəsində vurduğu zərəri tamamilə ödədiyinə görə onun cinayət məsuliyyətindən azad edilməklə barəsindəki cinayət işinin icraatına xitam verilməsi ilə razılaşması, digər tərəfdən isə onun vurduğu ziyandan artıq miqdarda maddi məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında qərar qəbul etməsi maddi və prosessual hüquq normalarına əsaslanmayan ziddiyyətli nəticə hesab edilməli və bu baxımdan da apelyasiya instansiyası məhkəməsinin 13 dekabr 2019-cu il tarixli qərarının qüvvədə saxlanması mümkün deyil. Həmin qərarın nəticəvi hissəsi ilə yanaşı təsviri-əsaslandırıcı hissəsinin də təhlili göstərir ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi bu hissədə də, apelyasiya şikayətində qeyd olunduğu kimi, yalnız ziddiyyətli sübutları (məhkəmə-mühasibatlıq ekspertizalarının rəylərini) sadalamaqla kifayətlənmiş və hansı əsasla mülki iddianı ittihamın müəyyən edilmiş hissəsindən də artıq miqdarda təmin edilməsi hər hansı hüquq normasına istinad etmədən əsaslandırmamışdır.

CPM-nin 28-ci maddəsinin tələbinə görə, məhkəmələr cinayət işlərinə və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallara məhkəmə iclaslarında yalnız bu Məcəlləyə müvafiq surətdə müəyyən edilmiş hüquqi prosedurlara uyğun faktlar əsasında, qərəzsiz və ədalətlə baxmalıdırlar.

CPM-nin 33-cü maddəsinə əsasən cinayət mühakimə icraatı həyata keçirilərkən Məcəllənin 143-146-cı maddələrinin müddələrinin pozulması yolverilməzdir.

Məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, CPM-nin 416.1.2-ci maddəsinə əsasən həmin Məcəllənin 143-146-cı maddələrinə müvafiq sübutların tədqiq edilməməsi məhkəmənin hökm və ya qərarının ləğvinə əsas yaradır.

Kassasiya kollegiyası kassasiya şikayətinin dəlillərini təhlil edib cinayət işinin materiallarını yuxarıda göstərilənlərlə birgə nəzərdən keçirməklə və dövlət ittihamçısının kassasiya şikayətinin təmin edilməməsi, H.Kılıcın və onun müdafiəçisinin isə həmin şikayətin təmin edilməsi barədə çıxışlarını dinləyərək, belə nəticəyə gəlmişir ki, kassasiya şikayəti qismən təmin edilməklə hazırkı iş üzrə Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 13 dekabr 2019-cu il tarixli qərarı ləğv edilməli və iş yeni apelyasiya baxışına təyin olunmalıdır.

Məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinin qismən edilməsini həmçinin onunla əsaslandırmışdır ki, həmin şikayətdə apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsi və iş üzrə yeni qərarın qəbul edilməsi tələbinin irəli sürülməsinə baxmayaraq, yalnız CPM-nin 419.10.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halda kassasiya instansiyası məhkəməsi kassasiya şikayətinə və ya kassasiya protestinə məhkəmə baxışının nəticələrinə əsasən apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarını ləğv etmək və yeni qərar qəbul etmək hüququna malikdir.

Məhkəmə iclaslarında araşdırılmış və qanuna müvafiq qaydada qiymətləndirilmiş sübutlara əsasən təqsirkarın əməlləri məhkəmələr tərəfindən Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 120.2.4 (xüsusi amansızlıqla qəsdən adam öldürmə) və 228.4-cü (soyuq silah gəzdirmə) maddələri ilə düzgün tövsif edildiyindən müdafiəçilərin kassasiya şikayəti təmin edilməmişdir.

Lənkəran Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 01 may 2018-ci il tarixli hökmü ilə Həməzəyev Əvəz Əhməd oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə CM-nin) 120.2.4 və 228.4-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli bilinib, CM-nin 120.2.4-cü maddəsi ilə 17 (on yeddi) il müddətə, CM-nin 228.4-cü maddəsi ilə 9 (doqquz) aymüddətə, CM-nin 66.3-cü maddəsinə əsasən isə həmin cəzalar qismən toplanılmaqla, cinayətlərin məcmusu üzrə qəti olaraq 17 (on yeddi) il 6 (altı) ay müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir ona görə ki, 0,27 dekabr 2017-ci il tarixdə, saat 12 radələrində atası Həməzəyev Əhməd İldır oğlu ilə dayısı Nəsirov Aydın Mirismayıl oğlunun bacısı Türkanə Həməzəyevanın əri ilə barışması və yenidən birlikdə yaşamalarına bacısının qayınatası Hüseynov Rəqib Qardaş oğlunun razı olmaması barədə söhbətini eşidib, bundan hiddətlənərək bacısının ailəsinin dağılmasına Rəqib Hüseynovun səbəb olduğunu düşünüb ondan qisas almaq niyyəti ilə öldürmək qərarına gəlmiş, bu məqsədlə istintaqa məlum olmayan mənbədən 2017-ci ilin dekabr ayının əvvəllərində qanunsuz olaraq əldə edib üzərində gəzdirdiyi zavod üsulu ilə hazırlanmış kəsici-deşici xassəyə malik, soyuq silah hesab edilən qatlanan ov tipli bıçağı əynindəki gödəkçənin sağ cibinə qoyub, həmin gün saat 13 radələrində sonuncunun yaşadığı Cəlilabad rayonu, Uzuntəpə kəndinə getmək üçün Rayon Mərkəzi Xəstəxanasının qarşısından keçən

“Mercedes” markalı sərnişin daşıyan mikroavtobusa mindikdə, Rəqib Hüseynovu və arvadı Hüseynova Lala Murtuz qızını həmin mikroavtobusda görmüş, cinayətkar niyyətini həyata keçirmək məqsədi ilə bir qədər hərəkət etdikdən sonra mikroavtobusu Cəlilabad şəhəri, H.Əliyev prospektində yerləşən “Gənclik” marketin qarşısında saxladaraq, mikroavtobusun içərisində üzərində olan həmin bıçaqla Lala Hüseynovanın gözləri qarşısında ona xüsusi əzab və izzət verdiyini dərk edibmüstəsna dərəcədə rəhmsizlik və qəddarlıq nümayiş etdirərək Rəqib Hüseynovun döş qəfəsinin sol yarısının ön səthinə bir dəfə zərbə endirib, yetirildiyi anda insan həyatı üçün təhlükəli olan döş qəfəsinin sol yarısının ön səthinin döş boşluğuna keçən, ürək kəsəsini və ürəyi zədələyən dərəcəsinə görə sağlamlığa ağır zərər vurmaya aid bir ədəd deşilmiş-kəsilmiş yaradan ibarət kəskin qanitirmə ilə nəticələnən ölümünə səbəb olan xəsarət yetirməklə Rəqib Hüseynovu xüsusi amansızlıqla qəsdən öldürmüşdür.

Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 12 iyul 2018-ci il tarixli qərarı ilə məhkum Ə.Ə.Həməzəyevin müdafiəçisi Əmənov Tural Rizvan oğlu tərəfindən verilmiş apelyasiya şikayəti təmin edilməmiş, Lənkəran Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 01 may 2018-ci il tarixli hökmü dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 12 iyul 2018-ci il tarixli qərarından məhkum Ə.Ə.Həməzəyevin müdafiəçiləri Cəfərova Nəzrin Nizamətdin qızı və Xudaquluyev Samir

Məhəbbət oğlu kassasiya şikayəti verərək həmin şikayətini belə əsaslandırılmışlar ki, məhkəmələr sübutları düzgün tədqiq edib-qiymətləndirilməmiş, nəticədə Əvəz Həməzəyev zərərçəkmiş şəxs (dayısı və bacısının qaynatası olmuş) Hüseynov Rəqib Qardaş oğlunun sağlamlığına ehtiyatsızlıqdan ölümünə səbəb olmaqla qəsdən ağır zərər vurma cinayətini törətməkdə - CM-nin 126.3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinməli olduğu halda, əsassız və qanunsuz olaraq xüsusi amansızlıqla Rəqib Hüseynovu qəsdən öldürməkdə - CM-nin 120.2.4-cü maddəsi ilə, habelə qanunsuz olaraq soyuq silah gəzdirməkdə CM-nin 228.4-cü maddəsi ilə təqsirli bilinmiş və Ə.Həməzəyev əməlinə müvafiq olamayan həddindən artıq ağır cəzaya məhkum edilmişdir.

Əməlin CM-nin 120.2.4-cü maddəsi ilə tövsifinin düzgün olmadığını göstərən hallar kimi müdafiəçilər xüsusilə ona istinad etmişlər ki, Əvəz Həməzəyevin zərərçəkmiş şəxsi öldürmək məqsədi olmamış, o, müstəsna olaraq qorxutmaq məqsədi ilə Rəqib Hüseynovu bıçaqla vurmuşdur. Həminin o, hadisə zamanı zərərçəkmiş şəxs Rəqib Hüseynovla eyni mikroavtobusda gedən arvadı Hüseynova Lala Murtuz qızına və yaxud zərərçəkmiş şəxsin özünə xüsusi iztirab verdiyini nəinki dərk və arzu etmiş, ümumiyyətlə (başqa oturmaqda oturduğu üçün) Lala Hüseynovanı görməmiş və L.Hüseynova daərinin bıçaqla vurulduğunu artıq hadisə baş verdikdən sonra bilməmişdir.

Əvəz Həməzəyevin CM-nin 228.4-cü maddəsi ilə əsassız olaraq təqsirli bilinməsi barədə iddialarını isə müdafiəçilər onunla izah etmişlər ki, Ə.Həməzəyevin üzərində olmuş bıçaq düzgün olmayaraq soyuq silah kimi qiymətləndirilmişdir.

Cəzanın həddindən artıq olması barədə firkirlərini isə müdafiəçilər onunla əsaslandırılmışlar ki, Əvəz Həməzəyev gəncdir, müsbət xarakterizə olunur, könüllü olaraq polis orqanına gedib təqsirini boynuna almışdır. Müdafiəçilərə görə həmin hallar Ə.Həməzəyevin barəsində CM-nin 62 və 70-ci maddələrinin tətbiqinə əsas vermişlər.

Müdafiəçilər kassasiya şikayətində göstərilənləri Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə CPM-nin) 416.0.2, 416.0.15 və 416.0.21-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş halları yaradan pozuntular kimi qiymətləndirərək, həmin əsaslarla Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 12 iyul 2018-ci il tarixli qərarının dəyişdirilməsini, Əvəz Həməzəyevin əməlinin CM-

nin 120.2.4-cü maddəsindən CM-nin 126.3-cü maddəsinə tövsif edilməsini, ona həmin maddənin sanksiyasının aşağı həddində olan cəzanın CM-nin 70-ci maddəsinə əsasən şərti olaraq tətbiq edilməsini, Əvəz Həməzəyevin CM-nin 228.4-cü maddəsi ilə təqsirli bilinməsi hissəsində isə cinayət işi üzrə icraata bəraət verici əsasla xitam verilməsini xahiş etmişlər.

Kassasiya kollegiyası kassasiya şikayətinin dəlilləri ilə əlaqədar Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 12 iyul 2018-ci il tarixli qərarının qanuniliyini və əsaslılığını yoxlayıb, araşdırmanın nəticələri olaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Cinayət məsuliyyətinin əsaslarına dair CM-nin 3-cü maddəsində təsbit olunmuşdur ki, yalnız həmin Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

Bu normanın mənasına görə şəxsin əməlinə konkret cinayət tərkibinin cəhətlərini təşkil edən zəruri əlamətlərin mövcud olub-olmaması barədə nəticəyə gəlmək üçün şəxsə isnad edilən əməlin Cinayət Məcəlləsinin Ümumi hissəsinin tələbləri nəzərə alınmaqla Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsinin dispozisiyası ilə müqayisə edilməsi tələb olunur.

Bu tələb Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair" 17 mart 2011-ci il tarixli qərarının müddəalarından da irəli gəlir.

Belə ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun həmin qərarına görə, cinayətin tövsifi törədilən konkret cinayət əməlinin cəhətləri ilə cinayət hüquq normasının dispozisiyasında nəzərdə tutulan tərkib əlamətləri arasında uyğunluğu müəyyən etməklə, müvafiq prosessual sənəddə öz əksini tapan və cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olan əmələ verilən cinayət hüquqi qiymətdir.

Müdafiəçilərin Ə.Ə.Həməzəyevin əməlinə şamil edilməli olan cinayət-hüquqi norma olduğunu iddia etdikləri CM-nin 126.3-cü maddəsi zərərçəkmiş şəxsin ölməsi kimi ictimai-təhlükəli nəticənin təqsirkarın ehtiyatsızlığından baş verməsini, yəni təqsirkarın həmin nəticəni nəinki arzu etməməsini, hətta bu nəticənin baş verməsinə şüurlu surətdə yol verməməsini, yəni şüurunda belə nəticənin baş verə biləcəyini istisna etməsini ehtiva edir (onu əvvəlcədən görmədiyi

üçün və yaxud görsə də, yüngülfikirliklə onun baş verməyəcəyinə, qarşısını alacağına ümid bəslədiyi üçün).

Əvəz Həmzəyevin törətdiyi (sadə tərkibi CM-nin 120.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş) qəsdən adam öldürmə cinayəti isə əksinə, qəsdən törədilən cinayət olduğu üçün təqsirkarın öz hərəkətlərinin ictimai-təhlükəli xarakterini dərk etməklə yanaşı zərərçəkmiş şəxsi həyatdan məhrum etməyi arzu etməsini (CM-nin 25.2-ci maddəsində təsvir edilən birbaşa qəsd) və yaxud arzu etməsə də, əməlinin bu ictimai-təhlükəli nəticəni törədə biləcəyini öncədən görməsini, bununla belə həmin nəticənin baş verməsinə şüurlu surətdə yol verməsinə (CM-nin 25.3-cü maddəsində təsvir edilən dolay qəsd) ehtiva edir.

Əvəz Həmzəyevin təqsirli bilindiği CM-nin 120.2.4-cü maddəsində isə (baxılan işin kontekstində) “xüsusi amansızlıqla adam öldürmə”yə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmişdir ki, müdafiəçilər cinayəti ağırlaşdıran bu əlamətin də Ə.Həmzəyevə aid edilməsini mübahisələndirmişlər.

CM-nin 120.2.4-cü maddəsinə baxdıqda, aydın olur ki, sözügedən əlamətlə cinayətin törədilməsi barədə şəxsə qarşı ittihamın irəli sürülməsi üçün onun qəsdinin zərərçəkmiş şəxsə və yaxud hadisəni görən onun yaxınlarına məhz xüsusi əzab və izzət verməyə yönəlməsi, yəni onun birbaşa qəsdlə hərəkət edib onlara xüsusi əzab və izzət verməyi arzu etməsi tələb olunmur.

Çünki, CM-nin 120.2.4-cü maddəsinin məzmununa görə, zərərçəkmiş şəxsə və yaxud zərərçəkmişin həyatdan məhrum edilməsinə yönələn təqsirkarın hərəkətlərini görən zərərçəkənin yaxınlarına xüsusi əzab, izzət vermək kimi xüsusi amansızlığa dəlalət edən hallar maddənin dispozisiyasında təqsirkarın kriminal hərəkətlərinin məqsədi kimi deyil, onları müşayiət edən xüsusi tələblər kimi ehtiva edilmişlər.

Bu səbəbdən təqsirkarın öz hərəkətlərinin həmin şəxslərə xüsusi əzab, izzət verməsi kimi əlamətlərlə müşayiət olunduğunu dərk edib buna şüurlu surətdə yol verməsi, yəni həmin əlamətlərə münasibətdə dolay qəsdin mövcudluğu kifayətdir ki, onun əməli xüsusi amansızlıqla törədilən qəsdən adam öldürmə kimi tövsif edilsin (təbii ki, cinayət tərkibinin digər əlamətləri də müəyyən edildiyi təqdirdə).

Bu yanaşma Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun “Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında”

12 dekabr 2002-ci il tarixli 3 sayılı qərarında əksini tapmış hüquqi mövqeyə də uyğundur.

Belə ki, həmin Plenum qərarının 8-ci bəndində qeyd olunur ki, xüsusi amansızlığın əlamətləri həyatdan məhrum etmə ərafəsində və ya adam öldürmə prosesində zərərçəkmiş şəxsə əzab, işgəncə verilməsi, onun şəxsiyyətinin ələ salınması, təqsirkar üçün aşkar surətdə zərərçəkmişə xüsusi ağrılar (çoxlu miqdarda xəsarətlər yetirmə, şiddətli ağrı verən zəhərdən istifadə edilməsi, diri-diri yandırılması, uzun müddət ac-susuz saxlanması və s.) yetirilməsi hallarında mövcud olur. Xüsusi amansızlıq həmçinin təqsirkarın zərərçəkmiş şəxsi onun yaxın adamlarının yanında onlara xüsusi əzab verdiyini dərk etdiyi hallarda öldürməkdə də ifadə oluna bilər.

Plenum qərarının həmin müddəalarına və CM-nin 120.2.4-cü maddəsinin mənasına görə qəsdən adam öldürmə cinayətinin zərərçəkmiş şəxsin yaxın adamlarının yanında törədilməsi özü-özlüyündə cinayətin xüsusi amansızlıqla törədilməsinə dəlalət etmir. Vacibdir ki, təqsirkar şəxsin niyyəti seçdiyi üsulla zərərçəkmiş şəxsi onun özünə və yaxud yaxınlarına xüsusi izzət yetirməklə öldürmək olsun (xüsusi izzət yetirməyi arzu etsin) və yaxud bunu arzu etməsə də, seçdiyi üsulun zərərçəkmiş şəxsə, onun yaxınlarına xüsusi izzət yetirdiyini dərk etsin və şüurlu surətdə buna yol versin, yəni xüsusi amansızlığı səciyyələndirən bu kimi hallara (zərərçəkmişin, onun yaxınlarının xüsusi əzab çəkməsinə) münasibətdə onun birbaşa və ya dolay qəsdlə hərəkət etməsi müəyyən olunsun.

Hazırkı işin şərh edilən məsələ ilə əlqədar müəyyən olunmuş halları isə həm də aşağıdakılardan ibarətdir:

Hadisə ərafəsində Əvəz Həmzəyev bacısı Türkanənin ailəsinin dağılmasına sonuncunun qayınatası Rəqib Hüseynovun səbəb olduğunu düşündüyü üçün hiddətlənmiş və bu vəziyyətdə R.Hüseynovla görüşməyə gedərkən özü ilə bıçaq götürmüşdür.

Baxılan iş üzrə keçirilmiş kompleks məhkəmə-psixiatrik və psixoloji ekspertizasının 30 yanvar 2018-ci il tarixli rəyi ilə Əvəz Həmzəyevin psixi cəhətdən sağlam olması, öz hərəkətlərinin mənasını dərk etməsi, onları ölçüb-biçmək iqtidarında olması müəyyən edilmiş, Ə.Həmzəyevin öz hərəkətlərinin mənasını dərk etməsini, o cümlədən bıçağın xassələrini bilməsini, bıçaqla bədənə vurulan zərbənin hansı nəticələr doğura biləcəyini anlamasını müdafiə

tərəfi də bütöv proses boyu şübhə altına almamışdır.

Məhkəmə-tibbi ekspertizasının 27 dekabr 2017-ci il tarixli 25 sayılı rəyinə görə Raqib Hüseynovun bədəni üzərindəki deşilmiş kəsilməş yara onun həyati-əhəmiyyətli orqanlarının yerləşdiyi nahiyədə - döş qəfəsinin sol-ön səthində olmaqla daxilə nüfuz etmiş, ürək kisəsinin və ürəyin zədələnməsi ilə müşayiət olunmuşdur. Məhz bu – Əvəz Həməzəyevin bir bıçaq zərbəsi ilə yetirdiyi həyat üçün təhlükəli olan xəsarətlər kəskin qanitirməyə gətirib çıxarmış və zərərçəkmiş şəxsin ölümünə səbəb olmuşdur.

Sübutlara görə zərərçəkmiş Əvəz Həməzəyev Cəlilabad şəhərində hərəkət edən “Mercedes” markalı mikroavtobusda Raqib Hüseynovu bıçaqla vurub mikroavtobusdan düşdükdən dərhal sonra R.Hüseynov Cəlilabad Rayon Xəstəxanasına çatdırılsa da, ilkin yardım göstərilməsinə baxmayaraq ölmüşdür.

Əvəz Həməzəyevin özünün birinci instansiya məhkəməsində verdiyi ifadəyə görə o, mikroavtobusa mindikdə içəridə ayrı-ayrı oturmaqlarda Raqib Hüseynovun və onun arvadı Lala Hüseynovanın oturduğunu görmüş və R.Hüseynovu vurduqdan sonra L.Hüseynovanın qışqırmasını eşitmiş, hətta bundan o qədər həyacanlanmışdır ki, bıçağı əlindən salmışdır.

İstintaq hərəkətinin protokoluna görə Ə.Həməzəyevin ibtidai istintaq zamanı verdiyi ifadəsi yerində yoxlanılarkən o, Raqib Hüseynovun və Lala Hüseynovanın mikroavtobusda oturduqları yerləri sərbəst göstərmişdir.

Lala Hüseynova da birinci instansiya məhkəməsində verdiyi ifadəsində Əvəz Həməzəyevin mikroavtobusun içərisində onun gözləri qarşında əri Raqib Hüseynovu qəsdən bıçaqla vurduğunu bildirmişdir.

Şahid Rəfiyev Fəxrəddin Azadxan oğlu da ifadəsində onu təsdiq etmişdir ki, hadisə zamanı Raqib Hüseynovla arvadı Lala Hüseynova mikroavtobusda olub bir-birinə yaxın (sol və sağ tərəfdəki) oturmaqlarda əyləmişlər.

Qeyd edilən halların və məlumatların fonunda müdafiəçilərin Raqib Hüseynovun ölümünün Əvəz Həməzəyevin ehtiyatsızlığından baş verməsi, yəni Ə.Həməzəyev Raqib Hüseynovu bıçaqla ürək nahiyəsindən vurarkən məqsədinin müstəsna olaraq sonuncunu qorxutmaq olub hərəkətinin R.Hüseynovun ölümü ilə nəticələnmə biləcəyini qabaqcadan görməməsi və yaxud Raqib Hüseynovun həyatda qalacağına ümid bəsləməsi

(şüurunda R.Hüseynovun həyatdan məhrum edilməsi kimi ictimai təhlükəli nəticəni istisna etməsi) barədə mülahizələri, eləcə də Əvəz Həməzəyevin zərərçəkmiş şəxsin arvadı Lala Hüseynovanın mikroavtobusda olmasını, sonuncunun isə onun zərərçəkmiş bıçaqla vurmasını görməməsi, yəni Lala Hüseynovanın hadisə anında iztirab keçirməməsi, özünün də bunu dərk etməməsi barədə iddiaları əsaslı, işin həqiqi hallarından və məhkəmədə baxılmış sübutlardan irəli gələn mülahizələr kimi qiymətləndirilə bilməz.

Əksinə, məhz məhkəmələr sübutlardan və yuxarıda təsvir edilən faktik hallarından düzgün nəticələr çıxarıb Əvəz Həməzəyevin zərərçəkmiş Raqib Hüseynovu xüsusi amansızlıqla qəsdən öldürməsi, onunbu əməlinin məhz CM-nin 120.2.4-cü maddəsində göstəriləncinayətin tərkibini yaratması barədə qənaətə gəlmişlər.

Yuxarıda şərh olunan iddialar kimi müdafiəçilərin Əvəz Həməzəyevin əsassız olaraq soyuq silah gəzdirməyə görə - CM-nin 228.4-cü maddəsi ilə təqsirli bilinməsi haqqında iddiaları da sübutlarla uzlaşmır.

Belə ki, Əvəz Həməzəyevin hadisə yerində (mikroavtobusda) əlindən saldığı, şahid Lala Hüseynovanın isə qaldıraraq cinayət təqibi orqanına təhvil verdiyi açılıb-qatlanmış bıçaq 27 dekabr 2017-ci il tarixli protokolla götürülüb işə əlavə edilmiş və 28 dekabr 2017-ci il tarixli “əşyanın tanınmaya təqdim edilməsi haqqında” protokola əsasən Ə.Həməzəyev tərəfindən hadisə günü evindən özü ilə götürüb hadisə yerinə (mikroavtobusa) gətirdiyi və orada Raqib Hüseynovu ürək nahiyəsindən vurduğu bıçaq kimi tanınmışdır.

Həmin bıçağın və digər maddi sübutların tədqiqatı üzrə məhkəmə tibbi-kriminalistik ekspertizasının 05 fevral 2018-ci il tarixli rəyi ilə qeyd olunan bıçağın zavod üsulu ilə hazırlanmış qatlanan ov tipli bıçaq – deçici-kəsici xassəyə malik soyuq silah olması müəyyən edilmişdir.

Müdafiəçilərin Əvəz Həməzəyevə təyin olunmuş cəzanın mübahisələndirilməsi üzrə dəlillərinə gəldikdə, məhkəmə kollegiyası bu məsələdə də kassasiya şikayətinin müəllifləri ilə razılaşmaq üçün əsas tapmır.

İlk növbədə ona görə ki, müdafiəçilər cəzanın həddindən artıq ağır olduğunu iddia edərkən məhkəmə əməlinə CM-nin 120.2.4 və 228.4-cü maddələrində deyil, yalnız CM-nin 126.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin

tərkibinin olması haqqında əsassız dəlildən çıxış etmişlər.

Digər tərəfindən, istər Əvəz Həmzəyevə CM-nin 120.2.4 və 228.4-cü maddələri ilə ayrı-ayrılıqda və cinayətlərin məcmusu üzrə yuxarıda qeyd olunan cəzanı təyin edən birinci instansiya məhkəməsi, istərsə də həmin məsələ üzrə birinci instansiya məhkəməsinin çıxardığı nəticələri yoxlayıb cəzanı dəyişdirilmədən saxlayan apelyasiya instansiyası məhkəməsi CM-nin 58.3-cü maddəsinin nəzərdə tutduğu (cinayətlərin xarakteri və ictimai təhlükəliliyi, təqsirkarın şəxsiyyəti, cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar, təyin olunan cəzanın təqsirkarın islah olunmasına və ailəsinin həyat şəraitinə təsiri kimi) məsələlər üzrə müəyyən edilmiş halları birlikdə götürməklə (tarazlaşdırılmış şəkildə) qiymətləndirmiş, cəzanın təyini məsələsini tənzimləyən cinayət qanunu normalarının, o cümlədən ədalət prinsipinin (CM-nin 8-ci maddəsi) tələblərini pozmamışlar. Kassasiya şikayəti müəlliflərinin iddialarının əksinə olaraq Əvəz Həmzəyevin könüllü gəlib təqsirini boynuna alması, yaşayış yerindən müsbət xarakterizə olunması da məhkəmələrin nəzərindən qaçmamış, həmin hallar Ə.Həmzəyevin cəzasını yüngülləşdirən hallar kimi qiymətləndirilmişdir.

Qeyd olunan səbəblərdən müdafiəçilərin məhkəmələrin sübutları düzgün qiymətləndirməmələri və Əvəz Həmzəyevin zərərçəkmiş Ramiq Hüseynovun həyatdan məhrum edilməsində ifadə olunmuş əməlini CM-nin 126.3-cü maddəsi ilə deyil, CM-nin 120.2.4-cü maddəsi ilə tövsif etməklə və onu CM-nin 228.4-cü maddəsi ilə təqsirli bilməklə Ə.Həmzəyevin əməllərinin hüquqi tövsifində səhvə yol verib onu həddindən artıq ağır cəzaya məruz qoymaları, yəni baxılan işdə CPM-nin 416.0.2, 416.0.15 və 416.0.21-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qanun pozuntularının olması barədə iddiaları əsaslı sayıla bilməz.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinin təmin edilməsinə dair müdafiəçilərin, habelə kassasiya şikayətinin təmin edilməməsinə dair dövlət ittihamçısının və zərərçəkmiş şəxsin hüquqi varisinin nümayəndəsinin çıxışlarını dinləyib, şərh edilən əsaslara görə hesab etmişdir ki, məhkum Ə.Ə.Həmzəyevin tərəfindən verilmiş kassasiya şikayəti təmin edilməməli, Şirvan Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının Həmzəyev Əvəz Əhməd oğlunun barəsində olan 12 iyul 2018-ci il tarixli qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmalıdır.

Cinayət qanunvericiliyi normalarının tələblərinə əsasən torpaq sahəsi üzərində özgənin mülkiyyət, istifadə və ya icraə hüququnu pozaraq həmin torpaq sahəsində qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri xeyli miqdarda kultivasiya etmiş (əkmiş, yetişdirmiş və onların hissələrini toplamış) şəxsin əməlləri cinayətlərin məcmusu üzrə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 188 və 237-ci maddələri ilə tövsif edilir.

Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəmənin 19 sentyabr 2019-cu il tarixli hökmü ilə Qallacov Abdulla Kamil oğlu Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra mətdə CM-nin) 188.4.1, 234.1, 234.4.3 və 237.2.2-ci maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli bilinib, CM-nin 188.4.1-ci maddəsi ilə 05 (beş) il, CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə 01 (bir) il, CM-nin 234.4.3-cü maddəsi ilə 05 (beş) il, CM-nin 237.2.2-ci maddəsi ilə 03 (üç) il, CM-nin 66.3-cü maddəsinə əsasən isə təyin edilmiş cəzalar qismən toplanılmaqla qəti olaraq 06 (altı) il 06 (altı) ay müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş və onun şübhəli şəxs qismində saxlanıldığı 2 (iki) gün müddət ona təyin edilmiş azadlıqdan məhrum etmə cəzadan çıxılaraq üzərində qəti olaraq cəzasını ümumi rejimli cəza çəkmə müəssisəsində çəkməklə 06 (altı) il 05 (beş) ay 28 (iyirmi səkkiz) gün müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası saxlanılmışdır.

Həmin hökmə həmçinin Qurbanov İsmayıl Rüstəm oğlu CM-nin 234.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinərək 1 (bir) il 6 (altı) ay müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum edilmişdir.

Məhkəmənin hökmünə əsasən, Qallacov Abdulla Kamil oğlu 2017-ci ilin yay aylarında Balakən rayonu, Kortala kəndində meşəlik sahədən yabanı halda bitən narkotik tərkibli çətənə kollarından əldə etdiyi çətənə (kannabis) bitkisinin toxumlarından istifadə etməklə Zaqatala rayon Regional Meşə Təsərrüfatı Mərkəzinin balansında olan Balakən rayonu Püştətala kəndi yaxınlığındakı torpaq sahəsinin müəyyən hissəsini mülkiyyət, istifadə və icraə hüququ olmadan 2018-ci ilin aprel ayının əvvəllərində zəbt edərək, qəsdən, qanunsuz olaraq həmin zəbt etdiyi ərazidə xeyli miqdarda, yəni 05 ədəd tərkibində narkotik maddələr olan çətənə bitkiləri əkib, yetişdirib onların hissələrini toplamaqla kultivasiya etmiş, həmin çətənə bitkilərindən 812.97 qram çəkidə narkotik vasitə olan qurudulmuş marixuananı qəsdən, qanunsuz olaraq satış məqsədi və tamah niyyəti ilə əldə edərək, daşıyıb yaşadığı Balakən şəhəri N.Nərimanov küçəsi, ev 33 ünvanında

zirzəmidə saxlamış, həmin narkotik vasitənin bir hissəsini yəni 7,97 qram çəkidə narkotik vasitə olan qurudulmuş marixuananı 14 mart 2019-cu il tarixdə saat 22 radələrində qəsdən, qanunsuz olaraq tamah niyyəti ilə əvvəlcədən əldə olunmuş razılığa əsasən yaşadığı Balakən şəhəri, N.Nərimanov küçəsi, ev 33 ünvanının yaxınlığında tanışi Qurbanov İsmayıl Rüstəm oğluna 35 manata satmış, qalan hissəsini yəni 805 qram çəkidə narkotik vasitə olan qurudulmuş marixuananı həmin yerdə satış məqsədilə saxlamış, 14 mart 2019-cu il tarixdə daxil olmuş əməliyyat məlumatı əsasında Balakən RPŞ-nin əməkdaşları tərəfindən keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində İsmayıl Qurbanovun üzərindən 7,97 qram narkotik vasitə qurudulmuş marixuana, qalan 805 qram narkotik vasitə qurudulmuş marixuana isə 15 mart 2019-cu il tarixdə saat 00:40-da Qallacov Abdulla Kamil oğlunun yaşadığı evdə, evinin həyətinə öz könüllü razılığı və iştirakı ilə baxış keçirilən zaman yaşayış evinin zirzəmisindən bir ədəd sellofan torbada aşkar edilərək götürülmüş, keçirilmiş tədbirlərin davamı olaraq Püştətala kəndi yaxınlığında Abdulla Qallacovun narkotik tərkibli çətənə bitkilərini əkdirdiyi yerə saat 13 radələrində baxış keçirilərkən oradan ümumilikdə təmiz çəkisi 185 qram olan 03 ədəd çətənə bitkiləri və 02 ədəd çətənə bitkisinin hissələri aşkar edilərək götürülmüşdür.

Bundan başqa o, təkrarən Zaqatala rayon Regional Meşə Təsərrüfatı Mərkəzinin balansında olan Kortala kəndi ərazisində yerləşən dəmir yolu xəttinin yaxınlığındakı torpaq sahəsinin müəyyən hissəsini mülkiyyət, istifadə və icraə hüququ olmadan 2018-ci ilin aprel ayının sonlarında zəbt edərək, qanunsuz olaraq həmin zəbt etdiyi ərazidə 2018-ci ilin aprel ayında Balakən rayonu, Kortala kəndi ərazisində yerləşən meşəlik sahədən yabanı halda bitən narkotik tərkibli çətənə kollarından əldə etdiyi çətənə (kannabis) bitkisinin toxumlarından istifadə etməklə qəsdən, qanunsuz olaraq xeyli miqdarda, yəni 05 ədəd tərkibində narkotik maddələr olan çətənə bitkilərini əkib, yetişdirib onların hissələrini toplamaqla

kultivasiya etmiş və həmin çətənə bitkilərindən 7,87 qramdan artıq miqdarda narkotik vasitə olan qurudulmuş marixuananı qanunsuz olaraq əldə edərək bir hissəsini qəbul edib, qalan hissəsini özünə məxsus Vaz 2107 markalı, 08-BD-311 dövlət qeydiyyat nişanlı avtomaşında daşıyaraq saxlamış, 03 mart 2019-cu il tarixdə daxil olmuş əməliyyat məlumatı əsasında Balakən RPŞ-nin əməkdaşları tərəfindən keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində Qallacov Abdulla Kamil oğlu Balakən rayonunda Beşbulaq adlanan ərazidə idarə etdiyi VAZ 2107 markalı, 08-BD-311 dövlət qeydiyyat nişanlı avtomaşında saxlanılaraq Balakən RPŞ-nə gətirilmiş, saat 02 radələrində Balakən RPŞ-nin həyətində idarə etdiyi avtomaşına baxış keçirilərkən Abdulla Qallacovun avtomaşının salonunda saxlanılan yerinin alt hissəsində kağız bükümdə təmiz çəkisi 0,31 qram, avtomaşının salonundakı əl çantasında sellofan bükümdə təmiz çəkisi 0,34 qram, avtomaşının yük hissəsində iki ədəd kibrit qutusunda ayrı-ayrılıqda təmiz çəkisi 3,89 və 3,33 qram olmaqla, ümumilikdə təmiz çəkisi 7,87 qram tərkiblərinə görə eyni tərkibli narkotik vasitə olan qurudulmuş marixuana aşkar edilərək götürülmüş, keçirilmiş tədbirlərin davamı olaraq həmin zəbt etdiyi ərazidə Abdulla Qallacovun narkotik tərkibli çətənə bitkilərini əkdiiyi yerə saat 08 radələrində baxış keçirilərkən oradan ümumilikdə təmiz çəkisi 132,52 qram olan 05 ədəd çətənə bitkisinin hissələri aşkar edilərək götürülmüşdür.

Hökmdən məhkum A.K.Qallacov və onun müdafiəçisi Sarıyev Musa Kahov oğlu tərəfindən verilmiş apelyasiya şikayətlərinə əsasən işə baxan Şəki Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 19 sentyabr 2019-cu il tarixli qərarı ilə apelyasiya şikayətləri təmin edilməmiş, hökm isə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Şəki Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 19 dekabr 2019-cu il tarixli qərarından məhkum A.K.Qallacov kassasiya şikayəti verərək apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsini və ona CM-nin 188.4.1, 234.4.3 və 237.2.2-ci maddələri ilə bəraət verilməsini xahiş etmişdir.

O, bu şikayətini şikayətini belə əsaslandırılmışdır ki, özünü yalnız CM-nin 234.1 və 234.2-ci maddələri ilə təqsirli bilir, onun evində axtarışın aparılması qanunsuz olmaqla guya orada aşkar edilmiş 800 qram çəkiddə qurudulmuş marixuana ona məxsus olmamış və həmin narkotik vasitə polis əməkdaşları tərəfindən evə qəsdən

qoyulmuşdur. Bu səbəbdən də kassasiya şikayətinin müəllifi onun CM-nin 188.4.1, 234.4.3 və 237.2.2-ci maddələri ilə təqsirli bilinərək ağır cəzaya məhkum olunmasını qanunsuz və əsassız hesab edərək barəsindəki cinayət işinə ədalətli baxılmasını və ona göstərilən maddələrlə bəraət verilməsini xahiş etmişdir.

Məhkum A.K.Qallacovun kassasiya şikayətinin məzmunundan görünür ki, o, həmin şikayətində faktiki olaraq barəsindəki ittiham hökmünün əsasının yolverilməz sübutlar təşkil etdiyini, buna görə onun barəsindəki CM-nin 188.4.1, 237.2.2 və 234.4.3-cü maddələri cinayət təqibinə xitam verilməli və ya bu maddələrlə ona bəraət verilməli olduğu halda həmin maddələrdə nəzərdə tutulmuş cinayətləri törətmədiyini halda əsassız məhkum olunmasını iddia edərək apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsi haqda tələbini Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonar mətndə CPM-nin) 416.1.3 və 416.1.11-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarla əlaqələndirmişdir.

Odur ki, məhkəmə kollegiyası məhkumun kassasiya şikayətini kassasiya qaydasında baxılmalı müraciət kimi görərək və həmin şikayətin dəlilləri ilə bağlı cinayət işinin materiallarını və məhkəmələr tərəfindən qəbul edilmiş yekun məhkəmə aktlarını yoxlayaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin I hissəsi insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsini dövlətin ali məqsədi olduğunu təsbit edir. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir.

Hər kəsin hüquq və azadlıqlarının dövlət tərəfindən müdafiəsinə təminat verən Konstitusiyanın müddəaları, həmçinin cinayət törətməkdə təqsiri olmayan şəxslərin cinayət prosesini həyata keçirən orqanların vəzifəli şəxslərinin və ya hakimlərin özbaşına hərəkətləri ilə qanunsuz şübhə altına alınmasının, ittiham və ya məhkum edilməsinin yol verilməz olduğunu ehtiva edir.

CPM-nin 12.1 və 12.3-cü maddələrinin tələblərinə görə, cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar cinayət prosesində iştirak edən bütün şəxslərin Konstitusiya ilə təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına riayət olunmasını təmin etməlidirlər.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi “İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların

Müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin tələblərinə əməl olunub-olunmaması ilə bağlı bir sıra qərarlarında qeyd etmişdir ki, təqsirləndirilən şəxsin təqsirliliyi barədə məhkəmənin nəticəsi həm yetərlilik, həm də inandırıcılıq tələblərinə uyğun olmalı, onun əsasını isə yalnız elə sübutlar təşkil etməlidir ki, həmin sübutlar qanuni yolla əldə olunmuş olsun.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun “V.Bayramov və qeyrilərinin şikayətləri üzrə” 09 sentyabr 2005-ci il tarixli qərarında qeyd edilir ki, məhkəmə hökmü şəxsin təqsirli olub-olmaması kimi həyati əhəmiyyəti olan məsələni həll edir. Bu səbəbdən prosessual qanunvericiliyin tələbinə görə məhkəmənin hökmü qanuni və əsaslı olmalıdır. (CPM-nin 349.3-cü maddəsi) ... məhkəmə hökmünün əsaslılığının şərtlərindən biri də hökmdə müəyyən edilmiş halların məhkəmə istintaqında tədqiq edilmiş sübutlara uyğun gəlməsidir. Bu o deməkdir ki, şəxsin cinayət törətməkdə təqsirli olmasına dair məhkəmə qərarı mülahizələrə əsaslanma bilməz və işə aid biri digərinə uyğun gələn mötəbər sübutların məcmusu ilə təsdiq olunmalıdır. (CPM-nin 28.5-ci maddəsi).

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, “İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin, cinayət-prosessual qanunvericiliyinin tələblərindən, Avropa Məhkəməsinin və Konstitusiyaya Məhkəməsinin mövqelərindən çıxış edərək məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, hazırki iş üzrə apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarından verilmiş kassasiya şikayətinə baxan kassasiya kollegiyasının üzərinə, qanunvericiliyin tələb etdiyi kimi, törədilmiş ictimai təhlükəli əməlin bütün hallarının müəyyən edilməsinə əsasən bu əmələ maddi hüquq normasının düzgün tətbiq edilib-edilməməsini, habelə iş üzrə ibtidai araşdırma zamanı və məhkəmə iclaslarında cinayət təqibinin və cinayət mühakimə icraatının prinsiplərinə, şərtlərinə və qaydalarına əməl olunub-olunmamasını yoxlamaq vəzifəsi düşür.

İş materiallarından görünür ki, A.K.Qallacov birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında ondan yalnız avtomaşınında aşkar edilmiş narkotik vasitənin olmasını, həmin narkotik vasitədən bir hissəsini tanışı Qurbanov İsmayıl istifadəsi üçün pay verdiyini, heç vaxt və heç yerdə tərkibində narkotik vasitələr olan bitkilər əkib-becərmədiyini, evində aşkar edilmiş küli miqdarda narkotik vasitə olan marixuananın

ona məxsus olmamasını göstərsə də, ibtidai araşdırma zamanı müdafiəçisinin iştirakı ilə şübhəli və təqsirləndirilən şəxs qismində dindirilərək hazırki qərarın “İşin halları” hisəsində təsvir edilən cinayət əməllərini törətməkdə özünü təqsirli bilərək həmin cinayətlərin törədilməsi halları barədə sərbəst şəkildə etirafedici ifadələr vermiş və bildirmişdir ki, 2017-ci ilin yay aylarında Balakən rayonunun Kortala kəndi ərazisində yerləşən meşə ərazisində yabani halda bitmiş çətənə bitkisinin toxumlarını əldə edərək yaşadığı evdə saxlamış və həmin toxumları 2018-ci ilin aprel ayında Balakən rayonu Püştətala kəndi ərazisində meşəlik sahədə əkməmişdir. Əkdirdi toxumlardan 05 ədəd çətənə bitkisi cücərərək inkişaf etmiş, həmin bitkiləri vaxtaşırı ala q otlardan təmizləyib suvarmaqla onlara qulluq etmişdir. 2018-ci ilin iyul ayında bu çətənə bitkilərinin yetişmiş başlıq hissələrindən yığıb toplayaraq qurutmuş və yaşadığı evə gətirərək evin zirzəmisində saxlamışdır. 14 mart 2019-cu il tarixdə əvvəllər tanıdığı Zaqatala rayonu, Aşağı Tala kənd sakini Qurbanov İsmayıl Rüstəm oğlu ona zəng edərək onda narkotik vasitə olub-olmadığını soruşmuş, o, da İsmayıl narkotik vasitə olduğunu bildirərək yaşadığı evin yaxınlığına dəvət etmiş və ona bir ədəd kibrit qutusunda qurudulmuş marixuana verdikdən sonra sonuncu ona pulu olmadığından maaş aldıqdan sonra pulu verəcəyini bildirmiş, buna görə gələcəkdə 35 manat verməsi müqabilində razılaşaraq bir ədəd kibrit qutusunda olan marixuananı götürüb getmişdir. Həmin gün saat 24 radələrində polis əməkdaşları yaşadığı evə gələrək onun narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə məşğul olmasında şübhəli bilindiyindən yaşadığı evə baxış keçiricəklərini bildirmiş, o, buna etiraz etməmiş, bundan sonra dəvət olunmuş hal şahidlərinin iştirakı ilə yaşadığı evə baxış keçirilərək evin zirzəmisində saxladığı sellofan torbanın içərisində olan 800 qramdan çox çəkiddə qurudulmuş marixuana aşkar edilmişdir. Sellofan torba bir ədəd kağız zərfə qoyularaq qablaşdırılıb maddi sübut kimi götürülmüş, eyni zamanda yaşadığı evdən babasından yadigar qalmış bir ədəd ov tüfəngi və ov patronları da aşkar edilərək götürülmüşdür. Rayon Polis Şöbəsinə şübhəli şəxs qismində tutulduqdan sonra müdafiəçisinin iştirakı ilə üzərində aparılan axtarış zamanı hər hansı qanunsuz əşya və predmet aşkar edilməmişdir. Aşkar olunmuş narkotik vasitəni Balakən rayonunun Püştətala kənd ərazisindəki meşəlik sahədə əkdirdi 05 ədəd narkotik tərkibli

çətənə bitkisindən əldə etdiyini bildirdikdən sonra dəvət olunmuş mütəxəssis aqronom və müdafiəçinin iştirakı ilə həmin əraziyə baxış keçirilmişdir. Baxış zamanı onun göstərdiyi ərazidə əkməmiş olduğu 05 ədəd narkotik tərkibli çətənə bitkilərinin kök və gövdələri aşkar edilərək götürülmüşdür.

Bundan başqa, A.K.Qallacov həmin ifadələrində 03 mart 2019-cu il tarixdə onun avtomaşınından aşkar olunmuş narkotik vasitəni Kortala kəndinin yaxınlığındakı meşədə əkdirdiyi çətənə kollarından əldə etdiyini, polis əməkdaşları tərəfindən aqronom və vəkilin iştirakları ilə narkotik vasitə tərkibli kolları əkdirdiyi yerə gələrək göstərdiyi ərazidə 5 ədəd qurumuş çətənə bitkilərinin aşkar olunduğunu qeyd etmişdir. Baxışda iştirak edən aqronom həmin 5 ədəd narkotik tərkibli çətənə kollarına aqrotexniki qaydada qulluq göstərildiyini bildirmiş, bundan sonra həmin 5 ədəd narkotik tərkibli qurumuş çətənə kolları qablaşdırılaraq götürülmüşdür.

İş materiallarının öyrənilməsi nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, A.K.Qallacovun ibtidai araşdırma zamanı və məhkəmədə verdiyi ifadələr arasında ziddiyyətlər olduğundan birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında onun məhkəməyədək icraat zamanı verdiyi ifadələri elan olunub tədqiq edilmiş və bu ifadələr qanuni prosedurlar daxilində, cinayət mühakimə icraatının prinsiplərinə əməl olunmaqla və sübut etməyə dair CPM-nin 138-146-cı maddələrinin tələbləri gözlənilməklə əldə olunmuş, məhkəmə iclaslarında araşdırılmış, yekun məhkəmə aktlarında isə qanuna müvafiq qaydada qiymətləndirilmiş digər sübutlarla, o cümlədən şahidlərin, zərər çəkmiş şəxsin nümayəndəsinin ifadələri, müxtəlif ekspertizaların rəyləri ilə, bir çox istintaq hərəkətlərinin aparılması haqqında protokollarla, maddi sübutlarla və sübut əhəmiyyətli sənədlərlə üst-üstə düşür.

Məhkəmələrin qəbul etdikləri yekun məhkəmə aktlarında (birinci instansiya məhkəməsinin hökmündə və apelyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarında) həmin sübutlar əraflı şərh edildiyindən məhkəmə kollegiyası hazırkı qərarında həmin sübutların təkrarən təsvirinə ehtiyac görməmiş və qeyd etmişdir ki, A.K.Qallacovun ona elan olunmuş ittiham üzrə təqsirli olması barədə nəticəyə gələrəkən həm birinci, həm də apelyasiya instansiyası məhkəməsi yekun qərarların əsaslandırılması zamanı yolverilməz sübutlardan istifadə etməmiş və ibtidai araşdırma orqanı kimi,

sübutların toplanması və araşdırılması zamanı qanunun tələblərinə tam şəkildə əməl etmiş, sübutların qəbul edilməzliyinin əsasını təşkil edən, CPM-nin 125.2-ci maddəsində göstərilmiş hər hansı kobud qanun pozuntusuna yol verməmişlər.

Həmçinin məhkəmə kollegiyası onu da vurğulayır ki, apelyasiya instansiyası məhkəməsi A.K.Qallacovun barəsindəki 19 sentyabr 2019-cu il tarixli hökmdən müdafiəçi M.K.Sarıyev tərəfindən verilmiş apelyasiya şikayətinə qismən məhkəmə istintaqı aparılmaqla baxmış və məhkəmə baxışı iclasında təqsirləndirilən şəxslə yanaşı, şahid R.E.Məmliyev dindirilmiş, zərər çəkmiş şəxsin nümayəndəsinin, digər şahidlərin ifadələri və sübut əhəmiyyətli sənədlər elan olunaraq tədqiq edilmiş və məhkəmə həmin sübutların hamısına istinad edib onlara müqayisəli şəkildə qiymət verdikdən sonra qərar qəbul etmişdir.

Göstərilən sübutlar əsasında məhkəmələrin gəldikləri nəticə isə ondan ibarət olmuşdur ki, A.K.Qallacov Balakən rayonunun Püştətala və Kortala kəndlərinin yaxınlığındakı dövlətə məxsus, Zaqatala rayon Regional Meşə Təsərrüfatı Mərkəzinin balansında olan müxtəlif torpaq sahələrində təkrarən qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri xeyli miqdarda kultivasiya etmiş (əkməmiş, yetişdirmiş) və onların hissələrini toplayıb qurutmaqla külli miqdarda narkotik vasitə olan marixuananı satış məqsədilə əldə edib saxlamış, həmçinin bu yolla əldə etdiyi marixuananın şəxsi istehlak miqdarından artıq olan bir hissəsini özünün istifadəsi üçün, yəni satış məqsədi olmadan üzərində gəzdirib avtomaşınında daşımış, bir hissəsini isə tanışı İ.Qurbanova satmışdır.

Həm birinci, həm də apelyasiya instansiyası məhkəmələri işə baxılması zamanı natamamlığa, qeyri-obyektivliyə, cinayət prosesi iştirakçılarının hüquqlarının pozulmasına yol verməmiş və məhkəmə iclasları əqlabatan müddətlərdə cinayət mühakimə icraatının prinsiplərinə uyğun olaraq keçirilmişdir. Məhkəmə baxışları zamanı həmçinin “İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş ədalətli və qərəzsiz məhkəmə baxışına malik olmaq, müdafiə, təqsirləndirilən şəxsin lehinə və əleyhinə ifadələr vermiş şahidləri dindirmək və başqa hüquqların pozulmasına da yol verilməmiş, nəticə etibarı ilə isə ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən A.K.Qallacovun əməlinin CM-nin 188.4.1, 234.1, 234.4.3 və 237.2.2-ci maddələri ilə tövsif edilməsi

ilə razılaşaraq onun bu maddələrlə təqsirli bilinərək cəzalandırmasını qanuni və əsaslı saymışlar.

Kassasiya şikayətinə görə isə, A.K.Qallacov üzərində şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda narkotik vasitə olan qurudulmuş marixuananı şəxsi istifadəsi üçün gəzdirməsini və avtomaşınında daşımısını, həmin narkotik vasitənin bir hissəsini İ.Qurbanova satmasını (məhkəmədə verdiyi ifadəsinə görə, pay verməsini), onun bu əməllərinin CM-nin 234.1 və 234.2-ci maddələri ilə tövsif edilməli olmasını bildirərək külli miqdarda marixuananı satış məqsədilə əldə edib saxlamasını inkar etmiş və həm belə əməli, həm də torpaq üzərində hüquqların pozulması və tərkibində narkotik vasitələr olan bitkiləri kultivasiya etmə əməllərini törətmədiyinə görə onun CM-nin 188.4.1, 243.4.3 və 237.2.2-ci maddələri ilə təqsirli bilinib cəzalandırılmasını qanunsuz saymışdır.

Lakin, məhkəmə kollegiyası cinayət işinin materiallarına və məhkəmələrdə araşdırılmış sübutlara istinadən hesab etmişdir ki, məhkumun onun törətməməsi iddia edilən əməllərin onun tərəfindən törədilməsi də, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, mötəbər sübutlarla təsdiq olunmuş, bununla bağlı məhkəmələrin gəldikləri nəticə ilə razılaşmış və bu əməllərə münasibətdə maddi hüquq normalarının düzgün tətbiq edilib-edilməməsi, yəni həmin əməllərin cinayət qanununun müvafiq maddələri ilə düzgün tövsif edilib-edilməməsi məsələsini yoxlayıb bu məsələyə münasibət bildirməyi zəruri saymışdır.

Məhkəmə kollegiyası ilk növbədə qeyd etmişdir ki, CM-nin cinayət məsuliyyətinin əsaslarını müəyyən edən 3-cü maddəsində göstərilir ki, yalnız Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyətini yaradır.

Cinayət mühakimə icraatının qanunçuluq prinsipi təsbit edilmiş CPM-nin 10.1-ci maddəsinə əsasən, məhkəmələr və cinayət prosesinin iştirakçıları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, bu Məcəllənin, Azərbaycan Respublikasının digər qanunlarının, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin müddəalarına ciddi əməl etməlidirlər.

CPM-nin 10.2-ci maddəsinin tələblərindən görünür ki, Azərbaycan Respublikasının qüvvəyə minmiş və dərc edilmiş qanunu ilə müəyyən

olunan əsaslardan və qaydalardan kənar heç kəsin cinayət təqibi üzrə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs qismində məsuliyyətə cəlb edilməsinə, tutulmasına, həbsə alınmasına, axtarılmasına, məcburi gətirilməsinə və digər prosesual məcburiyyət tədbirlərinə məruz qalmasına, habelə məhkum edilməsinə, cəzalandırılmasına, hüquq və azadlıqlarının digər formada məhdudlaşdırılmasına yol verilmir.

Yuxarıda göstəriləyi kimi, araşdırılmış sübutlarla təsdiq edilir ki, A.K.Qallacov 2018-ci ilin aprel ayında dövlətin mülkiyyətində olmaqla Zaqatala rayon Regional Meşə Təsərrüfatı Mərkəzinin balansına verilmiş iki müxtəlif torpaq sahələrində tərkibində narkotik vasitə olan çətənə bitkisinin toxumlarını əkib həmin bitkiləri kultivasiya etməklə hər bir torpaq sahəsində ayrı-ayrılıqda 5 ədəd çətənə bitkisi kolları yetişdirmiş və həmin kolların yarpaqlarını toplayıb kustar üsulla qurudaraq külli miqdarda - 800 qramdan çox qurudulmuş marixuana əldə etmişdir.

Göründüyü kimi, bu əməlləri ilə A.K.Qallacov təkrar olaraq həm torpaq üzərində mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququnu pozmuş, həm də tərkibində narkotik vasitələr olan bitkiləri kultivasiya etmiş (əkmiş, onlara qulluq etmiş və yetişdirmişdir), yəni o, bir tərəfdən özgənin mülkiyyətinə, digər tərəfdən isə ictimai təhlükəsizlik qaydalarına qəsd edərək həm də narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə məşğul olmuşdur.

Əvvəla məhkəmə kollegiyası qeyd etməyi zəruri bilmiş ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29-cu maddəsinə I-IV hissələrinə əsasən hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir. Heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz. Əmlakın tam müsadirəsinə yol verilmir. Dövlət ehtiyacları və ya ictimai ehtiyaclar üçün mülkiyyətin özgənikiləşdirilməsinə yalnız qabaqcadan onun dəyərini ədalətli ödəmək şərti ilə yol verilə bilər.

Mülkiyyət hüququ digər qanunvericilik aktları ilə yanaşı həmçinin cinayət qanunvericiliyi ilə də qorunur və təsadüfi deyil ki, mülkiyyətin cinayətkar qəsdlərdən qorunması məqsədilə CM-

nin XXIII Fəslinin maddələrində mülkiyyət əleyhinə törədilən cinayətlərə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmiş, torpaq üzərində mülkiyyət hüququnun pozulmasına görə məsuliyyət isə həmin Fəslə aid edilmiş CM-nin 188-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur.

A.K.Qallacovun təkrarən törətdiyi əməllərdən biri isə məhz həmin maddədə göstərilən əməllər kimi qiymətləndirilmiş və ibtidai araşdırma orqanı ilə yanaşı məhkəmələr tərəfindən də CM-nin 188.4.1-ci maddəsi ilə tövsif edilmişdir.

CM-nin 188.1-ci maddəsində göstərilir ki, qanunla müəyyən edilmiş mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququ olmadan torpaq sahəsini özbaşına hasarlama, becərmə və ya dəyişdirmə, yaxud həmin torpaq sahəsini başqa üsullarla özbaşına tutma səkkiz min manatdan on min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə, həmin əməllər təkrar törədildikdə isə (CM-nin 188.4.1-ci maddəsi) beş ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

CM-nin həmin maddəsində göstərilən cinayətin obyektini torpaq üzərində mülkiyyət hüququnun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlərdir.

Torpaq üzərində mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququnun pozulması cinayətinin obyektiv cəhəti təsbit edilmiş CM-nin 188.1-ci maddəsinin dispozisiyasının təhlili göstərir ki, bu cinayət aşağıdakı bir neçə müxtəlif üsullarla törədilə bilər:

torpaq sahəsini özbaşına hasarlama;

torpaq sahəsində özbaşına becərmə işləri aparma;

torpaq sahəsinin təyinatını qanunsuz olaraq dəyişdirmə;

torpaq sahəsini başqa üsullarla özbaşına tutma (məsələn, torpaq sahəsinə aid olan sənədlərin saxtalaşdırılması yolu həmin sahəni özbaşına tutma və s.).

Göründüyü kimi, qanunverici göstərilən cinayətin obyektini kimi torpaq üzərində mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququnun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar yaranan ictimai münasibətləri müəyyən etməklə və eyni zamanda əməlin törədilməsinin müxtəlif üsullarını göstərməklə torpaq sahəsinin özbaşına tutulması zamanı həmin üsullardan həm birindən, həm də bir neçəsindən istifadə edilməsini ehtiva edir. Məsələn, torpaq sahəsini özbaşına hasarlama artıq təhlil edilən cinayətin tərkibini yaradır və bundan sonra şəxsin

özbaşına hasarlanmış torpaq sahəsində becərmə işlərini aparması əməlin tövsifi üçün əhəmiyyət kəsb etmir və bu halda təqsirkarın torpaq üzərində mülkiyyət hüququnun pozulması zamanı bir deyil, iki və ya daha çox üsuldən istifadə etməsinin mümkün olmasını istisna etmir.

Bununla belə, şəxsin artıq həmin üsullardan birindən istifadə etməklə torpaq üzərində mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququnu pozması kifayət edir ki, həmin cinayət başa çatmış hesab edilsin. Burada əməlin cinayət hesab edilməsi üçün əsas tələb ondan ibarətdir ki, təqsirkar tərəfindən torpağın yuxarıda sadalanan üsulların birindən və ya bir neçəsindən istifadə edilməklə zəbt olunması nəticəsində digərinin (dövlətin, fiziki və ya hüquqi şəxsin) torpaq üzərində mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququ pozulmuş olsun.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, CM-nin 188.1-ci maddəsində torpaq üzərində mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququnun pozulması üsullarından biri kimi özgənin mülkiyyətində, istifadəsində və ya icarəsində olan torpaq sahəsində özbaşına becərmə işlərinin aparılması nəzərdə tutulmuşdur.

“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 188-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun 30 mart 2015-ci il tarixli Qərarında təsbit edilmişdir ki, özbaşına becərmə dedikdə, hər hansı torpaq sahəsində onun mülkiyyətçisinin və ya başqa qanuni sahibinin icazəsi olmadan bitkilərin əkilməsindən, onlara qulluq edilməsindən və onların yetişdirilməsindən ibarət fəaliyyət başa düşülməlidir. Torpağın becərilməsi həmin torpaq sahəsinin əkin üçün yararlı vəziyyətə gətirilməsi (kollardan, daşlardan təmizləmə və s.), şumlanması, toxum səpilməsi və s. bu kimi hərəkətlərin məcmusudur.

Qanunun mənasına və Konstitusiyası Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinə əsaslanaraq, məhkəmə kollegiyası onu da qeyd edir ki, torpağın özbaşına becərilməsi dedikdə başqasının mülkiyyətində olan torpaq sahəsində müxtəlif növ bitkilərin, o cümlədən tərkibində narkotik vasitələr olan bitkilərin əkilməsi, onlara qulluq göstərilməsi və onların yetişdirilməsi başa düşülür və belə fəaliyyətlə bağlı əməllər bitkinin növündən, miqdarından və sair əlamətlərindən asılı olmayaraq artıq CM-nin 188.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin tərkibini yaradır.

Lakin, bu maddənin məhkum A.K.Qallacovun təqsirli bilinib məhkum olunduğu

CM-nin 237.2.2-ci maddəsində (CM-nin 237.1-ci maddəsi ilə birlikdə) nəzərdə tutulmuş cinayətlə müqaisəli təhlili belə nəticəyə gəlmək üçün əsas verir ki, başqasının mülkiyyətində, istifadəsində və ya icarəsində olan torpaq sahəsində tərkibində narkotik vasitə olan bitkiləri kultivasiya etmiş (belə bitkiləri əkmə, yetişdirmiş və onların hissələrini toplamış) məhkum CM-nin 188-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllə yanaşı həmçinin obyektə ictimai təhlükəsizlik sahəsində ictimai münasibətlər olan, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı əməllər də törətmişdir.

CM-nin 237.1-ci maddəsinə əsasən, qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri xeyli miqdarda kultivasiya etmə (əkmə, yetişdirmə və ya onları (onların hissələrini) toplama) - üç min manatdan altı min manatadək miqdarda cərimə və ya bir ildən üç ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə, CM-nin 237.2.2-ci maddəsinin tələblərinə görə eyni əməllər təkrar törədildikdə isə üç ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Göründüyü kimi, qeyd olunan maddədə müstəqil formada cinayət məsuliyyəti yaradan aşağıdakı əməllər nəzərdə tutulmuşdur:

1. qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri əkmə;
2. qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri yetişdirmə;
3. qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan əkilmiş - yetişdirilmiş bitkiləri (onların hissələrini) toplama.

“Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.6-cı maddəsində də tərkibində narkotik maddələr olan bitkilərin qanunsuz kultivasiyasının anlayışı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydaları pozmaqla tərkibində narkotik maddələr olan bitkilərin əkilməsi, yetişdirilməsi və ya toplanması kimi verilmişdir.

“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 25 fevral 2013-ci il tarixli Qərarında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etmişdir ki, “qanunverici insan və vətəndaş hüquqlarının qorunması və müdafiəsi sahəsində, habelə cinayət qanunvericiliyi sahəsində müəyyən olunmuş səlahiyyətlərini

həyata keçirərək Konstitusiyaya ilə nəzərdə tutulan hədlərdə cinayət qanununun müddələrinin məzmununu, o cümlədən ictimai təhlükəli əməllərin törədilməsinə görə cəzaları və şəxsin cinayət törətməsinin digər cinayət-hüquqi nəticələrini müəyyən etməkdə haqlıdır. İctimai təhlükəli əməlin müəyyən edilməsi hər bir cinayətə xas olan hüquqi və sosial əlamətləri üzə çıxarır. Cinayət tərkibini təşkil edən əlamətlərin (obyekt, obyektiv tərəf, subyekt, subyektiv tərəf) mövcudluğu məhz konkret əməlin digər cinayət əməllərindən, o cümlədən, başqa hüquq pozmalardan fərqləndirilməsinə xidmət edir.

Belə hüquqi tənzimləmə hüquqi dövlətin ali prinsiplərindən olan bərabərlik, mütənasiblik, hüquqi müəyyənlik, tarazlıq prinsipləri əsasında həyata keçirilməlidir. Sadalanan prinsiplərə əməl olunması beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsip və normalarından, habelə Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunundan irəli gəlir.

Hüquq normalarının dəqiqliyi, aydınlığı, birmənalılığının ümumhüquqi meyarları hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi prinsipinə əsaslanır və bu cür bərabərlik normaların bütün hüquq tətbiqedicilər tərəfindən yalnız vahid anlaşılması və şərh nəticəsində mümkündür. Əksinə, hüquq normalarının məzmununun qeyri-müəyyənliyi hüquq tətbiqetmə prosesində hədsiz (qeyri-məhdud) mülahizələrə və özbaşınalığa gətirib çıxarar.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi müəyyənlik prinsipinin mahiyyəti və əhəmiyyəti barədə formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 59.1.9 və 60-cı maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 02 aprel 2012-ci il tarixli Qərarı).

Cinayət qanunvericiliyində cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən normalar cinayətlərin xüsusiyyətindən və təhlükəlilik dərəcəsindən asılı olaraq iki qrupa bölünür: formal və maddi quruluşa malik tərkiblər. Formal quruluşa malik olan tərkiblərdə cinayət tərkibinin obyektiv cəhəti yalnız ictimai təhlükəli hərəkətdən (hərəkətsizlikdən) ibarət olur. Belə tərkibli

cinayətlərdə qanunla qadağan edilən hərəkət (hərəkətsizlik) törədilən andan başa çatmış hesab edilir.

Maddi quruluşa malik olan tərkiblərdə isə hərəkətlə (hərəkətsizliklə) yanaşı, həm də belə hərəkətdən (hərəkətsizlikdən) törəyən ictimai təhlükəli nəticə də cinayət tərkibinin obyektiv cəhətinə daxil edilir. Maddi tərkibli cinayətlər üzrə məsuliyyətin həlli üçün ictimai təhlükəli nəticənin baş verməsi tələb olunur.

Göründüyü kimi, CM-in 237.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət əməllərinin obyektiv cəhəti tərkibində narkotik maddələr olan bitkilərin qanunsuz olaraq əkilməsi, yetişdirilməsi, toplanması və kultivasiyasında əks olunur. Bu əməllər nəticəsində törədilən cinayət formal tərkibli olduğundan tərkibində narkotik maddələr olan bitkiləri əkmə, yetişdirmə, toplama, habelə tərkibində xüsusi növ narkotik maddələr olan bitkiləri kultivasiya etmə anından cinayət başa çatmış hesab olunur, yəni cinayətin başa çatması əməlin ictimai təhlükəli nəticəyə səbəb olması ilə şərtlənmir.”

Məhkəmə kollegiyası Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən verilmiş təfsirə əsaslanaraq vurğulayır ki, A.K.Qallacov tərəfindən eyni vaxtda törədilmiş əməllər – torpaq üzərində mülkiyyət hüququnun pozulması və qanunsuz olaraq tərkibində narkotik maddələr olan bitkilərin kultivasiya edilməsi əməlləri nəinki obyektinə, həmçinin ictimai təhlükəliliyi və xarakterinə uyğun olaraq öz quruluşuna görə də fərqlənir. Birinci halda cinayətin törədilməsi zamanı torpağın sahibinin (istifadəçinin və ya icarədarının) torpaq üzərində sahiblik, istifadə və ya icarə hüququnun pozulması kimi zərərli nəticə baş verirsə, ikinci halda cinayətin başa çatmış hesab edilməsi üçün hər hansı nəticənin baş verməsi tələb olunmur.

Məhkəmə kollegiyasının qənaətinə görə, CM-nin 188 və 237-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətləri oxşar cinayətlər də hesab etmək, bu normalarının birini digərinə münasibətdə xüsusi norma hesab etmək də mümkün deyil.

Bu baxımdan qeyd edilən halda, A.K.Qallacovun əməllərində CM-nin 188 və 237-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin məcmusunun olması barədə nəticə hasil olur və bununla bağlı CM-nin 17-ci maddəsinin tələblərinə müraciət etmək zərurəti yaranır.

CM-nin 17.1-ci maddəsinə əsasən, bu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi,

həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə, cinayətlərin məcmusunu yaradır.

CM-nin 17.2-ci maddəsində təsbit edilmişdir ki, bir hərəkətlə (hərəkətsizliklə) bu Məcəllənin iki və daha çox maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş iki və daha çox cinayətin törədilməsi cinayətlərin ideal məcmusunu yaradır.

Qanunvericiliyinin tələblərinə və mənasına görə isə, cinayətlərin ideal məcmusu halında əməl ayrı-ayrılıqda məcmuya daxil olan cinayətlər kimi qiymətləndirilərk CM-nin müvafiq maddələri ilə tövsif edilməlidir.

Belə olan halda, məhkəmə kollegiyası A.K.Qallacovun yuxarıda təsvir edilən əməllərinin CM-nin həm 188.4.1, həm də 237.2.2-ci maddəsi ilə tövsif edilməsini düzgün hesab edir və qeyd edir ki, analoji əməllərin bu qaydada tövsif edilməsi ilə bağlı artıq müvafiq məhkəmə təcrübəsi formalaşmış (belə tövsiflə bağlı birinci və apelyasiya instansiyası məhkəmələri və Ali Məhkəmənin Cinayət Kollegiyası tərəfindən kifayət qədər hökmlər çıxarılmış və qərarlar qəbul edilmişdir) və həm aşağı instansiya məhkəmələrinin iş üzrə, həm də kassasiya kollegiyasının hazırkı qərarında gəldikləri nəticə də həmin təcrübəyə tam uyğundur.

O, ki qaldı A.K.Qallacovun əsassız və qanunsuz olaraq CM-nin 234.4.3-c maddəsi ilə təqsirli bilinib məhkum olunmasına dair kassasiya şikayətində irəli sürülmüş dəlilə, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, onun digər əməllərlə yanaşı həm də qanunsuz olaraq satış məqsədilə əkib-becərdiyi çətənə bitkisinin yarpaqlarını toplayıb qurutmaqla külli miqdarda narkotik vasitə olan qurdulmuş marixuana əldə etməsi, saxlaması və gəzdirməsi ibtidai araşdırma zamanı qanuni üsullarla toplanmış və məhkəmə iclasında araşdırılmış mötəbər sübutlarla, o cümlədən məhkumun ibtidai araşdırma zamanı verdiyi və digər sübutlarla üst-üstə düşən etirafedici ifadələri ilə təsdiq olunur.

Məhkəmə kollegiyasının qənaətinə görə, A.K.Qallacovun yaşadığı evdən götürülmüş qurudulmuş marixuananın Azərbaycan Respublikasının 28 iyun 2005-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün kifayət edən narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin miqdarına, habelə külli miqdarına görə Siyahıları”nın 12-ci

bəndinin “a” alt bəndinə əsasən külli miqdarda olması, onun həmin narkotik vasitənin 7,97 qramını İ.Qurbanova satması da məhkumun qeyd edilən külli miqdarda marixuananı məhz satış məqsədi ilə əldə edib saxlamasına və gəzdirməsinə dəlalət edir. Şəki Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin və Şəki Apelyasiya Məhkəməsinin bu barədə gəldikləri nəticə ilə razılaşan məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, həmin nəticə cinayət qanunvericiliyinin tələblərinə və “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 04 mart 2011-ci il tarixli 02 nömrəli Qərarının tövsiyələrinə uyğundur.

Həmin Qərarın 9-cu bəndində məhkəmələrə izah edilmişdir ki, CM-nin 234.2-ci maddəsinin dispozisiyasına görə narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri tək-cə satma deyil, həm də bu maddələri satış məqsədi ilə qanunsuz olaraq əldə etmə və ya saxlama, hazırlama, istehsal etmə, emal etmə, daşıma, göndərmə həmin maddə ilə cinayət məsuliyyətini yaratdığı üçün yuxarıda göstərilən hərəkətlərin həmin maddələrin satış məqsədi ilə edilməsinin müəyyən olunması bu qəbildən olan işlərin düzgün həlli üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təqsirkarın narkotik vasitələri satmaq

niyyətində olması müəyyən edilərkən başqa sübutlarla və narkotik vasitələrin miqdarı ilə yanaşı, istehlakçı ilə əvvəlcədən razılıq əldə edilməsi, narkotik vasitənin çəkilib xırda bağlamalara bükülməsi, onların hazırlanması üçün avadanlığın olması və işin digər halları nəzərə alınmalıdır.

Belə olan halda, məhkəmə kollegiyası A.K.Qallacovun külli miqdarda narkotik vasitələri satış məqsədilə əldə edib saxlaması və gəzdirməsi ilə bağlı təhlil edilən əməlinin CM-nin 234.4.3-cü maddəsi ilə tövsif edilməsini də düzgün hesab etmiş və bütövlükdə məhkumun kassasiya şikayətinin dəlillərini qəbul edilməz sayaraq həmin şikayətin hansısa hissədə təmin edilməsini mümkün bilməmişdir.

Buna görə, məhkəmə kollegiyası kassasiya şikayətinin təmin edilməsi barədə məhkum A.K.Qallacovun, həmin şikayətin təmin edilməməsi haqda isə dövlət ittihamçısının çıxışlarını dinləyərək hesab etmişdir ki, kassasiya şikayəti təmin edilməməli, A.K.Qallacovun CM-nin 188.4.1, 234.1, 234.4.3 və 237.2.2-ci maddələri ilə təqsirli bilinib məhkum olunmasına dair cinayət işi üzrə onun barəsindəki Şəki Apelyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının 19 dekabr 2019-cu il tarixli qərarı isə – dəyişdirilmədən saxlanılmalıdır.

*Müzəffər Ağazadə,
Azərbaycan Respublikasının
əməkdar hüquqşünası*

YERİ GƏLMİŞKƏN... **(qanunlarda maddələrin nömrələnməsi, ifadələrin və terminlərin yazılış tərzi və sair barədə)**

Əvvəlki yazılarımızdan fərqli olaraq bu dəfə qanunların mahiyyəti ilə hər hansı şəkildə əlaqəsi olmayan, lakin qanunlara hörmət baxımından vətəndaşları təmin etməyən bəzi texniki qüsurlar barədə söhbət açmaq istəyirik.

Qanun hüquqi mənada dövlətin ali qanunverici orqanı tərəfindən, yaxud ümumxalq səsverməsi (referendum) yolu ilə qəbul edilən, ölkə vətəndaşları üçün məcburi qaydalar müəyyən edən normativ aktdır. Ölkə Konstitusiyası başda olmaqla qanunlar digər normativ aktlarla müqayisədə daha yüksək hüquqi qüvvəyə malikdir. Qanunlarla ziddiyyət təşkil edən hər hansı başqa növ normativ akt icra edilmir və ya qüvvədən düşmüş hesab olunur.

Məlum olduğu kimi ölkəmizdə referendumla qəbul olunanlar istisna olmaqla digər qanunlar dövlətin ali nümayəndəli orqanı olan Milli Məclis tərəfindən qəbul olunur və ölkə Prezidentinin təsdiqindən sonra qüvvəyə minir. Qanun yaratma prosesi olduqca çətin proses olsa da normativ hüquqi aktların öncülü olan qanunlar hər cür qüsurlardan uzaq olmalıdır. Onlar məzmun etibarilə mükəmməl olduğu kimi tərtibatı da ədəbi dilimizin tələblərinə, orfoqrafiya qaydalarına istisnasız olaraq uyğun olmalıdır. Çünki hər hansı qanunun mətnində həтта nöqtə və ya vergülün yerində işlədilməməsi onun məzmununu təhrif edə, praktikada tətbiqi ilə bağlı ciddi anlaşılmazlıqlar yarada bilər. Həmin səbəbdən də qanunların mətni dərc edilənə qədər o, bu sahənin mütəxəssisləri, xüsusilə dilçilik sahəsində işləyənlər tərəfindən ciddi surətdə ekspertizadan keçirilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, qanunlar nə qədər ciddi korrektə məruz qalsa da onlarda qüsurlar hesab ediləbilən hallara da təsadüf olunur. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi (CM) və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin (CPM) timsalında həmin qüsurlardan bir neçəsinə diqqəti cəlb etmək istəyirik:

2000-ci ilə qədər qüvvədə olmuş Cinayət və Cinayət-Prosesual Məcəllələrdə maddələrin yalnız başlığı rəqəmlərlə nömrələnir, məndaxili bölgülər isə “hissə” və ya “bənd” terminləri ilə ifadə olunurdu. Adı çəkilən Məcəllələrin hazırki mətnlərində isə “hissə”, “bənd” kimi terminlərdən imtina edilmiş, mətnin hissələri də rəqəmlərlə nömrələnmişdir (Məsələn: CM-də 215, 215.1, 215.2, 215.2.1 və s., CPM-də 92, 92.1..., 92.3, 92.3.1..., 92.9.25 və s. kimi). Maddələrin bu qaydada nömrələnməsi etiraz doğurmur. Etiraz doğuran məsələ odur ki, hər iki Məcəllədə, həmçinin başqa Məcəllələrdə maddələrin nömrələnməsinin həmin qaydadan kənara çıxmaqla həyata keçirilməsi hallarına tez-tez təsadüf olunur.

Belə ki, bir qayda olaraq maddələrdə fərqli norma müəyyən edən abzasların nömrələnməsi maddə başlıqlarındakı əsas nömrənin yanına “1” rəqəmi və ondan sonrakı rəqəmləri əlavə etməklə başlanır. Məsələn, CM-nin 120.1-ci, CPM-nin 322.1-ci maddəsi kimi. Lakin hansı səbəbdənsə CM-nin 6 (42,90, 92, 95, 111 və 116), CPM-nin isə 38 maddəsində (7, 8, 54, 56, 66, 108, 139, 140, 189, 190, 208, 253, 255, 274, 291, 293-1, 297, 344, 357, 402, 403, 415, 424, 425, 429, 437, 455, 458, 459, 460, 461, 462, 470, 476, 487-4, 506, 518, 519) mətnlərin bölgülərinin nömrələnməsi “1” rəqəmi ilə deyil, “0” rəqəmi ilə başlanır. Məsələn CM-nin 42.0, 42.0.1..., 42.0.12, CPM-nin 416.0, 416.0.1...416.0.21-ci maddələri kimi.

Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Mülki-Prosesual, Mülki, Ailə, İnzibati-Prosesual və İnzibati Xəttələr Məcəllələrində də bir neçə maddənin məhz bu qaydada, yəni nömrələnmənin ikinci rəqəminin sıfırla başlanması hallarına təsadüf edilir.

İnanmaq çətindir ki, hər hansı şəxs qanunun mətnindəki ayrı-ayrı maddələrin bu cür nömrələnməsinin ağlabatan izahını verə bilsin. Çünki, “0” rəqəmi “heçlik”, “yoxluq” mənasını verir və müəyyən dəyər kəsb edən qanun normasının qarşısında “0” rəqəminin dayanması çəşqinliq yaradır.

Əvvəlki yazılarımızın birində də biz bu məsələyə toxunmuşuq (“Femida” qəzeti 2001-ci il, №3-7). Praktiki işçilərin demək olar ki, hamısı bu texniki məsələ ilə bağlı iradlarımızla razılaşıır. Tək-tək hüquqşunaslar bunu qanunverici orqanın “işinə qarışmaq” kimi qiymətləndirir. Məsələ burasındadır ki, Məcəllə maddələrinin “qeyri-adi üsulla” nömrələnməsi hazırda qəbul olunan qanunlarda da davam etdirilir. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının 29.11.2016-cı il tarixli Qanunu ilə CPM-ə əlavə edilən 487-4-cü maddənin nömrələnməsi məhz “0” rəqəmi ilə başlanmışdır.

Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, müxtəlif nəşriyyatlar tərəfindən nəşr olunan Məcəllələrdə bəzən maddələrin fərqli surətdə nömrələnməsi hallarına təsadüf edilir. Məsələn, Milli Məclis tərəfindən “Adiloğlu” nəşriyyatında 2008-ci ildə nəşr olunan CPM-də 519-cu maddənin mətninin nömrələnməsi “0” rəqəmi ilə başladığı halda, 2013-cü ildə “Hüquq yayım evi” nəşriyyatı tərəfindən buraxılan kitabda eyni maddənin mətninin nömrələnməsi “1” rəqəmi ilə başlayır. Yəni həmin Məcəllələrin birində 519.0 rəqəmi ilə, digərində isə 519.1 rəqəmi ilə başlayan maddə ümumiyyətlə yoxdur. Bu çox ciddi səhvdir. Belə səhvə kim tərəfindən yol verilməsindən asılı olmayaraq şübhəsiz ki, təcrübədə Milli Məclis tərəfindən buraxılan Məcəlləyə üstünlük verilməlidir.

Cinayət Məcəlləsində azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı iki cəza növü nəzərdə tutulur: müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ömürlük azadlıqdan məhrum etmə. Həmin cəza növlərinin adları Cinayət və Cinayət-Prosesual Məcəllələrdə yüzlərlə dəfə təkrarlanır və hər dəfə də axırıncı “məhrum” və “etmə” sözləri bir-birindən ayrı yazılır. Yəni həmin ifadə “məhrum etmə” kimi yazılır.

“Köhnə qvardiyanın” nümayəndələrindən olan bizlərin hakim işlədikləri dövrlərdə həmin ifadə iki söz kimi deyil, “məhrum etmə” formasında bir sözlə ifadə olunurdu. Bu zaman 2000-ci ilə qədər qüvvədə olmuş Məcəllələrin mətninə istinad olunurdu. Gənc opponentlərimiz isə özlərinin haqlı olduqlarında israr edir və bu zaman hazırda qüvvədə olan Cinayət və Cinayət-Prosesual Məcəllələrinə arxalanırdılar. Yaşlı nəslin nümayəndələrindən bir qismi qüvvədə olan Məcəllələrin mövqeyini əsas götürərək fikirlərini dəyişməli olurdu.

Bütün bunlara baxmayaraq indi də hesab edirik ki, yaşlı nəslin nümayəndələrinin əvvəlki mövqeyi daha düzgün olmuşdur. Yəni həmin ifadə iki sözdən ibarət məhrum etmə kimi deyil, bir sözdən ibarət məhrum etmə kimi yazılmalıdır.

Belə ki, əvvəla 2000-ci ilə qədərki dövrdə uzun illər ərzində həmin termin (yaxud söz birləşməsi) Cinayət və Cinayət-Prosesual Məcəllələrdə “məhrum etmə” formasında işlədilmiş və heç vaxt oxucular, o cümlədən dilçilər tərəfindən etirazla qarşılanmamışdır. Görünür həmin dövrdə qəbul edilən qanunların mətni çox ciddi redaktəyə məruz qaldığından mübahisələndirməyə də lüzum olmurdu.

Digər tərəfdən Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı tərəfindən 1987-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Azərbaycan Dilçiliyi kafedrasının rəyi ilə buraxılmış “Bitişik, yoxsa ayrı” adlı lüğətdə də həmin ifadə bir yerdə, yəni məhrum etmə formasında verilmişdir.

Hüquqi termin kimi rus dilindəki “лишение” sözünün tərcüməsi olan “məhrum etmə” ifadəsinin bir sözdən ibarət olması da arqumentlərimizin əsaslı olmasına dəlalət edir.

Qeyd etdiklərimizin təcrübədə problem yaratmayan texniki məsələ olduğunu etiraf etməklə yanaşı nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, qanun müəllifləri və nəşriyyat işçiləri də bu məsələdə yekdil fikirdə olmamışlar. Cinayət və Cinayət Prosesual Məcəllələrin mətnlərində etni termin gah məhrum etmə, gah da məhrum etmə kimi getmişdir. Məsələn 2020-ci ildə “Hüquq yayım evi” nəşriyyatında buraxılmış Cinayət Məcəlləsində həmin termin əksər hallarda “azadlıqdan məhrum etmə” kimi yazılsa da, 52-ci maddədə 2 yerdə “azadlıqdan məhrum etmə” formasında, 55-ci maddədə 2 yerdə “azadlıqdan məhrum etmə” 4 yerdə isə “azadlıqdan məhrum etmə” formasında verilmişdir.

Burada biz həmin məsələ ilə bilavasitə əlaqəsi olan başqa bir ifadəyə də toxunmalı olacağıq. Məsələ burasındadır ki, Cinayət Məcəlləsində şərti məhkum etmə cəzasından bəhs edilərkən məhkum və etmə sözləri ayrı, Cinayət-Prosesual Məcəllədə isə həmin sözlər birlikdə, yəni məhkum etmə kimi yazılır (Bax: CM-nin 70 və CPM-nin 519-cu maddələrinə). Yəni eyni vaxtda qəbul edilmiş və eynigündə qüvvəyə minmiş, bir-birini tamamlayan qanunlarda eyni ifadə müxtəlif formalarda verilmişdir. Orfoqrafiya qaydalarını əsas götürərək hesab edirik ki, həmin termindəki sözlər də birlikdə, yəni məhkum etmə kimi yazılmalıdır.

Eyni fikirləri ərəb mənşəli məcmu sözü ilə əlaqədar da söyləmək olar. Bu söz Cinayət qanununda gah məcmusu, gah da məcmuyu formasında işlədilir.

Hüquq elmi ilə az-çox əlaqəsi olan hər kəs bilir ki, cinayət dedikdə cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulan, dövlətə, mülkiyyətə, şəxsiyyətə, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarına, ictimai asayişə və s. qəsd edən hüquqa zidd ictimai-təhlükəli əməllər nəzərdə tutulur. Qəsdən, yaxud ehtiyatsızlıqdan törədilən həmin əməllər təbii ki, hərəkət və ya hərəkətsizlik formasında həyata keçirilir. Konkret əməllərdən (hərəkət və ya hərəkətsizlikdən) hansının cinayət təqibinə səbəb olması isə cinayət qanunu ilə müəyyənləşdirilir.

Şübhəsiz ki, cinayət və cinayət-prosessual qanunvericilikdə “əməl” sözü işlədilərkən ictimai-təhlükəli hadisə törədən subyektin hərəkət və ya hərəkətsizliyi başa düşülür. Qanunverici bu məsələni daha qabarıq şəkildə göstərmək üçün Cinayət Məcəlləsində “əməl” sözünün işləndiyi bütün hallarda onun ardınca mötərizədə “hərəkət və ya hərəkətsizlik” sözlərini işlədir.

İlk baxışda burada qeyri-adi bir şey yoxdur. Lakin məsələnin qeyri-adiliyi ondadır ki, Cinayət Məcəlləsində “əməl” sözü işlədilən bütün yerlərdə istisnasız olaraq təkrar-təkrar mötərizədə bu sözün hüquqi izahı verilir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin I-VI fəsillərindəki 30 maddədə “əməl” sözündən sonra mötərizələrdə 34 dəfə “hərəkət və ya hərəkətsizlik” sözləri yazılmışdır. Bəzi maddələrdə isə bu “izah etmə” üsulundan bir neçə dəfə istifadə edilmişdir. Məsələn, 10-cu maddədə 6 dəfə, 26-cı maddədə 5 dəfə, 21-ci maddədə 4 dəfə “əməl” sözündən sonra mötərizədə “hərəkət və ya hərəkətsizlik” sözləri işlədilmişdir.

Hesab edirik ki, belə “dəqiqlik” Qanunu heç də daha qiymətli etmir, bəlkə də əks fikir yaradır. Çünki bizim fikirimizcə Qanunun mətnində ilk dəfə işlədilən “əməl” sözündən sonra mötərizədə “hərəkət və ya hərəkətsizlik” sözlərinin yazılması (cəmi bir dəfə) kifayət edərdi. Məsələnin bu qaydada həlli heç bir halda Qanunun dəyərinə, sanbalına, başa düşənliyinə xələl gətirməzdi. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, CPM-nin mətnində də “əməl” sözü dəfələrlə işlədilməsinə baxmayaraq (məsələn 1-ci maddədə 3 dəfə) həmin sözün izahı kimi mötərizədə “hərəkət və ya hərəkətsizlik” sözləri işlədilməmişdir. Bu hal isə Prosesual qanundan istifadə edənlər üçün problem yaratmamışdır.

Prosessual qanunlarda işlədilən “xüsusi qərar” və “xüsusi qərardad” terminləri arasındakı fərqi nədən ibarət olduğu hüquqşünaslardan soruşularsa, çətin ki, onlardan aydın, məntiqi cavab almaq mümkün olsun. Halbuki, bu qərar növləri prosesual qanunvericiliyimizin ayrılmaz tərkib hissələrindən biridir. “Qərar” və “qərardad” terminləri barədə də eyni sözləri işlətmək mümkündür. Əvvəlki prosesual qanunların mövcud olduğu vaxtlarda da həmin sualın dəqiq cavabı yox idi. Hesab edərdik ki, məhkəmə icraatında “qərar” dedikdə hakimin təkbaşına qəbul etdiyi, “qərardad” dedikdə isə məhkəmə tərkibinin qəbul etdiyi prosesual sənəd (məhkəmə qərarı) başa düşülür. İndi bu tərif prosesual normaların tələblərinə cavab vermir. Çünki, əvvəlki normalardan fərqli olaraq tək hakim tərəfindən də hökm, qətnamə, istənilən növ qərar və ya qərardad qəbul edilə bilər.

Prosessual qanun normalarına, habelə hüquq ensiklopedik lüğətlərə görə xüsusi qərar (qərardad) cinayət və mülki məhkəmə icraatları zamanı dövlət orqanları, ictimai təşkilatlar və vəzifəli şəxslərin fəaliyyətində qanunların pozulması və digər mühüm çatışmazlıqların aşkar edilməsi hallarında məhkəmənin çıxardığı qərardadır. Xüsusi qərar qanun pozuntularını və onları yaradan səbəbləri aradan qaldırmaq məqsədilə çıxarılır və tədbirlər görülməsi üçün aidiyyəti orqana, yaxud yuxarı vəzifəli şəxsə göndərilir.

Göründüyü kimi xüsusi qərarların çıxarılması həm mülki, həm də cinayət icraatında vahid məqsədlə, yəni hüquq pozuntularının profilaktikasına xidmət edir. Lakin nədənsə cinayət-prosessual qanunda belə sənəd “xüsusi qərar”, mülki-prosessual qanunda isə “xüsusi qərardad” adlanır (CPM-nin 300.3, 307, 318.3, 355, 391.10, 398.2, 406, 419.4, 427.10-cu, MPM-nin 265-ci maddələri). Həm də MPM-nin 265-ci maddəsinə görə xüsusi qərardadlar yalnız tərəflərin və ya digər şəxslərin əməllərində cinayətin əlamətləri aşkara çıxarıldıqda qəbul oluna bilər. CPM-nin müvafiq maddələrində isə hüquq pozuntusu törətmiş şəxs haqqında xüsusi qərar çıxarılması üçün belə şərt tələb olunmur.

Ümumiyyətlə, qərar və qərardad, xüsusi qərar və xüsusi qərardad terminlərinin özünəməxsus anlayışları, birinin digərindən fərqli əlamətləri və bu kimi məsələlərlə bağlı prosesual qanunlarda izah tələb edən məqamlar çoxdur. Biz əvvəlki yazılarımızın birində bu məsələdən daha ətraflı bəhs etmişik (Ali Məhkəmənin bülleteni, 2016-cı il №1). Hesab edirik ki, qanunların dəqiqliyi, dəyərli olması naminə bu məsələlərdə müəyyən nizam yaradılmalıdır.

Ölkə Prezidentinin “Azərbaycan dilində kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12.01.2004-cü il tarixli sərəncamına uyğun olaraq Respublika Nazirlər Kabinetinin 05.05.2004-cü il tarixli qərarı ilə Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğətinə düzəliş və əlavələr edilmişdir. Direktiv orqanların göstərişləri əsas götürülərək dilçilik sahəsində görkəmli mütəxəssis, akademik Ağamusa Axundovun redaktorluğu ilə Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu tərəfindən 2013-cü ildə “Azərbaycan dilinin orfoqrafik lüğəti” yeni redaksiyada nəşr edilmişdir. Həmin lüğət nəşr edilənə qədər bütün mənbələrdə “apelyasiya” sözündəki “l” hərfləri qoşa yazılırdı. Yeni lüğət nəşr olunduqdan sonra isə mətbu orqanlar, həmçinin məhkəmə orqanları həmin sözü bir “l” hərfi ilə, yəni “apelyasiya” formasında yazmağa başladılar.

Orfoqrafiya qaydalarında səlahiyyətli orqan tərəfindən rəsmi düzəliş edilməsindən 7 il keçməsinə baxmayaraq Məcəllələrin nəşri ilə məşğul olan nəşriyyatların demək olar ki, hamısı indiyə qədər də müvafiq yerlərdə “apelyasiya” sözünü “apelyasiya” kimi, yəni qoşa “l” hərfi ilə işlədirlər.

CPM-nin 519-cü maddəsinin nömrələnməsi ilə bağlı iradlarımız istisna olmaqla bu yazıda sadalanan, yaxud adları çəkilməyən bənzər qüsurlar əlbəttə ki, qanunların mahiyyətinə, onların təcrübədə tətbiqinə ciddi təsir göstərə bilməz. Başqa qanun normalarından fərqli olaraq yazıda adları çəkilən Məcəllələr işlək qanunlardır və hər gün minlərlə dəfə onlara istinad edilir. Hər dəfə də istə-istəməz yazıda adları çəkilən qüsurlarla, yəni qanunların tərtibinə cavabdeh olan şəxslərin buraxdığı texniki səhvlərlə üzləşməli olursan. Sübut etməyə ehtiyac yoxdur ki, məəcəllələrdəki maddələrin nömrələnməsi məsələsində hər hansı mürəkkəblilik yoxdur və ola da bilməz. Buna baxmayaraq eyni məəcəllədə maddələrin müxtəlif üsullarla nömrələnməsi təəccüb doğurur və buna məntiqi izah vermək üçün fantaziya lazımdır.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi qanunlar normativ aktlar içərisində necə deyərlər, yüksək əyarlı aktlardır. Onların nəinki mahiyyəti, eləcə də tərtibi və yazılış qaydaları kimi “xırda” elementlər oxucuda narahatlıq yaratmamalıdır. Bir sözlə yazıda bəhs etdiyimiz məsələ qanunlarımıza hörmətdən irəli gəlir.

*BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR,
GÖRÜŞLƏR VƏ QƏBULLAR*

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsində informasiya texnologiyalarının tətbiqi üzrə işçi qrup yaradılıb.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması, Ali Məhkəmədə informasiya texnologiyalarının daha geniş tətbiq edilməsi, bu sahədə strateji inkişafın təmin olunması, “Elektron Məhkəmə” İnformasiya Sisteminin tətbiqinin təkmilləşdirilməsi, vətəndaşların məhkəməyə müraciət imkanlarının genişləndirilməsi və məmnunluğunun yüksəldilməsi, şəffaflyq və operativliyin təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri cənab Ramiz Rzayevin 2020-ci il 14 sentyabr tarixli əmri ilə Ali Məhkəmənin kollegiya sədrləri və struktur bölmə rəhbərlərindən ibarət işçi qrupu yaradılmışdır.

İşçi qrupunun işinə rəhbərlik Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi sədrinin müavini Çingiz Əsgərova həvalə edilib.

Yaxşı İdarəçilik üçün Tərəfdaşlıq çərçivəsində Avropa Şurasının və Avropa İttifaqının Birgə Proqramı olan “Azərbaycanda məhkəmə sisteminin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artırılması” ilə bağlı layihəsinin icrası ilə əlaqədar “Məhkəmə orqanları üçün kommunikasiya strategiyası” üzrə müvafiq CEPEJ alətləri barədə video-görüş keçirilmişdir.

2020-ci il iyulun 3-də “Azərbaycanda məhkəmə sisteminin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artırılması” layihəsinin icrası ilə əlaqədar “Məhkəmə orqanları üçün kommunikasiya strategiyası” üzrə müvafiq CEPEJ alətlərinin müzakirəsinə həsr olunmuş video-görüş keçirilmişdir.

Video-görüşdə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi sədrinin müavini Çingiz Əsgərov, Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin müdiri Elvin Hətəmzadə, Avropa Şurasının Bakıdakı ofisinin layihələr üzrə baş mütəxəssisi Vəfa Rövşənova və Layihə üzrə milli məsləhətçisi Leyla Mədətli iştirak etmişlər.

Çingiz Əsgərov məhkəmələrin fəaliyyətinin şəffaflyğının təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası məhkəmələrin, o cümlədən Ali Məhkəmənin fəaliyyətində aparılan məhkəmə-hüquq islahatları və ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı yeni yanaşmaların tətbiqi barədə məlumat vermişdir.

Görüşdə həmçinin, Ali Məhkəmənin fəaliyyəti barədə ictimaiyyəti tam və dolğun məlumatlandırılması üzrə işlərin həyata keçirilməsi və 2018-ci ilin dekabr ayında qəbul olunmuş “Media ilə kommunikasiya üzrə CEPEJ təlimatında” təsbit olunmuş prinsiplərin Ali Məhkəmə fəaliyyətində tətbiqi barədə məlumat verilmişdir.

